

IMPLEMENTACJA EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU REALIZACJĄ IDEI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

**Redakcja naukowa:
Paweł STRÓZIK, Henryk A. KRETEK**

Racibórz 2022

Rada Wydawnicza Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu:

dr hab. Jarosław Cholewa (przewodniczący), dr hab. Leszek Karczewski, dr hab. inż. Bogdan Wysogład, dr inż. arch. Henryk Zubel, dr Ludmiła Nowacka, dr Jacek Mołęda

Recenzenci rozdziałów: dr hab. Robert Geisler, prof. UO (Uniwersytet Opolski); dr Maria Kopsztein; dr Henryk Kretek (Politechnika Śląska, PWSZ w Raciborzu); dr inż. Michał Staniszewski (Politechnika Śląska), dr inż. Paweł Foszner (Politechnika Śląska)

Publikacja została wydana ze środków

Polskiej Delegacji PO-PSL w Grupie Europejskiej Partii Ludowej

Publikacja bezpłatna.

Powielanie, kopiowanie, reprodukcja dozwolone za podaniem źródła

Opracowanie techniczne: Janusz Krajewski

Projekt okładki: Marta Tambor

Druk i oprawa: ATB Studio, 43-410 Zebrzydowice, ul. Ks. Janusza 17

Dystrybucja:

Wydawnictwo Akademii Nauk Stosowanych w Raciborzu

47-400 Racibórz, ul. Słowackiego 55

e-mail: wydawnictwo@akademiarac.edu.pl

www.wydawnictwo.akademiarac.edu.pl

ISBN 978-83-958372-4-1

Copyright © by

Wydawnictwo Akademii Nauk Stosowanych w Raciborzu, Racibórz 2022

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	
Jerzy Buzek	7
Wstęp	
Paweł Strózik, Henryk A. Kretek	9
CZĘŚĆ I	
ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKIEM WEKTOREM NA DRODZE DO EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU	
Karol Siewruk, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie <i>Optymalne wykorzystanie zasobów w rolnictwie dzięki postępowi w nauce</i>	15
CZĘŚĆ II	
INTERDYSCYPLINARNE ASPEKTY REALIZACJI IDEI EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU	
Jakub Siatka, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie), <i>Idea społeczeństwa obywatelskiego a idea zrównoważonego rozwoju</i>	27
Aleksandra Wiaterek, Patrycja Klimek, PWSZ w Raciborzu, <i>Euro jako waluta międzynarodowa</i>	37
CZĘŚĆ III	
MODYFIKACJA SYSTEMU EDUKACJI W KIERUNKU REALIZACJI IDEI EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU	
Martyna Czapla, Daria Ignacy, Damian Kozdraś, Robert Rupik, Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania <i>Kształcenie na odległość – wykorzystanie narzędzi w procesie zdalnego nauczania</i>	45
CZĘŚĆ IV	
ASPEKTY SOCJOLOGICZNE DETERMINANTĄ ANALIZY PRZEKAZU MEDIALNEGO	
Wiktoria Bierniet, Maksymilian Marzec, Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania <i>Przekazy medialne – analiza treści wiadomości telewizyjnych</i>	55
Julia Danikiewicz, Natalia Rusińska, Monika Wach, Politechnika Śląska, <i>Analiza agendy-setting w 40. rocznicę ogłoszenia stanu wojennego w Polsce w głównych wydaniach wiadomości najważniejszych stacji telewizyjnych</i>	61

Magdalena Wsuł , Politechnika Śląska, <i>Analiza treści przekazu medialnego w 40. rocznicę ogłoszenia stanu wojennego w Polsce</i>	79
--	----

Małgorzata Zielińska , Politechnika Śląska, <i>Analiza wybranych programów informacyjnych dotyczących 40. rocznicy stanu wojennego z dnia 13 grudnia 2021 roku</i>	91
--	----

CZĘŚĆ V

OPERACJONALIZACJA PROCESÓW BADAWCZYCH WSPARCIEM EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU

Dominik Golba, Michał Cogiel, Jakub Bularz , AIUT sp. z o.o., Gliwice, QSystems.pro sp. z o.o., Bytom <i>Analiza danych strumieniowych ze stacji paliw w celu monitorowania i wykrywania zagrożeń związanych z wyciekami paliw</i>	103
---	-----

Patrycja Kajtoch , PWSZ w Raciborzu, <i>Przyczyny, skutki i metody diagnostyki oraz leczenia rozszczepu kręgosłupa u dzieci</i>	111
--	-----

CZĘŚĆ VI

STRATEGIE ZARZĄDZANIA ZASOBAMI LUDZKIMI W GLOBALNEJ GOSPODARCE

Katarzyna Franik , Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania w Zabrze, <i>Aspekty związane z zatrudnianiem pracowników w szczególności ewidencja czasu pracy i wynagrodzenie ze stosunku pracy</i>	131
---	-----

Kamila Kuczyńska , Politechnika Śląska, <i>Bezrobocie w Polsce w latach 2009-2019</i>	149
---	-----

CONTENTS

Introduction	
Jerzy Buzek	7
Admission	
Paweł Strózik, Henryk A. Kretak	9
 PART I	
VECTOR ENVIRONMENT MANAGEMENT ON THE ROAD TO THE EUROPEAN GREEN GOODS	
Karol Siewruk , Warsaw University of Life Sciences	
<i>Optimal use of resources in agriculture thanks to scientific advances</i>	15
 PART II	
INTERDISCIPLINARY ASPECTS OF IMPLEMENTING THE EUROPEAN GREEN GOVERNMENT	
Jakub Siatka , Jagiellonian University in Krakow, (KEN Pedagogical University in Krakow),	
<i>The idea of civil society and the idea of sustainable development</i>	27
Aleksandra Wiaterek, Patrycja Klimek , State University of Applied Sciences in Racibórz,	
<i>The euro as an international currency</i>	37
 PART III	
MODIFICATION OF THE EDUCATION SYSTEM TOWARDS THE IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN GREEN GOVERNANCE	
Martyna Czapla, Daria Ignacy, Damian Kozdraś, Robert Rupik , Silesian University of Technology, Faculty of Organization and Management	
<i>Distance learning – the use of tools in the process of distance learning</i>	45
 PART IV	
SOCIOLOGICAL ASPECTS AS A DETERMINANT OF THE ANALYSIS OF THE MEDIA MESSAGE	
Wiktoria Biernet, Maksymilian Marzec , the Silesian University of Technology, Faculty of Organization and Management	
<i>Media coverage – analysis of the content of TV news</i>	55

Julia Danikiewicz, Natalia Rusińska, Monika Wach , Silesian University of Technology, <i>Analysis of the agenda-setting on the 40th anniversary of the declaration of martial law in Poland in the main news issues of the most important TV stations</i>	61
Magdalena Wsuł , Silesian University of Technology, <i>Analysis of the content of the media on the 40th anniversary of the declaration of martial law in Poland</i>	79
Małgorzata Zielińska , Silesian University of Technology, <i>Analysis of selected news programs on the 40th anniversary of martial law on December 13, 2021</i>	91

PART V

OPERATIONALIZATION OF RESEARCH PROCESSES AS EXEMPLIFICATION OF THE IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN GREEN GOVERNMENT

Dominik Golba, Michał Cogiel, Jakub Bularz , AIUT sp.z o.o., Gliwice, QSystems.pro sp.z o.o., Bytom <i>Analysis of streaming data from petrol stations to monitor and detect fuel spill hazards</i>	103
Patrycja Kajtoch , University of Applied Sciences in Racibórz, <i>Causes, effects and methods of diagnosis and treatment of spina bifida in children</i>	111

PART VI

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT STRATEGIES IN THE GLOBAL ECONOMY

Katarzyna Franik , Silesian University of Technology, Faculty of Organization and Management in Zabrze, <i>Aspects related to the employment of employees, in particular working time records and remuneration under the employment relationship</i>	131
Kamila Kuczyńska , Silesian University of Technology, <i>Unemployment in Poland in 2009-2019</i>	149

WPROWADZENIE

Wprowadzenie do publikacji wydanych na okoliczność realizacji projektu „Debiut naukowy – Zrównoważony rozwój a Europejski Zielony Ład”

W obliczu wojny w Europie, po dwóch latach pandemicznych „lock-down’ów” i obostrzeń, nie ma już żadnych wątpliwości, że otaczająca nas rzeczywistość jest nowa. Ale jeśli mielibyśmy jednoznacznie określić, jak będzie ona wyglądała za pół roku, rok, pięć lat, to byłoby to raczej ćwiczenie z wyobraźni. Pandemia, a jeszcze bardziej wojna w Ukrainie, przypomniały nam wszystkim, jak pozorne i kruche jest czasem nasze poczucie „kontrolowania sytuacji” czy otaczającej nas rzeczywistości.

Na początku globalnej pandemii prestiżowy amerykański magazyn „Foreign Policy” opublikował ankietę, w której eksperci z różnych dziedzin krótko odpowiadali na pytanie: „jak będzie wyglądała nowa rzeczywistość”. Z odpowiedzi wynikało jasno, że jedyne, co wiemy, to, że będzie jakoś inaczej – ale czy radykalnie inaczej, czy tylko przyspieszą procesy, które już zachodziły?

Jeszcze inaczej ujął to Henry Kissinger – były doradca ds. bezpieczeństwa i sekretarz stanu USA – w wywiadzie, jakiego udzielił „Financial Times” w połowie 2018 roku. Mówiąc o amerykańskim prezydencie, stwierdził lakonicznie, że być może należy on do tych polityków w historii, którzy pojawiają się, by uświadomić nam, że zaszyły nieodwracalne zmiany i że czas porzucić pozory, iż jest inaczej.

Ale jaki jest czy będzie ten nowy porządek? Myślę, że dziś trudno dać jednoznaczne odpowiedzi. Warto natomiast przyglądać się wydarzeniom, szukać tzw. megatrendów, wskazujących kierunek zmian, ale też tych przewartościowań, czy nowości w skali mikro, w poszczególnych obszarach, nawet wąskich tematach.

I w tej szerszej perspektywie należy patrzeć na niniejszą publikację. Daje nam ona przegląd bardzo różnych tematów, prezentuje bardzo różne podejścia, konteksty, perspektywy. A wszystko osadza w Europejskim Zielonym Ładzie – daleko idącej, systemowej zmianie, która przecież ze swojej natury niesie, ale i wymuszać będzie radykalne zmiany oraz napięcia, wynikające z innowacyjnych rozwiązań jakie przynosi. Cel osiągnięcia neutralności klimatycznej w perspektywie 30 lat wymagać będzie zmiany w niemal każdym obszarze naszego życia – systemie edukacji, nauce, otoczeniu prawnym, gospodarce, finansach i zarządzaniu, w administracji, ale też w kulturze, relacjach społecznych, a zatem w otoczeniu, w którym żyjemy, będą one wpływać na kształt nowego porządku, który tworzy się na naszych oczach i to we wszystkich procesach globalnych.

„Historia Europy to droga od kryzysu do kryzysu. Jednak w odróżnieniu od większości innych kultur geniusz Europy polega zarówno na zdolności do niszczenia, jak i budowania nowych, lepszych struktur.” Tak widział to francuski intelektualista, Jean-Marie Domenach.

Ta publikacja daje nam pewien unikalny wgląd w to, jak mogą wyglądać elementy tych nowych struktur i pobudzić do refleksji – jak te zmiany ośwoić, by sam proces dochodzenia do tej nowej rzeczywistości pozwolił nam odnaleźć się w niej jak najlepiej.

Jerzy Buzek

jerzy.buzek@europarl.europa.eu

Prof. dr hab. inż. **Jerzy Buzek**,
Profesor Honoris Causa Multiplex, Premier RP 1997-2001,
Przewodniczący PE 2009-2012, Poseł do Parlamentu Europejskiego od 2004

WSTĘP

Zarządzanie, biznes i gospodarowanie są dzisiaj nie lada wyzwaniami. Żyjemy bowiem w świecie chaosu, który polega na braku linearnych zależności – bazujących na powiązaniu przyczyny ze skutkiem w sposób proporcjonalny. Zamiast rozmawiać o sprawdzonych modelach, wynikających z doświadczenia i praktyki, mówimy raczej o regularnej nieregularności czy przewidywalnej nieprzewidywalności. Oznacza to, że nie można przepowiedzieć długoterminowego rozwoju takiego systemu w żadnym wymiarze: kulturowym, społecznym, etycznym, państwowym itd.

Innymi słowy: od kilkunastu lat doświadczamy świata VUCA, a ostatnie okresy (pandemia COVID-19, zbrojna agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę) można bez wątpienia nazwać terminem turbo-VUCA. Ten akronim został zastosowany po raz pierwszy w roku 1987 w odniesieniu do teorii przywództwa Warrena Bennis i Burt Nanusa. Po nich stosowała go Amerykańska Armia po okresie zimnej wojny. Termin przeżywa dzisiaj renesans zarówno w koncepcjach wojskowych, jak również w zarządzaniu strategicznym nie tylko w biznesie, ale także w organizacjach edukacyjnych.

Akronim VUCA oznacza zmienność (*volatility*), niepewność (*uncertainty*), złożoność (*complexity*) i niejednoznaczność (*ambiguity*) ogólnych warunków i sytuacji. To informacja, którą należy rozpoznać i zgłębić, a następnie odkryć jej potencjał, który – na pierwszy rzut oka – wygląda, jak problem. W odpowiedzi na złożoność VUCA możemy przeciwstawić VUCA prim: *Vision* (wizja), *Understanding* (zrozumienie i komunikacja), *Clarity* (jasność) i *Agility* (zwinność).

Dziś, jak nigdy przedtem, potrzebujemy informacji, w jaki sposób reagować na tak gwałtownie zmieniające się otoczenie. Wydaje się, że naukowe rozwinięcie i kierunkowe zdefiniowanie VUCA prim może stanowić (p)odповідź na pytania menedżerów o sposób funkcjonowania. W artykule: „Jaki powinien być kierownik, menedżer czy lider, aby skutecznie zarządzać zespołem w okresie kryzysu” Anna Duda wymienia odpowiedzialność, umiejętność dystrybucji pracy i przydzielania ról, posiadania wizji i uwzględniania otaczających czynników, a także zachowania spokoju i pozytywnego nastawienia, gromadzenia danych, efektywnej i kompleksowej komunikacji jako ważne cechy kierownicze do zarządzania zespołem w kryzysie¹. Takie atrybuty pozwolą nie tylko na przezwyciężenie bieżących kryzysów, ale także na poprawę stosunków między współpracownikami i zapobiegą kryzysom w przyszłości. Takie atrybuty mają zastosowanie także w każdej dziedzinie i dyscyplinie nauki, a ich opis powinien być rozwijany w dyskursie teoretycznym w celu modyfikacji czy optymalizacji.

¹ A. Duda, *Jaki powinien być kierownik, menedżer czy lider, aby skutecznie zarządzać zespołem w okresie kryzysu*, „Eunomia – Rozwój Zrównoważony – Sustainable Development”, (red.) H. A. Kretek, Wydawnictwo PWSZ w Raciborzu, Racibórz 2021, Nr 2(101), str. 139-143.

I w takim kontekście jest prowadzony dyskurs obejmujący próbę przeformowania postrzegania idei zrównoważonego rozwoju w kierunku osiągnięcia neutralności klimatycznej – głównego założenia Europejskiego Zielone Ładu². Istotnymi składnikami tej wymiany myśli i poglądów młodych naukowców są zawarte w tej monografii, zebrane w sześciu częściach przemyslenia

Część I zawiera pracę odnoszącą się do **ZARZĄDZANIA ŚRODOWISKIEM**, które ma być **WEKTOREM NA DRODZE DO EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU**. Rolnictwo XXI wieku stoi przed wyzwaniami środowiskowymi i ekonomicznymi, z drugiej strony rozwój dzisiejszej nauki oferuje zaawansowane narzędzia, by optymalnie gospodarować zasobami, i te aspekty opisał **Karol Siewruk**, reprezentujący Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, w rozdziale pt. *Optymalne wykorzystanie zasobów w rolnictwie dzięki postępowi w nauce*. W pracy zostały opisane także wybrane narzędzia, mogące pomóc w optymalizacji gospodarowania.

Część II obejmuje **INTERDYSCYPLINARNE ASPEKTY REALIZACJI IDEI EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU**, a ten segment rozpoczyna rozdział **Jakuba Siatki**, reprezentującego Uniwersytet Jagielloński w Krakowie oraz Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie. W pracy, której nadał tytuł: *Idea społeczeństwa obywatelskiego, a idea zrównoważonego rozwoju*, ukazał założenia idei społeczeństwa obywatelskiego oraz zrównoważonego rozwoju i dokonał ich zestawienia. Umożliwiło to wskazanie ich najważniejszych wspólnych cech i założeń normatywnych. Pod koniec opracowania przedstawione także zostało jedno z głównych wyzwań społeczeństwa obywatelskiego, jakim jest aspekt globalny i możliwość jego funkcjonowania w świecie zrównoważonego rozwoju. Z kolei **Aleksandra Wiaterek** i **Patrycja Klimek** z PWSZ w Raciborzu przeanalizowały *Euro jako walutę międzynarodową*. Autorki ukazały potencjalne kanały wpływu euro na handel i inwestycje, zastanawiając się nad szansami na wprowadzenie € w Polsce i wskazując kryteria konwergencji.

Część III, pt. **MODYFIKACJA SYSTEMU EDUKACJI W KIERUNKU REALIZACJI IDEI EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU**, rozpoczyna opracowanie **Martyny Czapli**, **Darii Ignacy**, **Damiana Kozdrasia** i **Roberta Rupika** z Politechniki Śląskiej pt. *Kształcenie na odległość – wykorzystanie narzędzi w procesie zdalnego nauczania*. Autorzy przedstawili narzędzia wykorzystywane podczas nauki zdalnej, ukazując czy z ich punktu widzenia sprawdziły się one w praktyce. Ponadto opisano również zalety i wady nauczania zdalnego oraz przedstawiono opinie studentów na ten temat.

Część IV, pt. **ASPEKTY SOCJOLOGICZNE DETERMINANTĄ ANALIZY PRZEKAZU MEDIALNEGO**, zawiera prace z pogranicza medioznawstwa, public relations czy aspektów związanych z etyką w mediach, w których przeanalizowano tak zwaną *agendę*

² Implementacja idei europejskiego zielonego ładu na bazie społecznej gospodarki rynkowej determinantą zarządzania w realizacji założeń zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony rozwój w procesie integracji europejskiej, H. Kretek (red.), Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Raciborzu, Racibórz 2020, s. 9, http://www.debiut.buzek.pl/wp-content/uploads/2020/09/TEKST_Implementacja-CC-okladka.pdf, [dostęp: 8.04.2021].

*setting*³. Dyskurs otwiera praca **Wiktorii Biernet i Maksymiliana Marca** z Politechniki Śląskiej, pt. *Przekazy medialne – analiza treści wiadomości telewizyjnych*, a dotyczy przekazu medialnego, tj. działania współczesnych mediów, stosowanych technik, tak, aby przekazywana informacja jak najszybciej trafiła do odbiorcy i w jaki sposób nadawcy decydują się upublicznić swój przekaz. Ponadto ukazany zostaje podział mediów na media nowe i tradycyjne, wymienione zostają także różnice pomiędzy nimi i techniki, którymi posługują się w celu pozyskania odbiorców. W kolejnej części omówiona została istota środków masowego przekazu. W następnej pracy nad tą samą problematyką pochyłili się **Julia Danikiewicz, Natalia Rusińska i Monika Wach** z Politechniki Śląskiej. W *analizie agendy-setting*⁴ w 40. rocznicę ogłoszenia stanu wojennego w Polsce w głównych wydaniach wiadomości najważniejszych stacji telewizyjnych opisano tematykę emitowanych informacji w czterech najważniejszych stacjach telewizyjnych: Polsat, TVN, TVP oraz Trwam, gdzie przeanalizowane i scharakteryzowane zostało pierwsze 10 minut emitowanych wiadomości w każdej z wyżej wymienionych stacji [*agenda-setting*]. Zwrócono szczególną uwagę na istotność wyemitowanego materiału w związku z 40-leciem ogłoszenia 13.12.1981 roku stanu wojennego w Polsce przez gen. Wojciech Jaruzelskiego. Z kolei **Magdalena Wsuł**, (Politechnika Śląska) swojemu punktowi widzenia na przedmiotową problematykę nadała tytuł – *Analiza treści przekazu medialnego w 40. rocznicę ogłoszenia stanu wojennego w Polsce*. Tę część zamyka opracowanie **Małgorzaty Zielińskiej** (Politechnika Śląska) pt. *Analiza wybranych programów informacyjnych dotycząca 40. rocznicy stanu wojennego z dnia 13 grudnia 2021 roku*. To kolejna praca w tej części, która stanowi analizę głównych programów informacyjnych czterech wybranych stacji telewizyjnych, w których autorka skupiła się na pierwszych 10. minutach każdego wyemitowanego, w godzinach wieczornych, programu informacyjnego.

Część V to OPERACJONALIZACJA PROCESÓW BADAWCZYCH EGZEMPLIFIKACJĄ REALIZACJI IDEI EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU. W tej części opis swoich badań zawarł **Dominik Golba, Michał Cogiel, Jakub Bularz**, reprezentujący spółki prawa handlowego. Celem pracy pt. *Analiza danych strumieniowych ze stacji paliw w celu monitorowania i wykrywania zagrożeń związanych z wyciekami paliw* jest przedstawienie koncepcji analizy danych strumieniowych, która podniesie efektywność funkcjonowania stacji paliw. Analizowana koncepcja jest przeznaczona do gromadzenia i analizy danych telemetrycznych dotyczących dostaw, stanów oraz sprzedaży paliw na stacjach benzynowych, które docelowo mają prowadzić do monitorowania oraz wykrywania wycieków paliw. Kolejny rozdział to praca **Patrycji Kajtoch**, absolwentki UŚ, obecnie pogłębiającej swoją wiedzę w PWSZ w Raciborzu, pt. *Przyczyny, skutki i metody diagnostyki*

³ Agenda setting (teoria *agenda-setting*, *agenda-setting theory*) – „teoria ustalania agendy”, paradygmat w dziedzinie teorii mediów (zwłaszcza w odniesieniu do społecznych skutków oddziaływania mediów) i teorii komunikacji, który wprowadził Maxwell E. McCombs. Hipoteza McCombsa dotyczy przede wszystkim sposobu ustalania porządku dziennego przez media (stąd znana jest także jako „teoria porządku dziennego”), ustalania hierarchii wydarzeń oraz relacji pomiędzy agendą mediów i agendą publiczną – tego, jak agenda mediów oddziałuje na ludzi, <https://encenc.pl/agenda-setting/>, [dostęp: 20.03.2022].

⁴ E. Nowak, *Teoria agenda-setting a nowe media*, Wydawca Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW, „Dziennik Studia Medioznawcze” 2016, Wydanie 3 (66), s. 11-24, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-d697eb45-9319-44da-a391-1e769d6aa9a3,file:///C:/Users/Asus/Downloads/nowak.pdf>, [dostęp: 21.04.2022].

oraz leczenia rozszczepu kręgosłupa u dzieci. Autorka zawarła w niej informacje na temat terminologii i pojęć związanych z rozszczepem kręgosłupa, obwodowym układem nerwowym, ośrodkowym układem nerwowym, jak i operacyjnych możliwości leczenia.

W Części VI. zawarto prace obejmujące **STRATEGIE ZARZĄDZANIA ZASOBAMI LUDZKIMI W GLOBALNEJ GOSPODARCE**. Tę część otwiera praca **Katarzyny Franik** z Politechniki Śląskiej, która w rozdziale pt. *Aspekty związane z zatrudnianiem pracowników w szczególności ewidencja czasu pracy i wynagrodzenie ze stosunku pracy*, przedstawiła charakterystykę poszczególnych rodzajów umów o pracę oraz różnice występujące pomiędzy umową o pracę a umowami cywilnoprawnymi. Następnie poruszone zostały kwestie z czasem pracy oraz jego ewidencją. Ponadto zwrócono uwagę na sposób ustalenia wymiaru czasu pracy oraz porównanie poszczególnych systemów czasu pracy, a także zaprezentowano istotę wynagrodzenia ze stosunku pracy. Na końcu omówiono sprawy związane z wynagrodzeniem za czas niewykonywania pracy. Z kolei **Kamila Kuczyńska**, reprezentująca Politechnikę Śląską, w pracy pt. *Bezrobocie w Polsce w latach 2009-2019* przeprowadziła kompleksową analizę poziomu bezrobocia w Polsce we wskazanych latach oraz określiła sytuację na rodzimym rynku pracy, a to zostało zrealizowane poprzez analizę dokumentów statystycznych oraz dostępnych raportów. Ponadto wykazano poprawę sytuacji w wybranych grupach problemowych, szczególnie wśród ludzi młodych i osób z wyższym wykształceniem.

* * *

Niniejsza monografia, wydana dzięki przychylności władz uczelni jak i Wydawnictwa PWSZ w Raciborzu, jak najbardziej trafnie wpisuje się w dyskurs stanowiący o roli uczelni dydaktycznych w rozwoju nauki⁵, bo to przecież one też przygotowują kadry dla uczelni badawczych. Zatem studenci powinni mieć szansę publikowania swoich dokonań, przemyśleń czy sprawozdań z badań, co z kolei umożliwia im bezpośredni kontakt z nauką. Ponadto publikacja w pracy zbiorowej pomaga ambitnym studentom w rozwoju naukowym, co ma szczególne znaczenie wtedy, gdy ta następuje na płaszczyźnie zrównoważonego rozwoju – lecz nie jako nie do końca realizowanego zadania, a raczej jako wyzwania stojącego przed przyszłymi pokoleniami, którym bezpieczny byt ma gwarantować realizowany Europejski Zielony Ład.

Paweł Strózik, pawel.strozik@pwsz.raciborz.edu.pl,

Henryk A. Kretek, henryk.kretek@polsl.pl, henryk.kretek@pwsz.raciborz.edu.pl

⁵ PWSZ w Raciborzu od 2009 roku realizuje projekt pt.: „Debiut naukowy – Zrównoważony rozwój”, przy patronacie i wsparciu prof. Jerzego Buzka, umożliwiając studentom publikowanie artykułów w materiałach konferencyjnych czy w czasopiśmie naukowych, a w konsekwencji reformy systemu nauczania, wspiera młodych naukowców wydając również monografie.

Historia projektu na stronie: <http://www.debiut.buzek.pl/archiwum/>.

Część I

**ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKIEM
WEKTOREM NA DRODZE
DO EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU**

Karol Siewruk

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

OPTYMALNE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW W ROLNICTWIE DZIĘKI POSTĘPOWI W NAUCE

Streszczenie (abstrakt): Rolnictwo XXI wieku stoi przed wyzwaniami środowiskowymi i ekonomicznymi, z drugiej strony rozwój dzisiejszej nauki oferuje zaawansowane narzędzia by optymalnie gospodarować zasobami. Wykorzystanie postępu w dziedzinach: hodowli roślin, nawożenia i rolnictwa precyzyjnego jest sposobem by efektywnie gospodarować. Istnieje ciągła potrzeba wdrażania innowacyjnych technologii i transferu wiedzy do praktyki. Zestawienie Publikacji COBORU z plonami w Polsce wg GUS wyraźnie pokazują jaki potencjał ma rolnictwo w Polsce. W pracy zostały opisane wybrane narzędzia mogące pomóc w optymalizacji gospodarowania.

Słowa kluczowe: optymalizacja produkcji, rolnictwo precyzyjne, postęp w rolnictwie, nawożenie

OPTIMUM USE OF RESOURCES IN AGRICULTURE DRIVEN BY SCIENCE ACHIEVEMENTS

Abstract: Agriculture of the 21st century is facing environmental and economic challenges, on the other hand, the development of today's science offers advanced tools to optimally use resources. The use of progress in the fields of plant breeding, fertilization and precision farming is a way to product effectively. There is a constant need to implement innovative technologies and knowledge into practice. The comparison of COBORU publications with the crops in Poland according to Central Statistical Office clearly shows the potential of agriculture in Poland. The article describes selected tools that can help in the optimization of management.

Keywords: production optimization, precision farming, agricultural advancement, fertilization

Wstęp

Rolnictwo XXI wieku stoi przed wyzwaniami środowiskowymi, klimatycznymi, wyczerpującymi się surowcami,. Po przeciwnej stronie do wyzwań znajdują się możliwości, jakie oferuje dzisiejsza nauka.

Postęp w dziedzinach biologii, chemii, informatyki, mechanizacji i organizowaniu gospodarstw usytuowały dzisiejsze rolnictwo wśród branż które czerpią w ogromnej mierze z potencjału ludzkiej kreatywności.

Zasoby wiedzy, jakimi dysponuje dzisiejsze rolnictwo, dają szanse osiągać wysokie plony dobrej jakości. Osiąganie satysfakcjonujących plonów nie może być jednak oderwane od kosztów środowiskowych i ekonomicznych. Co rodzi kolejne wyzwania, by osiągnięcia nauki były systematycznie i efektywnie wdrażane do praktyki.

W pracy poświęcono uwagę wybranym dziedzinom, z jakich korzysta dzisiejsze rolnictwo, wybranym technologiom wdrażanym w Polsce i na świecie oraz zabiegom, które mogą podnieść efektywność gospodarowania.

Nawożenie precyzyjne – dawka, skład nawozów i termin zastosowania

Na terenie Unii Europejskiej realizowana jest Wspólna Polityka Rolna, która ma na celu wspieranie rolników oraz zapewnienie bezpieczeństwa żywieniowego. Realizacja Wspólnej Polityki Rolnej zakłada między innymi wsparcie zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi i zapewnienie uniijnym rolnikom odpowiedniego standardu życia¹.

Gospodarstwo rolne prowadzące produkcję roślinną, by spełniało założenia racjonalnego gospodarowania zasobami, powinno dążyć do osiągania wysokich plonów dobrej jakości, nie zaniedbując przy tym żyzności gleby.

Odczyn gleby traktowany jest jako podstawowy wskaźnik żyzności gleby². Optymalnym pH, przyjętym powszechnie w doradztwie nawozowym w Polsce, jest wartość od 5,5 do 6,5. Wartość pH to stosunek stężenia jonów wodorotlenowych do jonów wodorowych w roztworze glebowym i wyrażona jest jako $\text{pH} = -\text{Log } A_{\text{H}^+}$ ³. Odpowiednie pH wywiera wpływ pośredni i bezpośredni na plonowanie roślin. Gleby w Polsce ulegają zakwaszaniu, co jest procesem ciągłym. Związane to jest ze stosowaniem między innymi nawozów azotowych i wymywaniem jonów zasadowych w głąb profilu glebowego⁴. Zakwaszone gleby cechują się mniejszą przyswajalnością składników pokarmowych, szczególnie fosforu, molibdenu i magnezu. Bezpośrednio na pogorszenie plonowania w zakwaszonych glebach wpływa także zwiększenie ruchomości metali ciężkich i glinu ruchomego który ogranicza wzrost korzeni roślin⁵. Nadmierne nagromadzenie metali ciężkich w roślinie może prowadzić do dyskwalifikacji surowca jako zdatnego do spożycia.

Pośrednio natomiast odczyn gleby wpływa na życie biologiczne gleby. W środowisku kwaśnym ograniczone warunki do rozwoju mają bakterie prowadzące procesy przemiany materii organicznej, a liczebnością zaczynają wtedy dominować grzyby⁶.

Uregulowane pH pozwala gospodarować w optymalnych warunkach pod względem wykorzystania składników przez roślinę co przekłada się na:

- Mniejsze koszty nawożenia – stosowana jest ilość składnika, który jest faktycznie wykorzystany przez roślinę,

¹ Założenia wspólnej Polityki Rolnej: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_pl, [dostęp: 11.01.2022].

² T. Jadczyński, J. Kowalczyk, W. Lipiński: *Zalecenia nawozowe dla roślin uprawy polowej i trwałych użytków zielonych*. Materiały szkoleniowe nr 95. Wydawnictwo IUNG-PIB, Puławy 2010, s. 1-24.

³ M. Fotyma, K. Kęsik, W. Lipiński, K. Filipiak, L. Purchała: *Testy glebowe jako podstawa doradztwa nawozowego*. Studia i Raporty IUNG-PIB, Puławy, 2015, Zeszyt 42(16), s. 5-51.

⁴ R. Gaj: *Efektywne wykorzystanie składników mineralnych z nawozów we współczesnym rolnictwie*. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Poznań 2013, s. 1-40.

⁵ J. Igras, W. Lipiński: *Regionalne zróżnicowanie stanu agrochemicznego gleb w Polsce*. Raporty IUNG-PIB, Puławy 2006, Zeszyt 3, s. 71-80.

⁶ M. Natywa, M. Selwet, T. Maciejewski: *Wpływ wybranych czynników agrotechnicznych na liczebność i aktywność drobnoustrojów glebowych*. „Fragmenta Agronomica” 31(2), Poznań, 2014, s. 56-63.

- Mniejsze zanieczyszczenie środowiska – niewykorzystane nawozy ulegają wymyciu lub stratom w formie gazowej z gleby.

Zarządzanie gruntami ornymi powinno dążyć do uzyskiwania wysokich plonów roślin przy jednoczesnym polepszaniu żyzności gleb i nie narażaniu środowiska naturalnego na zanieczyszczenie. Należy zwrócić uwagę na fakt, że składniki mineralne w formie nawozów mineralnych i organicznych nie są wykorzystywane w 100% w czasie wegetacji.

Rolnik może wpływać na wykorzystanie składników pokarmowych poprzez:

- Dawkę i termin zastosowania nawozu,
- Fazę rozwojową rośliny dla której stosowany jest nawóz,
- Stosunek danego pierwiastka do innych składników pokarmowych,
- Zagęszczenie gleby,
- Ograniczanie konkurencji z chwastami⁷.

Wielkość dawki nawozu powinna być uzależniona od jego ruchliwości w środowisku, prognozowanego osiągalnego plonu i potrzeb nawozowych rośliny w danej chwili. Znajomość okresów krytycznych w rozwoju rośliny pozwala na dość precyzyjne zastosowanie nawozu z wyprzedzeniem momentu, w którym zapotrzebowanie na składnik będzie największe. By zwiększać wykorzystanie pierwiastka niezbędna jest znajomość jego przemian w roztworze glebowym. Możliwe jest nawożenie na zapas fosforem lub mikroelementami. Natomiast nieuzasadnione jest to na przykład w przypadku azotu i siarki, które łatwo ulegają wymyciu.

Wykorzystanie składników pokarmowych jest również uzależnione od pojemności sorpcyjnej gleby. Poleca się stosowanie miejscowo nawozów organicznych, tam gdzie gleba charakteryzuje się małym udziałem frakcji ilastej i zawartości próchnicy. Zwiększanie zawartości materii organicznej w glebie zwiększa istotnie pojemność kompleksu sorpcyjnego gleby. Gleba zdolna do zakumulowania większych ilości pierwiastków jest mniej narażona na wymywanie z niej składników pokarmowych. Dobrym źródłem materii organicznej mogą być komposty wytwarzane z odpadów powstałych w gospodarstwie. Komposty są materiałem o wysokiej wartości nawozowej i przyczyniają się do recyklingu pierwiastków w obrębie gospodarstwa⁸.

Szacuje się, że w warunkach Polski nawozy azotowe dostarczane do gleby są wykorzystane przez rośliny tylko w 50-55%, pozostała ich część ulega immobilizacji (25%), denitryfikacji (5%) i wymyciu (15-20%). Chcąc optymalnie wykorzystać nawozy azotowe, rolnik powinien realnie oszacować osiągalny plon oraz dokonać pomiaru azotu mineralnego w glebie⁹.

⁷ R. Gaj: *Efektywne wykorzystanie składników mineralnych z nawozów we współczesnym rolnictwie*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Poznań 2013, s. 1-40.

⁸ K. Siewruk: *Kompost sposobem na wykorzystanie odpadów rolniczych oraz realizację celów zrównoważonego rozwoju*, (w:) *Implementacja idei europejskiego zielonego ładu determinantą zarządzania w realizacji założeń zrównoważonego rozwoju*, (red.) A. Kuzior, H.A. Kretek, Racibórz 2021, s. 297-307.

⁹ R. Gaj: *Efektywne wykorzystanie składników mineralnych z nawozów we współczesnym rolnictwie*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Poznań 2013, s. 1-40.

W dyskusji o zrównoważonym i optymalnym nawożeniu warto przytoczyć Zasadę Shelforda, mówiącą o tym, że zarówno zbyt wysokie jak i zbyt niskie natężenie czynników ekologicznych może wpływać ograniczająco na organizmy żywe. Wychodząc naprzeciw potrzeb wielostronnego nawożenia, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy sformułował Dobre Praktyki Rolnicze IUNG-PIB, dzięki którym przy pomocy odpowiednich kalkulatorów wyliczyć można potrzeby pokarmowe roślin¹⁰.

Implementacja zaawansowanych technologii jako wsparcie czynnika ludzkiego

Osiągnięty postęp w agrotechnice wyczerpał możliwości zwiększania plonowania, w miejsce której na znaczeniu zyskują postęp biologiczny i ochrona chemiczna¹¹. W miarę osiągania postępu w agrotechnice i wykorzystania jego potencjału powstały inne obszary innowacyjne, które determinują dalszy rozwój produkcji roślinnej.

Powstające technologie pozwoliły na monitorowanie wskaźników wcześniej niedostępnych, powodując wzrost ilości danych, które wpływają na intensyfikację produkcji i detalizację poszczególnych zabiegów. Nowe możliwości nawożenia, ochrony roślin i doboru odmian uprawnych wymagają dobrej znajomości warunków gospodarowania. Wydaje się jednak nieuzasadnione gromadzenie szczegółowych informacji np. o zasobności gleb, jeśli nie są one później odpowiednio wykorzystywane. Dane zbierane przez urządzenia przerastają ludzkie możliwości analityczne, co budzi kolejną potrzebę zarządzania informacjami.

Przetwarzanie danych

Wspomaganie komputerowe obecne jest w rolnictwie nie tylko w maszynach rolniczych jako element ich interfejsu oraz systemu wewnętrznego. Informatyczne wsparcie rolnictwa stało się prężnie rozwijającą się częścią zarządzania zasobami:

- Ludzkimi,
- Magazynowymi,
- Środkami produkcji,
- Zagospodarowaniem przestrzeni pola,
- Informacją.

Rolnictwo precyzyjne opiera się na gromadzeniu i przetwarzaniu danych w obrębie pola. W pewien sposób jest to zbiór technologii wspomagających produkcję, a nie produkt sam w sobie. Gospodarstwa wprowadzające rozwiązania precyzyjne mogą korzystać z wybranych technologii lub traktować rolnictwo precyzyjne jako pewien system i wdrażać jego elementy na kolejnych etapach produkcji.

¹⁰ Kalkulator dawki nawozowej IUNG-PIB: www.dpr.iung.pl, [dostęp: 09.01.2022 r.].

¹¹ T. Oleksiak.: *Czynniki warunkujące poziom plonowania pszenicy ozimej w produkcji towarowej. Część I. Zmiany w latach 1986-2010*, Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, Radzików 2011, Nr 260.261: s. 43-53.

Celem implementacji rolnictwa precyzyjnego jest jak najlepsze wykorzystanie zasobów w danym czasie i w danych warunkach.

Cel ten można osiągać poprzez wykorzystanie między innymi:

- Mapowania plonów,
- Stosowania zmiennej dawki nawożenia,
- Stosowania zmiennej dawki polewowej,
- Stosowania zmiennej ilości wysiewu nasion lub sadzeniaków,
- Kontrolę sekcji opryskiwaczy polowych i rozsiewaczy nawozów,
- Wykorzystanie teledetekcji do badania stanu odżywienia roślin,
- Systemów wspomagania decyzji.

Zróźnicowanie warunków glebowych w ramach nawet niewielkiego pola może być bardzo duże. Wynika z tego, że w różnych miejscach jednego pola mogą występować inne, czasem nawet przeciwstawne czynniki ograniczające plony¹².

Chcąc wykorzystywać środki produkcji jak najefektywniej, nawet w produkcji konwencjonalnej co kilka lat zaleca się robienie testów glebowych i sporządzanie map zasobności celem bilansowania składników pokarmowych na danej plantacji. W rolnictwie precyzyjnym odpowiednie urządzenia mogą wykorzystywać takie mapy do stosowania zmiennej dawki nawożenia w czasie rzeczywistym na podstawie aktualnych warunków i zgromadzonych danych historycznych z pola.

Systemy prowadzenia równoległego

Praca w rolnictwie charakteryzuje się nierównomiernym rozłożeniem w czasie, z punktu widzenia całego roku oraz w ciągu doby. Okresy natężonej pracy skupiają się w cieplejszej połowie roku, kiedy większość zabiegów w polu odbywa się od kwietnia do października.

Skupienie pracy w okresie żniw i siewów powoduje szczególnie problem w wykorzystaniu zasobów ludzkich. Większość prac musi zostać wykonana w dzień (np. zbiór kombajnowy), a część nocą (np. oprysk roślin zapylanych przez owady) co uniemożliwia prowadzenie pracy zmianowej i może prowadzić do przeciążeń pracowników.

Wraz z rozwojem gospodarczym na znaczeniu zyskują efekty produkcyjne i ekonomiczne. Ilość zatrudnionych osób zmniejsza się na rzecz jakości kapitału ludzkiego, wykształcenia i specyficznych umiejętności potrzebnych w branży¹³.

Wykonywanie prac monottonnych przez długi czas jest męczące dla operatora i może obniżać skupienie lub może wpływać na jakość wykonywanej pracy. Newralgicznym zabiegiem wymagającym precyzji jest siew, który kształtuje na przyszły rok łan roślin.

Rozwiązaniem problemu z utrzymaniem równoległej jazdy i precyzji siewu jest wykorzystanie nawigacji satelitarnej i systemu prowadzenia równoległego. Połączenie obu

¹² M. Stępień, R. Pudółko: *Zmienność pól jako podstawa zastosowania rolnictwa precyzyjnego w produkcji roślinnej*, (w:) *Rolnictwo Precyzyjne*, (red.) S. Samborski, PWN, Warszawa 2021, s. 21-58.

¹³ B. Krawat-Woźniak: *Zmiany w sytuacji ekonomicznej rodzinnych gospodarstw wysokotowarowych. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008, Nr 111, s. 57-68.

tych technologii znacznie odciąża pracownika i gwarantuje precyzję zabiegu nieosiągalną dla człowieka. Według producenta NAWGEO VRS CMR¹⁴ dokładność systemu prowadzenia RTK wynosi +/- 2 do 3 cm.

Z obserwacji prowadzonych w Gospodarstwie Rolnym Agnieszki i Leszka Siewruk po wprowadzeniu systemu prowadzenia równoległego Trimble wynika, że dokładność siewu w znaczącym stopniu wpłynęła na zużycie środków produkcji. Dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa¹⁵ dotyczące powierzchni pola zgłoszonego do płatności bezpośrednich odbiegały od powierzchni odczytywanych w siewniku i opryskiwaczu stosowanych w gospodarstwie.

Na przykładzie pola (Rys. 1) o rzeczywistej powierzchni około 73 ha odczyty urządzeń wskazywały powierzchnię około 76 ha. Po wprowadzeniu danych GPS, system wykazał, że ścieżki technologiczne zrobione były z nakładkami o szerokości około 20-30 cm.

Rys. 1. Pole w gospodarstwie z zaznaczonymi granicami

Źródło: Geoportal powiatu kętrzyńskiego¹⁶

Wśród przyczyn takich rozbieżności w pomiarach można podać:

- Nieforemny kształt pola,
- Nachylenie terenu,
- Niedokładność operatorów w prowadzeniu równoległym.

Zawyżona powierzchnia zabiegów w stosunku do rzeczywistej powierzchni upraw powoduje niepotrzebne zużycie środków produkcji. Środki produkcji w postaci: (i) nasion, (ii) nawozów, (iii) środków ochrony roślin, zostały zużyte w większej ilości niż rzeczywiste warunki tego wymagały. Dodatkowe koszty środowiskowe i ekonomiczne wynikające z niedokładności zabiegów nie przekładają się proporcjonalnie na plon i zyski.

¹⁴ J. Koronczok.: *Poprawa dokładności prowadzenia równoległego maszyn i ciągników rolniczych dzięki zastosowaniu serwisu NAWGEO VRS CMR*, Materiały konferencyjne, Agrocom Polska, Żędowice, [dostęp: 12.01.2022 r.].

¹⁵ Rejestr upraw wg ARiMR: <https://rejestrupraw.arimr.gov.pl/#>, [dostęp: 12.01.2022r.].

¹⁶ Mapa pola: <http://powiatketrzynski.geoportal2.pl/>, [dostęp: 12.01.2022r.].

Oprócz mierzalnych wartości w postaci zawyżonej powierzchni powstają również oszczędności trudne do oszacowania. Korzystając z prowadzenia równoległego, nie ma potrzeby robienia uwroci raz przy razie, co wymaga małego promienia skrętu. System pozwala na wjazd w dowolnym przejeździe na poprzeczniaku. Powoduje to skrócenie czasu uwroci, mniejsze zużycie podzespołów maszyny oraz jest łatwiejsze dla operatora do wykonania.

Mierzalne ilości środków produkcji i te pośrednio wpływające na czas i zużycie sprzętu przekładają się na oszczędności i wyższą efektywność produkcji.

Korzystanie z postępu genetycznego

Postęp można traktować jako proces dążący do doskonałości. W rolnictwie postęp można rozumieć jako poprawę efektywności gospodarowania, większej ilości i jakości uzyskiwanych produktów¹⁷.

Wraz z dynamiką zmian w warunkach gospodarowania: (i) presja nowych agrofagów, (ii) zmiany w strukturze opadów, (iii) wahania temperatury¹⁸ istnieje silna potrzeba dostosowywania upraw do zastanych warunków.

Coraz częściej występujące ulewne deszcze powodują zmniejszenie efektywności nawadniania. Warstwa orna nie jest w stanie zatrzymać dużych ilości opadów, gdzie nad wsiąkaniem zaczyna dominować spływ powierzchniowy¹⁹.

Zmieniające się warunki abiotyczne wymagają od hodowców tworzenia nowych odmian roślin oszczędniej gospodarujących wodą. Według Krystyny Rybki i Zygmunta Nita²⁰ jako skutek zarówno selekcji naturalnej i hodowlanej wykształciły się systemy unikania stresu suszy:

- Koordynacja czasowa dostępności wody i zapotrzebowania na nią (kiełkowanie w warunkach suszy glebowej, wczesność),
- Szybkie kiełkowanie i krzewienie w celu zacienienia gleby,
- Krótszy okres wegetacji (dojrzewanie przed suszą),
- Dłuższy system korzeniowy,
- Szczelność blaszki liściowej (parowanie tylko przez aparaty szparkowe),
- Zasychanie liści i tym samym zmniejszanie zapotrzebowania na wodę.

¹⁷ D.R. Mańkowski: *Postęp biologiczny w hodowli, nasiennictwie i produkcji ziemniaka w Polsce. Część I. Przegląd ilościowych metod oceny postępu hodowlanego i odmianowego*, Biuletyn IHAR, Radzików 2009, Nr 251, s. 153-173.

¹⁸ *Adaptacja gospodarki wodnej w rolnictwie*. CDR w Brwinowie, Brwinów 2020. Na podstawie wyników konferencji w Puławach w dn. 5 marca 2020 r.

¹⁹ T. Zawora, A. Ziernicka-Wojtaszek: *Ekstremalne wartości niedoborów i nadmiarów opadów atmosferycznych w aspekcie współczesnych zmian klimatu na przykładzie województwa podkarpackiego*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, Kraków 2008, s. 23-29.

²⁰ K. Rybka, Z. Nita: *Nowoczesne fenotypy zbóż do uprawy na obszarach zagrożonych suszą*, Biuletyn IHAR 2014, Radzików, Nr 273, s. 55-72.

Postęp genetyczny dotyczy również ulepszania roślin pod względem ich użyteczności np. odmiany dwuzerowe rzepaku, w których udział kwasu erukowego i glukozynolanów został zniwelowany do bezpiecznego poziomu.

Rozbieżności w plonowaniu przedstawianym w doświadczeniach Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych a danych podawanych przez GUS dowodzą, że w Polsce poziom plonowania nie jest jeszcze na przeciętnym poziomie agrotechniki (Tab. 1.).

Badania regionalne i centralne publikowane w COBORU zawierają rekomendacje do wykorzystania odmian roślin uprawnych. Publikacje Ośrodka zawierają informacje o każdej odmianie zarejestrowanej w kraju i syntetyczne porównanie dostępnego materiału nasiennego.

Tab. 1. Plonowanie pszenicy ozimej w doświadczeniach COBORU i w gospodarstwach w Polsce w latach 2017-2019

Wyszczególnienie	2017	2018	2019
	[t·ha ⁻¹]		
COBORU ¹	9,01	7,65	8,36
GUS ²	4,62	3,90	4,61

1) Plony dla doświadczeń w przeciętnym poziomie agrotechniki a₁ wg COBORU

2) Plony pszenicy oz. włączając gospodarstwa indywidualne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2020 GUS²¹, Wstępne Wyniki Plonowania odmian w doświadczeniach porejestrowych – Zboża ozime 2019. COBORU 2019²²

Wykorzystanie dostępnej wiedzy z darmowej platformy może niewielkim nakładem pracy przyczynić się do zwiększenia plonowania w gospodarstwach indywidualnych poprzez wybór odmiany najlepiej dostosowanej do warunków gospodarowania.

Podsumowanie

Rolnictwo jako branża uzależniona od dynamicznych warunków środowiska zmuszone jest do radzenia sobie z nimi. Osiągnięcia nauki i dostępne rozwiązania kształtują wiele obszarów które można poprawić w praktyce rolniczej. Efektywne gospodarowanie i osiąganie wysokich plonów jest możliwe, co udowadniają zarówno zaawansowane gospodarstwa indywidualne jak i publikacje COBORU.

Wiedza w zakresie nawożenia, ochrony chemicznej oraz uprawa w połączeniu skutkować mogą dobrymi plonami. Mimo satysfakcjonujących plonów w rozwiniętych gospodarstwach w wielu z nich istnieje potrzeba optymalizacji i bardziej świadomego korzystania z zasobów nauki. W przypadku gospodarstw mniej rozwiniętych pomocne może być skupienie się na poprawie przestrzegania terminów zabiegów, poprawie agrotechniki i zrównoważonym wielostronnym nawożeniu.

²¹ Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2020, GUS Warszawa 2021.

²² Wstępne Wyniki Plonowania odmian w doświadczeniach porejestrowych – Zboża ozime 2019. COBORU, Słupia Wielka, 2019.

Drogą do poprawy efektów gospodarowania może być korzystanie z ogólnodostępnej wiedzy i narzędzi dostarczanych przez państwowe ośrodki oraz chęć wprowadzania zmian na rzecz rozwoju.

Bibliografia:

1. *Adaptacja gospodarki wodnej w rolnictwie*, CDR w Brwinowie, Brwinów 2020. Na podstawie wyników konferencji w Puławach w dn. 5 marca 2020 r.
2. Fotyma M., Kęsik K., Lipiński W., Filipiak K., Purchała L., *Testy glebowe jako podstawa doradztwa nawozowego*, Studia i Raporty IUNG-PIB, Puławy, 2015, Zeszyt 42(16), s. 5-51.
3. Gaj R., *Efektywne wykorzystanie składników mineralnych z nawozów we współczesnym rolnictwie*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Poznań 2013, s. 1-40.
4. Igras J., Lipiński W., *Regionalne zróżnicowanie stanu agrochemicznego gleb w Polsce*, Raporty IUNG-PIB, Puławy 2006, Zeszyt 3, s. 71-80.
5. Jadczyżsyn T., Kowalczyk J., Lipiński W., *Zalecenia nawozowe dla roślin uprawy polowej itrwiałych użytków zielonych*, Materiały szkoleniowe nr 95, Wydawnictwo IUNG-PIB, Puławy 2010, s. 1-24.
6. Kalkulator dawki nawozowej IUNG-PIB: www.dpr.iung.pl, [dostęp: 09.01.2022].
7. Koronczok J., *Poprawa dokładności prowadzenia równoległego maszyn i ciągników rolniczych dzięki zastosowaniu serwisu NAWGEO VRS CMR*, Materiały konferencyjne, Agrocom Polska, Żędowice, [dostęp: 12.01.2022 r.].
8. Krawat-Woźniak B., *Zmiany w sytuacji ekonomicznej rodzinnych gospodarstw wysokotowarowych. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008, Nr 111, s. 57-68.
9. Mańkowski D. R., *Postęp biologiczny w hodowli, nasiennictwie i produkcji ziemiaka w Polsce. Część I Przegląd ilościowych metod oceny postępu hodowlanego i odmianowego*, Biuletyn IHAR, Radzików 2009, Nr 251, s. 153-173.
10. Mapa pola: <http://powiatketrzynski.geoportal2.pl/>, [dostęp: 12.01.2022].
11. Nattywa M., Selwet M., Maciejewski T., *Wpływ wybranych czynników agrotechnicznych na liczebność i aktywność drobnoustrojów glebowych*, „Fragmenta Agronomica” 31(2) 2014, s. 56-63.
12. Oleksiak T., *Czynniki warunkujące poziom plonowania pszenicy ozimej w produkcji towarowej. Część I. Zmiany w latach 1986-2010*, Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, Radzików 2011, Nr 260-261, s. 43-53.
13. Rejestr upraw wg ARiMR: <https://rejestrupraw.arimr.gov.pl/#>, [dostęp: 12.01.2022 r.].
14. Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2020, GUS, Warszawa 2021.
15. Rybka K., Nita Z., *Nowoczesne fenotypy zbóż do uprawy na obszarach zagrożonych suszą*, Biuletyn IHAR, Radzików, 2014 Nr 273, s. 55-72.
16. Siewruk K., *Kompost sposobem na wykorzystanie odpadów rolniczych oraz realizację celów zrównoważonego rozwoju*, (w:) *Implementacja idei europejskiego zielonego ładu determinantą zarządzania w realizacji założeń zrównoważonego rozwoju*, (red) A. Kuzior, H.A. Kretek, Racibórz 2021, s. 297-307.
17. Stępień M., Pudelko R., *Zmienność pól jako podstawa zastosowania rolnictwa precyzyjnego w produkcji roślinnej*, (w:) *Rolnictwo Precyzyjne*, (red.) S. Samborski, PWN, Warszawa 2021, s. 21-58.
18. *Wstępne Wyniki Plonowania odmian w doświadczeniach porejestrowych – Zboża ozime 2019*, COBORU, Słupia Wielka, 2019.

19. Założenia Wspólnej Polityki Rolnej https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_pl, [dostęp: 11.01.2022].
20. Zawora T., Ziernicka-Wojtaszek A., *Ekstremalne wartości niedoborów i nadmiarów opadów atmosferycznych w aspekcie współczesnych zmian klimatu na przykładzie województwa podkarpackiego*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, Kraków 2008, 5, s. 23-29.

Dane kontaktowe

Karol Siewruk

e-mail: karol.siewruk@gmail.com

Część II

INTERDYSCYPLINARNE ASPEKTY REALIZACJI IDEI EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU

Jakub Siatka

Uniwersytet Jagielloński,

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN

IDEA SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO A IDEA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie (abstrakt): Celem niniejszego opracowania było ukazanie założeń idei: społeczeństwa obywatelskiego oraz zrównoważonego rozwoju i ich wzajemne zestawienie. Umożliwiło to wskazanie ich najważniejszych cech wspólnych i założeń normatywnych. Rozdział kończy się przedstawieniem jednego z głównych wyzwań dla społeczeństwa obywatelskiego współcześnie – aspektu globalnego i możliwości jego funkcjonowania w świecie zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, zrównoważony rozwój, społeczeństwo globalne, analiza pojęciowa

THE IDEA OF CIVIL SOCIETY V.S THE IDEA OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract: The aim of this article was to present the assumptions of the ideas: civil society and sustainable development and their juxtaposition. This made it possible to indicate their most important common features and normative assumptions. The article concludes by presenting one of the main challenges for civil society today – the global aspect and the possibility of its functioning in the world of sustainable development.

Keywords: civil society, sustainable development, global society, conceptual analysis

Wstęp

Idea społeczeństwa obywatelskiego powstała w antycznej Grecji, przez co współcześnie posiada ona długi i bogaty przekrój definicyjny. Zdaniem autora ciekawe, a także wartościowe będzie ukazanie tej jakże doniosłej idei ze stosunkowo młodą, ale równie interesującą ideą zrównoważonego rozwoju. Dlatego celem niniejszej pracy jest zestawienie pojęciowe ze sobą dwóch idei: społeczeństwa obywatelskiego i zrównoważonego rozwoju. Końcowo zostanie ukazane odautorskie wyliczenie powiązanych ze sobą elementów wspólnych tych idei, ze szczególnym uwzględnieniem ich celów konstytutywnych. Zostanie także ukazany problem globalności jako główny substytut powodujący rozdzwiek w tych ideach. By to uczynić, autor twierdzi, że potrzebne jest skupienie się na dwóch problemach: czy normatywna idea społeczeństwa obywatelskiego jest powiązana z normatywną ideą zrównoważonego rozwoju oraz jakie są szanse, a jakie zagrożenia budowania społeczeństwa obywatelskiego globalnie.

Idea społeczeństwa obywatelskiego – zarys genezy pojęcia

Ojcem pojęcia społeczeństwa obywatelskiego był Arystoteles. Myśl jego wpisuje się w tradycję zwaną dziś republikańską, dlatego od niego wypada rozpocząć analizę genezy samego pojęcia. Stagiryta uważał, że społeczeństwo obywatelskie to etyczno-polityczna wspólnota wolnych obywateli pod rządami prawa, którą cechowała wolność słowa i równość praw¹, natomiast wspólnota polityczna była to „pewna wspólnota równych, mająca na celu możliwie doskonałe życie”². W tradycji tej nie było podziału na to, co prywatne, a to, co publiczne. Pojęcie obywatela i wspólnoty łączyło te porządki, a człowiek mógł osiągnąć najwyższą formę szczęścia tylko wtedy, gdy realizował siebie w sferze publicznej poprzez działalność prowadzoną dla wspólnoty.

Warty podkreślenia jest także Jean Bodin. Według niego filarem społeczeństwa obywatelskiego jest suwerenna władza, która je scala. Społeczeństwo obywatelskie jest tu tworzone oddolnie, wpięrw to rodziny, następnie ludzie zawiązują porozumienia/zrzeszenia, które mają działać dla celów społecznych. U niego wspólnota polityczna nosi nazwę rzeczypospolitej³. Badaczka społeczeństwa obywatelskiego, Dorota Pietrzyk-Reeves, podkreśla dwa zasadnicze elementy myśli J. Bodina, które warte są uwagi po dziś dzień. Po pierwsze jego myśl stanowi połączenie klasycznego myślenia z nowożytnym, a po wtóre naznacza istotny moment w rozwoju pojęcia idei społeczeństwa obywatelskiego, które to w drugiej tradycji (liberalnej) będzie wręcz utożsamiane z życiem stowarzyszeniowym społeczeństwa, zasadzającego się na wolnościach i duchu obywatelskim⁴. Z definicji J. Bodina ważna jest natomiast rodzina, ponieważ w dalszym ciągu i pomimo upływu kilku stuleci jest ona podstawową komórką społeczną i to właśnie w niej każdy z nas jest socjalizowany. Proces ten ma niebagatelny wpływ na dalsze życie jednostki i rodzin. To od niej zależy w największej mierze, jakiego obywatela dane społeczeństwo będzie posiadało i jakie wartości będzie on wyznawał.

Przeciwieństwem republikańskiego sposobu ujmowania tej idei jest tradycja liberalna. Jednym z pionierów ujmowania społeczeństwa obywatelskiego w ten sposób był John Locke. Myśl jego wyraźnie akcentuje pierwszeństwo jednostki i jej uprawnienia nad wspólnotą w celu rozwoju i zachowania gatunku ludzkiego. Autor ten podkreśla, że ludziom potrzebne są naturalne uprawnienia do życia wolności i własności. Zarysowana przez niego wspólnota bazuje na prawie, jednakże jego głównym celem jest zachowanie i powiększanie wolności⁵. Warte podkreślenia jest to, że filozof ten w swoich pracach posługuje się zamiennie terminami społeczeństwo obywatelskie/społeczeństwo polityczne. Jego zdaniem społeczeństwo takie powstaje w celu zapewnienia bezpieczeństwa, chęci przeżycia, a także ochrony własności⁶. Dla Locke’a trwanie społeczeństwa obywatelskiego jest możliwe tylko

¹ M. Kazimierzczuk, *Ewolucja pojęcia idei społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Społeczeństwo obywatelskie historia, teoria, praktyka*, (red.) R. Kania, M. Kazimierzczuk, Warszawa 2021, s. 16.

² Arystoteles, *Polityka*, 1328a, s. 194.

³ M. Kazimierzczuk, *Ewolucja...*, s. 18.

⁴ D. Pietrzyk-Reeves, *Idea społeczeństwa obywatelskiego: współczesna debata i jej źródła*, Toruń 2012, s. 41.

⁵ Tamże, s. 67.

⁶ K. Grzybowski, *Historia doktryn politycznych i prawnych od państwa niewolniczego do rewolucyj burżuazyjnych*, Warszawa 1967, s. 352.

dzięki rządowi, który powstaje dzięki umowie społecznej. Rząd taki powinien być wyrazem woli ludu⁷. Dobitnie o tym świadczą słowa wyjęte z jego dzieła, w którym mówi on wprost, że: „skoro wszyscy ludzie są, jak to już zostało powiedziane, wolni, równi i niezależni w stanie natury, nikt nie może bez własnej zgody zostać tego stanu pozbawiony i poddany władzy politycznej innego. Jedyne sposoby, w jakim można oddać swą naturalną wolność i nałożyć okowy społeczeństwa obywatelskiego, jest ugoda z innymi, dotycząca połączenia i zjednoczenia się z nimi w społeczność, zawartą dla zapewnienia im wygody, bezpieczeństwa i pokojowego współżycia, a także dla zabezpieczenia prawa korzystania z ich własności oraz lepszej ochrony przed wszystkimi, którzy nie należą do wspólnoty”⁸. Innym znaczącym myślicielem tradycji liberalnej był Alexis de Tocqueville. Na jego poglądy wpłynęła amerykańska aktywność obywatelska. Był on pod wrażeniem siły i mocy sprawczej stowarzyszeń amerykańskich. Uznał więc on stowarzyszenia za najlepsze miejsce do negocjacji społecznych oraz gospodarczych⁹. Społeczeństwo obywatelskie miało gwarantować, iż ustrój państwa będzie dobrze funkcjonował, a także że będzie on politycznie wolny. W dodatku zachęcanie i stworzenie przestrzeni do aktywnego uczestnictwa i zaangażowanie się w stowarzyszenia miało ukazać ich wagę dla życia zbiorowości. Jednocześnie to ograniczenie władczego nadzoru ze strony aparatu władzy, gdyż każda władza zdaniem Tocqueville’a posiada chęć pozbawienia jednostek wolności. Opowiedział się on za systemem demokratycznym, którego gwarantem będzie społeczeństwo obywatelskie. Widział on związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy jakością i funkcjonowaniem demokracji, a funkcjonowaniem społeczeństwa obywatelskiego¹⁰.

Należy zauważyć, że oprócz tych tradycji mogą występować także inne tradycje ujmowania społeczeństwa obywatelskiego, np. marksistowska, komunitarystyczna. Jednakże prezentowanie ich w tym artykule jest bezzasadne, a powyższa analiza miała ukazać wielowątkowość i interdyscyplinarność tej idei przy pamiętaniu, że partycypacja i dobro wspólnoty są warunkami *sin qua non*.

Idea społeczeństwa obywatelskiego – współcześnie

W literaturze z dziedziny nauk o polityce i administracji, w *Leksykonie politologii* pod redakcją Andrzeja Antoszewskiego i Ryszarda Herbuta jest to pojęcie ujęte w ten sposób: „społeczeństwo, w którym zespół instytucji oraz różnego typu dobrowolnych, spontanicznych organizacji, związków i stowarzyszeń jest podstawą samodzielnego, wolnego od ingerencji państwa rozwoju obywateli, a zarazem stanowi wyraz ich własnej aktywności, inicjatyw i potrzeb”¹¹. Ważką w kontekście sprawstwa i uczestnictwa jest definicja Andrzeja Sicińskiego, jego zdaniem jest to społeczeństwo poziome, uczestniczące i otwarte, w opozycji do społeczeństwa o organizacji pionowej, wycofanej i zamkniętej (to drugie

⁷ M. Kazimierzczuk, *Ewolucja...*, s. 21.

⁸ J. Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, Warszawa 1992, s. 250.

⁹ M. Kazimierzczuk, *Ewolucja...*, s. 24.

¹⁰ D. Pietrzyk-Reeves, *Idea...*, s. 102-103, 107.

¹¹ *Społeczeństwo obywatelskie*, [w:] *Leksykon politologii*, (red.) A. Antoszewski, R. Herbut Wrocław 2004, s. 414-416.

charakterystyczne dla systemów totalitarnych i niedemokratycznych)¹². Edward Shils kładzie nacisk na znaczenie świadomości przynależności obywateli i powiązań międzyludzkich, twierdzi, że społeczeństwo obywatelskie to społeczeństwo, które posiada świadomość roli obywatela, dodatkowo jest to sfera publiczna, która wytwarza się dzięki inicjatywom prywatnym jak i instytucjom rządowym. Autor ten podkreśla, iż wspólnotę wiąże świadomość wspólnych ideałów interesów i przekonania dotyczące wspólnej przeszłości, co wpływa na poczucie konieczności wspólnego uczestnictwa w społeczeństwie (dobro wspólne)¹³. Zdaniem innych badaczy pojęcie to związane jest ściśle z demokracją, z państwem narodowym, czy także jest wprost przeciwieństwem państwa¹⁴. Definicje (druga i trzecia) jednak nie są przydatne dla rozwoju idei społeczeństwa obywatelskiego w kontekście zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza w aspekcie globalnym. Wydaje się, że trafnego podsumowania tego pojęcia współcześnie dokonuje też Jan Herbst, twierdząc, że niebudzącymi wątpliwości i sprzeciwu badaczy pojęciami definiującymi to społeczeństwo są: autentyczna aktywność obywateli, jasna orientacja na wartości (wolność, zaufanie, tolerancja inności), podkreślanie ducha wspólnoty i dobra wspólnego, kontrolowanie poczynań aparatu władzy¹⁵.

Główną ideą społeczeństwa obywatelskiego jest poczucie konieczności partycypacji, ograniczania władzy, funkcjonowania w państwie prawa oraz zapewnienie minimum tolerancji. Dodatkowo ważne jest poczucie przynależności i identyfikowania się ze wspólnotą i chęć działania dla jej dobra. Zdaniem autora obecnie dla pełnego rozwoju idei społeczeństwa obywatelskiego konieczne jest także to, że obywatele posiadają wystarczające wykształcenie do artykułowania własnych celów, wizji, a także fakt, że społeczeństwo takie żywo interesuje się sprawami publicznymi.

Idea zrównoważonego rozwoju – geneza, spektrum definicyjne, aktualne założenia i cele

Pojęcie zrównoważonego rozwoju, choć historycznie dużo młodsze, jest także wieloaspektowe i interdyscyplinarne. Wydaje się, że najtrafniej ideę ujęto w 1987 roku w Raporcie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju, twierdząc, że „zrównoważony rozwój to taki rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie”¹⁶. Trzeba dla ścisłości dodać, że w Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku, w artykule 5 podkreślono ważkość tej idei

¹² A. Siciński, *Spoleczeństwo obywatelskie jako przedmiot badań społecznych w Polsce*, [w:] *Socjologia polityki w Polsce: materiały konferencji naukowej*, (red.) O. Sochacki, Gdańsk 1991, s. 42-43.

¹³ E. Shils, *Co to jest społeczeństwo obywatelskie*, [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo*, (red.) K. Michalski, Kraków 1994, s. 10-12.

¹⁴ Zob. E. Wnuk-Lipiński, *Socjologia życia publicznego*, Warszawa 2005, s. 122; B. Geremek, *Spoleczeństwo obywatelskie i współczesność*, [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo*, (red.) K. Michalski, Kraków 1994, s. 237.; F. Draus, *Pojęcie społeczeństwa cywilnego*, [w:] *Prawa człowieka w społeczeństwie obywatelskim*, (red.) A. Rzepliński Warszawa 1993, s. 12.

¹⁵ J. Herbst, *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego*, Warszawa 2005, s. 11.

¹⁶ Zrównoważony rozwój, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/zrownowazony-rozwoj>, [dostęp: 8.01.2022].

w zakresie wolności, kultury jak i dla budowania demokratycznego państwa prawa¹⁷. Zrównoważony rozwój posiada niezwykle bogatą możliwość interpretacji i stosowania. Wydaje się natomiast, że rdzeniem jest solidarność międzypokoleniowa, dzięki której wzrost gospodarczy jak i wzrost społeczny będą miały miejsce, z włączaniem w ten proces wszystkich grup społecznych. Warto podkreślić jest to, że w XXI wieku koncepcja zrównoważonego rozwoju coraz częściej wchodzi do głównego nurtu dyskusji nad rozwojem społeczno-gospodarczym¹⁸.

Z bardzo przydatnej i ważnej strony internetowej Ośrodka Informacji ONZ w Warszawie wyłaniają się aktualne cele zrównoważonego rozwoju. Podkreślone jest to, że fundamentem celów zrównoważonego rozwoju są ludzie, nasza planeta, dobrobyt, pokój na świecie i partnerstwo. Dodatkowo zostało na tej stronie internetowej wyraźnie wskazane, że zrównoważony rozwój i jego aktualne cele posiadają ważki aspekt społeczeństwa obywatelskiego. Zaznaczono, że podczas negocjacji tych celów wzięły udział społeczeństwa obywatelskie różnych państw, jak i sektor prywatny oraz burmistrzowie miast. Dodatkowo mogli oni zwracać się bezpośrednio do przedstawicieli rządów, a także mogli partycypować przez media społecznościowe¹⁹. W wizji roku 2030 zostało przedstawione 17 celów. Zdaniem autora zwłaszcza cztery cele – „wzrost gospodarczy; mniej nierówności; zrównoważone miasta i społeczności; pokój, sprawiedliwość i silne instytucje”²⁰ – wpisują się w nowoczesną teorię społeczeństwa obywatelskiego. Dla lepszego zrozumienia wzajemnego przenikania się tej idei ze społeczeństwem obywatelskim zasadne jest podkreślenie najważniejszych aspektów w tych celach. W pierwszym z nich istotna jest promocja polityk rozwojowych i wspierających działalność produkcyjną, tworzenie godziwych miejsc pracy, przedsiębiorczość, kreatywność²¹. Istotne ze względu na liberalną tradycję społeczeństwa obywatelskiego jest także promowanie rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, w tym poprzez dostęp do usług finansowych. W celu o nazwie „mniej nierówności” ważny jest punkt drugi, sygnalizujący, że do 2030 roku należy promować i wzmocnić inkluzję społeczną, gospodarczą i polityczną wszystkich ludzi, bez względu na wiek, płeć, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię lub status ekonomiczny bądź inny²². W trzecim punkcie nakazuje się wprost do 2030 roku zwiększyć stopień inkluzji, zapewnić zrównoważoną urbanizację i partycypację w zintegrowanym i zrównoważonym planowaniu i gospodarowaniu osiedlami ludzkimi we wszystkich krajach²³. Natomiast w ostatnim wyszczególnionym celu (pokój, sprawiedliwość i silne instytucje) ważką jest konieczność zapewnienia powszechnego dostępu do informacji oraz ochrona podstawowych

¹⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.

¹⁸ Zrównoważony rozwój, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/zrownowazony-rozwoj>, [dostęp: 8.01.2022].

¹⁹ Zrównoważony Rozwój i Cele Zrównoważonego Rozwoju, www.un.org.pl/strony-2011-2015/zrownowazony-rozwoj-i-cele-zrownowazonego-rozwoju/2860, [dostęp: 8.01.2022].

²⁰ Cele zrównoważonego rozwoju, www.un.org.pl, [dostęp: 8.01.2022].

²¹ Promować stabilny, zrównoważony i inkluzyjny wzrost gospodarczy, pełne i produktywnie zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi, www.un.org.pl/cel8, [dostęp: 8.01.2022].

²² Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami, www.un.org.pl/cel10, [dostęp: 8.01.2022].

²³ Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu, www.un.org.pl/cel11, [dostęp: 8.01.2022].

wolności, zgodnie z krajową legislacją i międzynarodowymi porozumieniami, jak i podkreślenie obowiązku promocji rządów prawa na poziomie krajowym i międzynarodowym oraz zapewnienie wszystkim równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości²⁴.

Wspólne elementy pojęć

Zdaniem autora z tak zarysowanych definicji obu tych idei wspólne są następujące elementy²⁵:

Po pierwsze obie te idee są normatywne. Skutkuje to tym, że nie polegają one tylko na opisywaniu pewnych zjawisk, a dają konkretne wytyczne, jak powinno być i dlaczego. Nakazują ogólne jak i szczególne zasady postępowania.

Po wtóre zarówno idea społeczeństwa obywatelskiego jak i zrównoważony rozwój powiązane są z ideą budowania takiego społeczeństwa, które oparte jest na demokracji, zarówno na poziomie globalnym jak i regionalnym. Dotyczy więc to kwestii wspólnotowości niezależnie od wymiaru.

Nie bez znaczenia jest także fakt, że zrównoważony rozwój posiada silne założenia normatywne powiązane z troską o drugiego człowieka i nadzieją, że kiedyś uda się zbudować coś lepszego niż jest w danym momencie dziejowym. Dlatego też można powiedzieć, że jest to pojęcie posiadające cechy etyczne. Podobnie jest ze społeczeństwem obywatelskim, w którym już od starożytności nakazywano troszczyć się o wspólnotę i jej los. Warte zauważenia jest także to, że idee te dotyczą rozwoju i związane są z koncepcją pomyślnego rozwoju społecznego.

Po czwarte zarówno idea społeczeństwa obywatelskiego, jak i zrównoważonego rozwoju zakładają pewną ideę interesowania się tym, co wspólne, możemy inaczej ująć to tak, że ludziom zależy i nie są obojętni na krzywdę i niedostatek innych. Podobnie jest także w zrównoważonym rozwoju, zależy nam na pewnym pozytywnym rozwoju zarówno w czasie obecnym jak i przyszłym.

Finalnie, skutkiem wcielenia w życie zarówno idei społeczeństwa obywatelskiego, jak i zrównoważonego rozwoju ma być człowiek i jego codzienna egzystencja.

Spółeczeństwo obywatelskie globalnie

Nie ulega wątpliwości, że idea zrównoważonego rozwoju ma zasięg międzynarodowy. Dlatego analizując powiązania tych dwóch idei ze sobą, należy wspomnieć także o definiowaniu i szansach idei społeczeństwa obywatelskiego w aspekcie globalnym.

Zdaniem Barbary Krauz-Mozer występuje poważny kryzys państwa narodowego. Objawia się to głównie dlatego, że gospodarka wolnorynkowa w znacznym stopniu uwolniła się od kontroli państwa i doprowadziła do triumfu globalizacji, a także uruchomiła procesy dla państwa groźne. Ostatecznie całokształt tych działań spowodował, że trudno oddzielić to,

²⁴ Cele zrównoważonego rozwoju, www.un.org.pl/cel16, [dostęp: 8.01.2022].

²⁵ Jest to odautorska propozycja.

co stanowi sprawy wewnętrzne danego państwa od tego, co jest kwestią międzynarodową²⁶. W kontekście społeczeństwa obywatelskiego autorka definiuje ją w granicach państwa i realizacja tej idei według niej jest możliwa tylko w tych granicach. Główną przeszkodą budowy społeczeństwa obywatelskiego globalnie jest brak demokratycznego państwa światowego, które będzie stanowiło punkt odniesienia, gwarantując formalny status obywatela świata. Natomiast zdaniem badaczki nie ulega wątpliwości, że niektóre instytucje społeczeństwa obywatelskiego zyskały rangę światową²⁷, takie jak: pokój światowy, rozbrojenie, ekologia²⁸.

Taką negatywną wizję rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w aspekcie globalnym rysuje także Mirosława Marody w podrozdziale monografii pt. *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości*. Konstatacje autorki są holistyczne i obejmują zarówno rozważania na temat rozpadu więzi społecznych, społeczeństwa drugiego obiegu, kryzysu państwa narodowego, czy problemu społeczeństwa poobywatelskiego. Autorka w swoich rozważaniach wychodzi od założenia, iż współcześnie społeczeństwo jest w stanie anomii i atrofii. W kontekście budowy społeczeństwa obywatelskiego załamuje to pewien trend, który wystąpił w XX wieku. Według autorki zarysowują się dwa problemy budowania społeczeństwa poobywatelskiego²⁹, czyli także takiego, które ma wymiar globalny. Po pierwsze zwraca ona uwagę na niezmiernie zróżnicowanie społeczne etniczne i kulturowe zwłaszcza w krajach tzw. Zachodu, a po drugie coraz więcej ruchów ponadnarodowych i transnarodowych kontestuje monopol państwa, przez co załamuje to także i republikańską wizję społeczeństwa obywatelskiego³⁰.

Uwagi te wydają się ważne dla problemu budowania wspólnoty, która będzie racjonalna także w wymiarze globalnym i będzie umiała hamować zachowanie władz. Problemy, które zarysowują obie autorki, nie są bez znaczenia, a mogą one znacząco ograniczać rozwój społeczeństwa obywatelskiego (zwłaszcza konflikty etniczne czy kulturowe mogą na tym zaważyć), jednakże nie powinno to przekreślać jakichkolwiek prób budowania idei zrównoważonego rozwoju. Wydają się tu ważne do podkreślenia dwie przesłanki. Po pierwsze, każde narodowe państwo (nawet w archaicznym znaczeniu – urzeczywistnienie wizji społeczeństwa obywatelskiego) musi sobie zdawać sprawę, że współczesne problemy, które występują są globalne i w XXI wieku nie da się tego już zmienić. Po drugie pojawia się tu także kwestia etyczna. Brak propagowania, czy jakiegokolwiek zwracania uwagi na kwestie budowania demokratycznych państw prawnych, a także społeczeństw, które będą zrównoważone i po prostu będą się równie rozwijały do innych, same w sobie mają już charakter hamulcowy. Ostatecznie ucierpi przez to przecież dane państwo. Nawet jeżeli

²⁶ B. Krauz-Mozer, *Spółeczeństwo obywatelskie w globalizującym się świecie*, [w:] *Samotność idei? Spółeczeństwo obywatelskie we współczesnym świecie*, (red.) B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2007, s. 260-261.

²⁷ Tamże, s. 263-264.

²⁸ Wymieniane są one zresztą na stronie ONZ. Zob. Cele zrównoważonego rozwoju, www.un.org.pl, [dostęp: 8.01.2022].

²⁹ M. Marody proponuje używanie takiego terminu w kontekście wizji budowania społeczeństwa obywatelskiego współcześnie; pojęcie to ma charakter globalny.

³⁰ M. Marody, *Spółeczeństwo poobywatelskie?*, [w:] *Kręgi integracji rodzaje tożsamości: Polska, Europa, świat*, (red.) W. Wesołowski, J. Włodarek, Warszawa 2005, s. 211-218.

budowanie społeczeństwa obywatelskiego w wymiarze globalnym wydaje się trudne to, gdy każdy z krajów będzie propagował wartości takie jak: tolerancja, odpowiedzialność, zrównoważony rozwój, poszanowanie prawa, partycypacja, walka z wykluczeniem, to i tak będzie to o krok bliżej dla zbudowania jakiegokolwiek sprawiedliwości, która przecież będzie przekładała się także na wymiar globalny.

Podsumowanie

Rozważania na temat związku idei społeczeństwa obywatelskiego z ideą zrównoważonego rozwoju miały ukazać pewne ich wspólne cechy. Posiadają jednak barierę w postaci normatywnego założenia na temat globalności w wizji zrównoważonego rozwoju. Nie należy jednak twierdzić, że taki stan rzeczy ma pozwolić na zupełny brak ideowych i normatywnych wspólnych cech tych dwóch idei (w szerszym ujęciu). Zdaniem autora, i także to, co starał się uczynić powyżej, idee te są ze sobą powiązane, a kwestia budowania sprawiedliwego, globalnego i obywatelskiego społeczeństwa jest możliwa, zwłaszcza taka, która tworzy się oddolnie, ale ta wymaga czasu i autentycznej woli. Troska o człowieka i obszar, w którym on egzystuje, zbliża oba pojęcia. Dodatkowo z celów 2030 r. wzrost gospodarczy wpisuje się w od dawna znaną tradycję liberalną społeczeństwa obywatelskiego. Koncentracja na poszanowaniu inności, przy jednoczesnym wspólnym rozwoju, wydaje się bardzo cenna, warto też pamiętać, że obecnie jest ona już także konieczna do prawidłowego funkcjonowania, a finalnie także przetrwania naszej planety.

Bibliografia:

1. Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii*, alta2, Wrocław 2004.
2. Arystoteles, *Polityka*, 1328a, PWN, Warszawa 2001.
3. Cele zrównoważonego rozwoju, www.un.org.pl.
4. Draus F., *Pojęcie społeczeństwa cywilnego*, [w:] *Prawa człowieka w społeczeństwie obywatelskim*, (red.) A. Rzepliński, Helsińska Fundacja Praw Człowieka: Agencja Reklamowo-Handlowa "Exit", Warszawa 1993.
5. Geremek B., *Spółeczeństwo obywatelskie i współczesność*, [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo*, (red.) K. Michalski, Wydawnictwo Znak, Kraków 1994.
6. Grzybowski K., *Historia doktryn politycznych i prawnych od państwa niewolniczego do rewolucyj burżuazyjnych*, PWN, Warszawa 1967.
7. Herbst J., *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego*, Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, Warszawa 2005.
8. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.
9. Krauz-Mozer B., *Spółeczeństwo obywatelskie w globalizującym się świecie*, [w:] *Samotność idei? Społeczeństwo obywatelskie we współczesnym świecie*, (red.) B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2007.
10. Kazimierczuk M., *Ewolucja pojęcia idei społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Spółeczeństwo obywatelskie historia, teoria, praktyka*, (red.) R. Kania, M. Kazimierczuk, Warszawa 2021.
11. Locke J., *Dwa traktaty o rządzie*, PWN, Warszawa 1992.

12. Marody M., *Spółeczeństwo poobywatelskie?*, [w:] *Kręgi integracji rodzaje tożsamości: Polska, Europa, świat*, (red.) W. Wesołowski, J. Włodarek, „Scholar”, Warszawa 2005.
13. Pietrzyk-Reeves D., *Idea społeczeństwa obywatelskiego: współczesna debata i jej źródła*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012.
14. Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi, www.un.org.pl/cel8.
15. Shils E., *Co to jest społeczeństwo obywatelskie*, [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo*, (red.) K. Michalski, Wydawnictwo Znak, Kraków 1994.
16. Siciński A., *Spółeczeństwo obywatelskie jako przedmiot badań społecznych w Polsce*, [w:] *Socjologia polityki w Polsce: materiały konferencji naukowej*, (red.) O. Sochacki, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 1991.
17. Wnuk-Lipiński E., *Socjologia życia publicznego*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2005.
18. Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami, www.un.org.pl/cel10.
19. Zrównoważony rozwój, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/zrownowazony-rozwoj>.
20. Zrównoważony rozwój i Cele Zrównoważonego Rozwoju, www.unic.un.org.pl/strony-2011-2015/zrownowazony-rozwoj-i-cele-zrownowazonego-rozwoju/2860.

Dane kontaktowe:

kuba.siatka@student.uj.edu.pl
jakub.siatka@student.up.krakow.pl

EURO JAKO WALUTA MIĘDZYNARODOWA

Streszczenie (abstrakt): Przedstawienie perspektywy euro jako waluty międzynarodowej. Omówienie szans i zagrożeń Polski na drodze do euro, w aspekcie kryteriów jakie musi spełniać kraj kandydujący do strefy euro oraz ukazanie korzyści płynących ze wspólnej waluty.

Słowa kluczowe: euro, handel, inwestycje, kryzys, kryteria konwergencji, stabilność, zaufanie, korzyści.

THE EURO AS AN INTERNATIONAL CURRENCY

Abstract: Presentation of the perspective of the euro as an international currency. Discussion of Poland's path to the euro, the criteria to be met by a candidate country to the euro area and the benefits of the common currency.

Keywords: euro, trade, investments, crisis, convergence criteria, stability, trust, benefits.

Wprowadzenie

Międzynarodowa pozycja walut wzrasta, kiedy są częściej stosowane w rozliczeniach handlowych, w transakcjach na rynku walutowym oraz w wymianie papierów wartościowych, które służą do inwestowania kapitału pieniężnego, a także zdobywania środków finansowych. Umieźdzynarodowienie waluty następuje dzięki temu, że różni członkowie międzynarodowych stosunków gospodarczych wybierają ją do przeprowadzenia transakcji finansowych i handlowych. Zatem jakie czynniki wpływają na wybór walut? Najważniejsze to: potencjał rozwojowy, wielkość i otwartość rynku finansowego, sektor bankowy w gospodarce, stabilność i efektywność gospodarki krajowej, jakość polityki pieniężnej, wiarygodność waluty oraz osiągnięta już pozycja poza obszarem jej emisji. Każda waluta, która uzyskała wysoki stopień umiędzynarodowienia w sferze prywatnej, będzie również funkcjonalna w sferze oficjalnej.

Jeśli waluta krajowa umacnia swoją pozycję w sferze prywatnej i oficjalnej, staje się wówczas główną walutą międzynarodowego systemu walutowego. Stworzenie strefy euro spowodowało kluczową zmianę w układzie głównych walut na świecie.

Euro zastąpiło wycofane z obiegu waluty narodowe, w tym markę RFN, będącą drugą walutą po dolarze USA¹.

¹ B. Mucha-Leszko, M. Kąkol, *Perspektywy euro jako waluty międzynarodowej*, [w:] Współczesne problemy ekonomiczne: wybrane zagadnienia teoretyczne a praktyka gospodarcza nr 129, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2013, s. 97-99.

Celem opracowania jest ocena możliwości umacniania się euro, jego funkcjonowania jako waluty międzynarodowej oraz aktualna sytuacja Polski. W artykule omówiony zostanie wpływ waluty euro na handel i inwestycje, zastosowanie w sferze oficjalnej, wymagania przed którymi stoi Polska na drodze do strefy euro oraz korzyści płynące ze wspólnej waluty.

Potencjalne kanały wpływu euro na handel i inwestycje

Jednym z elementów mających wpływ na handel i inwestycje jest wyeliminowanie bądź zredukowanie ryzyka kursowego. Wspólna waluta pozwala ustrzec się zarówno przedsiębiorstwom jak i klientom przed kosztami, które służą zabezpieczeniu przed zmianami kursów walut, a te z kolei wpływają na dochody z eksportu i wydatki na import, a jest to ważne w przypadku krajów o słabiej rozwiniętych rynkach finansowych oraz walut, które nie są przedmiotem głównych transakcji na rynkach międzynarodowych. Istotne jest również zmniejszenie kosztów transakcji (ryzyko kursowe, powadzenie odrębnych rachunków bankowych dla kosztów kupna i sprzedaży walut itp.). Kolejny element jaki ma wpływ na handel i inwestycje to zwiększenie klarowności cen i konkurencji. Wspólna waluta pozwala na międzynarodowe porównywanie cen, przez co zwiększa konkurencję i powoduje wzrost przepływów handlowych. Dzięki cenom w jednej walucie łatwiej konsumentom i przedsiębiorcom znaleźć najlepsze oferty. Efekt zwiększenia się przejrzystości cen ma głównie znaczenie w przypadku dóbr, gdzie podstawowym kryterium wyboru jest cena, natomiast w przypadku dóbr, gdzie cena nie jest głównym kryterium wyboru danego produktu, powinien odgrywać mniejszą rolę.

Jak w takim razie uwolnić efekty endogeniczne?

Po pierwsze, konieczna jest eliminacja ryzyka kursowego i usunięcie innych granic. Granicom walut towarzyszą inne przedziały w zakresie kultury, obyczajów, zasad opodatkowania, kodeksów prawnych i systemów egzekwowania ich norm, księgowości, systemów regulacji, a także różnic w dostępie do informacji.

Po drugie, pieniądź jest tym bardziej przydatny, im szerszy jest zakres jego stosowania. Następnie należy wspomnieć, że unia walutowa wzmacnia efekty wolnego rynku poprzez wykluczenie dewaluacji, wzmacnia różne formy integracji politycznej, zwiększa stabilność makroekonomiczną, służy wzrostowi bezpośrednich inwestycji, a ponadto pomaga w budowaniu relacji na dłuższy okres.

Wspólny pieniądź pozwala również na obniżenie lub wykluczenie wielu barier, które ujęte zostały w pojęciu efektu granicy, przez co może wpływać na wielkość i kierunek handlu zagranicznego. Podmioty są gotowe do większych nakładów na inwestycje, aby rozszerzyć zakres swojej działalności a do tego jest niezbędna ewolucja postrzegania wspólnego rynku z perspektywy regionalnej na globalną².

Zastosowanie euro w sferze oficjalnej

Istotny wpływ na zwiększenie międzynarodowej pozycji waluty ma jej zastosowanie w sferze oficjalnej, między innymi jako waluty równoległej do denominacji depozytów i gotówki,

² G. Tchorek, *Euro jako waluta międzynarodowa – wpływ na sferę nominalną i realną*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2021, s. 29-32.

w celu przeprowadzania transakcji bieżących oraz interwencji na rynku walutowym, czy gromadzeniu rezerw dewizowych. w pierwszych dwóch funkcjach euro nie wyszło poza rolę waluty regionalnej, ponieważ jego zastosowanie ogranicza się w zasadzie do Europy, francuskich terytoriów zamorskich, kilku krajów afrykańskich oraz Iranu, Kuwejtu, Syrii i Singapuru. Większe znaczenie uzyskało euro jako waluta rezerwowa, niemniej w porównaniu do udziału dolara w światowych rezerwach walutowych występuje duża przewaga dolara nad euro. Przewaga ta spowodowana jest wpływem wielu czynników, między innymi: większym znaczeniem rynku finansowego USA w wymiarze światowym, przewagą dolara jako waluty interwencyjnej, czy wzrostem rezerw walutowych w krajach azjatyckich. Wzrost ten ma bezpośredni związek ze wzrostem deficytu na rachunku obrotów bieżących USA. Ponadto można wymienić także wpływ na strukturę rezerw walutowych i udział głównych walut w Systemie Rezerwy Federalnej USA jak i w innych bankach centralnych krajów (o dużym potencjale gospodarczym).

Nie bez znaczenia jest również utrzymująca się przewaga dolara jako waluty operacji międzynarodowych oraz większa wiarygodność dolara w warunkach pogłębiającego się kryzysu w strefie euro³.

Wybuch kryzysu w strefie euro zapoczątkowały w 2007 roku zawirowania na rynku nieruchomości w Stanach Zjednoczonych. Pojawiły się napięcia w systemie bankowym, spowodowane trudnościami w spłatach kredytów hipotecznych, zaciągniętych przez osoby niezdolne do ich spłacenia. W związku z tym, że rynki światowe są silnie ze sobą związane, napięcia przeniosły się poza granice USA, w tym do Europy. Zarówno pogorszenie koniunktury na świecie jak i zaburzenia w systemie finansowym spowodowały recesję w strefie euro. W krajach strefy euro pojawił się niepokój na rynkach finansowych, wywołany wysokim poziomem zadłużenia publicznego. Punktem krytycznym było przedstawienie w 2009 przez Grecję rzeczywistego deficytu i długu tego państwa znacznie różniącego się od informacji przekazywanych do tej pory. Wydarzenie to miało wpływ na stosunek rynków finansowych nie tylko do Grecji, ale również innych mocno zadłużonych krajów strefy euro⁴.

Wszystkie wspomniane czynniki plus rosnące wątpliwości dotyczące trwałości unii walutowej, w tym i perspektyw Unii Europejskiej, dają przewagę dolara nad euro⁵.

Droga Polski do Euro

Na mocy Traktatu Akcesyjnego Polska z chwilą przystąpienia do Unii Europejskiej (1 maja 2004) bez wskazania precyzyjnej daty zobowiązała się do przyjęcia w przyszłości waluty euro. Wejście do strefy euro jest możliwe wyłącznie w momencie trwałego spełnienia kryteriów konwergencji (kryteriów z Maastricht).

Polska nie uczestniczy w mechanizmie ERM II (Mechanizm kursów walutowych), a zgodnie z kryterium kursowym uczestnictwo w ERM II musi trwać minimum 2 lata. Po ocenie przez Komisję Europejską i Europejski Bank Centralny i przyznaniu przez nich

³ B. Mucha-Leszko, M. Kąkol, *Perspektywy euro...*, op. cit, s. 104-105.

⁴ P. Gajewski, *Przyczyny i przebieg kryzysu*, [w:] *Kryzys w strefie euro. Przyczyny, przebieg i perspektywy jego rozwiązania*, (red). Stefaniak I., NBP, Warszawa 2013, s. 6.

⁵ B. Mucha-Leszko, *Strefa euro. Wprowadzenie, funkcjonowanie, międzynarodowa rola euro*, UMCS, Lublin 2007, s. 338-339.

pozytywnej opinii decyzja o przyjęciu wspólnej waluty podejmowana jest przez Radę UE – po otrzymaniu zalecenia przyjętego przez państwa strefy euro. Od momentu wejścia do ERM II musi minąć około 2,5-3 lat, aby państwo kandydujące mogło przyjąć euro. Po wejściu Polski do strefy euro ceny zarówno usług jak i towarów zostaną przeliczone po ustalonym przez Radę UE niezmiennym kursie wymiany. Ta sama sytuacja będzie dotyczyła wypłat, rent, emerytur, środków na rachunkach i lokatach bankowych, kredytów nominowanymi w złotych itp.

Zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej obligatoryjnie ceny powinny być podawane w dwóch walutach po ustaleniu nieodwołalnego kursu wymiany waluty krajowej na euro (ok. 6 miesięcy przed wprowadzeniem euro i przez co najmniej 6 miesięcy po wprowadzeniu euro). Obie waluty będą w obiegu przez jakiś czas, następnie złoty zostanie wycofany. Po wycofaniu złotego przez jakiś czas również banki komercyjne nie nałożą dodatkowych opłat przy wymianie złotego na euro. Później jedynie w Narodowym Banku Polskim będzie możliwa bezpłatna wymiana.

Kryteria konwergencji

Kryteria zostały ustalone podczas planów powstania wspólnej waluty europejskiej. Główny celem jest zapewnienie stabilności wewnątrz obszaru, na którym obowiązywać będzie euro, a także zapewnienie zbliżonego poziomu gospodarczego państw tworzących tę strefę⁶. Ocena kryteriów publikowana jest raz na dwa lata lub na wniosek państwa członkowskiego (raport o konwergencji), a odpowiada za nią Komisja Europejska oraz Europejski Bank Centralny⁷. Kryteria konwergencji zostały ustalone na początku lat dziewięćdziesiątych i dotyczą między innymi: kryterium deficytu budżetowego – w stosunku do PKB, nie może on być większy niż 3 % PKB; kryterium inflacji – średnia stopa inflacji w roku poprzedzającym ocenę nie może wynieść więcej niż 1,5 % średniej rocznych stóp inflacji zebranych z 3 krajów, które mają najbardziej stabilne ceny; kryterium długookresowej stopy procentowej – średnia długoterminowa stopa % w roku poprzedzającym ocenę nie może przekroczyć więcej niż 2% średniej ze stóp procentowych obliczonych w trzech krajach, które mają najbardziej stabilne ceny; kryterium długu publicznego – dług publiczny w stosunku do PKB nie może być większy niż 60 % PKB; kryterium kursu walutowego – przez minimum dwa lata waluta musi uczestniczyć w Europejskim Mechanizmie Walutowym⁸.

Korzyści z wprowadzenia waluty Euro

Euro jest wspólną walutą ponad 340 milionów Europejczyków, jest zatem częścią ich codziennego życia, a tym samym pozwala im zaspokajać potrzeby i aspiracje. To bezpieczna i stabilna waluta, dzięki której podróżowanie, życie, praca czy nauka w innym kraju strefy euro stają się łatwiejsze. Ponadto można mieć do niej zaufanie w sferze inwestycji czy gromadzenia oszczędności.

⁶ M. Berlińska, G. Tchorek, P. Kawala, *Euro waluta dla Europy*, NBP, Warszawa 2009, s. 17.

⁷ P. Gronek, Raporty o konwergencji KE i EBC, <https://www.gov.pl/web/finanse/raporty-o-konwergencji-ke-i-ebc>, [dostęp: 30.01.2019].

⁸ M. Berlińska, G. Tchorek, P. Kawala, *Euro waluta...*, op. cit., s. 13-14.

Euro istnieje już od 20 lat i przez ten czas sprawdza się jako waluta godna zaufania. Na jego straży stoi EBC wraz z krajowymi bankami centralnymi ze strefy euro. Ludzie mogą więc być pewni, że to pieniądź bezpieczny, który przynosi im i nadal będzie przynosić wiele korzyści⁹.

Korzyści w skali światowej związane są z nowymi szansami dla gospodarki globalnej. Wspólna waluta sprawia, że strefa euro jest przestrzenią bardziej interesującą dla biznesu prowadzonego przez państwa spoza Unii Europejskiej. Chroni konsumentów, przedsiębiorców, pozwala na łatwiejsze porównywanie cen, na ich stabilność, korzystnie wpływa na wzrost gospodarczy, ożywia handel i zachęca do inwestowania. Wspólna waluta sprawia, że inwestowanie jest tańsze, łatwiejsze i mniej ryzykowne.

Dzięki rozważnemu zarządzaniu inne kraje odbierają walutę euro jako atrakcyjną walutę rezerwową, a sama strefa euro ma silniejszą pozycję w gospodarce światowej.

Dzięki stabilności euro, europejskie przedsiębiorstwa mogą zaoszczędzić na kosztach związanych z wahaniami kursowymi oraz na potencjalnych stratach związanych z przewalutowaniem euro. Statystyki pokazują że Euro stosowane jest w prawie 40 proc. płatności transgranicznych na świecie i w prawie połowie transakcji sprzedaży eksportowej z UE.

Zasięg euro oraz baczne zarządzanie nim powodują, że jest ono walutą bardziej odporną na nagłe zmiany gospodarcze poza strefą euro i załamania gospodarek krajowych, np. podwyżki cen ropy lub zawirowania na światowych rynkach walutowych. Dzięki swojej skali oraz wykazanym plusom, strefa euro może lepiej łagodzić ewentualne „wstrząsy” i zmniejszać ich negatywne konsekwencje dla zatrudnienia czy wzrostu gospodarczego.

Waluta euro jest istotnym mechanizmem, pozwalającym na maksymalne zwiększenie korzyści płynących z ujednoliconego rynku, polityki handlowej i współpracy politycznej¹⁰.

Podsumowanie

Po prawie 18 latach od wejścia Polski do Unii Europejskiej wciąż jako państwo nie jesteśmy przygotowani, a przede wszystkim nie spełniamy wymagań formalnych wejścia do strefy euro. Począwszy od deficytu finansów publicznych po stabilność cen.

Obecnie – to jest w 2022 roku, nie ma możliwości przystąpienia Polski do mechanizmu kursów walutowych, a spełnienie kryterium konwergencji może potrwać parę lat¹¹.

Euro jest walutą regionalną, a właściwie wspólną walutą ugrupowania regionalnego. Oceniając jej przyszłość, musimy w pierwszej kolejności odpowiedzieć na pytanie, jakie są szanse rozwiązania kryzysu w strefie euro. Obecnie uwagę skupia utrata konkurencyjności, niedostatecznie zdyscyplinowana polityka fiskalna, duże zadłużenie sektora prywatnego, czy brak mechanizmu zarządzania w kryzysie¹², to wszystko powoduje spadek zaufania do

⁹ <https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me/html/benefits-euro-euroat20.pl.html>, [dostęp: 13.12.2019].

¹⁰ https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/benefits_pl, [dostęp: 11.04.2022].

¹¹ A. Cieślak-Wróblewska, *Okienko dla euro zamknięte przed Polską na wiele lat*, <https://www.rp.pl/finanse/art343921-okienko-dla-euro-zamkniete-przed-polska-na-wiele-lat>, [dostęp: 3.01.2021].

¹² M. Berlińska, G. Tchorek, P. Kawala, *Euro waluta...*, op. cit., s. 15.

wspólnej waluty. Jej przyszłość zależy od zmian głównie w jej funkcjonowaniu. Cechą funkcjonowania strefy euro jest gra interesów pomiędzy państwami i instytucjami UE. Unia walutowa nie może dobrze działać, jeśli brakuje odpowiedzialności za równowagę finansów publicznych. Euro ma szansę zachowania pozycji drugiej waluty globalnej pod warunkiem, że gospodarka całego ugrupowania zdobędzie większą zdolność konkurencyjną, a przywódcy UE podejmą się ściślejszej integracji gospodarek krajów członkowskich oraz nastąpi rozszerzanie o kolejne obszary wspólnej waluty. Odzyskanie zaufania inwestorów oraz wzmocnienie pozycji na rynkach finansowych będzie możliwe gdy poprawie ulegnie sytuacja budżetowa oraz gdy nastąpi równowaga zewnętrzna krajów członkowskich¹³.

Bibliografia:

1. Berlińska M., Tchorek G., Kawala P., *Euro waluta dla Europy*, NBP, Warszawa 2009.
2. Gajewski P., *Przyczyny i przebieg kryzysu*, [w:] *Kryzys w strefie euro. Przyczyny, przebieg i perspektywy jego rozwiązania*, (red.) I. Stefaniak, NBP, Warszawa 2013.
3. Mucha-Leszko B., Kąkol M., *Perspektywy euro jako waluty międzynarodowej*, [w:] *Współczesne problemy ekonomiczne: wybrane zagadnienia teoretyczne a praktyka gospodarcza*, nr 129, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2013.
4. Mucha-Leszko B., *Strefa euro. Wprowadzenie, funkcjonowanie, międzynarodowa rola euro*, UMCS, Lublin 2007.
5. Tchorek G., *Euro jako waluta międzynarodowa – wpływ na sferę nominalną i realną*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2021.

Źródła internetowe:

6. www.gov.pl/web/finanse/raporty-o-konwergencji-ke-i-ebc, [dostęp: 30.01.2019].
7. www.rp.pl/finanse/art343921-okienko-dla-euro-zamkniete-przed-polska-na-wiele-lat, [dostęp: 3.01.2021].
8. <https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me/html/benefits-euro-euroat20.pl.html>, [dostęp: 13.12.2019].
9. https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/benefits_pl, [dostęp: 11.04.2022].

¹³ B. Mucha-Leszko, M. Kąkol, *Perspektywy euro...*, op. cit., s. 106.

Część III

MODYFIKACJA SYSTEMU EDUKACJI W KIERUNKU REALIZACJI IDEI EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU

Martyna Czapla, Daria Ignacy, Damian Kozdraś, Robert Rupik

Politechnika Śląska

Wydział Organizacji i Zarządzania

KSZTAŁCENIE NA ODLEGŁOŚĆ – WYKORZYSTANIE NARZĘDZI W PROCESIE ZDALNEGO NAUCZANIA

Streszczenie (abstrakt): Pandemia COVID-19 wywołała chaos na całym świecie. Ludzie zaczęli się bać o własne zdrowie jak i zdrowie najbliższych. W związku z tym wprowadzono obostrzenia, które miały zmniejszyć rozprzestrzenianie się wirusa, między innymi wprowadzono przymusowe zdalne nauczanie dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych oraz studentów uczelni wyższych. Artykuł przedstawia narzędzia wykorzystane podczas nauki zdalnej oraz pokazuje czy sprawdziły się one w praktyce. Umieszczono również zalety i wady nauczania zdalnego oraz zdanie studentów na ich temat.

Słowa kluczowe: Zdalne nauczanie, edukacja, wideokonferencje, kontakt osobisty, pandemia, narzędzia, aspekty, studenci, online.

DISTANCE LEARNING – THE USE OF TOOLS IN THE PROCESS OF REMOTE LEARNING

Abstract: The pandemic COVID-19 has caused chaos around the world. People began to fear for their own health and the health of their loved ones. Therefore, restrictions were introduced to reduce the spread of the virus, including the introduction of compulsory distance learning for primary and secondary school students and university students. The article presents the tools used during remote learning and shows whether they proved to be successful in practice. The advantages and disadvantages of distance learning and the students' opinion about them are also included.

Keywords: Remote learning, education, videoconferencing, face-to-face, pandemic, tools, aspects, students, online.

Wstęp

Pandemia COVID-19 spowodowała przymusowe zdalne nauczanie zarówno w szkołach podstawowych i średnich, jak i w uczelniach wyższych. Zostało ono wprowadzone, by zapobiec, przeciwdziałać oraz zwalczać COVID-19. Uczniowie zostali skazani na przymusową przerwę w nauce. W czasie wysokiego wskaźnika liczby zarażeń wirusem władze państwa apelowały o naukę zdalną. Na stronie Ministerstwa Cyfryzacji zostały stworzone poradniki, jak organizować zajęcia online. W marcu 2020 roku zdalne nauczanie pokazało, jak bardzo potrzebne jest nieustanne kształcenie w kierunku rozwoju kompetencji cyfrowych wśród wszystkich uczestników systemu edukacyjnego, gdzie dla niektórych stanowi to ogromne wyzwanie. Sytuacja spowodowała, że niezbędne stało się wprowadzenie rozwiązań, które umożliwiają szkołom, uczelniom i wszystkim placówkom funkcjonowanie

w zmienionych warunkach. Zdalne nauczanie wymaga wykorzystania narzędzi innych niż dotychczas, czyli używane w metodach kształcenia w trybie stacjonarnym. Istotnym elementem w tego rodzaju kształceniu na odległość jest zrozumienie możliwości, jakie daje nam technologia w tym procesie. Wszystkie te działania były po to, by umożliwić realizację podstaw programowych, uwzględniając ograniczenia spowodowane pandemią COVID-19.

Definicja zdalnego nauczania

Zdalne nauczanie można zdefiniować jako naukę na odległość. Czyli innymi słowy jest to nauczanie przez Internet w domu czy też w innym dogodnym dla danej osoby miejscu. Edukacja na odległość jest metodą uczenia się w taki sposób, że ogranicza się kontakt osobisty nauczyciela z uczniem. Zastępuje ona bezpośrednią komunikację interpersonalną komunikacją przy użyciu Internetu¹. Każda osoba ucząca się na odległość powinna mieć dostęp do własnego komputera jak również do Internetu. Zastosowanie nowoczesnej technologii umożliwia przeprowadzenie zajęć online, konsultacji na czacie, jak również pozwala na przysyłanie plików z materiałami do nauki. Zdalne nauczanie odbywa się w czasie trwania planowych lekcji czy też zajęć. Podczas trwania zajęć osoby łączą się z prowadzącym przez różne narzędzia, takie jak np. zoom czy teams. Wykorzystanie tych narzędzi umożliwia w łatwy sposób sprawdzenie wiedzy uczniów poprzez wykonanie testów online.

Typy zdalnego nauczania

W szkołach podstawowych oprócz zaangażowania nauczycieli oraz uczniów ważną rolę także odgrywali rodzice, którzy musieli wspierać swoje dzieci jak również pomagać im przy obsłudze programów. Zdalne nauczanie jest prowadzone na kilka sposobów. Najpopularniejszą formą prowadzenia zajęć są wideokonferencje. Użycie takich programów jak zoom czy teams pozwala w łatwy sposób łączyć się nauczycielom z uczniami i prowadzenie zajęć online. Warunkiem tego jest posiadanie przez każdego ucznia dostępu do komputera z Internetem jak również zainstalowanego wcześniej wspomnianego programu do wideokonferencji. Zaletą tego programu jest to, że nauczyciel może widzieć się z uczniami. Drugim typem zdalnego nauczania jest nauka asynchroniczna. Polega ona na samodzielnym wykonaniu zadanej pracy przez ucznia. Nauczyciel wysyła materiały czy ćwiczenia do wykonania w określonym czasie, następnie wykonane zadanie uczniowie wysyłają w formie elektronicznej nauczycielowi. Zaletą tego jest to, że każdy z uczniów może pracować we własnym tempie, a wadą może być brak motywacji do nauki, jak również podczas wystąpienia problemu, brak bezpośredniego kontaktu z prowadzącym, co może skutkować nagromadzeniem się zaległości.

Rodzaje narzędzi używanych w zdalnym nauczaniu

Mając na względzie sytuację panującą na świecie, zdalne nauczanie zyskuje dużą popularność. Dzięki tym narzędziom nie ma potrzeby, by uczniowie zrezygnowali z nauki a nauczyciele ze swojej pracy. W dniu dzisiejszym można łatwo zorganizować i prowadzić nauczanie online, korzystając z darmowych czy płatnych narzędzi, jak np. programy do

¹ <https://www.lscdn.pl/pl/publikacje/cww/edukacja-zdalna/11773,Nauczanie-zdalne-sukces-czy-porazka.html>, [dostęp z dnia: 10.01.2022].

wideokonferencji czy nawet wirtualne tablice do pisania. Najpopularniejsze programy przedstawiono w tabeli.

Tabela 1. Rodzaje najpopularniejszych narzędzi do zdalnej edukacji

Microsoft Teams	To darmowe narzędzie, które służy do komunikowania się grupy osób, a także wymiany wszelkiego rodzaju informacji by wspólnie opracowywać projekty. Dodatkowo narzędzie jest zintegrowane z narzędziami z rodziny Microsoft. Wideorozmowy są możliwe do 250 uczestników, zaawansowane możliwości służące do współpracy, powiązanie z Microsoft Office 365. Teams może posiadać każdy, nie posiadając konta firmowego Microsoft. Narzędzie to nie tylko przechowuje konwersacje, ale także pliki, narzędzia, kalendarz, planowanie spotkań, a także dostęp do różnego rodzaju typu botów, które zwiększają produktywność oraz o wiele więcej. Posiada takie funkcje jak: • czat tekstowy i wideorozmowy • współdzielenie list zadań (integracja z Microsoft To-Do) • współdzielenie dokumentów • współdzielenie kalendarzy • współdzielenie lokacji • przechowywanie haseł i informacji w sekcji Teams Safe W usłudze Microsoft Teams dla instytucji edukacyjnych są dostępne takie funkcje jak: • Zadania. Śledź, wykonuj i przesyłaj zadania w ramach zajęć. • Udostępnianie ekranu. Pokaż swój ekran lub prezentację na czacie lub podczas spotkań. • Czytnik immersyjny. Łatwo czytaj konwersacje i czaty w bardziej spersonalizowanym formacie – wszystko to w aplikacji Microsoft Teams. • Aplikacja Whiteboard. Współpracuj w usłudze Microsoft Teams, korzystając z nieograniczonej kanwy cyfrowej, która pozwala sporządzać swobodne notatki i rysunki. • Zabieranie głosu na zajęciach. Niech inni uczniowie Cię usłyszą bez zakłócania swojej nauki. • Tryb Razem. Ucz się razem całą klasą, korzystając z nowej metody prowadzenia dyskusji i prezentacji. • Tła niestandardowe. Rozmyj tło spotkania, wybierz obraz lub przekaż swój własny obraz. • Ułatwienia dostępu. Napisy na żywo (dostępne tylko w Stanach Zjednoczonych), funkcje widoczności języka ASL i dziesiątki opcji językowych na potrzeby tłumaczenia czatu.
Zoom	To darmowe narzędzie służące do wideokonferencji. Platforma umożliwia organizowanie spotkań online w wysokiej jakości obrazu i audio do 100 uczestników. Daje możliwość połączenia z dowolnego urządzenia jak PC czy telefon. Zoom charakteryzuje się doskonałą stabilnością połączenia. Główne funkcje to między innymi:

	• Nieograniczone spotkania • HD wideo i audio • Udostępnianie ekranu • Zaplanowane spotkania • Czat prywatny i grupowy.
MyOwnConference	Narzędzie to należy do top 5 najlepszych platform do przeprowadzania webinarów, lekcji czy szkoleń online. Funkcje między innymi to: • witryna, panel klienta • pokój webinarowy • wsparcie techniczne. Funkcje te obsługują język polski. Zorganizowanie spotkań międzynarodowych bądź polskojęzycznych nie stanowi problemu. W jednym spotkaniu jest możliwość uczestniczenia do 5000 osób a odbiorcy są w stanie dołączyć z dowolnego urządzenia mobilnego np. PC, iPad, Android, Mac czy iPhone. MyOwnConfenerc nie wymaga instalowania, ponieważ wszystko działa poprzez przeglądarkę Internetową. Narzędzie umożliwia pokazywanie prezentacji, wideo, a także udostępnianie ekranu, rozmawianie na czacie czy też prowadzenie testów i ankiet. Dobrze sprawdza się w wideokonferencjach współdzielenie ekranu, rysowanie na slajdach i nagrywanie spotkań.
Google Hangout	Narzędzie jest całkowicie bezpłatne. Platforma została stworzona z myślą o zespołach. Możliwe jest prowadzenie spotkań indywidualnych oraz grupowych do 8000 osób. Program pozwala organizować spotkania online czy wideokonferencje. Chat jest podzielony na wątki umożliwia monitorowanie postępów a także podsumowywanie zadań. Narzędzie jest zintegrowane z produktami od Google. Jest możliwe zaplanowanie spotkań przy pomocy Kalendarza Google i zaproszenia do innych użytkowników przez pocztę – Gmail. Główne funkcje narzędzia to: • Do 25 uczestników wideo • Rozmowy wideo i audio • Nagrania wideo ze spotkań • Dołączanie do połączeń za pomocą Kalendarza Google • Udostępnianie ekranu.
Facebook Live	Narzędzie używane najczęściej do transmitowania wideo na żywo. Opcja Live dla Grup bądź Wydarzeń, która została wprowadzona umożliwia zajęcia w grupach. To pozwala rozpoczęcie transmisji na żywo dla konkretnej grupy odbiorców na Facebook. Inna funkcja to odtwarzanie lub przeglądanie komentarzy czy opinii użytkowników, które zostały zamieszczone podczas trwania transmisji. Wprowadzona opcja Map Live pozwala w wizualny sposób odkrywać publiczne transmisje prowadzone na żywo z każdego zakątka świata.
ClickMeeting	Narzędzie to jest oparte na przeglądarce Internetowej do prowadzenia webinarów i wideokonferencji niezależnie na jakim urządzeniu oraz niezależnie od systemu operacyjnego. Dostępna jest również wersja mobilna na systemy Android oraz IOS. Poza podstawowymi opcjami jak

	transmisja obrazu i dźwięku, narzędzie to oferuje, m.in. płatne webinary, narzędzia do prezentacji slajdów, filmów czy obrazów a także możliwość udostępnienia pulpitu oraz wspólne przeglądanie dokumentów ² .
Discord	Narzędzie bezpłatne, umożliwiające rozmowy głosowe, wideokonferencje, komunikacje poprzez wiadomości tekstowe gdzie jest możliwość wysyłania zdjęć, plików czy filmików. Na początku była zaprojektowana dla graczy komputerowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://lingroom.pl/blog/10-narzedzi-do-lekcji-online/> [dostęp z dnia: 10.01.22]

Zalety zdalnego nauczania

Wiele osób obawiało się nauki zdalnej, jednakże ma ona swoje zalety, dzięki którym jest coraz częściej wykorzystywana. W tabeli są przedstawione pozytywne aspekty zdalnego nauczania.

Tabela 2. Pozytywne aspekty zdalnego nauczania

Aspekt	Wyjaśnienie
Swoboda uczenia się	Brak ograniczenia, co do miejsca, w którym studenci uczestniczą w zajęciach online. Można uczestniczyć w zajęciach, będąc we własnym pokoju, sali konferencyjnej czy na tarasie. Zaletą edukacji online jest to, że umożliwia ona uczniom uczęszczanie na zajęcia z dowolnego wybranego przez nich miejsca. Umożliwia także szkołom dotarcie do bardziej rozległej sieci uczniów, zamiast ograniczania ich granicami geograficznymi.
Ograniczenie czasu	Nie trzeba dojeżdżać na uczelnię, martwić się wynajmowaniem mieszkania w obcym mieście. Student może brać udział w zajęciach w środowisku, w którym czuje się najlepiej i sprawi, że będzie bardziej produktywny
Zniesienie barier dla osób niepełnosprawnych	Edukacja zdalna zapewnia uczniom/studentom niepełnosprawnym możliwość brania udziału w dokładnie tych samych wykładach, co wszyscy, bez żadnych zmartwień.
Swobodniejsze łączenie nauki z pracą	Edukacyjna zdalna to sposób, by swobodnie łączyć naukę z pracą, obowiązkami społecznymi i po prostu własnym życiem.

² <https://lingroom.pl/blog/10-narzedzi-do-lekcji-online/>, [dostęp z dnia: 10.01.22].

Dynamiczna interakcja między instruktorem a studentami	Zasoby i pomysły są wspólne, a proces uczenia się generuje ciągłą synergię. Każda osoba może wnieść swój wkład w dyskusje na ćwiczeniach i komentować pracę innych.
Studiowanie na uczelniach oddalonych o setki kilometrów od domu bez potrzeby dojazdu	Często praca lub życie prywatne ograniczają studentów przed podróżą na drugi koniec Polski. Zdalne uczenie się pozwala brać udział w zajęciach, np. w Nowym Sączu, podczas gdy mieszkasz w Łodzi, Gdańsku czy Suwałkach. Nie ogranicza ich oferta edukacyjna regionu.
Dostęp do wielu różnych zasobów edukacyjnych	Studenci dzięki zdalnemu uczeniu się mają możliwość branie udziału w interaktywnych wykładach, które poszerzają ich wiedzę za pośrednictwem treści audiowizualnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://www.ppnm.pl/zdalna-nauka-na-czym-polega-oraz-jakie-sa-wady-i-zalety> [dostęp z dnia: 10.01.2022]

Wady zdalnego nauczania

Chociaż programy do zdalnego nauczania oferują dużo rozwiązań wysokiej jakości, to czasem zdarzają się słabe punkty tego rozwiązania, które przedstawiono w tabeli.

Tabela 3. Negatywne aspekty zdalnego nauczania

Aspekt	Wyjaśnienie
Brak bezpośredniego kontaktu podczas nauki	Uczestnicy zdalnego trybu nauczania pomimo wszystko przyzwyczajeni są do bezpośredniego kontaktu. Tryb zdalny ogranicza możliwości socjalne tylko i wyłącznie do nauki. Brak dostępu do kamery potrafi także pogłębić uczucie „mówienia do ekranu”.
Brak systematyczności	Tryb zdalny nauczania powoduje zmęczenie u osób uczących się, a co za tym idzie chęć odejścia od komputera po skończonych zajęciach. Prowadzi to do trudniejszego powrotu celem odrabiania zleconych zadań.
Dekoncentracja	Przebywanie w domu skutkuje wieloma rzeczami, które potrafią rozproszyć, a także powstaje większa pokusa robienia innych rzeczy w międzyczasie, to powoduje nieprzykładanie należytej uwagi do nauczania.
Czas przygotowania do nauki zdalnej	Nauka zdalna wymaga korzystania z konkretnych narzędzi, między innymi platformy do wideokonferencji, plików z notatkami, czy materiałów do zajęć. Takie przygotowania zabierają dość sporo czasu w porównaniu z trybem stacjonarnym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://www.ppnm.pl/zdalna-nauka-na-czym-polega-oraz-jakie-sa-wady-i-zalety>, [dostęp z dnia: 10.01.2022].

Weryfikacja wiedzy zdalnego nauczania

Wraz ze zmianą sposobu nauczania musiały nastąpić zmiany w procesie weryfikacji wiedzy zdobytej przez uczniów/studentów podczas zdalnej nauki. Jednym z czynników wywołujących potrzebę zmian procesu weryfikacji wiedzy była ograniczona możliwość kontroli oraz nadzoru nad osobami kształcącymi się. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeprowadziło ankietę wśród studentów. Odpowiedzi na pytania dotyczące weryfikacji efektów kształcenia znajduje się w Tabeli nr. 4.

Tabela 4. Sposób weryfikacji wiedzy podczas zdalnego nauczania

	Skala (1 – Bardzo Słabo, 2 –Słabo, 3 – Średnio, 4 –Dobrze, 5 – Bardzo dobrze)				
	1	2	3	4	5
Formy zaliczeń i egzaminów były dostosowane do treści przekazywanych w trakcie zajęć.	12%	14%	21%	28%	25%
Większość egzaminów/zaliczeń wymagała nauki na pamięć.	9%	16%	24%	25%	27%
Egzaminy/zaliczenia prowadzone online były zdecydowanie łatwiejsze niż tradycyjne.	24%	19%	28%	16%	13%
Egzaminy/zaliczenia rzeczywiście weryfikowały nabyte umiejętności i kompetencje.	26%	18%	25%	17%	15%

Źródło: https://it.pk.edu.pl/download/609e1c2078fc005d5438450f37c01bf9/ankieta_zdalne_nauczanie, [dostęp z dnia: 10.01.2021]

Z powodu zaokrągleń do pełnych %, wartości przedstawione w tabelach i na wykresach mogą nie sumować się do 100%.

Zgodnie z tabelą ponad połowa uczniów zgadza się ze stwierdzeniem, że formy zaliczeń i egzaminów zostały dostosowane do treści nauczanych na lekcjach. Niestety, ponad 50% osób stwierdziło również, że większość egzaminów i zaliczeń wymaga uczenia się na pamięć. Wiedza jest tylko jednym z elementów efektów uczenia się – równie ważne są umiejętności i zdolności, których osiągnięcie jest trudne do zweryfikowania na podstawie zapamiętywania³.

Podsumowanie

Niewątpliwie pandemia zmieniła życie codzienne. Placówki edukacyjne oraz organizacje kształcące z powodu pandemii zmuszone były przestawić swój model nauczania na tryb zdalny. Rozwiązanie to posiada zarówno wady jak i zalety. Do wad nauki zdalnej można zaliczyć czynniki takie, jak: brak kontaktów socjalnych z innymi uczestnikami nauczania,

³ https://it.pk.edu.pl/download/609e1c2078fc005d5438450f37c01bf9/ankieta_zdalne_nauczanie, [dostęp dnia: 10.01.2021]

czynniki rozpraszające, spełnienie wymagań sprzętowych do nauki zdalnej czy niechęć do ciągłej pracy przed komputerem. Czynniki te wpływają negatywnie na postrzeganie nauki zdalnej, ale każde rozwiązanie posiada jakieś wady. Wprowadzenie nauki zdalnej było koniecznym krokiem podyktowanym wybuchem pandemii Covid – 19 w celu zachowania zdrowia i bezpieczeństwa osób biorących udział w procesie nauczania, a także dostosowanie się do reżimu sanitarnego ogłaszanego na podstawie rozporządzeń Ministerstwa Edukacji. Rozwiązanie, jakim jest kształcenie na odległość, posiada także niepodważalne zalety, takie jak: zniwelowanie potrzeb dojazdu do placówki edukacyjnej, swobodę w łączeniu nauki z pracą, lepsze zarządzanie czasem czy spore ułatwienie dla osób niepełnosprawnych. Metody kształcenia na odległość, których wprowadzenie było przymusem podyktowanym sytuacją pandemiczną, pozwoliły na rozwój technologii w tym kierunku oraz wprowadzenie tego typu systemu na wypadek przyszłych sytuacji kryzysowych. System ten pokazał, że istnieją alternatywy do nauki stacjonarnej oraz że możliwe jest odejście od tradycyjnych metod kształcenia poprzez wykorzystanie narzędzi, które istniały na rynku długi czas, lecz nie było motywacji do ich wykorzystania ze względu na przyzwyczajenie się do klasycznego modelu. Jednymi z najpopularniejszych narzędzi wykorzystywanych przy kształceniu na odległość były aplikacje Zoom i Microsoft Teams. Były one wykorzystywane ze względu na swoją kompleksowość oraz oferowane funkcje, które zostały jeszcze bardziej dopracowane pod względem nauki zdalnej, przez co stanowiły częsty wybór dokonywany przez placówki kształcące. Wśród osób uczących się popularna stała również platforma Discord ze względu na łatwość obsługi, funkcje i możliwości przydatne do wymiany informacji, danych, plików czy prowadzenia konferencji które były niezbędne w pracy zespołowej wśród studentów oraz uczniów.

Bibliografia:

1. https://it.pk.edu.pl/download/609e1c2078fc005d5438450f37c01bf9/ankieta_zdalne_nauczanie, [dostęp z dnia: 10.01.2021].
2. <https://www.ppnm.pl/zdalna-nauka-na-czym-polega-oraz-jakie-sa-wady-i-zalety>, [dostęp z dnia: 10.01.2021].
3. <https://www.lscdn.pl/pl/publikacje/cww/edukacja-zdalna/11773,Nauczanie-zdalne-sukces-czy-porazka.html>, [dostęp z dnia: 10.01.2022].
4. <https://lingroom.pl/blog/10-narzedzi-do-lekcji-online/>, [dostęp z dnia: 10.01.22].

Dane kontaktowe

Martyna Czapla, martcza428@student.polsl.pl

Daria Ignacy, dariign906@student.polsl.pl

Damian Kozdraś, ellred951@gmail.com

Robert Rupik, rupikrobert@gmail.com

Część IV

ASPEKTY SOCJOLOGICZNE DETERMINANTĄ ANALIZY PRZEKAZU MEDIALNEGO

Wiktoria Bienert, Maksymilian Marzec

Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania w Zabrze

PRZEKAZY MEDIALNE – ANALIZA TREŚCI WIADOMOŚCI TELEWIZYJNYCH

Abstrakt: Artykuł dotyczy przekazu medialnego, tj. działania współczesnych mediów, stosowanych technik, tak aby przekazywana informacja jak najszybciej trafiła do odbiorcy i w jaki sposób decydują się upublicznić swój przekaz. Pierwsza część jest częścią wprowadzającą. Zdefiniowana zostaje w niej istota przekazu medialnego. W kolejnej części wprowadzone zostają elementy przekazu medialnego. Przytoczone zostają tu definicje i rola informacji, opinii, a także sposoby i techniki perswazji i manipulacji. Następnie omówiona zostaje pozycja odbiorcy w przekazie medialnym. Zdefiniowane tam zostają cechy dobrego odbiorcy, jako osoby krytycznej, selektywnej, aktywnej i świadomej. Kolejna część poświęcona jest obiegowi przekazu medialnego. W tym fragmencie ukazany zostaje podział mediów na media nowe i tradycyjne. Wymienione zostają także różnice pomiędzy nimi i techniki, którymi posługują się w celu pozyskania odbiorców. W kolejnej części omówiona została istota środków masowego przekazu. Ostatnia część artykułu dotyczy podsumowania całości.

Słowa kluczowe: przekaz medialny, *social media*, media, nowe media, tradycyjne media

MEDIA COVERAGE – ANALYSIS OF TV NEWS CONTENT

Abstrakt: The article deals with media coverage, how modern media works, what techniques they choose to get the information communicated to the recipient as soon as possible, and how they decide to make their message public. The first part is an introductory part. It defines the essence of the media message. In the next part, elements of media coverage are introduced. The definitions and role of information, opinion, and methods and techniques of persuasion and manipulation are presented here. Then, the recipient's position in the media message is discussed. It defines the features of a good recipient as a critical, selective, active and aware person. The next part is devoted to the circulation of media messages. This fragment shows the division of the media into new and traditional media. The differences between them and the techniques they use to gain audiences are also listed. The next part discusses the essence of the mass media. The last part of the article is about the summary of the whole.

Keywords: Media message, social media, media, new media, traditional media

Wstęp

Przekaz medialny to z definicji tworzenie i transmisja treści za pośrednictwem środków masowego przekazu. Analizowanie przekazu medialnego najczęściej odbywa się w aspekcie treści przekazu, która może być jawna lub niejawna, formy przekazu, tzn. czy jest to druk, film, czy prezentacja, celu i funkcji przekazu, które mogą być informacyjne, polityczne, charakterystyki nadawcy (może to być instytucja rządowa, ale również osoba prywatna),

aksjologicznych¹ aspektów przekazu (na przykład wartości tradycyjne, misja), kontekstu edukacyjnego, czym mogą być walory poznawcze, czy też aspekty wychowawcze, personalizacji odbiorcy, odbywającej się przykładowo ze względu na grupy wiekowe lub zawodowe oraz niejawnej treści przekazu, jaką jest manipulacja². Aktualnie przekaz medialny jest jednym z instrumentów zdobycia i utrzymania władzy politycznej, ale również zdobycia władzy materialnej, czy też emocjonalnej nad człowiekiem. Wpływa on na sposób postrzegania świata przez człowieka, na informacje, jakie są dostarczane człowiekowi, a także w jaki sposób są one mu przekazywane. Niejednokrotnie decyduje on o tym, jaką opinię stworzy w swojej głowie człowiek na temat przekazanej mu informacji. Przedstawione powyżej przykłady zastosowania przekazu medialnego powodują, że jest on przez wielu postrzegany jako instrument niebezpieczny. Niebezpieczeństwo opiera się w głównej mierze na łatwości zastosowania w nim technik manipulacji, czy też perswazji skierowanych w stronę odbiorcy. Nie jest to jednak problem jedynie naszych czasów. Już w starożytności media, które wtedy istniały pod postacią poezji, były krytykowane m.in. w „Państwie” autorstwa wybitnego filozofa greckiego Platona, który w swoim dziele zarzucał im mamienie i oszukiwanie najmłodszych czytelników. Natomiast w okresie dwudziestolecia międzywojennego krytykowano media, pod postacią słuchowisk radiowych, za rzekome oglupianie kobiet. Zarzut był stawiany głównie przez mężczyzn, jako reakcja na wzrost zjawiska emancypacji kobiet³.

Elementy przekazu medialnego

We współczesnym przekazie medialnym poza nadawcą i odbiorcą wyróżniamy też inne elementy, tzn. informację, opinię oraz występowanie ewentualnej manipulacji, czy też perswazji. Informacja w ogólnym znaczeniu nie jest do końca wyrazem zdefiniowanym, natomiast gdy mówimy o kontekście medialnym jest to przede wszystkim przedstawienie, określenie rzeczywistości. Możemy wyróżnić dwa podstawowe punkty widzenia informacji: obiektywny i subiektywny. Najbardziej pożądana w przekazie medialnym jest informacja obiektywna. Bazuje ona na faktach, jest bezstronna i nie wpływa na nią opinia własna jej autora. Analizując informację pod względem rzetelności, warto jest przyrzeć się temu czy strona, program telewizyjny lub radiowy jest sponsorowany oraz czy zawiera treści propagandowe czy widoczne są osobiste opinie autora lub elementy wskazujące na nacechowanie emocjonalne informacji, czy podane są jej źródła i strony poruszające tę samą problematykę oraz czy została ona zamieszczona w szerszym kontekście, np. religijnym, ideologicznym, politycznym, komercyjnym lub kulturalnym. Opinia to z definicji przekonanie o czymś, pogląd na jakąś sprawę. Opinia nadawcy informacji w przekazie medialnym informuje odbiorcę o zdaniu autora na określony temat. Podanie jej zwykle ma na

¹ Aksjologia to dziedzina rozważań nad wartościami określonego rodzaju, np. moralnymi, estetycznymi, poznawczymi, ekonomicznymi, religijnymi

² Forma wywierania wpływu na osobę lub grupę w taki sposób, by nieświadomie i z własnej woli realizowała cele manipulatora

³ Zwiększenie udziału kobiet w życiu publicznym, zapewnienie im dostępu do szkół średnich i wyższych, poszerzenie ich aktywności zawodowej. Zjawisko było powiązane z nagłą utratą źródła dochodu przez wiele kobiet ze względu na I Wojnę Światową, w której zginęło wielu mężczyzn, będących jedynymi żywicielami rodziny.

celu kształtowanie punktu widzenia odbiorcy na określony temat. Formami takiego przekazu medialnego są recenzje czy felietony. Perswazja to sztuka przekonywania innych do swoich własnych racji. Jest ona bardzo podobna do manipulacji, jednak różni się w przeciwieństwie do niej tym, że nie ma ona na celu zaszkodzić drugiej osobie, przy czym metody postępowania, jakie stosowane są w trakcie perswazji, są stosowane też podczas manipulacji. Perswazja dzieli się ze względu na cel jej zastosowania. Wyróżniamy perswazję przekonującą, nakłaniającą i pobudzającą. Perswazja przekonująca opiera się na tym, że nadawca próbuje dowieść słuszności lub prawdziwości jakiegoś zjawiska. Charakteryzuje się uczciwymi i rzetelnymi intencjami nadawcy względem odbiorcy. Perswazja nakłaniająca, nazywana też propagandą, ma na celu pozyskanie jak największą liczbę zwolenników dla danej idei lub doktryny. Charakteryzuje się świadomym dążeniem do wywarcia określonego wpływu na odbiorcę. Perswazja pobudzająca, nazywana też agitacją, ma za zadanie zjednać odbiorcę dla jakiejś idei, sprawy czy poglądu. Technikami wykorzystywanymi podczas perswazji są: oddziaływanie na odbiorcę – apelowanie o zajęcie określonego stanowiska lub o podjęcie określonego działania, sugerowanie pożądanych przez nadawcę interpretacji i ocen przekazywanych informacji, a także racjonalne uzasadnianie słuszności prezentowanych poglądów. W środkach masowego przekazu stosowana przez media perswazja wykorzystywana jest w celu wskazania przykładów pożądanych postępowań w sferze prywatnej jak i publicznej sugerując przykładowo co i gdzie należy kupować, co i czy warto czytać, gdzie i z kim się identyfikować, przebywać lub kogo unikać. Manipulacja, jak już wspomniane zostało powyżej, jest perswazją, z tą różnicą, że celem manipulacji jest działanie na szkodę odbiorcy. Manipulacja często jest stosowana podczas rozbudowanej propagandy. Mimo, że jest to zachowanie postrzegane jako nieetyczne, często jest stosowane podczas negocjacji i w kontaktach handlowych. Manipulacja medialna to świadome i celowe zastosowanie dowolnej techniki manipulacji w przekazie medialnym lub jakiegokolwiek typu przekaz medialny, który ma na celu manipulację mediami. Natomiast manipulacją mediami nazywamy wszystkie zabiegi stosowane w mediach masowego przekazu mające służyć do działania na podświadomość odbiorcy w celu kształtowania lub przekształcania poglądów i postaw ludzi i stwarzania fałszywego obrazu pewnej rzeczywistości. Techniki manipulacji zostały opisane przez Roberta Cialdiniego⁴. Pisarz do podstawowych technik zalicza:

- Społeczny dowód słuszności – postępowanie w określony sposób, uznany za słuszny, ponieważ inni ludzie tak postępują.
- Reguła lubienia i sympatii – ludzie łatwiej ulegają wpływom osób, z którymi sympatyzują.
- Reguła wzajemności – wynika z wewnętrznego przymusu człowieka do odwzajemnienia rzeczy, które dla nas zrobiono.
- Reguła zaangażowania i konsekwencji – podążanie za działaniami, w które zdążyliśmy się już zaangażować.
- Wpływ autorytetu – uleganie wpływom ludzi znaczących i wysoko postawionych – naukowców, ludzi w mundurach, np. policji, urzędnikom państwowym, głowie państwa.

⁴ Robert B. Cialdini: *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Bogdan Wojciszke (tłum.), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007.

- Reguła niedostępności – podążanie za rzeczami, które są dla nas nawet pozornie trudno dostępne, uznając je za bardziej atrakcyjne od rzeczy, które posiadamy.

Odbiorca w przekazie medialnym

We współczesnym świecie od odbiorcy przekazu medialnego oczekuje się, że będzie on krytycznym, selektywnym, aktywnym i przede wszystkim świadomym podmiotem komunikacji medialnej. Świadomy odbiorca przekazu medialnego to człowiek, który wie, co jest medialnie komunikowane, w jaki sposób jest komunikowane, a także jaka jest jego rola w komunikacji. Postawę taką można ukształtować, a narzędziem służącym do tego jest wiedza o mediach i sposobach ich funkcjonowania. Bycie świadomym odbiorcą jest ukierunkowane na poznawanie i rozumowanie. Działa to w myśl twierdzenia, że im więcej wiem o sobie i mediach, tym bardziej poszerzam swoją medialną świadomość. Postawa krytyczna odbiorcy opiera się na analizie, badaniach cech pozytywnych i negatywnych przedmiotu rozważań, ale również opiera się na tym, żeby być skłonny do takich analiz, a zwłaszcza do doszukiwania się stron ujemnych. W postawie krytycznej mamy zatem do czynienia z rozróżnianiem, a więc odwołaniem do aksjologii i do pytań o wartości etyczne i estetyczne. Ocena rzeczywistości powinna odbywać się zawsze w odniesieniu do określonych wartości, które nie powinny zostać narzucone odbiorcy. Krytyczna postawa wobec przekazu medialnego polega na niedowierzaniu wszystkiemu, co jest komunikowane przez media i badaniu danego przekazu zgodnie z przyjętymi wartościami. Odbiorca krytyczny powinien również budować własne opinie i poglądy na dany przekaz medialny, nie zapominając o dokonywaniu ocen moralnych. Postawa selektywna polega na wybiórczości. Selektywność to zdolność selekcji w reagowaniu na bodźce. W przekazie medialnym oznacza umiejętność doboru określonego przekazu. Jeśli odbiorca jest świadomy i krytyczny to potrafi odpowiedzieć sobie na pytanie, *czego oczekuję od przekazu* i zna określone przez siebie wartości, więc szuka takiego przekazu, który odpowiada jego przekonaniom. Selektywność w odniesieniu do przekazu medialnego to nie tylko reagowanie na „medialne bodźce”, ale przede wszystkim szukanie i dostarczanie sobie określonych bodźców, kreowanie wyboru. Postawa aktywna, inaczej nazywana też kreatywną, opiera się na świadomej, uzasadnionej w krytycznym sądzie pod względem wartości, aktywności opartej wiedzą na temat mediów, jak i swój. Odbiorca aktywny tworzy własne przekazy, jak również recenzje już istniejących, a także aktywnie poszukuje i wyszukuje przekazów, które go interesują i odpowiadają wybranym przez niego określonym wartościom.

Obieg przekazu medialnego

W dzisiejszych czasach obieg przekazu medialnego odbywa się głównie za pośrednictwem różnego rodzaju portali społecznościowych, inaczej zwanych *social mediami*. Dawniej to prasa w postaci gazet, telewizja i przekazy radiowe, czyli tak zwane „media tradycyjne”, grały najistotniejszą rolę w obiegu przekazu, jednak w czasach rozpowszechniania dostępu do internetu, większość przekazu medialnego zaczęła trafiać na nowo ukształtowane wtedy portale społecznościowe i interaktywne aplikacje komunikacyjne, co zapoczątkowało zupełnie nową epokę dla światowych mediów. Media działające internetowo nazywane są „nowymi mediami”. Obieg treści medialnych możemy podzielić na dwa rodzaje. Pierwszy dotyczy mediów tradycyjnych – selekcjonowanych, publikowanych i rozpowszechnianych

zgodnie z logiką mediów masowych, drugi dotyczy mediów nowych. Nowe media, w przeciwieństwie od mediów tradycyjnych, stosują taktykę publikacji treści przed filtrowaniem, co ma na celu zwiększenie grona odbiorców, do których dotrze przekaz medialny. Polega ona na opublikowaniu treści w ramach poszczególnych sieci społecznych, gdzie jest ona potem przekazywana dalej przez jej odbiorców, na bieżąco przez nich weryfikowana, komentowana, a na jej podstawie mogą być przygotowywane i publikowane nowe przekazy. Obranie takiej techniki sprawia, że przekaz medialny, w porównaniu do techniki obranej przez media tradycyjne, dużo szybciej trafia do dużego grona odbiorców. Aktualnie media w celu dotarcia do dużej liczby osób skupiają się na procesie oddolnym rozpowszechniania informacji – informacja, która zostanie uznana za istotną, zabawną, czy też ciekawą, szybciej zostanie rozpowszechniona w sieci. Co ciekawe, dzięki takim zabiegom i odpowiedniemu zainteresowaniu przekaz medialny może przedostać się z mediów nowych do mediów głównego nurtu – tradycyjnych i online, a w następstwie powrócić do medialnej przestrzeni publicznej online w postaci fragmentów telewizyjnych, bądź też linków do artykułów w internetowych wersjach tytułów prasowych.

Środki masowego przekazu

Środki społecznego komunikowania o szerokim zasięgu, czyli prasę, radio, telewizję i internet, nazywamy środkami masowego przekazu (a także mass mediami, publikatorami). Funkcjami środków masowego przekazu, które wyróżnił w 1948 roku Harold Lasswell, są koordynacja elementów systemu społecznego, a także transmisja kultury, czyli transmisja dziedzictwa społecznego następnym pokoleniom. Obecnie natomiast przypisuje się im funkcję informacyjną, interpretującą, kulturową, rozrywkową i mobilizację. Funkcja mobilizacji polega na kampaniach publicznych w sferze polityki, wojny, rozwoju ekonomicznego i religii. Negatywny wpływ długotrwałego oddziaływania mass mediów na odbiorców został opisany w 1948 roku przez Mertona i Lazarfelda jako pojęcie dysfunkcji narkotyzującej. Głównym założeniem teorii jest wpływ opinii medialnej, zawartej w przekazie medialnym na decyzje konsumenckie.

Podsumowanie

Przekaz medialny jest instrumentem, który może być wykorzystany na wiele sposobów. Od najstarszych lat przypisuje mu się negatywny wpływ na odbiorców, mimo że nie każdy przekaz medialny ma za zadanie zmanipulować jego odbiorcę. Mimo wszystko odbiorca w przekazie medialnym powinien zachować świadomy umysł i być krytyczny wobec otaczających go treści, ponieważ środki przekazu medialnego często stosują różne techniki perswazji, żeby wpłynąć na odbiorcę. Obieg przekazu medialnego w dzisiejszych czasach można podzielić na dwa rodzaje – nowe media i tradycyjne media. Nowe media działają za pomocą komunikatorów i platform internetowych, podczas gdy tradycyjne media to przede wszystkim prasa, radio i telewizja. Środki masowego przekazu to media o szerokich zasięgach. Mogą mieć one negatywny wpływ na odbiorcę. Taki negatywny wpływ został nazwany „dysfunkcją narkotyzującą”.

Bibliografia

1. Bauer Z., Chudziński E. (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Universitas, Kraków 2008.
2. Borg J., *Perswazja. Sztuka pozytywnego wpływania na ludzi*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2011, s. 220.
3. Drożdż M., *Mediatyzacja życia – media masowe wobec procesów konwergencji*, [w:] M. Niezgoda, M. Świątkiewicz-Mośny, A. Wagner (red.), *Com.unikowanie w zmieniającym się społeczeństwie*, Wydawnictwo NOMOS, Kraków 2010.
4. Drzewiecki P., *Media Aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej?*, Otwock-Warszawa 2010.
5. Hogan K., *Nauka perswazji. Czyli jak w 8 minut postawić na swoim*, REBIS, Poznań 2008.
6. Horzyk A., *Negocjacje. Sprawdzone strategie*, Edgard, Warszawa, 2012.
7. Levinson P., *Nowe nowe media*, Kraków 2010, Wydawnictwo WAM.
8. Lister M., Dovey J., Giddings S., Grant I., Kelly K., *Nowe media. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
9. Maigret E., *Socjologia komunikacji i mediów*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2012, s. 112.
10. Maigret E., *Socjologia komunikacji i mediów*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2012.
11. Manovich L., *Język nowych mediów*, Warszawa 2006, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
12. McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2007.
13. McQuail D., *Teorie komunikowania masowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
14. Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, Warszawa, 1995.
15. Nowak J., *Nowy medialny ekosystem: zmiany wzorców obiegu przekazów w globalnym systemie medialnym wywołane rozwojem nowych mediów*, [w:] *Współczesne media – wolne media*, (red.) I. Hofman, D. Kępa-Figura, Lublin 2010, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
16. Osika G., *Ogólna charakterystyka procesu perswazji*, „Zeszyty Naukowe PŚ” 2005.
17. Schopenhauer A., *Erystyka czyli sztuka prowadzenia sporów*, Warszawa 2002.
18. Sofos K. F., *Dydaktyka mediów*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.
19. Szymoniak K., *Między gazetą a Internetem — nowe gatunki dziennikarskie, parogatunki czy hybrydy?* [PDF], AMUR, [dostęp: 26.03.2013].
20. Willard R., *The Politics of TV Violence*. Policy Users of Communication Research, 1983.

ANALIZA AGENDY-SETTING¹ W 40. ROCZNICĘ OGŁOSZENIA STANU WOJENNEGO W POLSCE W GŁÓWNYCH WYDANIACH WIADOMOŚCI NAJWAŻNIEJSZYCH STACJI TELEWIZYJNYCH

Streszczenie (abstrakt): W artykule została poddana analizie tematyka emitowanych informacji w czterech najważniejszych stacjach telewizyjnych: Polsat, TVN, TVP oraz Trwam. Przeanalizowane i scharakteryzowane zostało pierwsze 10 minut każdej emisji z wyżej wymienionych stacji [*agenda-setting*]. Zwrócono szczególną również uwagę na istotność wyemitowanego materiału w związku z 40-leciem ogłoszenia 13.12.1981 roku stanu wojennego w Polsce przez gen. Wojciech Jaruzelskiego.

Słowa kluczowe: *agenda-setting*, stan wojenny, opozycja, telewizja, wiadomości tv

ANALYSIS OF THE AGENDA-SETTING ON THE 40TH ANNIVERSARY OF THE DECLARATION OF WAR IN POLAND IN THE MAIN EDITIONS OF THE MOST IMPORTANT TELEVISION STATIONS

Abstract: The article analyzes the subject of information broadcast on the four most important TV stations: Polsat, TVN, TVP and Trwam. The first 10 minutes of each broadcast from the above-mentioned stations were analyzed and characterized [*agenda-setting*]. Particular attention was also paid to the importance of the material broadcast in connection with the 40th anniversary of the declaration of martial law in Poland on December 13, 2021 by General Wojciech Jaruzelski.

Keywords: *agenda-setting*, martial law, opposition, television, tv news,

Wstęp

W artykule zostanie podjęta próba porównania przekazu wiadomości z dnia 13.12.2021 roku. Analiza dotyczy czterech najważniejszych kanałów informacyjnych: Polsat, TVN, TVP1 oraz Trwam. Wybrany termin to jest data szczególna, albowiem wtedy przypadła 40. rocznica wprowadzenia stanu wojennego w Polsce. Analiza dotyczy pierwszych 10 minut wiadomości, na każdym kanale informacyjnym czyli tzw *agendy-setting*².

¹ E. Nowak, *Teoria agenda-setting a nowe media*, Wydawca Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW, „Dziennik Studia Medioznawcze” 2016, Wydanie 3 (66), s. 11-24, [http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-d697eb45-9319-44da-a391-1e769d6aa9a3, file:///C:/Users/Asus/Downloads/nowak.pdf](http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-d697eb45-9319-44da-a391-1e769d6aa9a3,file:///C:/Users/Asus/Downloads/nowak.pdf) [dostęp: 21.04.2022].

² Klasyczne studia w ramach przedmiotowej teorii, stanowią o ustanawianiu agendy [np. przez redaktorów wiadomości w tv], a dotyczą efektów mediów, a w szczególności wpływu, jaki media informacyjne (agenda medialna) wywierają na opinię publiczną (agenda publiczna). Badania mieszczące się na pierwszym poziomie teorii dowiodły, że media mają zdolność narzucania opinii publicznej przekonania co do ważności określonych tematów – kwestii, problemów, a to sprawia, że obywatele/widzowie uważają za ważne te

Stan wojenny w Polsce

Stan wojenny jako stan nadzwyczajny, który został wprowadzony 13 grudnia 1981 roku na terenie całej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, okazał się niezgodny z Konstytucją Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³. Ostateczna decyzja o wprowadzeniu stanu wojennego została podjęta przez gen. Jaruzelskiego, a stosowne rozkazy wydane zostały 12 grudnia o godzinie 14.00, natomiast na termin jego rozpoczęcia wyznaczono noc z 12. na 13. grudnia. Termin nie był przypadkowy, ponieważ 13 grudnia 1981 roku przypadał w niedzielę, czyli dzień wolny od pracy, a zatem większość obywateli była w domach.

Do przeprowadzenia akcji „Jodła” zostały zaangażowane potężne siły Milicji Obywatelskiej (MO) i Ludowego Wojska Polskiego. Wcześniej przygotowano listy działaczy opozycji, których należało zatrzymać i internować. Pierwsze zatrzymania rozpoczęły się już w sobotę około godz. 23:30. Jednymi z pierwszych zatrzymanych byli członkowie Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, których zatrzymano i internowano po północy, wkrótce po zakończonych obradach w Stoczni Gdańskiej. Tamtej nocy internowano 2874 osób, a następnego dnia liczba zatrzymanych wyniosła 3392. Zatrzymaniom towarzyszyło także zajmowanie lokali związkowych i przejmowanie zgromadzonej w nich dokumentacji. W stanie wojennym łącznie internowano ponad 10 tys. osób, które przetrzymywano bez możliwości kontaktu ze światem zewnętrznym w 49. ośrodkach internowania. Większość z zatrzymanych stanowili działacze „Solidarności”, Komitetu Obrony Robotników (KOR) i Konfederacji Polski Niepodległej (KPN)⁴.

Późną nocą w sobotę przeprowadzono przez wojsko także blokadę łączności telefonicznej, ośrodków radia i telewizji, a nawet stacji przekąźnikowych, by uniemożliwić kontakt i możliwość ostrzeżenia o potencjalnych zatrzymaniach. Odcięte od kontaktu zostały także placówki dyplomatyczne⁵ państw obcych, znajdujące się w Polsce. Toteż od rana 13 grudnia możliwość łączności telefonicznej została obywatelom odebrana. Około godz. 6.00 w dużych miastach wojsko wraz z MO przystąpiło do blokady dróg dojazdowych, by uniemożliwić ewentualną ucieczkę lub bezpośrednie przekazywanie informacji między miastami. Dodatkowo wojsko przeprowadzało marsze w centrach miast, by zademonstrować swoją siłę i sparaliżować społeczeństwo. Przystąpiono także do brutalnej likwidacji strajków okupacyjnych w największych zakładach przemysłowych, co miało złamać strajkujących i zmusić ich do opuszczenia zakładów pracy.

Rankiem 13 grudnia zostało wyemitowane przemówienie gen. W. Jaruzelskiego, w którym wyjaśniał powody wprowadzenia stanu wojennego. W swoim przemówieniu stwierdził m.in., że pogarszająca się sytuacja ekonomiczna państwa i obywateli spowodowana jest ciągłymi strajkami i konfliktami społecznymi. Wskazywał, że podjęte działania mają uchronić kraj przed widmem wojny domowej. Zastrzegł, że stan wojenny nie jest

tematy, o których najczęściej mówi się w mediach i te które są wysuwane na pierwszy plan. Zob.: E. Nowak, *Teoria agenda-setting...*, op. cit.

³ Dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym, Dz.U. 1981 nr 29 poz. 154, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19810290154>, [dostęp: 21.04.2022].

⁴ W. Duch, *Stan wojenny w Polsce 1981-1983. Jaruzelski kontra Solidarność*, <https://historia.org.pl/2021/12/10/stan-wojenny-w-polsce-1981-1983-jaruzelski-kontra-solidarnosc/>, [dostęp: 21.04.2022].

⁵ Tamże.

wojskowym zamachem stanu ani wojskową dyktaturą. W opozycji do zapewnień generała stało jednak utworzenie pozakonstytucyjnego ciała, jakim była Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego (WRON), na której czele stanął gen. W. Jaruzelski.

WRON otrzymał szerokie uprawnienia administracyjne, był organem nadrzędnym wobec pozostałych władz państwowych. Oznaczało to, że jego członkowie w sposób bezprawny uzurpowali sobie władzę w Polsce. Stąd strona opozycyjna określała ją jako „juntę” wojskową, a sam stan wojenny nazwano i określano wojskowym zamachem stanu.

Na terenie całego kraju wprowadzono godzinę milicyjną od 22.00 do 6.00 rano. Poza granicami województwa zamieszkania nie można było poruszać się bez przepustek. Zawieszono także możliwość przekraczania granicy. Każda osoba, przebywająca w miejscu publicznym, zobowiązana była do posiadania przy sobie dokumentu tożsamości, a w przypadku uczniów – legitymacji szkolnej. Wprowadzono cenzurę korespondencji, zablokowano rachunki oszczędnościowe i dewizowe. „Trybuna Ludu” i „Żołnierz Wolności” to jedyne dzienniki, które mogły być wydawane. Działalność wszelkich związków zawodowych i większości organizacji społecznych została zawieszona. Zakazano organizowania strajków, akcji protestacyjnych i wszelkich manifestacji. Zmilitaryzowano największe zakłady przemysłowe lub o największym znaczeniu strategicznym, co oznaczało dla ich załóg m.in. sąd wojskowy za porzucenie pracy. Zawieszona do odwołania została także nauka w szkołach i na wyższych uczelniach⁶. Zakazane zostało uprawianie turystyki oraz sportów żeglarskich i wioślarskich na morskich wodach wewnętrznych i terytorialnych.

„Solidarność” została zaskoczona. Jej działacze nie spodziewali się tak sprawnie zorganizowanej akcji. Tylko nielicznym działaczom opozycji udało się uniknąć aresztowania. Paraliż decyzyjny był kompletny, stąd akcje strajkowe i protestacyjne były nieliczne i szybko rozbijane przez milicję i wojsko. Jednak w Katowicach doszło do tragicznych wydarzeń, gdzie w celu stłumienia strajków w kopalniach „Manifest Lipcowy” oraz „Wujek” wykorzystano pluton specjalny Zmechanizowanych Oddziałów Milicji Obywatelskiej (ZOMO), który użył broni palnej. W kopalni „Wujek” na skutek ostrzału zmarło 9. górników, a 25. zostało rannych. Ofiar stanu wojennego było jednak więcej. W zależności od przyjętych kryteriów wskazuje się na liczbę nawet ok. 100 ofiar⁷.

Polsat – 18:50

Polsat – polski kanał telewizyjny, który został uruchomiony 5 grudnia 1992 roku o godz. 16:30. Polsat jest pierwszym kanałem komercyjnym, który otrzymał koncesję na nadawanie ogólnopolskie i zarazem jest głównym kanałem Telewizji Polsat. Według Macieja Niepsuja *buying director* w MullenLowe MediaHub, Polsat w 2021 roku był drugim najchętniej oglądanym kanałem telewizyjnym w Polsce⁸.

W zapowiedzi głównego wydania „Wydarzeń” przedstawiono 4 główne tematy:

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ M. Kurdupski, *TVPI liderem w 2021 roku w 4+, TVN na czele w grupie 16-49. „Spada średni czas jaki spędzamy przed telewizorami”*, https://www.wirtualnemedial.pl/arttykul/ogladalnosc-telewizji-2021-tvp1-tvn-liderzy-opinie_1, [dostęp: 22.04.2022].

- Szczepienia dla dzieci;
- Atak na policjantów którzy nakazali nałożyć maseczki;
- Konfederaci w ministerstwie zdrowia;
- Czterdziesta rocznica wprowadzenia stanu wojennego. Okazało się, że to tylko w tym momencie w ciągu pierwszych 10 minut ukazano ten temat, cytując wypowiedź Prezydenta RP, Andrzeja Dudy: „trzeba krzyczeć że Jaruzelski po prostu był zwykłym tchórzem i zdrajcą Polski i cała sitwa, która była wokół niego, to była zwykła junta”⁹.

Pierwszy temat – „Szczepienia dla dzieci”

Lektorka, czytająca z promptera, zapowiedziała, że od jutra (14.12.202 r.) rodzice mogą zapisywać dzieci w przedziale 5-11 lat na szczepienia. W szpitalach pojawia się dużo ciężko chorych pacjentów i nie tylko z grupy ryzyka. Od początku roku w Polsce zakażonych było 250 tys. dzieci, ponad 20 nie przeżyło. Rzecznik MZ, Wojciech Andrusiewicz, powiedział, że do Polski dotarło 1,1 tys. dawek. Ponadto dodał, że o 1. w nocy zakończono wystawiać 2,7 mln e-skierowań dla tej grupy wiekowej, od 14 grudnia rodzice mogą zapisywać dzieci na konkretne terminy, 15 grudnia szczepionki trafią do 8 tys. punktów szczepień i pierwsze szczepienia rozpoczną się w czwartek. Póki co punkty szczepień zamówiły 150 tys. dawek. Wśród 12-latków co najmniej jedną dawką zaszczepionych jest 24%, 13-latków 33% a 14-latków 37%. Minister Zdrowia wypowiada się: „my nie chcemy przekonać rodziców reklamą ani marketingiem, my chcemy przekonywać rodziców faktami”. Po czym dodał, że w Stanach Zjednoczonych i innych krajach już od kilku tygodni prowadzi się szczepienia w grupie wiekowej 5 do 11 lat, „szczepienia idą dobrze i nie notuje się żadnych problemów”¹⁰.

Ponadto poinformowano, że dziecko nie może być szczepione w trakcie infekcji, kwalifikować do szczepień będą lekarze, a przed podaniem szczepionki w procesie kwalifikacji nie są wymagane żadne dodatkowe badania. Szczepionka dla dzieci w wieku 5 i 11 lat to 1/3 dawki dla dorosłych. Następnie Michał Kuczmierowski, Prezes Rządowej Agencji Rezerw Strategicznych, powiedział, że: „ten preparat dziecięcy jest już przygotowany do zastrzyku, do iniekcji nie wymaga rozcieńczania, więc jest to o wiele prostszy proces, a drugą dawkę można przyjąć po trzech tygodniach”¹¹.

Drugi temat – „Agresja antymaseczkowców”

Dziennikarze przekonywali widzów „Wydarzeń”, że maseczki to zdaniem ekspertów najprostszy sposób, by nie roznosić wirusa, ale nie do wszystkich to dociera. Po czym poinformowano, że w galerii handlowej w Zamościu mężczyzna zaatakował policjanta, który zwrócił mu uwagę, że nie ma maseczki. Zaś w aptece w Zgorzelcu bracia pobili aptekarza, który poprosił o zasłonięcie nosa i ust.

W reportażu ukazano dwa filmy ze zdarzenia w galerii w Zamościu – jeden z kamer sklepowego monitoringu oraz drugi, pozyskany od świadka zdarzenia. Pokazano moment,

⁹ <https://www.polsatnews.pl/program/wydarzenia/>, [dostęp: 13.12.2021].

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

w którym 32-letni mężczyzna zaatakował policjanta. Zdarzenie zaczęło się od tego, że policjant i strażnik miejski zauważyli kobietę i mężczyznę bez масечек. Jak wypowiedziała się rzecznik Komendy Miejskiej Policji: „funkcjonariusze zwrócili im uwagę aby zasłonili usta i nos. Początkowo nie podjęto czynności legitymowania wobec nich, nie zostali oni również ukarani mandatem karnym, pomimo tego w kierunku funkcjonariuszy padły wulgaryzmy”. Mężczyzna масечkę założył, ale kiedy wychodził z siostrą ze sklepu, rzucił się na policjanta. Agresywną 31-latkę policjant poskromił gazem, a brat stanął w jej obronie. Policjant ostatecznie użył paralizatora. Jak wypowiedziała się rzecznik Komendy Miejskiej Policji: „paralizator wobec mężczyzny został użyty po tym, jak kilkakrotnie funkcjonariusze wzywali mężczyznę do zachowania zgodnego z prawem, a on pomimo tych wezwań nie zaprzestawał swojej agresywnej postawy i próbował kilkakrotnie uderzyć policjanta”. Prokurator domaga się tymczasowego aresztu dla mężczyzny i dozoru policyjnego dla kobiety, obydwójce usłyszeli zarzut napaści i znieważania funkcjonariuszy. Rzecznik Prokuratury Okręgowej wypowiedział się o agresorach, że: „nie przyznali się do ich popełnienia, podejrzany odmówił składania wyjaśnień, natomiast podejrzana złożyła wyjaśnienia, jednak wyjaśnienia te są sprzeczne z tymi ustaleniami które dotychczas poczyniliśmy”¹².

Aptekarza ze Zgorzelca też pobito, ponieważ nie chciał obsłużyć dwudziestoletniego klienta bez масечки. 20- i 30-latek zaatakowali aptekarza na zapleczu. Mężczyznom, którzy pobili aptekarza, grozi do pięciu lat więzienia, natomiast rodzeństwu z Zamościa nawet 10 lat.

Trzeci temat – „Sprawdzać, ale jak?”

Z kolejnego materiału widzowie dowiedzieli się, że kontrola szczepień na szeroką skalę przy wejściach do kin restauracji czy kościołów – to plan rządu na skuteczniejszą walkę z koronawirusem, a egzekwować nowe prawo mają Sanepid i Policja.

Następnie pokazano, jak posłowie na sejm z Konfederacji wtargnęli rano do Ministerstwa Zdrowia. Rzecznik Ministerstwa Zdrowia tak sytuację skomentował: „Panowie posłowie biegali po wszystkich pokojach, jednocześnie krzycząc i rozsiewając wyzwiska. Zostałem nazwany przez pana posła Brauna bandytą”. Sprawa będzie miała ciąg dalszy, bowiem ministerstwo zapowiedziało złożenie pisma do Marszałek Sejmu celem ukarania posłów. Temat wywołuje poruszenie, ponieważ nowe restrykcje zaczną obowiązywać od środy 15 grudnia i będą obejmować m.in. testy dla przybywających spoza strefy Schengen, zamknięte dyskoteki i kluby (wyjątkiem jest Sylwester) i nowe limity obłożenia, lokali tzn. że bary, hotele, kościoły czy stadiony mogą być wypełnione tylko w jednej trzeciej, a limity nie będą dotyczyły zaszczepionych¹³. Najważniejszym pytaniem pozostaje, kto i jak miałby sprawdzać certyfikaty Covidowe? Na co Piotr Muller, rzecznik rządu, wypowiedział się, że zostały zobligowane właściwe służby, które będą kontrolować losowo, a także, gdy będzie takie zgłoszenie. Marek Sawicki z Polskiego Stronnictwa Ludowego wypowiedział się, że: „przy weryfikacji wiele osób może powiedzieć, że nie ma takiego przepisu, który zobowiązywałby obywatela do okazywania certyfikatu”, co rzecznik rządu skomentował, że

¹² Zdarzenie w Zgorzelcu – reportaż, <https://www.polsatnews.pl/program/wydarzenia/>, [dostęp: 13.12.2021].

¹³ Incydent w Ministerstwie Zdrowia, <https://www.polsatnews.pl/program/wydarzenia/>, [dostęp: 13.12.2021].

odповідzią rządu będzie odpowiednie Rozporządzenie Ministra Zdrowia. W tej sprawie różnice w Sejmie idą w „poprzek” dotychczasowych podziałów. Koalicjanci PiS już teraz przestrzegają Ministra Niedzielskiego a poseł Janusz Kowalski z Solidarnej Polski wypowiedział się, że: „kto naruszył prawo, będzie ponosił odpowiedzialność konstytucyjną za swoje czyny”. W tej kwestii rząd wspiera lewica, a Przewodniczący Klubu Nowej Lewicy, Krzysztof Gawkowski, przedstawił stanowisko klubu: „paszport *covidowy* powinien obowiązywać, a zasadą która będzie nas chroniła przed zarażeniami są szczepienia, a za tym idą paszporty *covidowe*”.

Sytuacja jak i wypowiedzi zostały skomentowane przez prowadzącą program, która powiedziała m.in., że nie ma decyzji w sprawie obowiązkowych szczepień dla wojska i nauczycieli. Obowiązek szczepień będzie dotyczyć tylko służby zdrowia, ale decyzja będzie należeć do dyrektorów placówek. Z kolei dyrektorzy firmy będą mogli skontrolować poprzez test lub zaszczepienie pracowników. Z ustaleń wynika, że ustawa trafi do parlamentu jutro, a także w tym dniu rusza posiedzenie Sejmu.

Po tym reportażu i komentarzu wyświetlony został skrót kolejnych wiadomości.

Czwarty temat – „Bez pieniędzy na Krajowy Plan Odbudowy (KPO)”

W ostatnich sekundach pierwszych 10 minut Wydarzeń nastąpiło krótkie omówienie kolejnego reportażu, w którym Premier rozmawiał w Warszawie z nowym kanclerzem Niemiec i będzie rozmawiał jeszcze dziś z prezydentem Francji, i dowiemy się na co możemy liczyć w kwestii KPO¹⁴.

Fakty TVN – 19:00 -19:10

TVN – polska komercyjna stacja telewizyjna, wchodząca w skład Grupy TVN, dawniej należącej do grupy medialnej ITI, następnie zaś do Scripps Networks Interactive, a od 2022 roku do koncernu Warner Bros. Discovery¹⁵. Stacja rozpoczęła nadawanie 3 października 1997 roku o godz. 19:00. Siedziba stacji znajduje się w Media Business Centre przy ul. Wiertniczej 166 w Warszawie. Obecnie funkcja prezesa TVN S.A. jest nieobsadzona. Grupę nadzoruje Katarzyna Kieli¹⁶, prezeska i dyrektor zarządzająca Discovery w regionie EMEA¹⁷.

Emitowany program składał się z kilku reportaży, a tematem otwierającym była rocznica stanu wojennego, co można przyjąć, że stacja uznała to wydarzenie jako najważniejszy temat w swojej misji. Następnie poruszona została tematyka działaczy społecznych walczących o prawa obywateli Polski w różnych sferach, a na koniec przedstawiona została sprawa dotycząca śmierci trzech mężczyzn w Małopolsce.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Discovery i AT&T sfinalizowały transakcję dotyczącą WarnerMedia, <https://tvn24.pl/biznes/ze-swiatea/discovery-i-atandt-sfinalizowaly-transakcje-dotyczaca-warnermedia-5668009>, [dostęp: 24.04.2022].

¹⁶ Prezes TVN odchodzi, <https://rozrywka.wprost.pl/10359734/prezes-tvn-piotr-korycki-odchodzi-jego-obowiazki-przejmie-katarzyna-kieli.html>, [dostęp: 23.04.2022].

¹⁷ EMEA to skrótowe oznaczenie Europy, Bliskiego Wschodu i Afryki.

Pierwszy temat – Rocznica stanu wojennego

Wiadomości otworzył krótki wstęp redaktorki prowadzącej, wyjaśniający jak stan wojenny był odbierany przez społeczność, której dotknął. Dla jednych wiązał się ze śmiercią, więzieniem, a dla innych był zniewoleniem, dawał poczucie strachu i wszechobecnej cenzury. Obywatele tamtej „Solidarności” byli gotowi, by przeciwstawić się władzy ludowej, która wytoczyła wojnę własnemu narodowi. Dla nich czołgi na ulicach, internowanie i pacyfikacja to był dopiero początek walki o lepsze jutro dla siebie i kolejnych pokoleń.

Ze swoimi odczuciami względem stanu wojennego podzielił się Zbigniew Janas, działacz opozycji w PRL. Powiedział między innymi, że pojawiały się obawy i domysły, co się stanie. Czy ludzie zaangażowani zostaną wywiezieni gdzieś na Syberię czy może nawet zostaną pozbawieni życia, bowiem, jak podkreślił Z. Janas – w jego kierunku niejednokrotnie mierzono z broni.

Ogólnie przyjętą datą ogłoszenia stanu wojennego jest 13 grudnia 1981 roku, jednakże dla niektórych opozycjonistów ten stan rozpoczął się już 12 grudnia przed północą.

Następnie zaprezentowana została sylwetka Bogdana Borusewicza – działacza opozycji w PRL – który tego dnia zdążył wrócić po posiedzeniu władz krajowych Związku, po czym funkcjonariusze ZOMO pojawili się pod jego drzwiami, a ten miał uciec przez okno z domu. Przypomniano, że to B. Borusewicz zorganizował strajk w stoczni, który trwał zaledwie 3 dni i skończył się 16 grudnia, ponieważ czołgi staranowały bramę¹⁸.

W dalszej części przywołano wątek zmasowanego ataku na górników kopalni Wujek w Katowicach, który miał miejsce tego samego dnia. B. Borusewicz powiedział: „To było normalne, że ludzie się bardzo bali, bo tak jak słyszeli, że za wszystko grozi kara śmierci i tak dalej, a potem jeszcze usłyszeli, że strzelano do górników”. W komentarzu podkreślono, że sam stan wojenny nie był dla ludzi zaskoczeniem, spodziewali się tego, a sam Lech Wałęsa [były prezydent RP] powiedział, że „ludzie solidarności wiedzieli, że komuniści nie odpuszczą, że zrobią wszystko, by zastraszyć budzący się do wolności naród i wiedzieli też, co sami muszą zrobić”. Ówczesny przywódca „Solidarności”, L. Wałęsa, dodał, że „konieczne było odpowiednie pokierowanie Związkiem, by nie podejmować walki fizycznej i pokojowo w niej wytrwać, co się okazało, dobrą koncepcją”¹⁹.

Zorganizowane zostały oficjalne uroczystości, upamiętniające 40. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego. Podczas reportażu prowadzący wyraźnie zaznaczył, iż zdecydowanie brakowało tam liderów tamtej walki. Nie zostali oni w żaden sposób wyróżnieni oraz wymienieni, natomiast medale, podziękowania i oklaski skierowane było wyłącznie do obecnych na uroczystości posłów. Reporter podkreślił, że nawet obecny na uroczystościach Prezydent Andrzej Duda nie wymienił działaczy tamtej Solidarności. Szczególną uwagę zwrócono na postawę obecnego prezydenta RP, który podczas odsłaniania tablicy ze zdjęciami ofiar stanu wojennego wspominał o tamtych wydarzeniach i zacytował konkretne słowa Wojciecha Jaruzelskiego: „Obywatelki i obywatele...”, bowiem tymi słowami ówczesny Przewodniczący Rady Państwa ogłosił wprowadzenie stanu wojennego. Prezydent A. Duda zaapelował w swojej wypowiedzi, by bohaterów nazywać bohaterami,

¹⁸ <https://fakty.tvn24.pl/>, [dostęp: 13.12.2021].

¹⁹ Tamże.

a zdrajców zdrajcami, i dodał: „Trzeba nie tylko mówić, ale krzyczeć, że nic bardziej mylnego, że Jaruzelski po prostu był zwykłym tchórzem i zdrajcą Polski”²⁰.

Po wypowiedzi prezydenta przedstawiono fragment z programu „1981. Rozmowy o stanie wojennym”, w którym występująca Barbara Labuda (działaczka opozycji w PRL) powiedziała: „Dla mnie to było tak oczywiste, że idziesz w opór”, co wiązało się z podejściem wielu ówczesnych działaczy opozycji, którzy zdecydowanie przyznali, że walczyli o Polskę, nie taką dokładnie jaka jest teraz, ale mimo wszystko nikt z nich nie powiedział, że nie było warto”²¹.

Drugi temat – „40 lat temu Solidarność walczyła o godne traktowanie robotników. O jakie wartości dziś walczą młodzi ludzie?”

Ze strony reporterki padło pytanie skierowane do przygodnych osób: „13 grudnia 1981 roku, ile Pan miał lat?”. Jedna osoba odpowiedziała: „No wtedy jeszcze się nie urodziłem”, kolejno kilka różnych osób odpowiadało: „jeszcze mnie nie było”, „miałam 5 lat”. Były to osoby, które, jak określiła reporterka, widzowie „mogli poznać” m.in. z ich walki i aktywności społecznej na rzecz wolnych sądów, praw człowieka, czy w związku z wydarzeniami na wschodniej granicy Polski z Białorusią. Sylwetki autorów tych wypowiedzi zostały przedstawione w formie zdjęć kolejno przewijanych. Bart Staszewski (aktywista LGBT) wyraźnie zaznaczył, że dla młodych ludzi wydarzenia sprzed 40. lat są tzw. nieznanymi obrazkami, rzeczywistością nie do opisanie, tak jak cierpienie ludzi umieszczonych w obozach czy prześladowanie i torturowanie przez oddziały ZOMO. Z kolei Ewa Wrzosek (Prokuratura Rejonowa Warszawa-Mokotów, Stowarzyszenie prokuratorów „LEX SUPER OMNIA”) stanowczo odpowiedziała, iż obecne wydarzenia, które mają miejsce w Polsce, z którymi właśnie ci działacze walczą „nijak się ma do tego zagrożenia, które było wówczas”, co wydaje się naturalne, bowiem inny był ustrój, inne ryzyko i inne represje groziły ludziom ze strony władzy.

Następnie przedstawiony został fragment protestu, w którym obywatele wygłaszają hasło „SOLIDARNOŚĆ”; zostaje również pokazany marsz obywateli protestujących z napisem „KONSTYTUCJA”, flagami i banerami. Reporterka wyraźnie odniosła się do obecnej władzy: „...to bunt ludzi przeciwko władzy, która próbuje ograniczać prawa i wolności”. Wspomniana już prokurator E. Wrzosek stwierdziła, że „Polska jest demokratycznym państwem prawnym, jednakże na każdym roku w każdej dziedzinie i sferze następują jawne łamanie prawa i bezkarność rządzących”. W dalszej części reportażu została przedstawiona sprawa prokurator E. Wrzosek, która wbrew sobie, a za sprawą władzy, została wydelegowana do innego miasta i innej prokuratury. Prokurator Krystian Markiewicz (Prezes Stowarzyszenia Sędziów Polskich „IUSTITIA”) nawoływał, że władzy należy się przeciwstawić: „my musimy się umieć temu przeciwstawić, my musimy służyć konstytucji, my musimy służyć ludziom”. Ta część reportażu nawiązywała do jego postawy względem władzy, ponieważ stoi on na czele stowarzyszenia walczącego na rzecz niezależności i niezawisłości sędziów, za co przedstawiono mu kilka zarzutów dyscyplinarnych.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

W kolejnym reportażu następuje próba pewnego porównania obecnej sytuacji w Polsce do tego, co miało miejsce 40 lat temu, tzn. do stanu wojennego. W dużej mierze przedstawiany jest²² negatywny obraz obecnej władzy jako takiej, która jest przeciwko ludziom i nie broni praw człowieka. Kolejna wypowiedź Barta Staszewskiego, działacza środowisk LGBT, nawiązuje do tego, że władze traktują dane środowisko jako coś nieistotnego, jako temat zastępczy, coś, czym można się zająć później. Kolejną osobą występującą była tzw. aktywistka społeczna Kamila Ferenc (Stowarzyszenie na rzecz kobiet i planowania rodziny): „to z czym ja się mierzę, to z walką o odzyskanie wolności osobistej, przede wszystkim dla kobiet, dla osób, które mogą w Polsce zajść w ciążę. Ponieważ kobiety w Polsce nie są chronione przed przemocą seksualną, nie mogą decydować o swoim ciele”.

Następnie pokazano fragment, odnoszący się do sytuacji na polsko-białoruskiej granicy. W tym materiale Ivo Łoś, członek grupy „Granica”, powiedział: „ja się na to po prostu nie zgadzam”. Ponadto pokazano, jak ta zorganizowana grupa pomaga osobom na granicy przetrwać ten trudny okres i podkreślono, że prawa człowieka są tam łamane. „Mamy do czynienia z wypędzeniami ludzi”. Na terenach przygranicznych, objętych stanem wyjątkowym, obowiązuje zakaz wstępu, a media docierają tam wyłącznie pod nadzorem straży granicznej.

Trzeci reportaż – Małopolska: utonęło trzech młodych mężczyzn, pod którymi załamał się lód

W kolejnej części wiadomości stacji TVN ukazany został reportaż, opowiadający o tragedii jaka miała miejsce w Wolbromiu w Małopolsce. Czwórka młodych mężczyzny próbowała ratować psa, jednakże załamał się pod nimi lód zamrożonego stawu i trzech z nich nie żyje. Podkomisarz Katarzyna Matras (Komenda Powiatowa Policji w Olkuszu) powiedziała: „Osoby wpadły do wody próbowały ratować psa. Jedna z osób samodzielnie o własnych siłach wyszła na brzeg”. Następnie wypowiedział się strażak bryg. Marcin Maciora (Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza w Wolbromiu): „w momencie przybycia na miejsce nie było widać na powierzchni wody osób, które się topiły, znajdowały się już w głębszych partiach wody i podjęliśmy działania poszukiwawcze. Niestety to zdarzenie przyniosło ze sobą śmierć trzech mężczyzn”²³.

TVP – 19:30-19:40

Telewizja Polska (TVP) – polski telewizyjny nadawca publiczny i zarazem spółka akcyjna Skarbu Państwa. W latach 1952–1989 jedyny nadawca telewizyjny w Polsce. Od 1993 roku status prawny nadawcy określa Ustawa o radiofonii i telewizji, zgodnie z którą Telewizja Polska zobowiązana jest realizować „misję publiczną (...) oferując (...) zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki, edukacji i sportu, cechujące się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem i niezależnością oraz

²² Tamże.

²³ Tamże.

innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu”²⁴. Obecnie nadawca finansuje swoją działalność przede wszystkim z rekompensat z budżetu państwa z tytułu utraconych wpływów z opłat abonamentowych, w mniejszym stopniu z emisji reklam i sponsoringu, abonamentu radiowo-telewizyjnego i sprzedaży wyprodukowanych przez siebie programów²⁵. Władze TVP wybiera i odwołuje Rada Mediów Narodowych, od 2016 funkcję prezesa zarządu sprawuje Jacek Kurski. TVP jest nadawcą kanałów telewizyjnych dostępnych w naziemnej telewizji cyfrowej.

Wiadomości rozpoczęły się od upamiętnienia 40. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego. Uroczystość „Zapalenia światła wolności” odbyła się na Placu Piłsudskiego w Warszawie. Przez około minutę w emitowanym programie reporterka prowadząca „Wiadomości” nie wypowiadała się. Przedstawiono przebieg uroczystości z udziałem Prezydenta RP Andrzeja Dudy oraz Prezesa IPN i przedstawicieli ambasad krajów, które w 1981 roku udzieliły wsparcia zniewolonym Polakom. Akcja IPN miała na celu upamiętnienie wszystkich ofiar wprowadzonego 13 grudnia 1981 roku w Polsce stanu wojennego. Uroczystość ta, czyli akcja „Zapal światło wolności”, nie była przypadkowa, bowiem nawiązywała do zapalonych tysięcy świec przez mieszkańców wolnego świata na znak solidarności z obywatelami Polski w Wigilię Bożego Narodzenia 1981 roku. Do wykonania takiego gestu obywatele Stanów Zjednoczonych nawoływał ówczesny prezydent Ronald Regan. Również na znak solidarności z represjonowanymi, internowanymi i ich rodzinami świece w oknie Pałacu Apostolskiego w Watykanie zapalił papież Jan Paweł II.

Po jednej minucie i 43. sekundach emisja została przełączona do studia²⁶.

Pierwszy reportaż – 40. rocznica wprowadzenie stanu wojennego

Na wstępie zostały przywołane słowa Prezydenta Andrzeja Dudy wypowiedziane w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL, gdzie odbyły się główne uroczystości, upamiętniające ofiary komunistycznego reżimu: „W 40 rocznicę stanu wojennego trzeba krzyczeć, że Jaruzelski był zdrajcą Polski”.

Pokazano także, jak Prezydent Andrzej Duda o północy przy tablicy upamiętniającej Grzegorza Przemyka na budynku dawnej komendy milicji w Warszawie oddał hołd 19-letniemu maturzyście, który zginął z rąk milicjantów. Prezydent podkreślił bezkarność komunistów, słowami: „komuniści tak naprawdę za tę zbrodnię nie odpowiedzieli”. Podczas jego wypowiedzi w tle słychać było okrzyki „precz z komuną”, z którymi, czytając z mowy ciała Prezydenta, ten się zgadzał i zabrał głos, dodając: „precz z komuną, precz z komuną z Sądu Najwyższego również, bo nawet tego nie dało się do końca załatwić” (...) „Mam

²⁴ Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 1993 r. nr 7, poz. 34), za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_Polska?fbclid=IwAR34QoaSBHxz-204DnqFcaze7QGg-VhCzoMRHWwaLv_SP_DVZ_IPNd4ALrs, [dostęp: 1.05.2022].

²⁵ Sprawozdanie Zarządu TVP z wykorzystania wpływów abonamentowych w 2020 roku, <https://s.tvp.pl/repository/attachment/c/0/e/c0e67b9ed882ca3d8a9fa695cbdc87791619787776878.pdf>, [dostęp: 2.05.2022].

²⁶ <https://wiadomosci.tvp.pl/>, [dostęp: 13.12.2021].

nadzieję, że Polska, wolna Polska niepodległa, suwerenna upora się w końcu z tym problemem”²⁷.

Następnie została przedstawiona uroczystość odsłonięcia tablicy z nazwiskami setki poległych, co miało miejsce w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych przy ulicy Rakowieckiej w Warszawie, po czym został przedstawiony fragment archiwalnego filmu z czasów stanu wojennego, pokazujący szarpaninę opozycjonistów z komunistami. Andrzej Goławski (syn działacza opozycji w PRL-u) powiedział: „Wyłamywano drzwi, przynajmniej tak zabierano mnie 6 minut po północy, wyłamano drzwi, wyrąbano, tej nocy aresztowano praktycznie całą naszą rodzinę”. Reporter przybliży okoliczności tamtych wydarzeń i dodaje, że tamtej nocy internowano ponad 10 tysięcy działaczy opozycji antykomunistycznej, a tysiące kolejnych było inwigilowanych i zastraszanych. Leszek Czajkowski (działacz opozycji niepodległościowej) komentował: „Prawda i racja była po stronie jednej, to nie było wyważenie różnych racji, bo komuniści racji żadnej nie mieli. To była walka komunistów z nadania sowieckiego z narodem polskim”²⁸.

Do komentarza prowadzącej program przedstawiona została kolejna wypowiedź Prezydenta Andrzeja Dudy: „Trzeba nie tylko mówić, ale krzyczeć, że nic bardziej mylnego, że Jaruzelski po prostu był zwykłym tchórzem i zdrajcą Polski. I cała sitwa, która była wokół niego, to była zwykła junta”. Kolejna wypowiedź należała do Elżbiety Witek (Marszałek Sejmu RP): „Całe życie było przed nimi, poświęcili je dla ważnej idei, dla niepodległości, dla walki o suwerenną Polskę, a także o godność nie tylko pracownika, a przede wszystkim o godność człowieka.” Następnie pokazano wystąpienie Premiera Mateusza Morawieckiego: „kiedy zwyciężą ideały Solidarności to w trwały sposób zwycięży Polska. Zwyciężymy wszyscy my, wielkim przegranym będzie Jaruzelski”²⁹. Reporter podkreślił, że w wolnej Polsce rozliczenie komunistów za ich działania jest bardzo trudne. Z kolei Sebastian Kaleta (wiceminister sprawiedliwości) dodał: „I co mówią sądy dzisiaj? Że ci ludzie, którzy utrwalali komunę w Polsce, nie mogą być tych przywilejów pozbawieni. Mimo że przepisy prawa są stworzone”³⁰.

Po wystąpieniach został pokazany materiał o zamordowaniu w 1984 roku ks. Jerzego Popiełuszki przez funkcjonariuszy SB, a następnie pokazano fragment upamiętniający to zdarzenie, w którym udział wzięli Jarosław Kaczyński oraz politycy Prawa i Sprawiedliwości. Piotr Duda (przewodniczący NSZZ „Solidarność”) powiedział: „My ludzie Solidarności nigdy z tej drogi nie zejdziemy, zawsze w naszym statucie będą wartości chrześcijańskie i nauka społeczna Kościoła, bo po to żeście walczyli”. Podczas uroczystości upamiętniającej rocznicę wprowadzenia stanu wojennego 41. działaczy opozycji antykomunistycznej zostało uhonorowanych Krzyżem Wolności i Solidarności. Odznaczenia nadał prezydent Andrzej Duda na wniosek Karola Nawrockiego – Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, który powiedział: „To spotkanie waszego pragnienia wolności z nienawiścią systemu komunistycznego, właśnie to przyniosło nam wolność bo wygraliśmy”. Prof. Przemysław

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

Czarnek (minister edukacji i nauki) dodał: „Jest to rocznica zdrady interesu narodu polskiego, która ma po pierwsze przestrzec nas przed tego rodzaju wydarzeniami w przyszłości, a po drugie pokazać wielki heroizm, bohaterstwo”.

Po wypowiedziach polityków koalicji rządzącej przedstawiony został fragment koncertu Jana Pietrzaka „Wrona Orła nie pokona” w Filharmonii Podkarpackiej, dedykowanego wszystkim wtedy walczącym. Po koncercie nastąpiła premiera płyty wyprodukowanej przez Polskie Radio Rzeszów „Raport z oblężonego miasta 2021”. Przemysław Tejkowski (Prezes Polskiego Radia Rzeszów) powiedział: „<Raport z oblężonego miasta>, wiersz Zbigniewa Herberta z 1983 roku wydany w Paryżu, jest raportem tak naprawdę z Polski stanu wojennego, z oblężonej twierdzy stanu wojennego”.

Drugi temat – Nierozliczone komunistyczne zbrodnie

Prowadząca „Wiadomości” rozpoczęła kolejny materiał stwierdzeniem, że komuniści zostali bezkarni oraz zabrakło sprawiedliwych wyroków w tej sprawie, za zbrodnie sprzed 40 lat. Według oficjalnych danych zidentyfikowano ponad 100 ofiar stanu wojennego, natomiast według nieoficjalnych danych mogło ich być kilka razy więcej. Odpowiedzialni za te zbrodnie nie zostali nigdy skazani, a komunistyczne zbrodnie nie zostały rozliczone do dziś. Reporterka ukazała w tym fragmencie, że tak naprawdę za tamte zdarzenia nikt nie poniósł odpowiedzialności, a Piotr Duda dodał: „Bo tutaj nie ma czego świętować, trzeba upamiętniać, głośno pamiętamy, zapomnimy tych wszystkich morderców z junty Jaruzelskiego. Nie mówmy nigdy tutaj na tej sali <generał>, bo on nigdy generałem nie był, był zwykłym zbrodniarzem”³¹.

Wprowadzając stan wojenny, komuniści walczyli o utrzymanie władzy, sprzeciwiając się własnemu narodowi. Ryszard Majdzik (działacz opozycji w PRL) komentował: „Oni wszyscy byli ludźmi poubieranymi w kożuchy, a ja jednak w samej bieliźnie, zmarznięty, a te cele były nieogrzewane, kolega Krzysiu zdjął kalessony i ja sobie je narzuciłem”. Ówczesne sądy natychmiastowo wydawały wyroki na tych, którzy sprzeciwiali się ówczesnemu ustrojowi. Jednym z przykładów jest robotnik, który został skazany na 3 lata więzienia za roznoszenie ulotek. Następnie lektorka powiedziała o tym, że w sądzie czasu stanu wojennego zasiadał Józef Iwulski – obecnie w Sądzie Najwyższym, co skomentowano słowami Prezydenta Andrzeja Dudy: „niech ten kto zawinił przestanie się nadymać na swojej dzisiaj uprzywilejowanej pozycji i pobiera ogromne dla przeciętnego Polaka pieniądze, a zhańbił się jako sędzia w stanie wojennym za komuny, skazując ludzi, którzy o wolną Polskę walczyli. Najwyższy czas, żeby odejść, schylając ze wstydem głowę”. Rzecznicy Józef Iwulski, pomimo swojej niepocholebnej przeszłości, otrzymuje od innych sędziów wyrazy wsparcia, co zostaje zawarte w programie słowami prof. Małgorzaty Gersdorf: „Precedensowa jest napaść na pana sędziego Iwulskiego, to jest najlepszy sędzia z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych w Sądzie Najwyższym.” Z kolei dr Karol Nawrocki (prezes Instytutu Pamięci Narodowej) dodał: „Zwyczaj przechodzili okres transformacji ustrojowej i nadal wpływali na wyroki w demokratycznym państwie polskim, psując w sposób naturalny jakość życia już w wolnej Polsce”. Wiele zbrodni nie zostało rozliczonych, a ich zleceniodawcy nie zostali

³¹ Tamże.

pociągnięci do odpowiedzialności. Po raz kolejna została przywołana sylwetka Wojciecha Jaruzelskiego, który, jak podkreśliła reporterka, nigdy nie został pociągnięty do odpowiedzialności za wprowadzenie stanu wojennego.

Przedstawiony został również archiwalny fragment, w którym pokazano Wojciecha Jaruzelskiego oraz redaktora naczelnego „Gazety Wyborczej” Adama Michnika mającego za sobą opozycyjną kartę, sugerując, że to właśnie Michnik darzył Jaruzelskiego niebywałą sympatią³². Całe pierwsze 10 minut programu zostało w pełni poświęcone rocznicy stanu wojennego, tym samym stacja potraktowała to wydarzenie jako główny i przewodni wątek, który był rozpatrywany z szerokiej perspektywy.

TV Trwam – 20:00-20:10

Telewizja Trwam jest polską stacją telewizyjną o charakterze edukacyjno-poradnikowym i religijnym, o konotacji katolicko-narodowej. Siedziba znajduje się w Toruniu i należy do Fundacji Lux Veritatis zarejestrowanej w Warszawie. Stacja posiada studia telewizyjne w Toruniu, Warszawie, Lublinie, Chicago i Toronto. Dyrektorem stacji jest o. Tadeusz Rydzyk CSsR, a pełnomocnikiem finansowym o. Jan Król CSsR. Dyrektorem oddziału w Chicago jest o. Zbigniew Pieńkos CSsR. Telewizję Trwam można odbierać drogą naziemną oraz satelitarną za pośrednictwem satelity Astra. Stacja emituje również swój program w Internecie całodobowo na swojej stronie internetowej³³.

Informacje dnia o godzinie 20:00 rozpoczęły się od reportażu na temat czterdziestej rocznicy wprowadzenia stanu wojennego. Następny reportaż również dotyczył stanu wojennego, dokładniej ujmując zbrodni komunistycznego reżimu. Trzecim i ostatnim reportażem, mieszczącym się w pierwszych dziesięciu minutach „Informacji dnia”, był reportaż dotyczący szantażu finansowego. Reportaż ten trwał jeszcze przez minutę i 36 sekund po godzinie 20:10, dlatego nie zawarto treści tego materiału ze względu na analizowane pierwsze 10 minut wiadomości, które zostałyby przekroczone.

Pierwszy temat – „Rocznica stanu wojennego”

Obchody upamiętniające ofiary komunistycznego reżimu odbyły się w Warszawie. Prezydent Andrzej Duda wręczył odznaczenia państwowe działaczom antykomunistycznej opozycji. Centralne obchody 40. rocznicy wprowadzenia w Polsce stanu wojennego odbyły się w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL i rozpoczęły od złożenia zniczy przy tablicy upamiętniającej antykomunistycznych opozycjonistów – Anny Walentynowicz oraz Kornela Morawieckiego. Tuż potem sprawowana była Msza święta w intencji ofiar komunistycznego reżimu. Następnie pokazano wypowiedź Ks. Abpa Marka Jędraszewskiego – „Tej bardzo mroźnej i grudniowej nocy mało kto wiedział, że trwało już prawdziwe polowanie na ludzi Solidarności. Oddziały ZOMO wyrwały z mieszkań mężów

³² Tamże.

³³ Telewizja Trwam, https://web.archive.org/web/20080508210439/http://www.medianews.com.pl/info_media404.php3, <https://tv-trwam.pl/index.php?section=kontakt> za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_Trwam, [dostęp: 02.05.2022].

i ojców. Niekiedy także żony i matki, których ku przerażeniu ich najbliższych wywożono w nieznanym kierunku"³⁴.

Tuż po eucharystii Prezydent Andrzej Duda wręczył Medale Stulecia Odzyskania Niepodległości przez Polskę uczestnikom opozycji demokratycznej w PRL oraz osobom pielęgnującym pamięć o najnowszej historii Polski. Pokazano wypowiedź Andrzeja Dudy, która brzmiała następująco: "Dziękuję za to, że walczyliście. Dziękuję za to, że cały czas walczyacie, tak jak wszystkim Państwu powiedziałem – dziękuję za to, że ta wolna, niepodległa, suwerenna Polska jest dzięki waszej postawie tamtych dni. Dziękuję, że mimo upływu tych wszystkich lat – od stanu wojennego czterdziestu, od osiemdziesiątego dziewiątego roku ponad trzydziestu – cały czas o tę Polskę walczyacie. Żeby była jeszcze bardziej niepodległa, żeby była jeszcze bardziej suwerenna, żeby była jeszcze bardziej wolna".

Komunistyczne zbrodnie nigdy nie zostały rozliczone, a architekci tamtych wydarzeń są dziś wybielani przez niektóre środowiska uchodzące za tzw. „elity III RP”. Dlatego nie brakowało także mocnych emocjonalnych słów: „Do dzisiaj zmagamy się z różnego rodzaju komunistycznymi wpływami. Jaruzelski po prostu był zwykłym tchórzem i zdrajcą Polski. I cała sitwa, która była wokół niego, to była zwykła junta” – powiedział polski prezydent. Przewodniczący NSZZ „Solidarność”, Piotr Duda, apelował, by nie mówić o Wojciechu Jaruzelskim jako o generale: „nie mówmy tutaj na tej sali generał, bo on nigdy generałem nie był. Był zwykłym zbrodniarzem. Pamiętamy i nigdy nie zapomnimy tych dni”. Solidarność była największym dziełem Polaków po II wojnie światowej, podkreślał premier Mateusz Morawiecki, bowiem doprowadziła do upadku komunistycznego rządu. Premier Mateusz Morawiecki powiedział jeszcze, że to „Solidarność zasiała ziarna braterstwa, zaufania, ziarna nadziei na wolność, nadziei na sprawiedliwość. A stan wojenny miał tę nadzieję zniszczyć i taki był podstawowy cel stanu wojennego”. Natomiast Marszałek Sejmu Elżbieta Witek dodała: „Dlatego też każde symboliczne zdarzenie miało wówczas ogromne znaczenie dla Polaków”. W trakcie pokazanych fragmentów uroczystości Marszałek Sejmu złożyła szczególne podziękowania kapłanom i Kościołowi w Polsce: „Dlatego że w stanie wojennym, to właśnie Kościół był jedynym miejscem wolności. Te kościoły były pełne ludzi, mogliśmy usłyszeć prawdę, a na koniec mogliśmy razem zaśpiewać: Boże coś Polskę, ale Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie”³⁵.

W wiadomościach powiedziano także, że szacuje się, że ofiar stanu wojennego było od kilkudziesięciu do ponad stu osób. W rzeczywistości ofiar było jednak więcej, zaznaczył Premier Morawiecki: „Chłopcy, mężczyźni młodzi, którzy nie są zaliczani do tych stu, zamordowani przez nieznaną sprawców. My wtedy doskonale wiedzieliśmy, kim byli ci nieznani sprawcy. To funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej”.

Pokazano jeszcze, jak wieczorem Prezydent Andrzej Duda zapalił na placu Marszałka Piłsudskiego w Warszawie światło wolności na znak pamięci o ofiarach i osobach prześladowanych przez reżim komunistyczny.

³⁴ <https://tv-trwam.pl/local-vods/vod.87092>, [dostęp: 13.12.2021].

³⁵ Tamże.

Drugi reportaż – „Zbrodnie komunistycznego reżimu”

Lektorka mówiła m.in., że stan wojenny wprowadzono w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 roku. Władzę w Polsce przejęła junta wojskowa pod przywództwem Wojciecha Jaruzelskiego. Wojskowy zamach stanu kosztował życie co najmniej kilkudziesięciu Polaków. To była operacja militarno-polityczna, powiedział historyk profesor Mieczysław Ryba: „Mieliśmy do czynienia z presją Moskwy, która chciała, ażeby Solidarność została zduszona polskimi rękami, czyli rękami polskich komunistów”. Za realizację tego planu wziął się Wojciech Jaruzelski, który razem z komunistycznymi oprawcami próbował utrzymać się przy władzy – mówił z kolei profesor Krzysztof Kawalec i dodawał: „Już od podpisania porozumień sierpniowych władze komunistyczne rozpoczęły przygotowania do zanegowania wszystkiego i wprowadzenia stanu wyjątkowego czy wojennego”.

13 grudnia na ulicach polskich miast pojawiły się patrole Milicji i wojska. Historyk Piotr Boron powiedział: „zostały przygotowane różnego rodzaju sprzęty do walki z ludnością cywilną, około półtora tysiąca czołgów, około dziesięciu tysięcy pojazdów służących logistyce stanu wojennego”. Rozpoczęły się masowe aresztowania działaczy Solidarności. Blisko 11 tysięcy osób zostało internowanych, radykalnie zmieniło się i tak trudne życie Polaków. Profesor Mieczysław Ryba powiedział jeszcze, że „mieliśmy mnóstwo obostrzeń co do podróżowania, kontaktowania się. Wiele praw obywatelskich zostało ograniczonych, łącznie z likwidacją stowarzyszeń, nie tylko NSZZ „Solidarność”, ale i studenckich, więc w tym względzie mieliśmy do czynienia z takim paraliżem życia społecznego”. Obowiązywała godzina milicyjna, zamknięte zostały wszystkie tytuły prasowe, w redakcjach przeprowadzane były czystki. „Skutki tej czystki środowisko dziennikarskie odczuwało długo po roku osiemdziesiątym dziewiątym. Także to było właściwie nieodwracalne” – mówił profesor Krzysztof Kawalec³⁶.

W tej części powiedziano także, że na wieść o wprowadzeniu stanu wojennego w wielu zakładach pracy rozpoczęły się strajki i były ofiary śmiertelne. Niektórych władza komunistyczna mordowała w tajemnicy, po cichu. „Księża – Suchowolec, Zych, Niedzielak, Kotlarz, Popiełuszko. Ludzie ginęli w Nowej Hucie, na ulicach Lubina, Warszawy, Gdańska, niemalże w całej Polsce” – powiedział Krzysztof Dośła, przewodniczący Zarządu Regionu Gdańskiego NSZZ „Solidarność”. „Ginęli nie tylko starsi. Pierwszy, bo zabity 17 grudnia 1981 roku strzałem niestety snajpera w głowę, był Antoni Browarczyk. Pierwsza ofiara stanu wojennego, tego dnia były również osoby zamordowane w kopalni Wujek. To był uczeń, który miał 20 lat, kibic Lechii Gdańsk” – wskazuje przewodniczący Międzyregionalnej Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, Wojciech Książek.

Powiedziano również, że kilkaset tysięcy osób straciło pracę, a stan wojenny opóźnił pozytywne zmiany w Polsce, o czym powiedział Krzysztof Dośła – „to jest cofnięcie naszego społeczeństwa naprawdę o kilka dziesięcioleci wstecz. Gospodarczo, kulturalnie, pod każdym względem. Gdzie bylibyśmy dzisiaj jako naród, gdyby nie stan wojenny, który ta szajka gangsterów wprowadziła przeciwko polskiemu społeczeństwu?”³⁷.

Stan wojenny został zniesiony 22 lipca 1983 roku, po 586 dniach.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

Trzeci reportaż – „Szantaż finansowy”

W tej części powiedziano, że polski Krajowy Plan Odbudowy wciąż czeka na akceptację Komisji Europejskiej. To miliardy złotych, które mają pomóc w odbudowie polskiej gospodarki po kryzysie ekonomicznym wywołanym przez pandemię Covid-19. W przypadku wysokiej inflacji zacieśniania polityki pieniężnej środki z KPO mogą wpłynąć pozytywnie na wartość polskiego PKB. Ekonomista Mariusz Kękuś powiedział: „jeżeli będziemy przesuwając w czasie decyzję o zatwierdzeniu tego planu, to co za tym idzie, będziemy przesuwając proces inwestycyjny” Po czym w komentarzu redakcyjnym powiedziano, że Bruksela poprzez blokowanie środków chce wymusić na polskim rządzie ustępstwa w sporze o kształt sądownictwa. Pojawia się pytanie, jak wobec tego sporu zachowa się nowy niemiecki kanclerz? W tym monecie pokazano Olafa Scholza, przebywającego 12 grudnia w Polsce, i wtedy m.in. rozmawiał z premierem Mateuszem Morawieckim, który powiedział: „Starałem się przedstawić panu kanclerzowi z naszej inicjatywy pewnego rodzaju rozwiązania”³⁸. Premier nie ujawnił, jakie propozycje przedstawił kanclerzowi.

Politolog dr Piotr Gawryszczak nie spodziewa się jednak, by Olaf Scholz dążył do zażegnania sporu między Polską i Komisją Europejską. „Niestety zapewne będzie próbował wykorzystać ten mechanizm warunkowości i będzie naciskał na Komisję Europejską, aby tych środków Polsce nie przyznać” – powiedział P. Gawryszczak. Wizytę Olafa Scholza w Warszawie szeroko komentują niemieckie media. Tygodnik „Spiegel” uznał, że rozmowa z Mateuszem Morawieckim była dla kanclerza „pierwszym dyplomatycznym wyzwaniem po dwóch meczach u siebie”. To nawiązanie do wizyty O. Scholza w Paryżu i Brukseli. Z kolei dziennik „Die Welt” pisał, że Olaf Scholz stara się omijać kwestie konfliktowe w relacjach polsko-niemieckich. Kanclerz Niemiec Olaf Scholz powiedział: „dobrze będzie, jeśli dyskusja i rozmowa między Komisją Europejską i Polską doprowadzi do pragmatycznego rozwiązania”³⁹.

Podsumowanie

Stan wojenny jest bardzo ważnym i znaczącym wydarzeniem dla Polski. Trzy stacje telewizyjne – Trwam, TVP oraz TVN – uszanowały odpowiednio istotność tego wydarzenia, natomiast Polsat nie poświęcił temu tematowi wiele uwagi. O godzinie 18:50 wiadomości na Polsacie rozpoczęły się od reportażu dotyczącego szczepień dla dzieci, następnie mówiono o ataku na policjantów, a trzeci reportaż opowiadał o „konfederatach” w Ministerstwie zdrowia. Dopiero pod koniec pierwszych 10 minut stacja podniosła temat rocznicy stanu wojennego i przywołała wypowiedź Prezydenta Andrzeja Dudy. Wiadomości TVN o godzinie 19:00 rozpoczęły się od reportażu na temat rocznicy stanu wojennego, można zatem wnioskować, że stacja uznała ten temat jako priorytetowy, a dopiero trzeci i zarazem ostatni materiał, mieszczący się w pierwszych 10 minutach, był na inny temat, bowiem dotyczył śmierci trzech mężczyzn w Małopolsce. Z kolei stacja TVP o 19:30 całe pierwsze 10 minut wiadomości poświęciła na upamiętnienie 40. rocznicy stanu wojennego. Telewizja Trwam, której wiadomości zaczynają się o godzinie 20:00, poświęciła dwa pierwsze reportaże

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

na temat rocznicy wprowadzenia stanu wojennego. Z kolei trzeci reportaż, który rozpoczął się na moment przed końcem pierwszych 10 minut, dotyczył tak zwanego „szantażu finansowego”, a dokładniej rzecz ujmując, polskiego Krajowego Planu Odbudowy.

Jak można zatem zauważyć, stacją, która poświęciła największą uwagę istotności stanu wojennego, było TVP. Następnie TVN i Trwam, które przedmiotowy temat potraktowały podobnie, emitując dwa reportaże na temat 40. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego, a trzeci reportaż był już na inny temat i to w obu stacjach. Stacja Polsat natomiast musiała uznać, iż tematy dotyczące m.in. szczepień przeciwko COVID-19 są bardziej istotne, przez co finalnie poświęciła najmniej uwagi 40. rocznicy stanu wojennego.

Bibliografia:

1. Charakterystyka stanu wojennego – Historia.org <https://historia.org.pl/2021/12/10/stan-wojenny-w-polsce-1981-1983-jaruzelski-kontra-solidarnosc/>, [dostęp: 13.12.2021].
2. Charakterystyka stanu wojennego – Wikipedia [https://pl.wikipedia.org/wiki/Stany_wojenne_w_Polsce_\(1981%E2%80%931983\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Stany_wojenne_w_Polsce_(1981%E2%80%931983)), [dostęp: 13.12.2021].
3. Dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym, Dz.U. 1981 nr 29 poz. 154, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19810290154>, [dostęp: 21.04.2022].
4. Discovery i AT&T sfinalizowały transakcję dotyczącą WarnerMedia, <https://tvn24.pl/biznes/ze-swiate/discovery-i-atandt-sfinalizowaly-transakcje-dotyczaca-warnermedia-5668009>, [dostęp: 24.04.2022].
5. Duch W., *Stan wojenny w Polsce 1981-1983. Jaruzelski kontra Solidarność*, <https://historia.org.pl/2021/12/10/stan-wojenny-w-polsce-1981-1983-jaruzelski-kontra-solidarnosc/>, [dostęp: 21.04.2022].
6. Incydent w Ministerstwie Zdrowia, <https://www.polsatnews.pl/program/wydarzenia/>, [dostęp: 13.12.2021].
7. Kanał informacyjny Polsat <https://www.polsatnews.pl/program/wydarzenia/>, [dostęp: 13.12.2021].
8. Kanał informacyjny TV Trwam, <https://tv-trwam.pl/local-vods/vod.87092>, [dostęp: 13.12.2021].
9. Kanał informacyjny TVN <https://fakty.tvn24.pl/>, [dostęp: 13.12.2021].
10. Kanał informacyjny TVP, <https://wiadomosci.tvp.pl/>, [dostęp: 13.12.2021].
11. Kurdupski M., *TVP1 liderem w 2021 roku w 4+, TVN na czele w grupie 16-49. „Spada średni czas jaki spędzamy przed telewizorami”*, https://www.wirtualnemedial.pl/artukul/ogladalnosc-telewizji-2021-tvp1-tvn-liderzy-opinie_1, [dostęp: 22.04.2022].
12. Nowak E., *Teoria agenda-setting a nowe media*, Wydawca Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW, „Dziennik Studia Medioznawcze” 2016, Wydanie 3 (66), s. 11-24, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-d697eb45-9319-44da-a391-1e769d6aa9a3;file:///C:/Users/Asus/Downloads/nowak.pdf>, [dostęp: 21.04.2022].
13. Opis stacji telewizyjnej Polsat https://pl.wikipedia.org/wiki/Polsat#cite_note-3, [dostęp: 13.12.2021].
14. Opis stacji telewizyjnej TV Trwam, https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_Trwam, [dostęp: 13.12.2021].
15. Opis stacji telewizyjnej TVN https://pl.wikipedia.org/wiki/TVN?fbclid=IwAR1F8Or6l8c2mbA75WIEQ9RiF0H3BDCyv176bhynl1_F1x2D92WITLFDMS, [dostęp: 13.12.2021].
16. Opis stacji telewizyjnej TVP https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_Polska?fbclid=IwAR34QoaSBHxz-204DnqFcazE7QGg-VhCzoMRHWwaLv_SP_DVZ_IPNd4ALrs, [dostęp: 13.12.2021].

1. POLSAT – Wydarzenia, <https://www.polsatnews.pl/program/wydarzenia/>, [dostęp: 13.12.2021].
2. Prezes TVN odchodzi, <https://rozrywka.wprost.pl/10359734/prezes-tvn-piotr-korycki-odchodzi-jego-obowiazki-przejmie-katarzyna-kieli.html>, [dostęp: 23.04.2022].
3. Sprawozdanie Zarządu TVP z wykorzystania wpływów abonamentowych w 2020 roku, <https://s.tvp.pl/repository/attachment/c/0/e/c0e67b9ed882ca3d8a9fa695cbdc87791619787776878.pdf>, [dostęp: 2.05.2022].
4. Telewizja Trwam, https://web.archive.org/web/20080508210439/http://www.medianews.com.pl/info_media404.php3, <https://tv-trwam.pl/index.php?section=kontakt> za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_Trwam, [dostęp: 2.05.2022].
5. Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 1993 r. nr 7, poz. 34), za: https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_Polska?fbclid=IwAR34QoaSBHxz-204DnqFcayE7QGg-VhCzoMRHWwaLv_SP_DVZ_IPNd4ALrs, [dostęp: 1.05.2022].
6. Zdarzenie w Zgorzelcu – reportaż, <https://www.polsatnews.pl/program/wydarzenia/>, [dostęp: 13.12.2021].

Magdalena Wsuł

Politechnika Śląska; Wydział Organizacji i Zarządzania

ANALIZA TREŚCI PRZEKAZU MEDIALNEGO W 40. ROCZNICĘ OGŁOSZENIA STANU WOJENNEGO W POLSCE

Streszczenie (abstrakt): Celem pracy jest przedstawienie funkcji mediów w dzisiejszym świecie. Sprawdza w jaki sposób przedstawiane są informacje oraz czy media posiadają wpływ na opinie odbiorców. Skupimy się na popularnym medium, jakim jest telewizja. Masowość mediów sprawia, że mogą one wpływać na opinię publiczną. Niestety ma to swoje wady, takie jak posługiwanie się technikami manipulacyjnymi, poprzez sposób w jaki są przedstawiane, interpretowane oraz pokazywane różne fakty. Przeanalizujemy to na podstawie przekazów medialnych z dnia 13.12.2021, czyli 40. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego w Polsce.

Słowa kluczowe: media, telewizja publiczna, telewizja prywatna, manipulacja, 40. rocznica wprowadzenia stanu wojennego

ANALYSIS OF THE CONTENT OF THE MEDIA MESSAGE ON THE 40TH ANNIVERSARY OF THE DECLARATION OF WAR IN POLAND

Abstract: The aim of the article is to present the function of the media in today's world. It checks how information is presented and whether the media has an impact on the opinions of recipients. We will focus on the popular medium that is television. The mass of the media means that they can influence public opinion. Unfortunately, it has its drawbacks, such as the use of manipulative techniques in the way different facts are presented, interpreted, and shown. We will analyze it on media reports of 13 December 2021, which means the 40th anniversary of the introduction of martial law in Poland.

Keywords: media, public television, private television, manipulation, 40th anniversary of the introduction of martial law

Wstęp

Media od zawsze stanowiły główne źródło informacji społecznej, a wielu ludzi nie jest w stanie wyobrazić sobie życia bez ich udziału. Bardzo często wolne i niezależne media kształtują opinię i poglądy obywateli państwa. Nie bez powodu określa się je „czwartą władzą”.

Społeczeństwo chętnie wykorzystuje media w różnych celach: jedni jako element rozrywki, a inni jako źródło informacji. Dzięki mediom możemy w szybki sposób pozyskać najnowsze informacje z kraju, jak również z całego świata.

W dzisiejszych czasach media stanowią nieodłączną część życia człowieka, ale poza wspomnianymi wyżej zaletami, posiadają również wady. Mogą stać się źródłem manipulacji społecznej oraz przedstawiać nierzetelnie fakty, ponieważ wiele rzeczy w dziennikarstwie jest

kwestią interpretacji. Niektóre media przedstawiają informacje w taki sposób, by pomijać niewygodne dla nich fakty.

Manipulacja medialna może być dużym zagrożeniem dla wolności innych mediów, które nie posuwają się do takich rzeczy, prezentując fakty i pozostawiając „wolną rękę” do stworzenia własnej opinii użytkownikowi. Oddziaływanie współczesnych mediów staje się tak silne, że są one w stanie kształtować zachowania społeczne, a także polityczne preferencje. Sposoby manipulacji medialnej są różne. Jednym z nich jest news framing, czyli ramkowanie, które polega na dostarczaniu gotowych wskazówek odbiorcom, jak interpretować i oceniać rzeczywistość. W ten sposób media „programują” myślenie obiorców. W ramkowaniu wybierane są niektóre aspekty informacji (a pomijane inne) i podkreślane są one jako ważniejsze, wraz z podaną gotową interpretacją zjawiska i oceną moralną.

Zobaczmy zatem jak zostało przedstawione, w różnych stacjach telewizyjnych, wydarzenie społeczne: 40. rocznica wprowadzenia stanu wojennego – na podstawie przekazu medialnego z dnia 13.12.2021 r. W celu analizy weźmiemy pod uwagę programy informacyjne, takie jak:

- „Wydarzenia” w telewizji POLSAT godz. 18.50,
- „Fakty” w telewizji TVN godz. 19.00,
- „Wiadomości” w telewizji TVP godz. 19.30,
- „Informacje dnia” w telewizji TRWAM godz. 20.00.

Prywatne stacje telewizyjne

POLSAT

W telewizji Polsat został przedstawiony fragment wypowiedzi Andrzeja Dudy, Prezydenta Rzeczypospolitej Polski, w którym krytykuje wprowadzenie stanu wojennego.

W 40. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego trzeba nie tylko mówić, ale trzeba krzyczeć, że Jaruzelski był zwykłym tchórzem i zdrajcą Polski. Cała sitwa, która była wokół niego, to była zwykła junta bandyckich emisariuszy Moskwy, którzy domagali się wtedy sowieckiej interwencji¹.

Zostało powiedziane, że wprowadzenie stanu wojennego oznaczało początek trudnego czasu i represji dla Polaków. Przedstawione zostały fakty historyczne: w niedzielę o 6:00 rano aresztowano opozycyjnych członków NSZZ „Solidarność”, wyemitowano w telewizji speech Wojciecha Jaruzelskiego, informujący o wprowadzeniu stanu wojennego. Następnie zostały ukazane ostatnie chwile na wolności Lecha Wałęsy przed internowaniem. Ludzie się zastanawiali, co teraz robią, dzieci pytały, co się dzieje? Program „Wydarzenia” mówi o bezprawnym wprowadzeniu stanu wojennego, które było wbrew Konstytucji PRL, informując jednocześnie o sprzeczności społeczeństwa, które objawiło się układaniem krzyża z kwiatów na placu Zwycięstwa w Warszawie.

¹ Wypowiedź Prezydenta Andrzeja Dudy z oficjalnej uroczystości obchodów 40. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/obchody-40-rocznicy-wprowadzenia-stanu-wojennego,46650>, [dostęp: 11.01.2022].

Rysunek 2 – Prezydent Andrzej Duda podczas wypowiedzi na oficjalnej uroczystości obchodów 40 rocznicy stanu wojennego

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021r. – „Fakty” godz. 19.00

Po przedstawieniu tych faktów wspomniano o rocznicowej Mszy św. w intencji Ojczyzny, która odbyła się na Jasnej Górze.

Skazano 200 tysięcy Polaków za sprzeciw przeciwko wprowadzeniu stanu wojennego. Trzy dni później padły pierwsze strzały do górników kopalni „Wujek”. Zginęli między innymi Jan Paweł Stawisiński (lat 21), Zenon Zajac (lat 22) oraz Andrzej Pełka (lat 19).

W okresie stanu wojennego nie tylko zabito górników z KWK „Wujek”, ale również pozbawiono życia 17-letniego ucznia Emila Barchańskiego [3.12.1982 r.], czy 19-letniego poetę Grzegorza Przemyka [w 1983 roku]. Wszyscy z nich mieli jedną wspólną cechę: byli „za młodzi żeby umierać”. Umarli za wolną Polskę.

W programie znalazło się również miejsce na komentarz Igora Rakowskiego-Kłosa, autora książki „Dzień przed. Czym żyliśmy 12 grudnia 1981”, w którym przyznał, że głównym celem tego działania było zabranie nadziei na działalność zbiorową „Solidarności” oraz pokazanie, że według władzy postępowanie obywateli było niewłaściwe.

TVN

Program „Fakty” prowadząca rozpoczęła od cytatu słów Zbigniewa Janasa: *Może nas wywiozą na Sybir, może nas nawet rozwalą*. Stan wojenny dla ludzi oznaczał śmierć, więzienie, zniewolenie, wywiezienie, strach i cenzurę. Pomimo to, ludzie liczyli, że nie jest to koniec marzeń o innej, lepszej Polsce, ale pewien etap walki o lepsze jutro.

Następnie podane zostały informacje, jak to wydarzenie wyglądało. Wspomniana zostaje postać Bogdana Borusewicza (działacza opozycji w PRL), który uciekał oknem przed zatrzymaniem przez zomowców. Zorganizował on w Stoczni Gdańskiej strajk, który został rozpędzony przez władzę. Tego samego dnia, czyli 16 grudnia, czołgi staranowały bramę kopalni „Wujek”, po czym nastąpiła masakra górników, którzy się tam znajdowali. Ludzie się bali, ponieważ każdego z osobna mogła czekać kara śmierci. Takie zjawiska jak internowanie,

pacyfikację, czy też wojna wytoczona przez władzę ludową własnemu ludowi, były pewnym etapem walki o lepsze jutro.

Rysunek 3 – Anita Werner – prowadząca program „Fakty”

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty” godz. 19.00

Rysunek 4 – kopalnia „Wujek”

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty” godz. 19.00

Wspomniana została postać Lecha Wałęsy, który przyznał, że stan wojenny nie był zaskoczeniem i ludzie „Solidarności” wiedzieli, że komuniści „nie odpuszczą” i zrobią wszystko, by nastraszyć budzący się do wolności naród. Wiedzieli, co sami muszą zrobić, czyli pokierować odpowiednio Związkiem oraz wytrwać pokojowo (bez walki) do końca. Na koniec okazało się, że to dobra koncepcja.

Rysunek 5 – Ówczesny przywódca „Solidarności” – Lech Wałęsa

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty” godz. 19.00

TVN pokazuje, że obecnie w oficjalnych uroczystościach nie uczestniczyli wyżej wspomniani bohaterzy. Liderzy tej walki – jakimi byli przedstawiciele „Solidarności” – nie siedzieli w pierwszych rzędach i nie dostawali medali, podziękowań, czy też oklasków. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nawet nie wspomniął ich nazwisk. Dodatkowo Prezydent Andrzej Duda apelował, aby bohaterów nazywać bohaterami, a zdrajców zdrajcami i nie relatywizować tego, co się stało. Powiedział również, że trzeba krzyczeć, że Jaruzelski był tchórzem i zdrajcą Polski.

Rysunek 6 – Prezydent Andrzej Duda wręcza Medale Stulecia Odzyskanej Niepodległości zasłużonym działaczom NSZZ „Solidarność”, uczestnikom opozycji demokratycznej w PRL oraz osobom pielęgnującym pamięć o najnowszej historii Polski

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty” godz. 19.00

Przedstawiciele „Solidarności” walczyli o lepszą Polskę, choć dziś mówią, że nie dokładnie o taką jaką jest, ale mimo to nikt z nich nie powiedział, że nie było warto.

Działacze opozycji PRL Bogdan Borusewicz, Lech Wałęsa oraz Zbigniew Janas zgodnie przyznali:

Oczywiście, że było warto – Bogdan Borusewicz.

W ogóle nigdy nie miałem żadnych wątpliwości – Zbigniew Janas.

Rysunek 7 – Działacz opozycji w PRL – Zbigniew Janas

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty” godz. 19.00

Rysunek 8 – działacz opozycji w PRL – Bogdan Borusewicz

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty” godz. 19.00

Każde z nazwisk działaczy to nie tylko historia walki o wolną Polskę, ale także nadzieja na lepsze jutro, którą władza tak bardzo chciała rozjechać czołgami. Poza dobrze znanymi nazwiskami są też rzadziej wspominani bohaterowie tamtych czasów, tacy jak: Jacek Kuroń, Henryk Wujec, Władysław Frasyniuk, czy też Jan Lityński.

Publiczne stacje telewizyjne

TVP

„Wiadomości” rozpoczęły się bezpośrednią transmisją z Warszawy z Placu Piłsudskiego, gdzie Prezydent Andrzej Duda oraz Prezes Instytutu Pamięci Narodowej, Karol Nawrocki złożyli znicz wśród innych zniczy obrazujących krzyż. Jest to „światło wolności”, które ma upamiętnić wszystkie ofiary tamtych czasów (stanu wojennego). Wspomniano również o byłym prezydencie Stanów Zjednoczonych, Ronaldzie Reganie oraz papieżu Janie Pawle II, którzy w Wigilię 1981 roku na znak solidarności prosili o zapalenie zniczy, aby pamiętać o Polakach, którzy znajdowali się w stanie wojennym.

TVP poinformowała o wypowiedzi Andrzeja Dudy, w której nazwał Jaruzelskiego tchórzem i zdrajcą Polski.

Następnie zostało pokazane złożenie znicza przez Prezydenta RP pod tablicą upamiętniającą śmierć 19-letniego maturzysty – Grzegorza Przemka, który zginął z rąk milicjantów. Grzegorz Przymek został pobity na terenie komisariatu Milicji Obywatelskiej, na którym aktualnie widnieje wyżej wspomniana tablica, upamiętniająca tę tragedię.

Rysunek 9 – odsłonięcie tablicy z nazwiskami osób, którzy walczyli z komunistami

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty” godz. 19.00

W Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie przy ulicy Rakowieckiej odbyły się główne obchody 40. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego, w których brał udział Prezydent Polski. Nastąpiło tam odsłonięcie tablicy z nazwiskami osób, które walczyły z komunistami. Odbyły się tu również główne uroczystości. Jedną z nich było uroczyste wręczenie medali i podziękowań oraz odznaczeń przez Prezydenta Andrzeja Dudę. W uroczystości uczestniczyli Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej – Elżbieta Witek, Premier Mateusz Morawiecki, przewodniczący NSZZ „Solidarność” – Piotr Duda oraz wiceminister sprawiedliwości – Sebastian Kaleta. Prezydent Andrzej Duda – na wniosek prezesa IPN-u – wręczył Medale Stulecia Odzyskanej Niepodległości oraz Krzyże Wolności i Solidarności zasłużonym działaczom NSZZ „Solidarność”, uczestnikom opozycji

demokratycznej w PRL oraz osobom pielęgnującym pamięć o najnowszej historii Polski. Niestety TVP nie przedstawiło z imienia i nazwiska wyróżnionych osób. Elżbieta Witek wspominała o walce o suwerenną Polskę oraz godność człowieka.

Rysunek 10 – Tablica z nazwiskami osób, którzy walczyli z komunistami

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty” godz. 19.00

Wspomniano też o zamordowanym przez Służbę Bezpieczeństwa księdzu Jerzym Popiełuszcze. Pokazano złożenie kwiatów pod pomnikiem przez Wiceprezesa Rady Ministrów – Jarosława Kaczyńskiego oraz polityków partii politycznej Prawo i Sprawiedliwość.

TVP wyemitowała również przemówienie przewodniczącego NSZZ „Solidarność”, Piotra Dudy, mówiące o wartościach chrześcijańskich oraz wartościach Kościoła. Wypowiedział się też Prezes Rady Ministrów, Mateusz Morawiecki, który podkreślał wartość walki o ideały solidarności oraz powiedział: *Zwyciężymy wszyscy my [Polacy], a wielkim przegranym będzie Jaruzelski*. Dodatkowo minister Przemysław Czarnek wspominał o „rocznicy zdrady”.

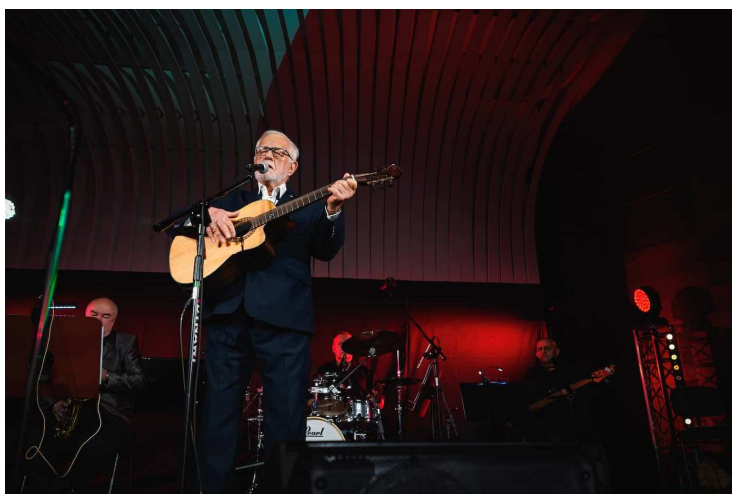
Widzowie zostali również poinformowani o specjalnym koncercie Jana Pietrzaka – „Orła WRONa nie pokona” w Filharmonii Podkarpackiej oraz o premierze albumu „Raport z oblężonego miasta 2021”.

Prezydent Andrzej Duda wołał, że komunistyczne zbrodnie są nierozliczone. Ludzie odpowiedzialni za zbrodnie nie zostali skazani i pozostają bez wyroków. Byli kaci, oprawcy, ale nikt nie został osądzony za tamte czasy stanu wojennego. Piotr Duda, przewodniczący Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, mówił o rozliczeniu Jaruzelskiego:

Nie żadne świętowanie, bo tu nie ma czego świętować. Tu trzeba upamiętniać i mówić głośno, pamiętamy i nie zapomnimy tych wszystkich morderców Jaruzelskiego. Nie mówmy na tej sali generał, bo on nigdy generałem nie był, był zwykłym zbrodniarzem. Związek Zawodowy „Solidarność” nieraz się upominał

i apelował o odebranie mu szlifów generalskich. Niestety tak się do dzisiaj nie stało².

Andrzej Duda również chce rozliczyć wszystkich, którzy przyczynili się do wprowadzeniu stanu wojennego i pomagali w jego realizacji. Przykładem jest Józef Iwulski – sędzia Sądu Najwyższego. Prezydent mówił, aby sędzia odszedł ze spuszczoną głową oraz poinformował o zabranii Iwulskiemu okazałej emerytury za wyrządzone krzywdy ludziom, których skazał.

Rysunek 11 – Jan Pietrzak podczas koncertu „Wrona orla nie pokona”, zorganizowanego przez Polskie Radio Rzeszów w 40. rocznicę ogłoszenia stanu wojennego

Źródło: Zdjęcie pochodzi ze strony www Radia Rzeszów: <https://radio.rzeszow.pl/muzyka/w-filharmonii-podkarpackiej-odbyl-sie-koncert-wrona-orla-nie-pokona>, [dostęp: 11.01.2022]

Pokazano wielką i gorącą przyjaźń generała Wojciecha Jaruzelskiego z Adamem Michnikiem – działaczem Solidarności oraz redaktorem naczelnym „Gazety Wyborczej”. Ukazano również fragment filmu, w którym Jerzy Urban oraz Adam Michnik wsiadają do samochodu osobowego z Moniką Olejnik. Ma to na celu pokazanie, że Adam Michnik i Monika Olejnik ulegli urokowi ówczesnych komunistycznych dygnitarzy. Jerzy Urban – rzecznik prasowy Rady Ministrów PRL – jest nazywany Goebbelsem stanu wojennego.

Dzień wprowadzenia stanu wojennego jest uważany za jedną z najczarniejszych dat w historii Polski.

TRWAM

Główne obchody 40. rocznicy stanu wojennego odbyły się w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL. Prezydent Andrzej Duda, Prezes Rady Ministrów Mateusz

² Wypowiedź Przewodniczącego NSZZ „Solidarność” Piotra Dudy z oficjalnej uroczystości obchodów 40. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie. Źródło: <https://www.tvp.info/57429285/nszz-solidarnosc-stan-wojenny-w-ocenie-piotra-dudy-wojciech-jaruzelski-byl-zbrodniarzem>, [dostęp: 11.01.2022]

Morawiecki, Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej – Elżbieta Witek oraz prezes IPN-u Karol Nawrocki złożyli znicze.

Tuż po tym była sprawowana Msza święta w intencji ofiar komunistycznego reżimu, którą celebrował ks. abp. Marek Jędraszewski – Metropolita Krakowski. Ksiądz abp. Jędraszewski w swoim kazaniu wspomniał o zatrzymaniach działaczy opozycji.

Rysunek 12 – Sprawujący mszę – Metropolita Krakowski – ks. abp. Marek Jędraszewski

Źródło: Zdjęcie pochodzi z przekazu telewizyjnego stacji TRWAM z dnia 13.12.2021 r. – „Informacje dnia” godz. 20.00

Po Mszy świętej Prezydent Duda wręczył medale Stulecia Odzyskanej Niepodległości, dziękując za walkę o niepodległą Polskę.

Zostało również wspomniane, że zbrodnie tamtych czasów nie zostały rozliczone, a niektórzy „architekci” są wybielani i nazywani tzw. elitą III RP.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda w emocjonalnych słowach określił, że Jaruzelski to tchórz i zdrajca Polski, a cała sytuacja, która była wokół niego, to była zwykła junta wojskowa.

Następnie pokazano wypowiedź Piotra Dudy, przewodniczącego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, w której apelował, aby nie tytułować Jaruzelskiego stopniem wojskowym – generał, lecz mówić, że był zwykłym zbrodniarzem.

Premier Mateusz Morawiecki mówił o „Solidarności” jako nadziei na wolność i sprawiedliwość, a stan wojenny miał tę nadzieję zniszczyć.

Celem komunistycznego reżimu było zniszczenie wielomilionowego ruchu „Solidarność”. Wojskowy zamach stanu wojennego kosztował życie co najmniej kilkudziesięciu Polaków.

Elżbieta Witek – Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej – podziękowała Kościołowi i kapłanom za walkę w stanie wojennym, ponieważ uważa, że w stanie wojennym Kościół był jedynym miejscem wolności, a ludzie w nim mogli usłyszeć prawdę.

Wieczorem Prezydent Duda zapalił znicz, tzw. „światło wolności”, na znak pamięci o ofiarach i osobach prześladowanych przez reżim komunistyczny.

Mówiono również, że reżim komunistyczny to była operacja militarno-polityczna, która się cechowała:

- Śmiercią kilkudziesięciu Polaków,
- Presją Moskwy, aby zdusić Solidarność polskimi rękami,
- Patrolami milicji obywatelskiej na ulicach miast,
- 1,5 tysiącem czołgów,
- 10. tysiącami pojazdów logistycznych,
- Masowymi aresztowaniami działaczy Solidarności,
- Godziną milicyjną,
- Czystkami prasowymi,
- Strajkami w zakładach pracy,
- Potajemnym mordowaniem ludzi, m. in. ks. Jerzego Popiełuszki, ks. Sylwestra Zycha, ks. Stanisława Suchowolca, ks. Stefana Niedzielaka. Ponadto wspomniano o Antonim Browarczyku, który był jedną z pierwszych ofiar stanu wojennego. Zginął bardzo młodo. Był uczniem, który angażował się w rozwieszanie plakatów „Solidarności”. 17 grudnia 1981 roku został zastrzelony przez snajpera strzałem w tył głowy.

Podsumowaniem wiadomości była informacja, że zniesienie stanu wojennego nastąpiło po 586 dniach, a dokładnie 22 lipca 1983 roku.

Podsumowanie

Z powyższych opisów przekazów medialnych można zauważyć, że podane informacje się trochę różnią, dlatego warto wyciągnąć pewne wnioski.

W poszczególnych stacjach telewizyjnych podane zostały inne nazwiska oraz inne osoby się wypowiadały. Telewizja państwowa nie chce wymieniać nazwisk – niewygodnych dzisiaj – działaczy opozycyjnych PRL-u, którzy w tamtych czasach zasłużyli się w walce z komunistami. Dzieje się tak dlatego, że niewspomniani działacze walki przeciw „komunie” z tamtych czasów, dzisiaj mają inną wizję Polski, o którą kiedyś chcieli walczyć. Przykładowo postaci Lecha Wałęsy, Bogdana Borusewicz, czy też Zbigniewa Janasa nie zostały wspomniane w telewizji publicznej, natomiast w telewizji prywatnej znalazł się czas na wzmiankę o tych bohaterach. Chodzi tu o upolitycznienie państwa, ponieważ te osoby mogą się kojarzyć z likwidacją niezawisłego sądownictwa, pogwałceniem praw konstytucyjnych, czy też wprowadzeniem państwa upolitycznionego względem działalności partii rządzącej. Informacje przedstawiane w telewizji państwowej są wybiórcze, a osoby pokazywane, czy też wypowiadające się są zwolennikami partii rządzącej PiS. W tych stacjach państwowych znaczną część wypowiedzi mieli: Piotr Duda, Marszałek Sejmu Elżbieta Witek, Premier Mateusz Morawiecki, czy też Sebastian Kaleta, których nie było w stacjach telewizji prywatnej, takich jak TVN, czy POLSAT. Telewizja publiczna mówi za to o działaczu opozycji PRL-u Ryszardzie Majdziku, który nie odegrał znaczącej roli w czasie

stanu wojennego, lecz obecnie jest działaczem PiS, co dodatkowo podkreśla stronniczość mediów publicznych.

W odwołaniu do przedstawionego filmiku z udziałem Moniki Olejnik, Jerzego Urbana, Adama Michnika w stacji TVP można zauważyć, że obecni rządzący nie zawahają się ukazać dawnych działaczy „Solidarności” w niekorzystnym świetle. Adam Michnik jest jedną z najbardziej zasłużonych postaci dla współczesnej Polski. A teraz jedną z najbardziej atakowanych i zniechęconych. Informuje się współczesnych młodych ludzi (nie pamiętających tamtych czasów), że dawni działacze „Solidarności” ulegli urokowi komunistycznych dygnitarzy, a zasługi Adama Michnika należy zakwestionować, a Monikę Olejnik – dziennikarkę stacji prywatnej TVN – oczernić i ukazać jako zwolenniczkę komunizmu, tylko dlatego, że obecnie krytykuje działania rządzących obozu partii PiS.

Można też zauważyć, że stacje telewizyjne dzielą się na dwie grupy:

- Telewizję państwową [czy propaństwową]
Telewizja TVP i TRWAM są pod wpływem partii rządzącej PiS i pokazują to, co jest raczej zgodne z polityką tej partii.
- Telewizję prywatną
Telewizja TVN i POLSAT, które pokazują wiadomości i fakty w obiektywny sposób, nie wnikając, kto jest po jakiej stronie politycznej. Są raczej bezstronne, a fakty są podane bez podtekstów ugrupowań politycznych.

Dzień wprowadzenia stanu wojennego jest uważany za jedną z najczarniejszych dat w historii Polski. Szkoda tylko, że ta rocznica staje się źródłem walki politycznej. Szkoda również, że „Wiadomości” w TVP nie są już serwisem informacyjnym, ale organem medialnym partii rządzącej.

Bibliografia:

1. <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/obchody-40-rocznicy-wprowadzenia-stanu-wojennego,46650>, [dostęp: 11.01.2022].
2. <https://www.tvp.info/57429285/nszz-solidarnosc-stan-wojenny-w-ocenie-piotra-dudy-wojciech-jaruzelski-byl-zbrodniarzem>, [dostęp: 11.01.2022].
3. <https://radio.rzeszow.pl/muzyka/w-filharmonii-podkarpackiej-odbyl-sie-koncert-wrona-orla-nie-pokona>, [dostęp: 11.01.2022].
4. Przekaz telewizyjny stacji POLSAT z dnia 13.12.2021 r. – „Wydarzenia”, godz. 18.50.
5. Przekaz telewizyjny stacji TVN z dnia 13.12.2021 r. – „Fakty”, godz. 19.00.
6. Przekaz telewizyjny stacji TVP z dnia 13.12.2021 r. – „Wiadomości”, godz. 19.30.
7. Przekaz telewizyjny stacji TRWAM z dnia 13.12.2021 r. – „Informacje dnia”, godz. 20.00.

Dane kontaktowe

mw300864@student.polsl.pl

ANALIZA WYBRANYCH PROGRAMÓW INFORMACYJNYCH DOTYCZĄCYCH 40. ROCZNICY STANU WOJENNEGO Z DNIA 13 GRUDNIA 2021 R.

Streszczenie: Praca stanowi analizę głównych programów informacyjnych z dnia 13 grudnia 2021 roku czterech wybranych stacji telewizyjnych i skupia się na pierwszych 10 minutach każdego wyemitowanego, w godzinach wieczornych, programu informacyjnego. Głównym celem tego dnia, jak sama data wskazuje, była 40. rocznica stanu wojennego i sposób w jaki poszczególne media zaprezentowały to wydarzenie w swoich spotach informacyjnych. Analizie poddano następujące stacje: TVP1, Polsat, TVN i TV Trwam.

Słowa kluczowe: stan wojenny, analiza, strajk, rocznica, programy telewizyjne

ANALYSIS OF SELECTED TELEVISION PROGRAMS CONCERNING THE 40TH ANNIVERSARY OF MATERIAL LAW

Abstract: The text is an analysis of four selected TV stations in terms of their main news programs on December 13, 2021. The analysis focuses on the first 10 minutes of each news program broadcast in the evening. The main purpose of the day was the 40th anniversary of martial law and the popularity of the media in which the event was presented. The following stations were analyzed: TVP1, Polsat, TVN and TV Trwam.

Keywords: martial law, analysis, strike, anniversary, TV programs

Wstęp

13 grudnia 2021 roku przypadła czterdziesta rocznica wprowadzenia stanu wojennego w Polsce. „(...) Atmosfera niekończących się konfliktów, nieporozumień, nienawiści sieje spustoszenie psychiczne (...) Chaos i demoralizacja przybrały rozmiary klęski.(...) Historia oceni nasze działania. Awanturnikom trzeba skrępować ręce. (...) Rada Państwa, w zgodzie z postanowieniami Konstytucji, wprowadziła dziś o północy stan wojenny na obszarze całego kraju. (...) Jesteśmy tylko kroplą w strumieniu polskich dziejów. Sojusz polsko-radziecki jest i pozostanie kamieniem węgielnym polskiej racji stanu. (...) Zwracam się do was funkcjonariusze milicji obywatelskiej i służby bezpieczeństwa, strzeżcie państwa przed wrogiem. Nadeszła godzina ciężkiej próby (...)”¹. Przemówienie gen. Wojciecha Jaruzelskiego zostało wyemitowane w 1981 roku, w niedzielę, o godzinie 6.00 rano przez Radio Polskie. Jest ono uznawane za niezgodny z Konstytucją stan nadzwyczajny na terenie

¹ Przemówienie gen. Wojciecha Jaruzelskiego z dnia 13.12.1981r., <https://www.youtube.com/watch?v=7MHPrdAbse0>, [dostęp: 01.01.2022].

całego kraju. Pod jego przywództwem władzę w kraju przejęła junta wojskowa, której celem było zniszczenie i zatrzymanie procesów ruchu „Solidarność”. W wyniku stanu wojennego śmierć poniosło kilkudziesięciu obywateli Polski.

Rys.1. Obwieszczenie Rady Państwa
o wprowadzeniu stanu wojennego

Rys.2. gen. Wojciech Jaruzelski

Źródło: <https://historia.org.pl/2021/12/10/stan-wojenny-w-polsce-1981-1983-jaruzelski-kontra-solidarnosc/>, [dostęp: 06.01.2022]

W tysiącach domów ta noc nie była „dobra”. 12 grudnia 1981r. tuż przed północą władze rozpoczęły zatrzymywanie działaczy opozycji demokratycznej i NSZZ „Solidarność” na czele z Lechem Wałęsą. Zostali oni internowani i zawieszani w prawach obywatelskich.

W ciągu kilku dni liczba sięgnęła 5 tys. osób. Do operacji wojskowo-policyjnej powołano około 80 tys. żołnierzy, 30 tys. milicjantów. Użyto 9 tys. samochodów, 1750 czołgów i 1900 wozów bojowych. Dzień po ogłoszeniu stanu wojennego rozpoczęły się strajki okupacyjne w zakładach przemysłowych i kopalniach. Strajkowały huty, w tym Huta „Katowice”. W 40 zakładach doszło do brutalnych rozprosień owych strajków przez oddziały wojska i ZOMO. Bardzo dramatycznie przebiegały strajki w kopalniach na Górnym Śląsku, gdzie panował cały czas czynny opór górników, który szczególnie miał swój koszmarny finał w Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek” 16 grudnia 1981 r. Podczas kilkugodzinnej walki milicjanci zastrzelili 9 górników ².

² Stan wojenny, <https://historia.org.pl/2021/12/10/stan-wojenny-w-polsce-1981-1983-jaruzelski-kontra-solidarnosc/>, [dostęp: 26.12.2021].

Podstawową represją stanu wojennego było wprowadzenie na terenie całego kraju godziny milicyjnej od 22.00 do 6.00 rano, na wyjazdy poza miejscem zamieszkania była wymagana przepustka. Zakazano strajków i demonstracji, wojsko i milicja mogło każdego przeszukać i wylegitymować. Zawieszono możliwość przekraczania granic, wprowadzono cenzury korespondencji, zablokowano rachunki oszczędnościowe, zawieszono działalność szkół i uczelni wyższych, wyłączono telefony, zmilitaryzowano zakłady pracy³.

Stan wojenny został zawieszony 31 grudnia 1982 r., a odwołano go 22 lipca 1983 r. Niestety nie jest znana dokładna liczba osób, które poniosły śmierć w tamtym czasie, ani liczba osób, które w wyniku wprowadzenia stanu wojennego straciły swoje zdrowie na skutek pobić czy prześladowań. Na liście ofiar znajduje się ponad kilkadziesiąt nazwisk. W 2002 r. dzień 13 grudnia został ustanowiony jako Dzień Pamięci Ofiar Stanu Wojennego⁴.

W związku z 40. rocznicą stanu wojennego w niniejszej pracy podjęta została próba przeanalizowania czterech znanych stacji telewizyjnych, emitujących w dniu 13 grudnia 2021 r. wiadomości z kraju, uwzględniając przy tym swój sposób widzenia rocznicy stanu wojennego. Do analizowanych programów telewizyjnych należą: Polsat („Wydarzenia”), TVN („Fakty”), TVP („Wiadomości”), TV Trwam („Informacje dnia”). Analiza jest dobrym narzędziem do wskazania, na jakie treści stawiają media, opowiadające się po jednej lub drugiej stronie dzisiejszego sporu politycznego. Przedstawia ona dobry materiał badawczy, który wzbudzi zainteresowanie wśród odbiorców. Podstawą niniejszej analizy będzie więc wydarzenie, do którego wszystkie wybrane stacje miały dostęp, wydarzenie o charakterze publicznym, mające swoje miejsce 40 lat temu.

Analiza oglądalności stacji telewizyjnych w 2021 roku

TVP1, Polsat, TVN i TV Trwam zaczynają swoje główne wydania programu informacyjnego o podobnych godzinach. TVP1 zaczyna „Wiadomości” o godzinie 19:30. Polsat przedstawia „Wydarzenia” o 18:50. „Fakty” można obejrzeć o godzinie 19:00. Natomiast TV Trwam emituje „Informacje dnia” najpóźniej ze wszystkich programów, czyli o godzinie 20.00. Wszystkie programy nadawane są przez cały tydzień.

W 2021 r. Polacy nie oglądali tak dużo telewizji, jak w roku ubiegłym, w okresie tzw. lockdownu spowodowanego pandemią koronawirusa. Statystyczny widz oglądał telewizję średnio przez 4 godziny dziennie, czyli o 23 minuty krócej niż w roku 2020. Średnia wielkość minutowej widowni zmniejszyła się o 569 tys.⁵.

³ *Ibidem*

⁴ 40. Rocznica wprowadzenia stanu wojennego, <https://www.senat.gov.pl/aktualnoscilista/art,14405,13-grudnia-dzien-pamieci-ofiar-stanu-wojennego-40-rocznica-wprowadzenia-stanu-wojennego.html>, [dostęp: 02.01.2022].

⁵ Informacja o widowni, file:///C:/Users/HP/Downloads/Rynek_telewizyjny_w_II_kwartale_2021_r.pdf, [dostęp: 02.01.2022].

Tabela 1. Rynek telewizyjny w 2021 roku

<i>PROGRAM</i>	<i>AMR⁶</i>	<i>SHR%⁷</i>	<i>RCH%⁸</i>	<i>RCH</i>
TVP 1	241 217	13,81%	35,10%	3 696 394
TVP 2	182 936	10,47%	31,45%	3 312 112
Polsat	172 064	9,85%	31,62%	3 329 740
TVN	117 335	6,72%	28,31%	2 981 747
TV Trwam	23 347	1,34%	7,65%	805 978

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

file:///C:/Users/HP/Downloads/Rynek_telewizyjny_w_II_kwartale_2021_r.pdf

Pierwsze miejsce pod względem oglądalności zajmuje TVP 1, natomiast na drugim widnieje Polsat. Są to wyniki podobne do analogicznego okresu roku 2020. Stacja TVP 2 zajęła miejsce trzecie w rankingu, a TVN zajął pozycję czwartą. Łączny udział tych programów, czyli tzw. wielkiej czwórki, wyniósł razem 0,33%, zwiększył się on prawie o jeden punkt procentowy w porównaniu z rokiem 2020. TV Trwam w 2021 r. zajęła miejsce 19. Natomiast w 2020 r. miała widownię na poziomie 35,7 tys. osób. Tym samym stacja o. Tadeusza Rydyzka CSsR zajmowała rok temu miejsce 28 wśród najchętniej oglądanych stacji. Należy stwierdzić, że telewizja TV Trwam z roku na rok pnie się znacząco do góry, jej oglądalność gwałtownie wzrosła na przestrzeni kilku lat, gdyż w 2019 r. telewizja ta była bowiem dopiero na 41. miejscu w rankingu⁹.

Analiza „Wiadomości” – TVP 1

„Wiadomości” w TVP 1 zaczynają się od uroczystego zapalenia przez Prezydenta Polski Andrzeja Dudę Światła Wolności na Placu Piłsudskiego w Warszawie. Jest to upamiętnienie wszystkich ofiar wprowadzonego 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego. Akcja „Zapał Światło Wolności” nawiązuje do tysięcy świec, jakie mieszkańcy wolnego świata zapalili na znak solidarności z mieszkańcami Polski w Wigilię Bożego Narodzenia 1981 r.

W związku z 40. rocznicą wprowadzenia stanu wojennego, jest to główne wydanie „Wiadomości”, które prowadzi Danuta Holecka. Są one poświęcone głównie temu wydarzeniu.

„W 40. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego trzeba krzyczeć, że Jaruzelski był zdrajcą Polski” – mówił prezydent Andrzej Duda w Muzeum Żołnierzy Wyklętych

⁶ (ang. AVERAGE MINUTE RATING) – średnia oglądalność minutowa – wskaźnik, który opisuje średnią wielkość widowni oglądającej konkretną audycję lub program telewizyjny.

⁷ (ang. AUDIENCE SHARE) – udział w widowni – odsetek widzów, którzy oglądali audycję, program w stosunku do wszystkich widzów oglądających w tym czasie telewizję.

⁸ (ang. REACH) – zasięg dzienny bądź odsetek osób oglądające dany program przez co najmniej jedną minutę. Osoba, która oglądała program dłużej jest wliczana tylko raz.

⁹ Informacja o widowni, file:///C:/Users/HP/Downloads/Rynek_telewizyjny_w_II_kwartale_2021_r.pdf, [dostęp: 02.01.2022].

i Więźniów Politycznych PRL, gdzie odbyły się główne uroczystości upamiętniające ofiary komunistycznego reżimu.

W reportażu Waldemara Stankiewicza na samym początku widać Andrzeja Dudę, który o północy oddaje hołd 19-letniemu maturzyście, który zginął z rąk milicjantów. Było słycać dużą złość w wypowiedziach prezydenta na temat tamtych lat. Ukazano również tablice z nazwiskami poległych.

W kolejnej części opowiadano po kolei co się działo w tamtym czasie. Wypowiedział się Andrzej Goławski, syn jednego z działaczy opozycji w PRL-u. – „Wyłamywano drzwi, przynajmniej tak zabierano mnie 6 minut po północy, wyłamano drzwi, wyrąbano. Tej nocy aresztowano praktycznie całą naszą rodzinę”.

Internowano, inwigilowano, zastraszano działaczy opozycji antykomunistycznej. Wypowiedział się również działacz opozycji niepodległościowej – Leszek Czajkowski – „Komuniści żadnej racji nie mieli. To była walka komunistów z nadania sowieckiego z narodem polskim”

Andrzej Duda w dalszej części materiału podkreślał, że Jaruzelski był zdrajcą i tchórzem, „i cała sitwa, która była wokół niego, to była zwykła junta”.

„Całe życie było przed nimi, poświęcili je dla ważnej idei, dla niepodległości, dla walki o suwerenną Polskę, ale także o godność, nie tylko pracownika, ale przede wszystkim o godność człowieka” - wypowiedziała się Marszałek Sejmu – Elżbieta Witek.

Natomiast premier Mateusz Morawiecki podkreślił, że „konieczna jest walka o ideały solidarności, bo ten ruch społeczny był solą w oku komunistów”.

Głos zabrał również wiceminister sprawiedliwości Sebastian Kaleta, przewodniczący NSZZ „Solidarność” Piotr Duda, prezes Instytutu Pamięci Narodowej dr Karol Nawrocki, Minister Edukacji i Nauki prof. Przemysław Czarnek.

W połowie materiału wspomniano o zamordowaniu księdza Jerzego Popiełuszki przez funkcjonariuszy SB w 1984 r. Jego śmierć upamiętnili Prezes Jarosław Kaczyński i politycy Prawa i Sprawiedliwości.

Reportaż Waldemara Stankiewicza kończy się koncertem Jana Pietrzaka „Wrona orła nie pokona” w Filharmonii Podkarpackiej, dedykowanym wszystkim walczącym.

Kolejny reportaż „Wiadomości”, autorstwa Magdaleny Wierchowskiej, również dotyczy stanu wojennego, a dokładnie nierozliczonych komunistycznych zbrodni.

Według oficjalnych danych jest ponad 100 ofiar stanu wojennego. Natomiast według nieoficjalnych kilka razy więcej. Odpowiedzialni nie zostali nigdy skazani. Wiele komunistycznych zbrodni nie zostało rozliczonych do dziś, mimo że mija już 40 lat od tamtych dni.

„Bo tu nie ma czego świętować, tu trzeba upamiętniać i mówić głośno „pamiętamy i nie zapomnimy” tych wszystkich morderców z junty Jaruzelskiego. Nie mówmy tutaj na tej sali „generał”, bo on nigdy generałem nie był, był zwykłym zbrodniarzem” – to ostre słowa Piotra Dudy na temat gen. Wojciecha Jaruzelskiego.

Swoją historię z tamtych czasów opowiedział również Ryszard Majdzik, działacz opozycji w PRL – „Oni wszyscy byli poubierani w kożuchy, a ja jeden w samej bieliźnie, zmarznięty. Te cele nie były ogrzewane”.

W ostatniej części reportażu mowa była na temat Adama Michnika, redaktora naczelnego „Gazety Wyborczej”. Uważa się, że po upadku komunizmu cieszył się z przywilejów i parasola ochronnego elit III RP. Dużo opozycjonistów z czasów PRL było zszokowanych tą sytuacją.

„Jaki on miał mandat, żeby te nasze cierpienia, oczekiwania, marzenia przekazywać w tym pijackim uścisku generałowi. Ja tego nie rozumiem” – skarżył się Jan Rulewski, były opozycjonista. Na językach oprócz Adama Michnika był również Jerzy Urban nazwany „Gebelsem” stanu wojennego.

Analiza „Wydarzeń” – TV POLSAT

Prezentacja „Wydarzeń” rozpoczęła się od poinformowaniu o dostępności szczepionek dla najmłodszych, które dotarły już do Polski i będą dostępne od 14 grudnia. Wystawiono już 2 700 000 e-skierowań dla dzieci w wieku 5-11 lat. W tym roku na Covid zachorowało ćwierć miliona dzieci. Przedstawione zostały również statystyki, ukazujące odsetek zaszczepionych dzieci w wieku 12-15. Jako przykład groźnej zachorowalności, pokazano przypadek 14-letniej dziewczynki, która była leczona onkologicznie, zmarła, będąc niezaszczepioną.

„Nie chcemy przekonywać rodziców reklamą, nie chcemy rodziców przekonywać marketingiem. My chcemy przekonywać rodziców faktami” – te słowa skierował do rodziców Wojciech Andrusiewicz, rzecznik Ministerstwa Zdrowia.

Informacje, która przygotowała dziennikarka Monika Zalewska, były przygotowane bardzo rzetelnie, przedstawione w sposób zrozumiały i przejrzysty. Również dzięki temu materiałowi można było zachęcić się do szczepienia przeciw koronawirusowi.

Kolejne wydarzenie dotyczy awantury w galerii handlowej w Zamościu. Policjant i strażnik miejski zauważyli kobietę i mężczyznę na terenie galerii bez maseczki. Funkcjonariusze zwrócili im uwagę, dotyczącą zasłonięcia ust i nosa maseczką. Nie podjęto czynności legitymowania wobec kobiety i mężczyzny, nie zostali również ukarani mandatem karnym. Pomimo tego w kierunku policjantów padły wulgaryzmy. Mężczyzna założył maseczkę, ale kiedy wychodził ze sklepu, zaatakował policjanta. Użyto wobec mężczyzny paralizatora. Kobieta również była bardzo agresywna, w wyniku czego została ona potraktowana gazem pieprzowym.

Całe wydarzenie w materiale Agnieszki Milcarz zostało opisane bardzo dokładnie. Na nagraniu wyraźnie widać moment zaatakowania funkcjonariusza przez mężczyznę oraz dało się usłyszeć liczne wulgaryzmy, które były wykrzykiwane w stronę policjanta. Obydwoje usłyszeli zarzut napaści i znieważenia funkcjonariusza.

Kontrola szczepień na szeroką skalę przy wejściach do restauracji, do kin czy kościołów jako plan rządu na walkę z koronawirusem. Nowe prawo ma być egzekwowane przez Sanepid i policję. Wzbudziło to niemałe emocje wśród polityków. Posłowie Konfederacji wtargnęli rano do Ministerstwa Zdrowia.

„Na jakiej podstawie są wydawane są nowe obostrzenia?” – Takie zapytanie posłowie kierowali do ministrów. Rzecznik Ministerstwa Zdrowia, Wojciech Andrusiewicz, stwierdził w materiale, że „panowie posłowie biegali po wszystkich pokojach, jednocześnie krzycząc i sięjąc wyzwiska. Zostałem nazwany przez Pana posła Brauna – bandytą!”

Sprawa będzie miała ciąg dalszy. Ministerstwo zapowiedziało pismo do Marszałek Sejmu w celu ukarania posłów.

Temat wywołuje poruszenie, ponieważ nowe restrykcje zaczną obowiązywać od środy, m.in. testy dla przybywających z poza strefy Schengen czy zamknięte dyskoteki i kluby i nowe limity obłożenia, które nie dotyczą zaszczepionych. Problemem jest sposób, w jaki mają być weryfikowane osoby, które się zaszczepiły, gdyż ich obostrzenia nie dotyczą.

Po kilku reportażach na tematy bieżące, przedstawiony został materiał na temat 40. rocznicy stanu wojennego. Została ona omówiona dopiero w połowie „Wiadomości” przez Małgorzatę Ziętkiewicz. Na samym początku zostały przedstawione najważniejsze fakty stanu wojennego wraz z datami w porządku chronologicznym.

W materiale zabrał głos współorganizator strajków w stoczni, Bogdan Borusewicz, który pokazywał jak tworzone były ulotki nawołujące do walki z władzą. Groziło za to 10 lat więzienia.

W kolejnej części omówiono odprawienie Mszy św. za Polskę przez Paulinów w Jasnej Górze w dzień po wprowadzeniu stanu wojennego. Tradycja ta trwa do dziś.

Na koniec reportażu zaprezentowano pełne imiona i nazwiska pierwszych pięciu górników, którzy ponieśli śmierć w KWK „Wujek”.

Analiza „Faktów” – TVN

Początek „Faktów” rozpoczyna się reportażem Pawła Płuski na temat 40. rocznicy stanu wojennego. Jak w przypadku innych konkurencyjnych stacji była mowa o najważniejszych informacjach dotyczących tego dnia. Informacje były przedstawione w sposób chronologiczny i rzeczowy.

Paweł Płuska, słowami wstępu: „To, jak dziś mówią nam ludzie tamtej Solidarności – to nie był koniec marzeń o innej, lepszej Polsce. Byli pewni, że czołgi na ulicach, internowanie, pacyfikacje, wojna toczona przez władzę ludową naszemu narodowi, to tylko etap ich walki o lepsze jutro”.

„Może będzie źle, może będzie tak, że nas wywiozą na Sybir. Nikt tego nie wiedział. Może nas nawet rozwałą (...)” – stwierdził Zbigniew Janas, działacz opozycji w PRL, wracając myślami do tamtych czasów.

Dla wielu z nich stan wojenny zaczął się 12 grudnia, tuż przed północą.

W kolejnej części zostaje przedstawiony Bogdan Borusewicz (działacz opozycji w PRL), który opowiada, że uciekł przez okno przed ZOMO-wcami.

Następnie głos zabrał Lech Wałęsa, były prezydent, a ówczesny przewodniczący NSZZ „Solidarność”. W reportażu opowiadał on, jak należało wtedy pokierować związkiem, aby zwyciężyć walkę.

Pokazano również Prezydenta RP Andrzeja Dudę, odsłaniającego tablicę z ofiarami stanu wojennego. Apelował, aby bohaterów nazywać bohaterami, a zdrajców – zdrajcami. „Jaruzelski był po prostu zwykłym tchórzem i zdrajcą Polski”.

Puentą, kończącą reportaż Pawła Płuski, było stwierdzenie opozycjonistów, że mimo tego, że walczyli o lepszą Polskę, niedokładnie o taką, jaka jest teraz, to jednak nikt z nich nie powiedział, że nie było warto.

Kolejny reportaż „Faktów”, przygotowany przez Arletę Zalewską, dotyczył obywatelskiego buntu i sprzeciwu wobec działania obecnej władzy oraz zadawanie młodym ludziom pytań w kwestii porównania władzy dzisiejszej z władzą z okresu stanu wojennego. W związku z tym, że byli to ludzie młodzi, niekoniecznie żyjący w tamtych czasach, to nie umieli odpowiedzieć na te pytania. Jedynie mogli się posiłkować wiedzą nabytą na ten temat.

W następnej części pokazano młodych aktywistów, m.in. Barta Staszewskiego jako aktywistę LGBT, Kamilę Ferenc- przedstawicielkę Federacji na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny czy Iwona Łosia, działacza grupy „Granica”.

Analiza „Informacji dnia” – TV Trwam

Program informacyjny zaczyna się od 40. rocznicy stanu wojennego. Na początku pokazano Prezydenta RP Andrzeja Dudę, który wręczał odznaczenia państwowe działaczom antykomunistycznym i opozycji na uroczystości obchodów 40. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL. Andrzej Duda zapalił znicz po tablicą na znak upamiętnienia antykomunistycznych opozycjonistów – Anny Walentynowicz i Kornela Morawieckiego. Następnie sprawowana była Msza Święta w intencji ofiar komunistycznego reżimu, którą celebrował ks. abp Marek Jędraszewski, metropolita krakowski.

W TV Trwam uchwyciono również moment, w którym Prezydent Andrzej Duda nazwał gen. W. Jaruzelskiego zdrajcą i tchórzem oraz słowa Piotra Dudy, przewodniczącego NSZZ „Solidarność”, który zaapelował, żeby Wojciecha Jaruzelskiego generałem nie nazywać.

Można było też usłyszeć podziękowania Elżbiety Witek, Marszałek Sejmu RP, skierowane do kapłanów i Kościoła w Polsce – „Dlatego, że w stanie wojennym to właśnie Kościół był jedynym miejscem wolności. Te kościoły były pełne ludzi. Mogliśmy usłyszeć prawdę, a na koniec mogliśmy razem zaśpiewać „Boże, coś Polskę””.

W drugim reportażu, na temat zbrodni komunistycznego reżimu, wypowiedział się historyk, prof. Mieczysław Ryba. Mówił, że to była operacja militarno-polityczna – „Mielśmy do czynienia z presją Moskwy, która chciała, ażeby Solidarność została zduszona polskimi rękami, czy rękami polskich komunistów”. Głos zabrał jeszcze prof. Krzysztof Kawalec oraz historyk Piotr Boroń.

Podsumowanie

Podsumowując rozważania dotyczące charakteru poszczególnych programów, można stwierdzić, iż wymienione programy prezentują podobny poziom techniczny. Natomiast elementem, który różni analizowane programy jest budowanie określonego obrazu

rzeczywistego za pomocą języka. Każda ze stacji ma również inny styl. Należy pamiętać, że priorytetowym celem każdej stacji jest jak najliczniejsza widownia, tak więc element walki o publiczność jest nośnikiem zasobów, o które tak bardzo konkurują one między sobą. TVP 1 stawia na emocje i nowoczesne rozwiązania. Można bez trudu zauważyć, że „Wiadomości” bardzo otwarcie popierają partię rządzącą – Prawo i Sprawiedliwość. Natomiast „Fakty” TVN są w pewnym stopniu ich przeciwieństwem. Tutaj autorzy otwarcie popierają opozycję - tego przeciwieństwa trudno nie zauważyć. „Fakty” TVN za to nie stawiają tak bardzo na emocje. Treści w „Wydarzeniach” wypadają dobrze pod względem rzetelności, jednak sposób ich przedstawiania niekoniecznie jest atrakcyjny wizualnie dla odbiorcy. Polsat również w jakimś stopniu stawia na emocje, jednak nieznaczaco. Widzowie tej stacji twierdzą, że nie skłania się ona ku żadnej partii. Nie faworyzuje. Polsat jednakowo traktuje partię rządzącą i opozycję. Jeżeli chodzi o telewizję Trwam to dużo osób zarzuca tej stacji jednostronność, brak obiektywizmu, nierzetelność czy faworyzowanie wybranej grupy. Można tutaj również zauważyć oddziaływanie emocji, ale bardziej o charakterze religijnym czy katolickim.

W prezentacji samego wydarzenia stanu wojennego poprzez poszczególne stacje telewizyjne, można zauważyć, że długość relacji poświęconej temu wydarzeniu znacznie się różni między nimi. Już na tym etapie można komponować wnioski, iż selekcja informacji różnicuje stacje.

Dzień 13 grudnia dla TVP 1 był to dzień szczególny, gdyż wyemitowano główne wydanie „Wiadomości” z tej okazji i poświęcono ponad połowę swojego programu na materiały dotyczące 40. rocznicy stanu wojennego. Mowa o tym była już na samym początku emisji. W sumie stworzono, aż trzy reportaże na ten temat. Można stwierdzić, że rocznica stanu wojennego dla TVP 1 była najważniejszym wydarzeniem tego wydania programu. Wszystkie popularne i ważne problemy z kraju zostały przesunięte na marginalny tor. W tym wydaniu „Wiadomości” liczył się tylko ten jeden temat. TVP 1 poświęcił rocznicy stanu wojennego najwięcej swojego czasu i bardzo rzetelnie się do tego przygotował.

Natomiast Polsat skupił się głównie na bieżących wydarzeniach z kraju, a szczególnie nacisk kładł na walkę z koronawirusem. Zachęcał do szczepień dzieci, wspominał o nowych obostrzeniach, które w związku z nasileniem zakażeń w kraju będą się zmieniać. Pokazał, jak niebezpieczny może być wirus dla osób nieprzestrzegających reżimu sanitarnego. Reportaż na temat rocznicy stanu wojennego został uznany jako drugoplanowy, gdyż pojawił się dopiero w połowie programu i relacja poświęcona temu nie była obszerna w porównaniu z reportażami na temat pandemii koronawirusa.

Telewizja TVN, podobnie jak TVP1, również odniosła się na początku „Faktów” najpierw do 40. rocznicy stanu wojennego. Mimo tego, że nie poświęciła temu wydarzeniu tak dużo czasu jak Telewizja Polska, to jednak pokazała, że to wydarzenie ma dla niej szczególne znaczenie, przedstawiając je jako pierwsze.

„Informacje dnia” w TV Trwam również zaczęły swój program od rocznicy stanu wojennego i czas, który został temu poświęcony, można porównać do czasu reportażu TVP1.

Na podstawie przeanalizowanych stacji telewizyjnych, można stwierdzić, że tylko Polsat postanowił nie robić z tej daty dnia wyjątkowego, ale skupić się w swoim programie telewizyjnym na rzeczach obecnie najbardziej istotnych w kraju. Uznał, że najważniejszą kwestią jest pandemia koronawirusa i na tym należy się skupić szczególnie. Natomiast 40.

rocznica stanu wojennego w „Wydarzeniach” była wiadomością drugoplanową, niepotrzebującą natychmiastowej uwagi, jak w przypadku pozostałych trzech stacji.

Bibliografia:

1. „Fakty”, TVN, godz. 19.00, 13.12.2021 r.
2. „Informacja dnia”, TV Trwam, godz. 20.00, 13.12.2021 r.
3. Informacja o widowni telewizyjnej w Polsce w II kwartale 2021r., file:///C:/Users/HP/Downloads/Rynek_telewizyjny_w_II_kwartale_2021_r.pdf [dostęp: 02.01.2022].
4. Oglądalność telewizji w 2021r., <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/ogladalnosc-telewizji-i-polrocze-2021-tvp1-tvn-polsat-lider-hity> [dostęp: 02.01.2022].
5. Rocznicą stanu wojennego, <https://www.senat.gov.pl/aktualnoscilista/art,14405,13-grudnia-dzien-pamieci-ofiar-stanu-wojennego-40-rocznica-wprowadzenia-stanu-wojennego.html> [dostęp: 02.01.2022].
6. *Stan wojenny w Polsce*, <https://historia.org.pl/2021/12/10/stan-wojenny-w-polsce-1981-1983-jaruzelski-kontra-solidarnosc> [dostęp: 26.12.2021].
7. Telewizja Trwam, <https://www.money.pl/gospodarka/telewizja-trwam-z-coraz-lepsza-ogladalnoscia-ojciec-tadeusz-rydzyk-moze-zacierac-rece-6647748222487136a.html> [dostęp: 02.01.2022].
8. „Wiadomości”, TVP 1, godz. 19.30, 13.12.2021 r.
9. „Wydarzenia”, Polsat, godz. 18.50, 13.12.2021 r.

Dane kontaktowe

malgzie998@student.polsl.pl

Część V

**OPERACJONALIZACJA PROCESÓW
BADAWCZYCH WSPARCIEM
EUROPEJSKIEGO ZIELONEGO ŁADU**

Dominik Golba, Michał Cogiel

AIUT sp. z o.o., Gliwice, QSystems.pro sp. z o.o., Bytom

Jakub Bularz

AIUT sp. z o.o., Gliwice

ANALIZA DANYCH STRUMIENIOWYCH ZE STACJI PALIW W CELU MONITOROWANIA I WYKRYWANIA ZAGROŻEŃ ZWIĄZANYCH Z WYCIEKAMI PALIW

Streszczenie (abstrakt): Celem pracy jest przedstawienie koncepcji analizy danych strumieniowych, która podniesie efektywność funkcjonowania stacji paliw. Analizowana koncepcja jest przeznaczona do gromadzenia i analizy danych telemetrycznych dotyczących dostaw, stanów oraz sprzedaży paliw na stacjach benzynowych, które docelowo mają prowadzić do monitorowania oraz wykrywania wycieków paliw. Prezentowane rozwiązanie powinno służyć do poprawy dokładności obliczeń związanych z algorytmami uczenia maszynowego, poprawy elastyczności i czasu reakcji systemu na zmiany, a także poprawy w wykrywaniu nieprawidłowości oraz oszustw.

Słowa kluczowe: Statystyczna i eksploracyjna analiza danych, Dystrybucja i sprzedaż paliw płynnych, Identyfikacja i analiza przyczyn strat paliw.

ANALYSIS OF STREAM DATA FROM PETROL STATIONS TO MONITOR AND DETECT FUEL LEAKS

Abstract: The aim of the work is to present the concept of stream data analysis, which will increase the efficiency of fuel stations operation. The analyzed concept is intended for the collection and analysis of telemetry data concerning supplies, stocks and sales of fuels at gas stations, which are ultimately to lead to the monitoring and detection of fuel leaks. The presented solution should be used to improve the accuracy of calculations related to machine learning algorithms, improve the flexibility and time of the system's response to changes, as well as improve the detection of irregularities and thefts.

Keywords: Statistical and exploratory data analysis, Distribution and sale of liquid fuels, Identification and analysis of the causes of fuel losses.

Wstęp

Postęp technologiczny w przemyśle to przede wszystkim efekt gwałtownego rozwoju technik komputerowych oraz ich wszechstronnych zastosowań. Następstwem tego jest między innymi koncepcja Przemysłu 4.0 [1] oraz pojawienie się w niej takich pojęć, jak Internet Rzeczy (ang. Internet of Things, w skrócie IoT [2]) czy Big Data, których geneza jest bezpośrednio związana ze wzrostem liczby danych pomiarowych generowanych przez maszyny i urządzenia, szybkiego rozwoju technik analitycznych (modelowania statystycznego, uczenia maszynowego Machine Learning, czy też eksploracji danych Data Mining itd.) oraz wzrostu

dostępnej mocy obliczeniowej komputerów, które razem dają możliwość efektywnej analizy historycznych i bieżących danych celem dokonania prognoz przyszłych, nieznanych zdarzeń.

Obecnie nawet niewielkie sieci stacji paliw czy nawet właściciele pojedynczych stacji powinni posiadać urządzenia telemetryczne do mierzenia wartości takich jak np. pomiar zużycia paliwa, poziomu paliwa w zbiorniku itp. wpływające na między innymi bezpieczeństwo użytkowników. Urządzenia te jednak generują ogromne liczby danych, zawierających wartościowe informacje, trudne do przetworzenia bez specjalnego systemu informatycznego. Według prognozy Gartnera [3] w 2021 r. światowe wydatki na IT osiągnęły 4,2 bln dol. wobec 3,8 bln dol. w 2020 r., czyli wzrost o 8,6%. Wzrost wydatków na oprogramowanie korporacyjne wyniósł aż 13,2% w porównaniu do 2020 r. Ponadto o 13,9% wzrosły wydatki na urządzenia (głównie komputery), podczas gdy w 2020 r. sprzedaż urządzeń nieco spadła i zanotowała spadek o 1,5% w porównaniu do 2019 r. Trzecim co do wielkości segmentem w IT będzie sektor usług – tutaj prognozowany jest wzrost o 9,8% w porównaniu do 2020 r., do łącznej kwoty 1,2 bln dol.

Telemetryzacja w branży paliw płynnych jest zjawiskiem powszechnym i nie trzeba nikogo przekonywać o jej zaletach. Opomiarowanie instalacji umożliwia klientowi ciągły dostęp do danych obiektowych. Jednocześnie wzrost liczby posiadanych danych bez odpowiedniego systemu zarządzania, wspierania decyzji, ogranicza efektywne wykorzystanie posiadanych informacji. Firmy dystrybuujące paliwa płynne dążą do wyprowadzenia z organizacji procesów obsługi technicznej. Powoduje to systematyczny spadek wiedzy technicznej i kompetencji operacyjnych związanych w organizacji. Oczekiwany zatem jest partner kompletnego rozwiązania, który jest dostawcą rozwiązania systemowego wraz z platformą integracyjną, ale może również zapewnić codzienne raportowanie, całodobowe wsparcie techniczne, lokalną obsługę techniczną. Potrzeby dystrybutorów w kontekście zarządzania stanami paliw na stacjach to przede wszystkim:

- Wykrywanie wycieków paliw zagrażających środowisku naturalnemu z dużym naciskiem na czas reakcji oraz próg wykrywalności wycieków. Przykładanie coraz większej wagi do ochrony środowiska oraz konieczność spełniania restrykcyjnych norm¹.
- Ograniczenie strat związanych z procesem dystrybucji i sprzedaży paliw oraz wprowadzenie narzędzi koniecznych do prowadzenia usługi nadzoru nad infrastrukturą, które muszą zapewniać ciągły nadzór nad dostawami, przechowywaniem i sprzedażą paliwa.
- Wprowadzenie mechanizmów ciągłej identyfikacji niezgodności pozwalające na automatyzację reakcji dla większości sytuacji, a także ocena finansowa strat/zysków i ryzyka operacyjnego przez kontrolę zagrożeń lokalnie na stacji oraz globalnie w całej sieci.
- Niezależność sprzętowa systemu zarządzania stanami paliw od istniejącej heterogenicznej infrastruktury sprzętowej spowodowane oczekiwaniem ogromnej elastyczności ze strony dostawcy również w zakresie połączenia sterownika stacyjnego z istniejącą infrastrukturą stacyjną oraz pełną integracją systemów serwerowych.

¹ <https://www.epa.gov/ust/standard-test-procedures-evaluating-various-leak-detection-methods>.

- Wiarygodne alarmowanie i raportowanie, dotyczące sytuacji niepożądanych, pozwalające na natychmiastową reakcję na stacji oparte o połączenie zaawansowanego rozwiązania analitycznego i wiedzy eksperta/analityka.
- Ekonomiczność, skalowalność, bezpieczeństwo i równocześnie wydajność poprzez możliwość skorzystania z tego samego technicznego rozwiązania, rozpoczynając od sieci kilkunastu stacji a kończąc na tysiącach, a rozbudowa powinna obejmować wyłącznie wzrost liczby licencji i zasobów sprzętowych serwera.

Analiza rynkowa branży paliwowej

Rynek paliwowy jest zdominowany przez wielkie międzynarodowe korporacje, które posiadają znaczny udział w rynku globalnym. Niskie ceny paliw podwyższają tymczasowo marżę na rynku dystrybucji paliw. Jest to okazja do wprowadzenia inwestycji w jakość i optymalizację kosztów, która pozwoli na utrzymanie wyższej marżowości nawet przy niekorzystnych wahaniami cen. Na koniec września 2020 roku liczba stacji benzynowych na polskim rynku wynosiła 7720. Detaliści, posiadający najwięcej stacji na rynku polskim [4] w 2020 roku, to: PKN Orlen (1798 stacji), BP (573 stacje), Lotos (510 stacji), Shell (418 stacji) oraz CircleK (dawniej STATOIL) (368 stacji). Udział pięciu największych koncernów paliwowych na rynku w Polsce to ponad 50%, udział koncernów polskich to prawie 30% rynku. Pozostałe stacje to mniejsze sieci (Moya, AMIC, Huzar, Slovnaft, Pieprzyk, Artus) oraz stacje niezależne. Sporą popularnością cieszą się stacje stawiane przy hipermarketach (189 stacji).

Światowy rynek paliwowy stanowi 7-8 największych na świecie firm naftowo-gazowych. Największe z nich to: Shell, BP, ExxonMobil, Chevron i Total. Z raportu firmy CB Richard Ellis (CBRE) [5] wynika, że skumulowany udział tzw. wielkiej piątki na rynku Starego Kontynentu spadł z 43 proc. w 2007 r. do 32 proc. w 2014 roku. Przyrasta udział operatorów niezależnych, zachowujących zdolność negocjowania cen kupowanych paliw: z 16 proc. do 20 proc. w tym samym okresie. Nie zmienia to jednak faktu, że firmy te pozostają w czołówce. Sytuacja na rynku paliw w krajach rozwiniętych gospodarczo jest podobna do sytuacji w Polsce: duże koncerny mają wdrożone bazowe systemy zarządzania stanami paliw, dające możliwość uproszczonej rozbudowy do systemów inteligentnych. Koncerny, szukając oszczędności, mogą zdecydować się na uzupełnienie systemu częściowo lub dla całej sieci. Systemy inteligentnego zarządzania paliwami są wykorzystywane na niewielkiej liczbie stacji nawet na rynkach rozwiniętych.

Firmy, oferujące systemy zarządzania stanami paliw, dzielą się na dwie grupy tj. producentów sprzętu stacyjnego, którzy swoją ofertę rozszerzyli o mechanizmy rekonyliacji, detekcji wycieków itp. Kładą one większy nacisk na dokładność pomiarów niż na analitykę po stronie scentralizowanego systemu (który najczęściej w ogóle nie istnieje). Do drugiej grupy należy zaliczyć producentów oprogramowania, którzy oferują mechanizmy analityczne i statystyczne – często scentralizowane. Rozwiązania te muszą jednak korzystać z istniejących mechanizmów, które mogą oferować zbyt małą dokładność, aby móc efektywnie wykrywać nieprawidłowości. Część firm na rynku światowym, zajmujących się produkcją sprzętu, oprogramowania lub oferujących usługi dla stacji paliw połączyło się w konglomeraty/konsorcja, dzięki temu mogą oferować pod wspólną marką całość rozwiązań

paliwowych. Stanowi to duże wyzwanie dla firm, chcących konkurować z takimi korporacjami. Z drugiej strony – połączone firmy i skomplikowane struktury korporacyjne hamują rozwój produktów i zdecydowanie ograniczają jego elastyczność w dostosowywaniu rozwiązań do istniejącej infrastruktury stacji oraz indywidualnych potrzeb detalistów.

Tabela 1. Zestawienie producentów systemów zarówno rynku polskiego jak i światowego, które są produktami globalnymi oferowanymi przez lokalne oddziały bądź lokalnych dystrybutorów.

Źródło: opracowanie własne

Nazwa	Opis
Warren Rogers Associates [6]	Firma z bardzo bogatą historią działająca głównie na rynku amerykańskim. Firma posiada niemal 40-letnie doświadczenie w zarządzaniu stanami paliw i ugruntowaną pozycję lidera na rynku. Rozwiązania, które oferuje firma skupione są wokół wykrywania wycieków i ochrony środowiska. W ramach analiz i usług świadczonych firma nie rozpatruje aspektów finansowych i związanych z nimi optymalizacjami, podejmowaniu decyzji biznesowych, precyzyjną lokalizacją powstałych zysków i strat, itp. Są liderem z silną pozycją, ale też zakres świadczonych usług jest silnie zorientowany i wąski.
Veeder-Root [7]	Firma posiada dobrą pozycję na polskim rynku. Działalność firmy skupia się przede wszystkim na urządzeniach (sondy paliwowe, pompy, liczniki). W zakresie oprogramowania firma oferuje głównie oprogramowanie dotyczące monitorowania stacji oraz procesów z nią powiązanych, zarządzaniu logistyką związaną z dostawami oraz proste metody statystyczne do kalibracji zbiorników. Wykrywanie wycieków oparte jest głównie o informacje ze specjalistycznych urządzeń (sensory wykrywające nieszczelności, czujniki umieszczone w pompach, itp.).
Fairbanks Environmental [8]	Firma oferuje system o nazwie Fairbanks Wetstock Management oferujący analizę danych w czasie rzeczywistym, system wraz z konsolą stacyjną integrującą dane z urządzeń telemetrycznych o nazwie „ibank” umożliwia wykrywanie wycieków, analizę ryzyka czy raportowanie. Dostępna jest również możliwość automatycznej kalibracji zbiorników. Firma nie oferuje rozbijania poszczególnych zysków i strat na bardzo szczegółowe elementy składowe.
Banlaw [9], OPW [10], Orpak [11]	Firmy zagraniczne świadczące usługi z zakresu monitorowania, planowania dostaw i rekonyliacji, które bazują głównie na sprzedaży systemów automatyki stacyjnej (a nie systemach analitycznych), która posiadają jedynie podstawowe funkcje z zakresu: wykrywania wycieków i komunikowania alarmów.

Petroconsulting [12]	Firma oferuje oprogramowanie do zdalnego monitorowania stacji paliw (obsługa tankomatów, dystrybutorów paliw, sond pomiarowych i czujników wycieku). W ramach warstwy oprogramowania firma oferuje możliwość wykrywania wycieków jednak jej metody nie są potwierdzone żadnym międzynarodowym certyfikatem. Dodatkowo rekoncylacja jest zdefiniowana jako „automatyczne rozliczanie wydań paliwa w czasie dostawy” (cytat z oferty przedstawionej na stronie).
Petroster FTS [13]	Firmy oferujące elektroniczne systemy monitorujące stany magazynowe oraz szczelność zbiorników i skupiające się jedynie na warstwie sprzętowej.

FuelPrime – propozycja rozwiązania

W celu spełnienia wymagań rynkowych opracowano innowacyjny system FuelPrime, który jest w pełni automatycznym, najdokładniejszym w skali światowej oraz certyfikowanym systemem rekoncylacji i detekcji wycieków paliwa na stacjach. Rozwiązanie zapewnia kompleksowy nadzór nad procesami dystrybucji i sprzedaży paliw na całej ścieżce dostaw - od terminala do klienta indywidualnego na stacji paliw. Ten zaawansowany system zapewnia zdalny monitoring zbiorników paliwa, redukcję strat paliwowych, detekcję wycieków oraz kontrolę dostaw na stacjach paliw. Rozwiązanie umożliwia ponadto audyty dostaw. System identyfikuje przypadki prawdopodobnych ubytków powstałych podczas transportu (m.in. niedokładność nalewaków, nieszczelność cysterny, bezprawne działania zewnętrzne), będące podstawą dla reklamacji i kontroli dostaw.

Rysunek 1. Schemat głównych funkcjonalności systemu FuelPrime

System FuelPrime to aktualnie najdokładniejszy dostępny na światowym rynku system z potwierdzonym certyfikatem (SIR3) możliwością wykrycia minimalnych ilości wycieku już od 5l/24h. System gwarantuje najwyższy poziom bezpieczeństwa dla wykrycia wycieku

w oparciu o zastosowaną metodę obliczeniową oraz odczyt danych i analizę w czasie rzeczywistym. Certyfikat opublikowany został na stronie National Work Group on Leak Detection Evaluations [14]. Rozwiązanie FuelPrime jest w pełni automatyczne, kompatybilne z innymi systemami i niezależne od infrastruktury stacyjnej (sond, dystrybutorów paliwowych). System zapewnia urządzenia telemetryczne do monitorowania zbiorników, kontroler stacyjny na bieżąco zbierający dane sprzedażowe, system centralny pozwalający na zdalny nadzór nad stacjami i wreszcie algorytmy analityczne (SI) przetwarzające dane i realizujące szereg funkcji biznesowych. Pełne uruchomienie systemu na stacji trwa zaledwie kilka godzin, bez przerywania normalnej pracy stacji.

Prace badawcze

Nierozzerwalnym elementem prowadzonych prac nad systemem FuelPrime było zastosowanie wielu rozwiązań badawczych związanych z dostarczonymi przez niego danymi. Stacje benzynowe stanowią węzły systemu i w zależności od potrzeb wykonują szereg obserwacji i związanych z nimi obliczeń. Węzły zbierając dane i wykonując pracę obliczeniową przesyłają swoje wyniki i wnioski na serwer. Przeznaczeniem tych informacji jest budowanie bazy wiedzy w trybie ciągłym, co prowadzi do:

- Poprawy dokładności obliczeń związanych z istniejącymi funkcjonalnościami poprzez monitorowanie wszystkich zdarzeń i odpowiednim ich etykietowaniu. Zbiory takie służą jako zbiory uczące dla algorytmów uczenia maszynowego, co prowadzi do ciągłej poprawy dokładności a tym samym jakości świadczonych usług.
- Poprawy elastyczności i czasu reakcji systemu na zmiany poprzez zbierane zbiory zdarzeń, które wykrywane są przez system (pochodzące głównie z doświadczenia zdobytego na rynku, a także od ekspertów dziedzinowych). Modele zachowań muszą być dynamiczne z uwagi na zmiany w prawie lub z uwagi na inne uwarunkowania takie jak klimat, położenie geograficzne itp. System pracujący na wielu węzłach w różnych warunkach jest doskonałym narzędziem do szybkiej adaptacji.
- Poprawy w wykrywaniu nieprawidłowości oraz oszustw dzięki węzłom systemu reprezentowanym przez populację stacji. Po podziale na klastry reprezentujące różne warunki zewnętrzne wypracowywany model stacji odwzorowuje poprawne jej działanie w każdym aspekcie tego działania. W takim przypadku bardzo szybko możliwe jest wykrycie odchyłeń od normy, które mogą reprezentować anomalie związane z awariami lub oszustwa związane z czynnikiem ludzkim.

Podsumowanie

W niniejszej pracy przedstawiono innowacyjny system informatyczny, gromadzący i przetwarzający dane telemetryczne, pochodzące ze stacji paliw. Nową cechą systemu jest jego budowa, pozwalająca na działanie zdecentralizowane (lokalne w ramach stacji benzynowej) lub scentralizowane (funkcjonujące w sieci stacji) oraz hybrydowe, w którym część funkcjonalności realizowana jest lokalnie, a część centralnie. Taka architektura systemu informatycznego pozwala wdrażać go niezależnie od architektury stacji oraz elastycznie dostosować go do wymagań użytkownika. Dodatkowym atutem rozwiązania są metody identyfikacji i wyjaśniania przyczyn sytuacji niepożądanych (kradzież, rozkalibrowanie

dystrybutora, wyciek ze zbiornika) związanych z dystrybucją paliwa. Rozróżnienie przyczyn strat paliwa możliwe jest jedynie w przypadku przetwarzania danych napływających i analizowanych on-line. Algorytm decyzyjny działa w oparciu o metody statystyki matematycznej i inteligencji obliczeniowej, a decyzje o podniesieniu alarmu podejmowane są automatycznie.

Istotną cechą systemu jest zaimplementowany model identyfikujący miejsce i przyczyny powstawania zysków i strat w procesie dystrybucji paliw, a także ich wysokości (w wymiarze finansowym). Model bazuje na tej grupie czynników, wpływających na zyski i straty, na które detalista może mieć wpływ (harmonogram dostaw, rozkalibrowanie pistoletów, marże wpływające na dynamikę sprzedaży itp.). Model analizy zysków i strat pozwala na: podejmowanie decyzji biznesowych dotyczących m.in. rozwoju infrastruktury telemetrycznej stacji paliw, zmian procedur postępowania (np. sposobów prowadzenia przeglądów) oraz aktywne sterowanie marżą. Dekompozycja zysków i strat jest procesem nietrywialnym m.in. ze względu na nieposiadanie wystarczająco dokładnie zmierzonych informacji o miejscach i wielkości strat paliwa w całym procesie jego dystrybucji. Nowatorską cechą systemu jest analiza wykonywana w odniesieniu do konkretnej dostawy. Dysponując danymi ze zbiorników i dystrybutorów, system jest w stanie przyporządkować aktualnie sprzedawane paliwo do konkretnej dostawy. Poprawia to analizę finansową, gdyż uwzględnia ona zmieniające się ceny paliw. W połączeniu z funkcjami prognozowania sprzedaży moduł analizy zysków i strat pozwala na prowadzenie aktywnej polityki marż.

Źródło finansowania

Praca powstała w ramach projektu „System gromadzenia i analizy danych o charakterze strumieniowym, dedykowany dla sieci stacji paliw, którego zadaniem jest optymalizacja kosztów dystrybucji i sprzedaży paliw oraz ciągłe (on-line) monitorowanie i wykrywanie zagrożeń związanych z wyciekami paliw” współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Programu Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020, umowa nr POIR.01.01.01-00-0376/17.

Bibliografia:

1. Morteza Ghobakhloo, *Industry 4.0, digitization, and opportunities for sustainability*, „Journal of Cleaner Production”, Volume 252, 2020, 119869, ISSN 0959-6526, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119869>.
2. Parvaneh Asghari, Amir Masoud Rahmani, Hamid Haj Seyyed Javadi, *Internet of Things applications: A systematic review*, „Computer Networks”, Volume 148, 2019, Pages 241-261, ISSN 1389-1286, <https://doi.org/10.1016/j.comnet.2018.12.008>.
3. <https://www.computerworld.pl/news/Gartner-globalne-wydatki-na-IT-wzrosna-o-8-6-w-2021-r,429812.html>, [data dostępu: 03.03.2022].
4. <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Orlen-przed-BP-i-Lotosem-Liczba-stacji-paliw-w-Polsce-wzrosla-7993222.html>, [data dostępu: 03.03.2022].
5. <https://www.cbre.pl/pl-pl/raporty>, [data dostępu: 03.03.2022].
6. <https://warrenrogers.com>, [data dostępu: 03.03.2022].

7. <https://www.veeder.com/us/>, [data dostępu: 03.03.2022].
8. <https://www.doverfuelingsolutions.com/fairbanks>, [data dostępu: 03.03.2022].
9. <https://www.banlaw.com/fuel-management-systems>, [data dostępu: 03.03.2022].
10. <https://www.opwglobal.com/opw-fms>, [data dostępu: 03.03.2022].
11. <https://www.orpak.com>, [data dostępu: 03.03.2022].
12. <https://petroconsulting.pl>, [data dostępu: 03.03.2022].
13. <https://petroster.pl>, [data dostępu: 03.03.2022].
14. <http://www.nwglde.org>, [data dostępu: 03.03.2022].

Dane kontaktowe:

dominik.golba@gmail.com

mcogiel@qsystems.pro

jakub.bularz@aiut.com

PRZYCZYNY, SKUTKI I METODY DIAGNOSTYKI ORAZ LECZENIA ROZSZCZEPU KRĘGOSŁUPA U DZIECI

Streszczenie (abstrakt): Opracowanie ma na celu wyjaśnienie czym jest rozszczep kręgosłupa oraz do jakich powikłań może on prowadzić. Praca zawiera informacje na temat terminologii kręgosłupa, pojęć związanych z rozszczepem, obwodowym układem nerwowym, ośrodkowym układem nerwowym, jak i operacyjnych możliwości leczenia.

Słowa kluczowe: rozszczep kręgosłupa, wady układu nerwowego, obwodowy układ nerwowy, ośrodkowy układ nerwowy, operacja rozszczepu kręgosłupa.

CAUSES, EFFECTS AND METHODS OF DIAGNOSTICS AND TREATMENT OF SPINE BLEACH IN CHILDREN

Abstract: This article explains what spina bifida is and what complications it can lead to. It contains knowledge about the terminology of the spine, concepts related to cleft, peripheral nervous system, central nervous system, as well as operational treatment options.

Keywords: spina bifida, defects of the nervous system, peripheral nervous system, central nervous system, spina bifida surgery.

Wstęp

Niepełnosprawność której poświęcona jest owa praca czyli rozszczep kręgosłupa [łac. *Spina Bifida*] jest to wada rozwojowa kręgosłupa, polegająca na nieprawidłowym rozwoju kręgosłupa spowodowanym rozszczepem. Jest to jedna z wad ośrodkowego układu nerwowego, a dokładniej zaburzenie rozwojowe rdzenia kręgowego. Osoba obciążona tą wadą może borykać się z problemami związanymi chociażby z osłabieniem mięśni kończyn dolnych, niekiedy tułowia, czy zaburzeniami czynności układu moczowego i przewodu pokarmowego. Dlatego osoba taka wymaga rehabilitacji i terapii.

Rozszczep kręgosłupa jako wrodzona wada ośrodkowego układu nerwowego i wynikające z niego powikłania

Układ nerwowy w organizmie pełni szczególną funkcję¹. Zawiaduje on zachowaniem i czynnościami całego organizmu. Swoją regulacyjną czynność wypełnia w oparciu o złożone mechanizmy samoregulacji². Jest nastawiony na połączenie ze światem zewnętrznym, zarządza aparatem ruchowym, odbiera informacje ze świata za pośrednictwem narządów

¹ Praca zbiorowa, *Atlas Anatomiczny*, Wydawnictwo Edukacyjne Literat, Toruń, 2007, s. 132.

² M. Nowak, *Anatomia, układ nerwowy*, [w:] *Encyklopedia Zdrowia*, (red.) Rewerski W., Gumułka W., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1997, t. 1, s. 54.

zmysłów, jak również integruje czynności poszczególnych narządów oraz dba o wewnętrzną równowagę organizmu³.

Układ nerwowy dzieli się na układ nerwowy obwodowy i układ nerwowy ośrodkowy⁴. Pierwszy z wymienionych tworzony jest przez nerwy rdzeniowe, nerwy czaszkowe, oraz przez związane z nimi sploty i zwoje⁵. Drugi zaś złożony jest z dwóch podstawowych części: rdzenia kręgowego, który ukryty jest w kanale rdzeniowym kręgosłupa, oraz z mózgowia, które chronione jest przez kości czaszki⁶.

W skład ośrodkowego układu nerwowego wchodzi:

- Mózgowie, które stanowi część ośrodkowego układu nerwowego, położone w jamie czaszki⁷. W jego skład wchodzi: pień mózgu, mózdzek, oraz dwie półkule mózgowe⁸.
- Półkule mózgu stanowiące mózg właściwy, który osadzony jest na pniu mózgu⁹.
- Śródmózgowie – stanowiące krótką część pnia mózgu, łącząca międzymózgowie z mózdzkiem i mostem¹⁰.
- Most – będący czworoboczną wyniosłością, z tyłu łącząca się z rdzeniem przedłużonym, z przodu z śródmózgowie, od góry i z boków zaś z mózdzkiem¹¹.
- Międmózgowie – z tyłu ze śródmózgowie z przodu i z boków łączy się z półkulami mózgu¹².
- Rdzeń kręgowy – leżący w kanale kręgowym, kształtem przypomina walcowaty sznur, nieco spłaszczony w kierunku strzałkowym, mający średnicę około 1 centymetra. Zaczyna się bez wyraźnej granicy, na wysokości otworu potylicznego wielkiego, kończąc się na wysokości krawędzi górnej drugiego kręgu lędźwiowego, który zwany jest stożkiem rdzeniowym. Rdzeń kręgowy jest krótszy od kanału kręgowego, nie wypełnia więc go całego. Stanowiąc skupienie dróg nerwowych odmózgowych i domózgowych, potrafi przewodzić impulsy nerwowe. W konkretnych odcinkach rdzenia kręgowego, znajdują się ośrodki nerwowe, które zaopatrują określone odcinki ciała w nerwy ruchowe, czuciowe, naczyniowe i wydzielnicze, czyli ośrodki ruchowe: mięśni klatki piersiowej, mięśni kończyn dolnych, mięśni brzucha i przepony, kończyn górnych, przepony. Zaś ośrodki autonomiczne rdzenia kręgowego odpowiadają za: oddawanie

³ Praca zbiorowa, *Atlas...*, s. 132.

⁴ M. Nowak, *Anatomia...*, s. 54.

⁵ M. Nowak, *Anatomia...*, s. 54.

⁶ J. Strelau, *Psychologia Podręcznik akademicki, Podstawy psychologii* (red.) J. Strelau, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 2000, t. 1, s. 104.

⁷ J. Strelau, *Psychologia Podręcznik akademicki, Podstawy psychologii* (red.) J. Strelau, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 2000, t. 1, s. 132.

⁸ M. Nowak, *Anatomia...*, s. 55.

⁹ Tamże, s. 55.

¹⁰ Praca zbiorowa, *Atlas...*, s. 133.

¹¹ M. Nowak, *Anatomia...*, s. 59.

¹² Tamże, s. 57.

stolca, oddawanie moczu, wydzielnicze i naczynioruchowe dla gruczołów potowych skóry, wytrysku, wzdodu, odruchów źrenicy¹³.

W skład obwodowego układu nerwowego wchodzi:

- Nerwy czaszkowe – 12 par, odchodzących od podstawy mózgu oraz wychodzących z jamy czaszki poprzez otwory podstawy czaszki. Idąc od tyłu ku przodowi w kolejności są to nerwy: podjęzykowy, dodatkowy, błędny, językowo gardłowy, przedsionkowo-ślimakowy, twarzowy, odwodzący, trójdzielny, błoczkowy, okołoruchowy, wzrokowy, węchowy¹⁴.
- Nerw rdzeniowy – powstaje ze złączenia ruchowego korzenia brzuszego, który odchodzi od rdzenia kręgowego, z korzeniem grzbietowym czuciowym, który rozpoczyna się w zwoju rdzeniowym. W jego skład wchodzi włókna nerwowe autonomiczne, czuciowe i ruchowe¹⁵.

Układ nerwowy, który obejmuje rdzeń kręgowy, nerwy obwodowe i mózg, spełnia funkcję harmonizującą wszystkie czynności życiowe człowieka. Związki podstawowych części tegoż układu formują się podczas pierwszych czterech tygodni życia łonowego¹⁶.

Wady rozwojowe są przypadkami nieprawidłowo rozwijającego się płodu. Najcięższe z wad wrodzonych to wady ośrodkowego układu nerwowego. Należą one do najcięższych schorzeń neurologicznych i są przyczyną 40% wszystkich zgonów w ciągu pierwszego roku życia. U dzieci, którym uda się przeżyć, powodują występowanie opornej na leczenie padaczki, upośledzenia umysłowego lub zaburzeń neurologicznych o różnym stopniu nasilenia. Szacuje się, że 20% dzieci z UON (wadami ośrodkowego układu nerwowego), dotknięte jest również towarzyszącymi innymi wadami wrodzonymi. Dotyczą one najczęściej układu moczowego, kostnego lub sercowo-naczyniowego¹⁷.

Wrodzone wady układu nerwowego mogą być dziedzicznie (genetycznie) uwarunkowane lub mogą powstać w późniejszych okresach rozwoju płodu, na wskutek działania różnych czynników szkodliwych: fizycznych, chemicznych, niektórych chorób zakaźnych, zaburzeń odżywiania i innych¹⁸.

Najcięższą wadą rozwojową jest częściowy lub całkowity niedorozwój rdzenia kręgowego i mózgu, a nawet brak czaszki. Czasami, występują rozszczepy mózgu i czaszki. Poprzez w ten sposób powstały ubytek kości, mogą wypuklać się zarówno mózg jak i opony – przepuklina oponowa. Czasem dochodzi do nienaturalnego połączenia powierzchni skóry z przestrzenią płynową mózgu. Zwie się to także przetoką płynową. Rozszczepy kręgosłupa pod postacią niespojenia kilku lub jednego łuku kręgow, tzw. tarń dwudzielna, również należą

¹³ Praca zbiorowa, *Atlas...*, s. 135.

¹⁴ M. Nowak, *Anatomia...*, s. 62.

¹⁵ Praca zbiorowa, *Atlas...*, s. 136.

¹⁶ M. Borkowska, I. Derulska, B. Skórzak, A. Górczyńska, H. Schmidt, H. Eysymont, *Dziecko niepełnosprawne ruchowo, usprawnianie ruchowe*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, s. 116.

¹⁷ I. Herman-Sucharska, *Wady rozszczepowe kręgosłupa – od diagnostyki do terapii*, „Przegląd Lekarski”, 2013, nr. 70, s. 344.

¹⁸ W. Mazurowski, *Neurochirurgia, Wady wrodzone układu nerwowego*, [w:] *Encyklopedia Zdrowia*, (red:) W. Rewerski, W. Gumułka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1997, t. 2, s. 1550.

do częstych zaburzeń rozwojowych. Rozszczepy same w sobie nie powodują istotnego kalectwa.

Zdarza się, że w miejscu rozszczepu powstaje przepuklina oponowo-rdzeniowa lub oponowa, czasem nawet dość znacznych rozmiarów. Rzadko występującymi wadami są: różnego rodzaju niedorozwoje rdzenia i mózgu, jamistość rdzenia, ściśnięcie czaszki. Pojawia się to wskutek zbyt wczesnego zrośnięcia się szwów kostnych, wodogłowie, nieprawidłowe ukształtowanie kości lub podstawy czaszki z uciskiem na elementy nerwowe, wadliwe połączenie kręgosłupa z czaszką i inne¹⁹.

Wady ośrodkowego układu nerwowego powstają na wskutek zaburzeń procesu zamykania się cewy nerwowej, co następuje do 6 tygodnia ciąży we wczesnym okresie embriogenezy. Te zaburzenia, które zachodzą w obrębie głowowego odcinka cewy nerwowej, prowadzą do przepuklin rdzenia kręgowego jak i bezmózgowia. Z tegoż względu wady ośrodkowego układu nerwowego możemy podzielić na:

- 1) Wodogłowie,
- 2) Zaburzenia rozwojowe rdzenia kręgowego, czyli: przepuklina oponowa, przepuklina rdzeniowa, przepuklina oponowo – rdzeniowa, tarń dwudzielną (*spina bifida*),
- 3) Zaburzenia rozwojowe mózgu, w skład czego wchodzi przepuklina mózgowo-rdzeniowa, przepuklina mózgowa, bezmózgowie (*exencephalia*), wielkomózgowie oraz małomózgowie prawdziwe²⁰.

Etiologia wad UON (ośrodkowego układu nerwowego), pomimo licznych prób badawczych, pozostaje nadal zagadnieniem niewyjaśnionym do końca. Z badań epidemiologicznych wynika, że ich występowanie uzależnione jest od czynników genetycznych, które uwarunkowane są dziedziczeniem wielogenowym, jak i od czynników środowiskowych, powodujących aktywność zmutowanych genów. Wady UON mogą być również spowodowane czynnikami infekcyjnymi²¹.

Najczęstszymi wrodzonymi wadami UON są dysrafie, które są zaburzeniami zamykania się cewy nerwowej, powstające w okresie grzbietowej indukcji²².

Określenie – zespół dysrafii – wprowadził Bremer w 1927 roku, a określenie to jest właściwe dla wad, powstających w następstwie zaburzenia wytworu szwu środkowego cewy nerwowej oraz prawidłowego zamknięcia na różnych poziomach. Rozszerzenie zakresu zaburzeń, które włączane są do tego zespołu, to anomalie, które powstają bardzo wcześnie, jeszcze przed ukształtowaniem się nerwowej płytki, jak i po zamknięciu cewy nerwowej, spowodowało wprowadzenie określenia – wady cewy nerwowej. Poszukiwano przyczyny wad z tej grupy, lecz nie znajdując wspólnego teratogenu, podaje się, iż następuje to przez

¹⁹ W. Mazurowski, *Neurochirurgia...*, s. 1550.

²⁰ M. Perenc, *Wady ośrodkowego układu nerwowego – etiologia, diagnostyka prenatalna i profilaktyka*, „Przewodnik Lekarza”, 2002, s. 51.

²¹ M. Perenc, *Wady...*, s. 51.

²² I. Herman-Sucharska, *Wady...*, s. 344.

niedobór kwasu foliowego, kwas walproinowy i cukrzycę matki. Podkreśla się również współdziałanie czynników zewnątrzpochodnych oraz predyspozycji genetycznej²³.

Stan dysgraficzny oraz mielodysplazja – to zaburzenia wzajemnego oddziaływania przeciw sobie struktur neuromezodermalnych, następujące w okresie formowania się cewy nerwowej. Są w stanie doprowadzić do powstawania wad rdzenia kręgowego (mielodysplazja) oraz w 4. tygodniu rozwoju zarodka, podczas gdy cewa nerwowa zamyka się, do nieprawidłowego ukształtowania kanału kręgowego czyli do dysrafii. Zarówno ona jak i mielodysplazja występują pod różnymi postaciami: od praktycznie niedostrzegalnych zmian w obrębie kręgosłupa – do rozleglejszych zniekształceń, w których poprzez nie zarośnięty kanał kręgowy uwypuklać się mogą opony rdzeniowe (mieningocele) lub rdzeń i opony (meiningomyelocele). Takie zmiany mogą dotyczyć całego kręgosłupa, jednakże najczęściej lokalizują się, w odcinku lędźwiowo-krzyżowym, z powodu tego, iż on najpóźniej ulega zamknięciu w czasie rozwoju. Zaburzenia neurologiczne dotyczą zaś najczęściej kończyn dolnych. Rozszczep kręgosłupa może towarzyszyć mielodysplazji i odwrotnie²⁴.

Wady rdzenia to przepuklina oponowo rdzeniowa i tarń dwudzielna. Polegają one na braku spojenia łuków kręgowych, występują przeważnie na poziomie lędźwiowym oraz przy powstawaniu wrót dla przepuklin. Jeśli zaś dochodzi do wypuklenia pajęczynówki i opony twardej powstaje wówczas przepuklina oponowa. Przebiega ona zwykle bezobjawowo, jednak mogą pojawić się zaburzenia neurologiczne, na przykład niedowład wiotkie kończyn dolnych, zaburzenia czucia zwieraczy czy bóle korzeniowe. Na poziomie rozszczepu występują niekiedy zmiany barwnikowe skóry jak i owłosienie²⁵.

Wady rozwojowe kręgów – powstają w pierwszych tygodniach życia zarodkowego, w czasie różnicowania i formowania się tkanki mezodermalnej. Są one następstwem niewłaściwego zamknięcia lub niezamknięcia kanału kręgowego, nieprawidłowego rozwoju związków trzonów kręgów oraz niewykształcenia się określonych odcinków kanału kostnego²⁶.

Z powodu dysplazji rdzenia, czyli przepukliny, na poziomie wady rdzenia towarzyszą anomalie rozwojowe kręgów, jak również częstokroć inne nieprawidłowości rozwojowe, między innymi układu kostnow stawowego, mózgu, czy układu moczowego. Nadzwyczajnie często przepuklinie oponowo-rdzeniowej towarzyszy również wodogłowie. Objawia się szybszym niż powinno powiększeniem głowy niemowlęcia oraz jest związane z zaburzeniami krążenia płynu mózgowo-rdzeniowego, czyli cieczy, która normatywnie tworzy się w bocznych komorach mózgu, i wchłania się w przestrzeni podpajęcznej. Ich przyczyną mogą być choć rzadko następstwa zapalenia opon mózgowo – rdzeniowych, jak i wady rozwojowe mózgu. Jeśli równowaga między wchłanianiem i wytwarzaniem płynu

²³ W. Kozubski, P. Liberski (red.), *Choroby układu nerwowego*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2004, s. 226.

²⁴ T.S. Gaździk, *Ortopedia i traumatologia – podręcznik dla studentów medycyny*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2002, s. 259.

²⁵ W. Kozubski, P. Liberski (red.), *Choroby układu nerwowego*, op. cit., s. 226.

²⁶ T.S. Gaździk, *Ortopedia...*, s. 255.

mózgowo-rdzeniowego nie zostanie przywrócona, jego ciśnienie może nadmiernie wzrastać, a zatem powodować wtórne uszkodzenia tkanki mózgowej²⁷.

U płodów z rozszczepem kręgosłupa rdzeń kręgowy jest narażony na uszkodzenia chemiczne i mechaniczne, które są powodowane głównie toksycznym wpływem płynu owodniowego na komórki nerwowe, które się rozwijają. Nie ma wątpliwości, że w macicy nabyte zniszczenia rdzenia kręgowego są przede wszystkim odpowiedzialne za katastrofalne i nieodwracalne obwodowe deficyty neurologiczne obecne przy urodzeniu. OFS – Open Fetal Surgery, czyli operacja wewnątrzmacicznego zamknięcia przepukliny, pozwala ograniczyć efekty rozszczepu kręgosłupa, przede wszystkim wgłębienia struktur mózgowia do rdzenia kręgowego oraz narastania wodogłowia²⁸.

Nieznane są sposoby zapobiegania wadom wrodzonym dziecka. Można jedynie zmniejszyć ryzyko. Badania wskazują, że ryzyko może zmniejszyć się do 70%, jeśli kobiety przyjmują kwas foliowy, co najmniej miesiąc przed ciążą oraz przez pierwsze trzy miesiące ciąży. Jednak należy pamiętać, iż kwas foliowy nie jest w mocy zapobiec wszystkim przypadkom rozszczepu kręgosłupa. Ciągłe istnieje szansa, że niektóre dzieci ją otrzymają, nawet mimo tego, że kobiety przyjmują właściwą dawkę kwasu foliowego każdego dnia²⁹.

Terminologia kręgosłupa i pojęcia związane z rozszczepem kręgosłupa

Kręgosłup tworzy ruchomą oś szyi i tułowia, leżącą pośrodkowo po grzbietowej stronie ciała. Na cały kościec składają się kończyny dolne i górne, klatka piersiowa, kręgosłup oraz czaszka³⁰.

Kręgosłup tworzy kolumna, która składa się z walcowatych kości, patrząc z boku – kształtem przypomina literę „S”. Kości kręgosłupa przedzielone są przez krążki zbudowane z elastycznej, spojistej tkanki, którą zwie się chrząstką. Krążki odpowiadają za amortyzację wstrząsów kręgosłupa podczas biegania. Z powodu swojej budowy i kształtu, kręgosłup zachowuje się podobnie do sprężyny, wystarczająco silnej do utrzymania ciężaru całego ciała, oraz na tyle giętkiej, by można ją było obracać i skręcać³¹.

Kręgosłup składa się z 33-34, poukładanych jeden na drugim, kręgów zbudowanych symetrycznie. W zależności od miejsca, w którym się znajdują, dzielimy je na: kręgi guziczne czyli ogonowe, w liczbie 4-5, kręgi lędźwiowe w liczbie 5, kręgi krzyżowe również w liczbie 5, kręgi grzbietowe czyli piersiowe w liczbie 12, oraz kręgi karkowe czyli szyjne, w liczbie 7. Jako podpora górnej części ciała, kręgosłup przybiera na odporności i mocy stopniowo ku dołowi, wskutek coraz to silniejszej budowy oraz coraz większych rozmiarów kręgów go tworzących. Z tej przyczyny kręgi piersiowe są silniej zbudowane i są większe niż szyjne; lędźwiowe mają masywniejszą budowę oraz są większe rozmiarowo niż piersiowe, krzyżowe zrastają się w jedną kość, zwaną krzyżową, która dzięki temu lepiej spełnia zadanie dźwigania

²⁷ Tamże, s. 257.

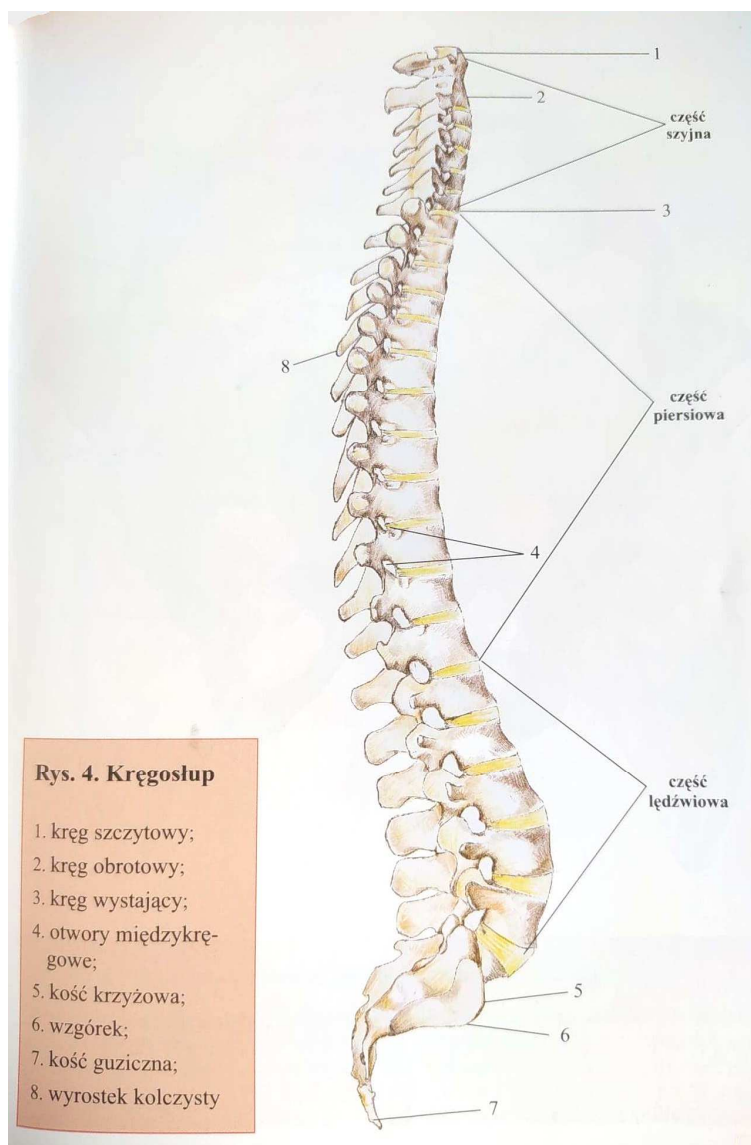
²⁸ *Współczesne metody rehabilitacji dzieci i młodzieży*, W. Kułak, B. Okurowska-Zawada, D. Sienkiewicz, G. Paszko-Patej, (red.) Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Białystok, 2014, s. 45.

²⁹ <https://www.spinabifidaassociation.org/resource/genetics-spina-bifida/>, Can Spina Bifida be prevented?, [dostęp: 12.01.2020].

³⁰ M. Nowak, *Anatomia...*, s. 15.

³¹ Praca zbiorowa, *Atlas...*, s. 14.

masy tułowia. Część ogonowa kręgosłupa nie jest tutaj ważna, ponieważ u człowieka znajduje się ona w szczątkowym stanie, jest również zbudowana z kręgów, które są znacznie mniejsze, właściwie tylko z pozostałych już po nich trzonów oraz podobnie jak kość krzyża tworzy jedną kość guziczną, często całkowicie skostniałą³².

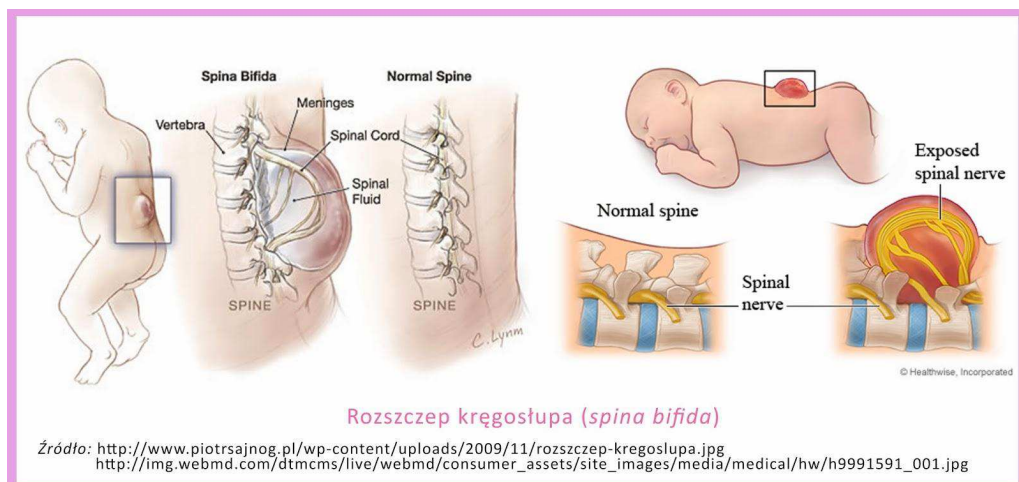

Ilustracja nr. 1. Graficzne ukazanie budowy kręgosłupa

Źródło: Praca zbiorowa, *Atlas Anatomiczny*, Toruń : Wydawnictwo Edukacyjne Literat, 2007, s. 15

³² M. Reicher, W. Łasiński, *Kręgosłup...*, s. 220.

Fizjologicznie kręgosłup w odcinku szyjnym wygina się ku przodowi co zwie się lordozą, w piersiowym ku tyłowi, nazywamy to kyfozą, w lędźwiowym ponownie wygina się ku przodowi (lordoza), w krzyżowym ponownie ku tyłowi (kyfoza). Kręgosłup w górnej części stawowo łączy się z podstawą czaszki stawem szczytowo-potylicznym. Umożliwia on ruchy zginania głowy do tyłu i do przodu, jak również na boki. Między pierwszym kręgiem czyli szczytowym, a drugim czyli obrotowym, występuje staw, który umożliwia ruchy w lewo i w prawo³³.

Ilustracja nr. 2. Graficzne ukazanie rozszczepu kręgosłupa

Źródło: <http://usmiechpaulinki.blogspot.com/2014/02/3-marca-2010-r.html>, [dostęp: 10.02.2020].

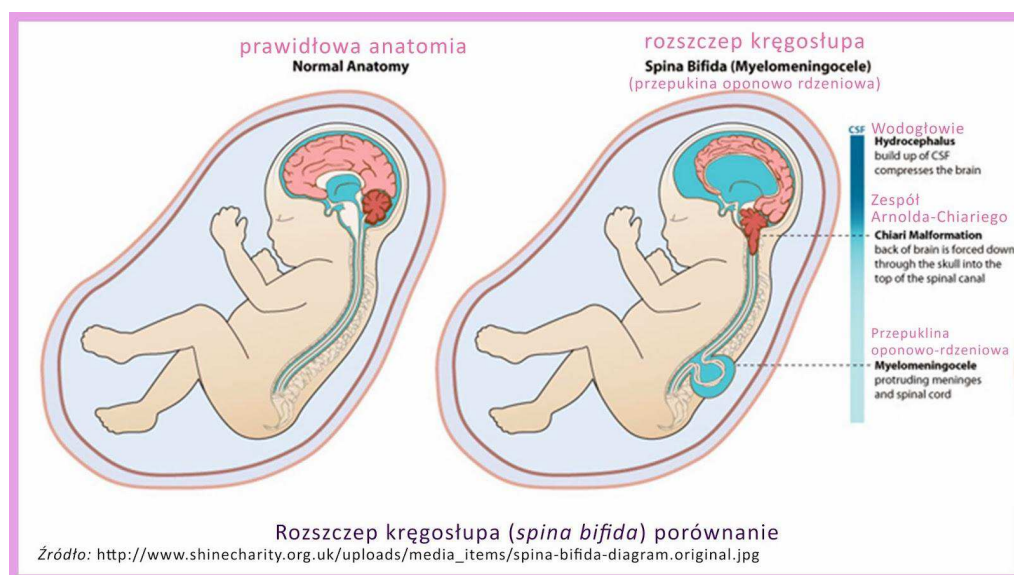
Rozszczep kręgosłupa jest jedną z wrodzonych wad układu nerwowego. Zalicza się go do szerokiej grupy zaburzeń rozwojowych. Kwintesencją zaburzeń rozwojowych jest to, że polega ona na tym, że część kręgów normalnie zamykających kanał kręgowy, który chroni rdzeń kręgowy, na przestrzeniach różnej wielkości, nie jest ze sobą połączonych. Przez tenże ubytek w ścianie kostnej, inaczej mówiąc przez rozszczep kręgosłupa, na zewnątrz wypuknąć się mogą opony oraz nieprawidłowo uformowany rdzeń kręgowy, w ten sposób stanowiąc tak zwaną przepuklinę oponowo-rdzeniową lub oponową. W najcięższych postaciach owej wady powierzchnia rdzenia nie jest pokryta żadną osłoną, w lżejszych zaś, guz przepuklinowy jest pokryty skórą oraz workiem oponowym. Wnyciowany rdzeń kręgowy jest wtedy narażony nie tylko na urazy mechaniczne, lecz również na zakażenie, które przez przestrzenie oponowe rozprzestrzeniać się może na wyżej położone piętra ośrodkowego układu nerwowego. Rozszczep kręgosłupa może występować na każdym odcinku kręgosłupa, jednak najczęściej spotyka się ją w obszarze lędźwiowo-krzyżowym. W obrębie przepukliny rdzeń kręgowy jest bardziej lub mniej nieprawidłowo wykształcony. Nerwy wychodzące z tejże okolicy do mięśni dolnych kończyn, dolnego odcinka przewodu pokarmowego i pęcherza moczowego, zawierają mniej włókien niż normalnie. W rozmaitym stopniu, niewykształcone są również włókna nerwowe, które

³³ Praca zbiorowa, *Atlas...*, s. 14.

doprowadzają do rdzenia informacje z mięśni, skóry, stawów, pęcherza i przewodu pokarmowego³⁴.

Rozszczep kręgosłupa zazwyczaj występuje w przeciągu pierwszych 28 dni ciąży, gdy cewa nerwowa formuje się, a rozszczep kręgosłupa często występuje, zanim kobieta dowie się, że jest w ciąży³⁵.

Powszechnie określany jako „stan płatka śniegu” wad wrodzonych, ponieważ nie ma dwóch identycznych przypadków, rozszczep kręgosłupa może wahać się od łagodnego do ciężkiego. Nasilenie zależy od wszystkiego, od umiejscowienia kręgosłupa do wielkości otworu³⁶.

Ilustracja nr. 3. Porównanie prawidłowej anatomii z rozszczepem kręgosłupa

Źródło: <http://usmiechpaulinki.blogspot.com/2014/02/3-marca-2010-r.html>, [dostęp: 10.02.2020]

Rozszczep kręgosłupa może być zauważalny lub ukryty przy narodzeniu dziecka. Pierwszy z nich – rozszczep kręgosłupa torbielowaty występować może w trzech odmianach, jakimi są: wycienianie rdzenia i opon, przepuklina oponowo-rdzeniowa oraz przepuklina oponowa. Charakteryzuje się on cystą zazwyczaj zlokalizowaną na grzbiecie noworodka, tuż po określeniu rodzaju rozszczepu. Przepuklina oponowa nie stanowi problemu ortopedyczno-rehabilitacyjnego, w przeciwieństwie do pozostałych dwóch. Chirurgiczne wczesne zamknięcie przepukliny jest w stanie usunąć zewnętrzne objawy tej wady, zaś wrodzony niedorozwój samego rdzenia nadal pozostaje, przez co skutki owej wady ujawniają się – często pogarszając stan kliniczny – w miarę rośnięcia dziecka. Drugi z nich jest odmianą, która jest łagodna, występuje bez przepukliny i zmian w rdzeniu. Większość

³⁴ M. Borkowska, I. Derulska, B. Skórzak, A. Górzyńska, H. Schmidt, H. Eysymont, *Dziecko...*, s. 116-117.

³⁵ <https://www.spinabifidaassociation.org/what-is-spina-bifida-2/>, What is Spina Bifida?, [dostęp: 11.01.2020].

³⁶ <https://www.spinabifidaassociation.org/what-is-spina-bifida-2/>, What is Spina Bifida?, [dostęp: 11.01.2020].

przypadków ukrytego rozszczepu kręgosłupa przebiega bezobjawowo i nie wymaga leczenia. Zazwyczaj ludzie dowiadują się o posiadaniu tego podczas diagnostyki rentgenowskiej miednicy lub kręgosłupa, wykonywanej z innego powodu³⁷.

Należy wymienić jeszcze grupy zaburzeń funkcjonalnych będących najważniejszymi następstwami wady kręgosłupa lub rozszczepu kręgosłupa:

- różnego stopnia osłabienie mięśni tułowia i kończyn dolnych,
- zaburzenia odżywiania i zniesienie czucia – tak zwane zmiany troficzne w porażonych częściach ciała,
- zaburzenia czynności przewodu pokarmowego i układu moczowego.

W zależności od ciężkości zaburzeń rozwojowych rdzenia kręgowego i umiejscowienia wady, ruchy nóg dziecka potrafią być całkowicie zniesione lub tylko osłabione³⁸.

Warte opisanie są również trzy najczęstsze rodzaje RK (rozszczepu kręgosłupa):

- Spina Bifida Occulta – jest najłagodniejszą formą rozszczepu kręgosłupa. W okultyzmie zewnętrzna część co niektórych kręgów nie została całkowicie zamknięta. Rozłamy w kręgach są na tyle małe, iż rdzeń kręgowy nie wystaje. W miejscu uszkodzenia skóra może być normalna bądź może z niej wyrastać trochę włosów, jak również na skórze może znaleźć się znamię lub wgłębienie³⁹. Często nazywa się go „ukrytym rozszczepem kręgosłupa”, gdyż około 15% zdrowych ludzi go ma, lecz o tym nie wie. Spina Bifida Occulta (SBO) zazwyczaj nie powoduje szkód oraz nie ma widocznych znaków. Nerwy oraz rdzeń kręgowy zwykle są prawidłowe. Człowiek może dowiedzieć się, o posiadaniu ukrytego rozszczepu kręgosłupa po prześwietleniu pleców. Jest to uważane za przypadkowe odkrycie, ponieważ prześwietlenie wykonuje się zwykle z innych powodów. Jednakże w niewielkiej grupie osób z ukrytym rozszczepem kręgosłupa (*Spina Bifida Occulta*) mogą wystąpić objawy neurologiczne i bólowe. Związany sznur może okazać się podstępną komplikacją, która wymagać może zbadania przez neurochirurga⁴⁰.
- Meningocele – stanowi najmniej rozpowszechnioną formę rozszczepu kręgosłupa. W owej formie, pojedyncza wada rozwojowa pozwala jedynie na przepuklinę opon mózgowych pomiędzy kręgami. Ponieważ układ nerwowy zostaje nieuszkodzony, osoby z tą wadą prawdopodobnie przez długi czas nie będą cierpieć na problemy zdrowotne⁴¹. Meningocele powoduje, że część rdzenia kręgowego, przechodzi przez kręgosłup jak wypchnięty worek. Płyn nerwowy znajduje się nadal w worku i zazwyczaj nie ma uszkodzenia nerwu. Osoby z tym schorzeniem mogą być obciążone niewielkimi niepełnosprawnościami⁴².

³⁷ Z. Wrzosek, J. Bolanowski, (red.), *Podstawy rehabilitacji dla studentów medycyny*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2011, s. 70.

³⁸ D. Borkowska, I. Derulska, B. Skórzak, A. Górzyńska, H. Schmidt, H. Eysymont, *Dziecko...*, s. 117-118.

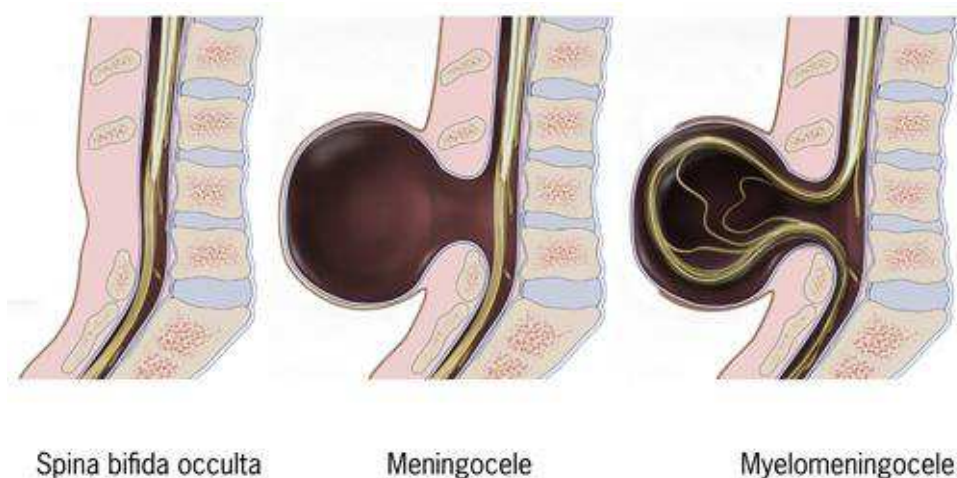
³⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Spina_bifida, [dostęp: 16.01.2020].

⁴⁰ <https://www.spinabifidaassociation.org/what-is-spina-bifida-2/>, Types od Spina Bifida, [dostęp: 11.01.2020].

⁴¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Spina_bifida, [dostęp: 16.01.2020].

⁴² <https://www.spinabifidaassociation.org/what-is-spina-bifida-2/>, Types od Spina Bifida, [dostęp: 11.01.2020].

- Mielomeningocele – zwany również jako Meningomyelocele jest najcięższą postacią rozszczepu kręgosłupa. Powoduje on najcięższe powikłania, oraz wpływa negatywnie na nerwy i opony mózgowe⁴³. Dzieje się to wtedy, gdy nerwy i części rdzenia kręgowego przechodzą poprzez otwartą część kręgosłupa, ponadto uszkadza nerwy i powoduje inne niepełnosprawności⁴⁴. Owa postać rozszczepu występuje podczas trzeciego tygodnia rozwoju embrionalnego, podczas gdy zamykają się pory rurki nerwowej⁴⁵. Od siedemdziesięciu – do dziewięćdziesięciu procent dzieci z tymże schorzeniem także ma zbyt dużo płynów w mózgu. Spowodowane jest to niemożnością prawidłowego spłynięcia płynu chroniącego rdzeń kręgowy i mózg. Płyn gromadzi się, co powoduje obrzęk i ciśnienie. Bez leczenia głowa staje się zbyt duża oraz może spowodować uszkodzenie mózgu. Dzieci nie mające rozszczepu kręgosłupa, także mogą mieć ten problem, dlatego też rodzice powinni profilaktycznie skonsultować się z lekarzem⁴⁶.

Ilustracja nr 4. Zobrazowanie trzech najczęstszych rodzajów rozszczepu kręgosłupa

Źródło: <https://ponseti.pl/stopa-konsko-szpota-wa-a-rozszczep-kręgosłupa/>, [dostęp: 10.02.2020]

Meningomyelocele, czyli przepuklina oponowo-rdzeniowa, zawiera zależne od poziomu, na którym się znajduje, elementy nerwowe. Do przepukliny może zostać wciągnięty sam rdzeń albo, na poziomie przepukliny otwartej, twór, który zbudowany jest z naczyń i tkanki łącznej, z udziałem większych lub mniejszych fragmentów tkanki nerwowej zwanej *area medullovasculosa*. Może on być pokryty oponami lub skórą. Rdzeń znajdujący się w kanale poniżej lub powyżej przepukliny zwykle wykazuje różnego rodzaju zaburzenia rozwojowe. Jest to również typ przepukliny, wewnątrz którego nadmiernie rozдутy środkowy kanał „wpycha” część rdzenia do worka przepuklinowego. Przepukliny określa się w zależności od tego czy układ płynowy rdzenia, komunikuje się z zewnętrznym światem, dlatego też istnieją

⁴³ https://en.wikipedia.org/wiki/Spina_bifida, [dostęp: 16.01.2020].

⁴⁴ <https://www.spinabifidaassociation.org/what-is-spina-bifida-2/>, Types of Spina Bifida, [dostęp: 11.01.2020].

⁴⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Spina_bifida, [dostęp: 16.01.2020].

⁴⁶ <https://www.spinabifidaassociation.org/what-is-spina-bifida-2/>, Types of Spina Bifida, [dostęp: 11.01.2020].

przepukliny oponowo-rdzeniowe jako zamknięte lub otwarte. Przepukliny oponowo-rdzeniowe jak i oponowe, występują łącznie u 0,1-0,25% żywych noworodków, z czego 80% to przepukliny oponowo-rdzeniowe. Zespół zmian neurologicznych jest zależny od lokalizacji oraz nasilenia zmian strukturalnych. Zlokalizowany jest najczęściej w okolicy lędźwiowo – krzyżowej i są to: zaburzenia czucia, niedowłady, zaburzenia zwieraczy, zmiany troficzne skóry, zależny jest od lokalizacji i nasilenia zmian strukturalnych⁴⁷.

Leczenie rozszczepu kręgosłupa

Leczenie ma na celu doprowadzenie do osiągnięcia, przez dziecko zdolności poruszania się i stania. Operacyjne leczenie zależy od dynamiki i wielkości rozwoju zmian chorobowych jak i wielkości zniekształceń wtórnych. Polega na korekcie wadliwego ustawienia kończyn i stawów, jak również na przeszczepach czynnych mięśni. Chora osoba wymaga długotrwałej i systematycznej rehabilitacji jak i stosowania aparatów ortopedycznych⁴⁸.

Leczenie operacyjne przynieść może poprawę dopiero po koniecznej rehabilitacji. Najlepsze wyniki dać mogą wczesne operacje, najlepiej pierwszego dnia po urodzeniu. Trzeba również zwrócić uwagę na możliwe współistnienie wodogłowa, wymagającego odpowiedniego leczenia⁴⁹.

Patrząc z perspektywy historycznej, standardem opieki medycznej było zamknięcie tej wady w ciągu pierwszych kilku dni życia niemowlęcia. Jednakże u dużej liczby dzieci rozwija się wodogłowie czyli ciężki płyn w mózgu, co z kolei wymaga założenia do końca życia drenażu mózgu⁵⁰.

Przełomowe badanie kliniczne większości znane jako badanie, dotyczące zarządzania przepukliną oponowo – rdzeniową, wykazało w 2011 roku, że operacja płodu w celu naprawy wady poprawić może wyniki u niemowląt, w porównaniu do naprawy poporodowej. W badaniu tym zastosowano metodę „otwartej histerotomii” czyli nacięcie macicy. Naprawy prenatalne niosą korzyści takie jak: poprawiona funkcja nóg, mniejsze zapotrzebowanie na przetoki mózgowe, niższe wskaźniki wodogłowa, zmniejszenie ryzyka postępującego uszkodzenia nerwów i rdzenia kręgowego, które spowodowane jest ekspozycją na płyn owodniowy, oraz szansa na niezależną ambicję⁵¹.

W 2011 roku *Texas Children Fetal Center* przyjęło jako standard opieki otwartą operację płodu, podejście zastosowane zostało w historycznym badaniu MOMS (*Management of Myelomeningocele Study*). Było to badanie kliniczne, w którym badano leczenie wady wrodzonej zwanej przepukliną oponowo-rdzeniową, będącej najcięższą postacią rozszczepu kręgosłupa. Badanie dotyczyło operacji prenatalnej (przed urodzeniem) i poporodowej (po porodzie) w celu naprawy tej wady⁵². *Texas Children Fetal Center* było jednym

⁴⁷ W. Kozubski, P. Liberski (red.), *Choroby układu nerwowego*, op. cit., s. 226.

⁴⁸ T.S. Gaździk, *Ortopedia i traumatologia...*, s. 260.

⁴⁹ W. Kozubski, P. Liberski (red.), *Choroby układu nerwowego*, op. cit., s. 226.

⁵⁰ Fetoscopic Repair of Spina Bifida [online], dostępny w internecie: <https://women.texaschildrens.org/program/texas-childrens-fetal-center/procedures-offered/fetoscopic-repair-spina-bifida>, [dostęp: 16. 07. 2020].

⁵¹ Fetoscopic Repair of Spina Bifida [online], dostępny w internecie: <https://women.texaschildrens.org/program/texas-childrens-fetal-center/procedures-offered/fetoscopic-repair-spina-bifida>, [dostęp: 16. 07. 2020].

⁵² https://en.wikipedia.org/wiki/MOMS_Tria, [dostęp: 8.01.2022].

z pierwszych ośrodków przeprowadzających procedurę leczenia RK. W otwartej histerotomii chirurgicznej, ubytek kręgosłupa płodu jest dostępny oraz naprawiany przez 7. centymetrowe nacięcie w poprzek macicy matki. Ryzyko, które związane jest z otwartą operacją płodu, uwzględnia pęknięcia macicy, konieczność wykonania cięcia cesarskiego oraz zwiększoną częstość porodów przedwczesnych⁵³.

An Illustrated Guide to Fetoscopic Repair of Spina Bifida

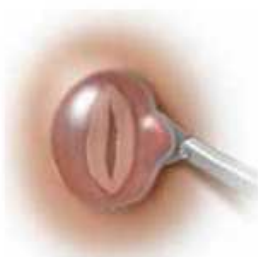
Step 1 - The uterus is accessed via a transverse incision made in the maternal abdomen.

Step 2 - The uterus is then exteriorized, and the fetus is positioned for surgery.

Step 3 - Fetoscopic ports are carefully inserted into the uterus under ultrasound guidance. After the ports are in place, some amniotic fluid is removed and exchanged with carbon dioxide gas to allow for better visualization and execution of the procedure. Prior to beginning the repair on the fetus, an injection of pain medication will be given.

Step 4 - The neurosurgeon will reduce the MMC sac.

Step 5 - The defect will be closed.

Illustrations by Beth Sumner

Ilustracja nr 5. Graficzne ukazanie przebiegu foskopowej operacji rozszczepu kręgosłupa

Źródło: <https://women.texaschildrens.org/sites/pavilion/files/pictures/FetoscopicRepairSpinaBifida.jpg>, [dostęp: 16.07.2020].

By zmniejszyć ryzyko, które związane jest z dużym nacięciem macicy, multidyscyplinarny zespół z Texas Children's w 2014 roku przeprowadził eksperymentalne

⁵³ Fetoscopic Reair of Spina Bifida [online], dostępny w internecie: <https://women.texaschildrens.org/program/texas-childrens-fetal-center/procedures-offered/fetoscopic-repair-spina-bifida>, [dostęp: 16.07.2020].

fetoskopowe zamknięcie wady cewy nerwowej, które było pierwszym w USA. Ta pionierska, minimalnie inwazyjna procedura, działa w ten sposób, że ubytek kręgosłupa naprawiany jest poprzez dwa małe 4. milimetrowe nacięcia w macicy, robione za pomocą małej kamery, którą zwie się fetoskopem⁵⁴.

Fetoskopową operację naprawczą przeprowadza się zazwyczaj pomiędzy 19. a 26. tygodniem ciąży. Matka otrzymuje leki zapobiegające skurczom jak i ogólne znieczulenie. Płód przed zabiegiem otrzymuje leki przeciwbólowe. W czasie trwania zabiegu brzuch matki otwierany jest w celu odsłonięcia macicy, po czym macica zostaje wyciągnięta. Następnie wykonuje się dwa 4-milimetrowe nacięcia w macicy, gdzie wkłada się porty fetoskopowe. Następnie usuwana jest część płynu owodniowego, która zastępowana jest gazowym dwutlenkiem węgla, co ma na celu poprawę wizualizacji. Do macicy przez porty wprowadzana jest mała luneta z kamerą na końcu oraz małe narzędzia chirurgiczne. Chirurg kierowany ultradźwiękami zamyka wadę, co chroni nerwy i rdzeń kręgowy płodu przed urazem i infekcją do końca ciąży. Na sam koniec macica wraca do brzucha, po czym nacięcie brzucha zostaje zamknięte, a ciąża zostaje wznowiona⁵⁵.

Taka naprawa oferuje te same, jak również nawet lepsze wyniki dla niemowlęcia po urodzeniu, niż otwarta operacja płodu oraz ma kilka istotnych dodatkowych korzyści, wynikających z zastosowania podejścia mniej inwazyjnego, w tym:

- Dłuższa ciąża, gdyż średni wiek w momencie porodu to 37-38 tygodni.
- Zmniejszone ryzyko pęknięcia macicy, porównując z metodą otwartej hysterotomii. Gdyby doszło do porodu drogą pochwową, wówczas powikłania związane z nieprawidłowo inwazyjnym łożyskiem czy rozrzedzeniem blizny macicy mogą być zmniejszone w razie kolejnych ciąż.
- Daje okazje do dopochwowego porodu w obecnych jak i przyszłych ciążach, co jest przeciwieństwem do metody otwartej hysterotomii, wymagającej cesarskiego cięcia. Od stycznia 2019 roku ponad 50% pacjentek – Texas Children's – po operacjach płodoskopowych miało poród drogami natury⁵⁶.

Lekarze Texas Children's w centrum płodowym w styczniu 2019 roku, przeprowadzili 58 napraw płodowych rozszczepu kręgosłupa, z dobrymi wynikami, czyli więcej niż w jakimkolwiek innym centrum płodowym na terenie Stanów Zjednoczonych. Podobnie jak w przypadku każdej, nawet innej interwencji chirurgicznej, również operacja płodu w celu naprawy RK wiąże się z pewnym ryzykiem, w tym: z utratą ciąży, porodem przedwczesnym, pęknięciem macicy, potrzebą cesarskiego porodu czy uszkodzeniem płodu⁵⁷.

⁵⁴ Tamże, [dostęp: 16.07.2020].

⁵⁵ Fetoscopic Reair of Spina Bifida [online], dostępny w internecie: <https://women.texaschildrens.org/program/texas-childrens-fetal-center/procedures-offered/fetoscopic-repair-spina-bifida>, [dostęp: 16.07.2020].

⁵⁶ Fetoscopic..., dostępny w internecie: <https://women.texaschildrens.org/program/texas-childrens-fetal-center/procedures-offered/fetoscopic-repair-spina-bifida>, [dostęp: 16.07.2020].

⁵⁷ Tamże, [dostęp: 16.07.2020].

Podsumowanie

Jednostka chorobowa, którą jest rozszczep kręgosłupa, prowadzi do wielu zagrożeń. Niepełnosprawność ruchowa sprawia, że mięśnie tułowia i kończyn dolnych są osłabione. Wystąpić mogą również zaburzenia odżywiania, zniesienie czucia w porażonych częściach ciała, czy zaburzenia czynności przewodu pokarmowego i układu moczowego. W zależności od ciężkości zaburzeń rozwojowych rdzenia kręgowego i umiejscowienia wady, ruchy nóg potrafią być całkowicie zniesione lub tylko osłabione. Większość chorych decyduje się na poruszanie się z pomocą wózka, który pozwala przebywać większe odległości w szybszym czasie. Na szczęście operacja płodu w celu naprawy wady może poprawić wyniki u niemowląt. Naprawy prenatalne niosą korzyści takie, jak: poprawiona funkcja nóg, mniejsze zapotrzebowanie na przetoki mózgowie, niższe wskaźniki wodogłowie, zmniejszenie ryzyka postępującego uszkodzenia nerwów i rdzenia kręgowego, które spowodowane jest ekspozycją na płyn owodniowy. Daje to dziecku lepszy start w przyszłość oraz szansę na niezależną ambicję.

BIBLIOGRAFIA

1. Balejko A., M. Zińczuk., (red.) *Terapia pedagogiczna w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Logopedyczne Antoni Balejko, Białystok 2006.
2. Bogdanowicz M., Kasica A., *Ruch Rozwijający dla wszystkich*, Wydawnictwo HARMONIA, Gdańsk 2003.
3. Bogdanowicz M., Kisiel. B, Przysnaska. M, *Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 1992.
4. Borkowska M., Derulska I., Skórzak B., Górzyńska A., Schmidt H., Eysymont H., *Dziecko niepełnosprawne ruchowo, usprawnianie ruchowe*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
5. Borkowska M., Derulska I., Skórzak B., Górzyńska A., Schmidt H., Eysymont H., *Dziecko niepełnosprawne ruchowo, wybrane zaburzenia neurorozwojowe*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
6. Borkowska M., *Niepełnosprawność – definicja, podział na grupy*, [w:] *Dziecko Niepełnosprawne Ruchowo, Usprawnienie Ruchowe*, [red:], Borkowska M., Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 1997, s. 9-11.
7. Centers for Disease Control and Prevention, *Living with Spina Bifida: School-Aged Children* [online], dostępny w Internet: <https://www.cdc.gov/ncbddd/spinabifida/school-age.html>, [dostęp: 12.01.2020].
8. Fetoscopic Repair of Spina Bifida [online], dostępny w internecie: <https://women.texaschildrens.org/program/texas-childrens-fetal-center/procedures-offered/fetoscopic-repair-spina-bifida>, [dostęp: 16.07.2020].
9. Ganczarska M., *Pedagog – Terapeuta XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, 2002.
10. Gaździk T. S., *Ortopedia i traumatologia – podręcznik dla studentów medycyny*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2002.
11. Herman – Sucharska I., *Wady rozszczepowe kręgosłupa – od diagnostyki do terapii*, „Przegląd Lekarski”, 2013, nr. 70.

12. Janicki K., *Środowiskowe uwarunkowania zdrowia lub choroby, Profilaktyka zdrowia i choroby*, [w:] *Encyklopedia Zdrowia Rodziny*, (red:) Janicki. K, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2005, t. 18, s. 1133.
13. Jastrząb J., *Rola i zadania nauczyciela terapeuty*, [w:] *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Dyslektycznego Dysleksja*, Polskie Towarzystwo Dysleksji, 2008, nr. 2.
14. Jastrząb J., *Terapia pedagogiczna jako metoda działania*, [w:] *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Dyslektycznego Dysleksja*, Polskie Towarzystwo Dysleksji, 2009, nr. 1.
15. Józwiak M., Kroll P., Mander M., Wojaczyńska-Stanek K., Matyja M., Rosół R., *Wspieranie rozwoju niemowląt i małych dzieci z rozszczepem kręgosłupa i wodogłowiem*, Genewa, World Health Organization, 1996.
16. Juszczak S., *Badania jakościowe w naukach społecznych szkice metodologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.
17. Kaja B., *Zarys terapii dziecka*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Bydgoszcz, 1998.
18. Kozubski W., Liberski P., (red:) *Choroby układu nerwowego*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2004.
19. Kuchta K., *Terapia pedagogiczna*, [w:] *Edukacja i Dialog*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 2001, nr 9-10, s. 84-85.
20. Kułak W., Okurowska-Zawada B., Sienkiewicz D., Paszko-Patej G., (red.) *Współczesne metody rehabilitacji dzieci i młodzieży*, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Białystok 2014.
21. Kurkowski Z. M., *Stymulacja audio-psycho-lingwistyczna – Metoda Tomatisa*, Audiofonologia, 2001, t. XIX.
22. Linder-Rozmus P., *Zeszyt informacyjny dla nauczyciela, terapeuty i nie tylko*, Wydawca: Fundacja Spina.
23. Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków, 2010.
24. Logarytmika, [online], dostępny w Internecie: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Logarytmika>, [dostęp: 01.2020].
25. Malicka A., *Terapia dziecka z rozszczepem kręgosłupa i wodogłowiem – studium przypadku*, „Logopedia Silesiana”, 2014, t. 3.
26. Maszke A.W., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.
27. Matuszczak E., Dąbek W., Hermanowicz A., Oksiuta M., oraz Dzienis-Koronkiewicz E., *Metody usprawniania i rehabilitacji dzieci urodzonych z przepukliną oponowo-rdzeniową*, Neurologia Dziecięca, 2012, t. 12.
28. Metoda dobrego startu, https://pl.wikipedia.org/wiki/Metoda_Dobrego_Startu, [dostęp: 24.01.2020].
29. Metoda Krakowska: https://pl.wikipedia.org/wiki/Metoda_krakowska, [dostęp: 24.01.2020].
30. Mikucka S., Gołębiowska A., *Pielęgnowanie dziecka zdrowego i chorego w domu, Kontrola oddawania stolca i moczu*, [w:] *Encyklopedia Zdrowia Rodziny*, (red.) K. Janicki, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2005, t. 8, s. 518.
31. Milanowska K., Dega W. (red:), *Rehabilitacja medyczna*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, 2003.
32. Najczęstsze rodzaje rozszczepu kręgosłupa, [online], dostępny w Internecie: https://en.wikipedia.org/wiki/Spina_bifida, [dostęp: 28.05.2020].
33. Nowak M., *Anatomia, kośćciec*, [w:] *Encyklopedia zdrowia*, (red.) W. Rewerski, W. Gumułka. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997, t. 1, s. 15.
34. Nowak M., *Anatomia, układ nerwowy ośrodkowy*, [w:] *Encyklopedia Zdrowia*, (red.) W. Rewerski, W. Gumułka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1997, t. 1, s. 55.

35. Nowak M., *Anatomia, układ nerwowy ośrodkowy*, [w:] *Encyklopedia Zdrowia*, (red:) W. Rewerski, W. Gumułka, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997, t. 1, s. 55.
36. Nowak M., *Anatomia, układ nerwowy*, [w:] *Encyklopedia Zdrowia*, (red:) W. Rewerski, W. Gumułka, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997, t. 1, s. 54.
37. Pastuszka A., *Rozszczep kręgosłupa – zeszyt informacyjny*, Katowice, Wydawca: Fundacja Spina, 2018.
38. Perenc M., *Wady ośrodkowego układu nerwowego – etiologia, diagnostyka prenatalna i profilaktyka*, „Przewodnik Lekarza”, 2002.
39. Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa, Wydawnictwo Żak, 2018.
40. Praca zbiorowa, *Atlas Anatomiczny*, Toruń : Wydawnictwo Edukacyjne Literat, 2007.
41. Reicher M., *Anatomia człowieka*, (red:) W. Łasiński, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2010, t. 1.
42. Reicher M., Łasiński W., *Kręgosłup*, [w:] *Anatomia człowieka*, (red:) W. Łasiński, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2010, t. 1, s. 219-297.
43. Rozszczep kręgosłupa (spina bifida) [online] dostępny w Internecie: http://img.webmd.com/dtmcms/live/webmd/consumer_assets/site_images/media/medical/hw/h9991591_001.jpg, [dostęp: 6.01.2020].
44. Rozszczep kręgosłupa (spina bifida) porównanie [online] dostępny w Internecie: http://www.shinecharity.org.uk/uploads/media_items/spina-bifida-diagram.original.jpg, [dostęp: 6.01.2020].
45. Rozszczep kręgosłupa (spina bifida), [online] dostępny w Internecie: <http://piotrsajgon.pl/wp-content/uploads/2009/11/rozszczep-kręgosłupa.jpg>, [dostęp: 6.01.2020].
46. Schmidt-Sidor B., *Wady wrodzone ośrodkowego układu nerwowego*, [w:] *Dziecko Niepełnosprawne Ruchowo, Wybrane Zaburzenia Neurorozwojowe*, (red:) Z. Łosiowski, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 1997, s. 35-42.
47. Skałbana B., Gretkowski A., *Problemy opiekuńczo wychowawcze*, Instytut Rozwoju Służb Społecznych, 2015, t.4.
48. Skałbana B., Gretowski A., *Terapia Pedagogiczna w ujęciu teoretycznym i praktycznym*, [w:] *Problemy Opiekuńczo Wychowawcze*, (red:) J. Starega – Piasek, Warszawa, Instytut Rozwoju Służb Społecznych, 2015, t. 4, s. 10-17.
49. Skorek E.M., *Terapia pedagogiczna, Zaburzenia rozwoju psychoruchowego dzieci*, Kraków, Impuls, 2010, t. 1.
50. Skórzak B., *Postępowanie leczniczo – usprawniające u dzieci rozszczepem kręgosłupa, przepukliną oponową i oponowo – rdzeniową*, [w:] *Dziecko Niepełnosprawne Ruchowo, Usprawnienie Ruchowe*, (red:), M. Borkowska, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1997, s. 116-145.
51. *Social Development*, „The Jeffras’ Program that promotes a healthy school environment for students with Spina Bifida”, [dostęp: 11.02.2020].
52. Spina Bifida Associaton, *Can Spina Bifida be prevented?* [online], dostępny w Internecie: <https://www.spinabifidaassociation.org/resource/genetics-spina-bifida/>, [dostęp: 12.01.2020].
53. Spina Bifida Associaton, *Social Development* [online], dostępny w Internecie: <https://www.spinabifidaassociation.org/resource/social-development/>, [dostęp: 11.02.2020].
54. Spina Bifida Associaton, *Types of Spina Bifida*, [online], dostępny w Internecie: <https://www.spinabifidaassociation.org/what-is-spina-bifida-2/>, [dostęp: 11.01.2020].
55. Spina Bifida, [online], dostępny w Internecie: https://en.wikipedia.org/wiki/Spina_bifida, [dostęp: 12.01.2020].
56. SPINA, Edukacja [https://spina.com.pl/edukacja/], Edukacja, [dostęp: 11.01.2020].
57. Stankowski A., *Chowanna. Terapia pedagogiczna*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009, t.1.

58. Stankowski A., *Terapia pedagogiczna – wprowadzenie*, [w:] Chowanna, (red.) A. Stankowski, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009, t. 1, s. 9-32.
59. Strelau J., *Psychologia Podręcznik akademicki, Podstawy psychologii*, (red.) J. Strelau, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 2000, t. 1.
60. Terapia integracji sensorycznej, https://pl.wikipedia.org/wiki/Terapia_integracji_sensorycznej, [dostęp: 24.01.2020].
61. Walkowiak H., *EEG Biofeedback, Charakterystyka, zastosowanie, opinie specjalistów*, „Studia Edukacyjne”, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, 2015, nr 36.
62. Wrzosek Z., Bolanowski J., (red.), *Podstawy rehabilitacji dla studentów medycyny*, Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2011.

Dane kontaktowe:

patrycja.kajtoch17@gmail.com

Część VI

STRATEGIE ZARZĄDZANIA ZASOBAMI LUDZKIMI W GLOBALNEJ GOSPODARCE

Katarzyna Franik

Politechnika Śląska

Wydział Organizacji i Zarządzania w Zabrze

ASPEKTY ZWIĄZANE Z ZATRUDNIANIEM PRACOWNIKÓW W SZCZEGÓLNOŚCI EWIDENCJA CZASU PRACY I WYNAGRODZENIE ZE STOSUNKU PRACY

Streszczenie (abstrakt): Artykuł dotyczy aspektów związanych z zatrudnianiem pracowników na umowę o pracę. Na początku została przedstawiona krótka charakterystyka poszczególnych rodzajów umów o pracę oraz różnice występujące pomiędzy umową o pracę a umowami cywilnoprawnymi. Następnie poruszone zostały kwestie z czasem pracy oraz jego ewidencją. Zwrócono uwagę na sposób ustalenia wymiaru czasu pracy oraz porównanie poszczególnych systemów czasu pracy. Później zaprezentowano istotę wynagrodzenia ze stosunku pracy, funkcje, cechy i składniki. Na końcu omówiono sprawy związane z wynagrodzeniem za czas niewykonywania pracy.

Słowa kluczowe: stosunek pracy, wynagrodzenie, ewidencja czasu pracy, umowa o pracę

ASPECTS RELATING TO EMPLOYING WORKERS, IN PARTICULAR REGISTRATION OF WORKING TIME, SALARY FOR THE WORK

Abstract: The article is about aspects related to the employment of workers under an employment contract. At the beginning, a short description of individual types of employment contracts is presented, as well as the differences between an employment contract and civil law contracts. Then, issues related to working time and its records were raised. Attention was paid to the method of determining the working time and the comparison of individual working time systems. Later, the essence of remuneration from the employment relationship, functions, features and components were presented. Finally, issues related to remuneration for not performing work are discussed.

Keywords: employment relationship, salary, registration of working time, employment contract

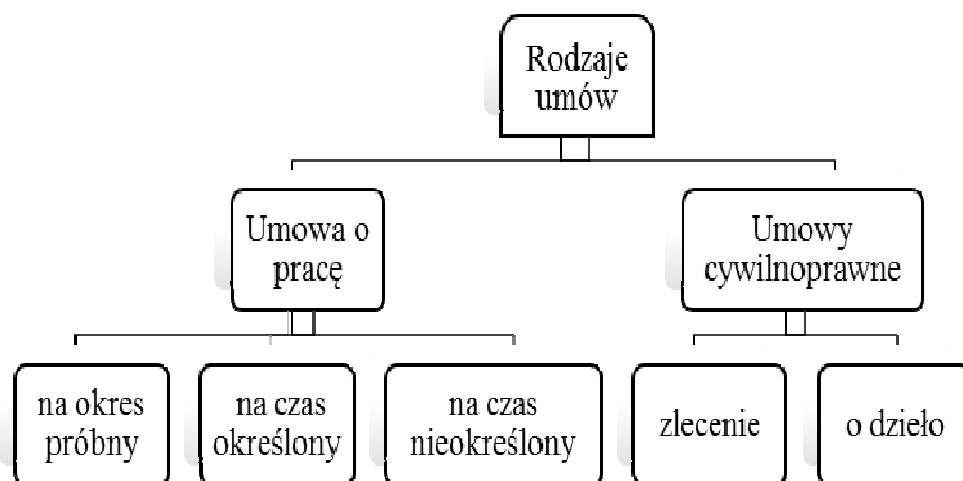
Wstęp

Sporządzanie dokumentacji związanej z przebiegiem zatrudnienia oraz jej archiwizacja, prowadzenie ewidencji i rozliczanie czasu pracy, ustalanie i terminowa wypłata wynagrodzeń to jedno z wielu zadań realizowanych przez specjalistów zatrudnionych w działach kadrowo-płacowych. Wykonywanie tych obowiązków jest kluczem do prawidłowego i sprawnego funkcjonowania każdego podmiotu gospodarczego. Bez wszechstronnej wiedzy i znajomości przepisów prawa pracy, podatkowego i ubezpieczeń społecznych realizowanie tych powinności może sprawiać wiele trudności. Co roku mają miejsce nowelizacje wybranych przepisów Kodeksu pracy oraz innych aktów prawnych, a zrozumienie oraz wdrażanie

nowych regulacji często jest trudne i pracochłonne. Z pomocą przychodzą nowoczesne i na bieżąco aktualizowane programy kadrowo-płacowe. W niniejszym artykule przedstawiono zagadnienia związane z zawieraniem umów o pracę oraz wskazano różnice pomiędzy umową o pracę a umowami cywilnoprawnymi. Co więcej scharakteryzowano podstawowe pojęcia związane z czasem pracy oraz sposobami jego ewidencji w zakładach pracy, a także opisano poszczególne rodzaje absencji. Zaprezentowano również pojęcie, istotę, funkcje, cechy, składniki wynagrodzenia ze stosunku pracy oraz podstawy prawne.

Rodzaje umów z pracownikami

W jednostkach gospodarczych najczęściej stosowaną formą zatrudnienia jest umowa o pracę, która uregulowana została w Kodeksie pracy. Aczkolwiek nie jest to jedyna możliwość, często nawiązywane są również umowy cywilnoprawne. Do najbardziej popularnych zalicza się umowę zlecenie i o dzieło. Jak wskazuje nazwa kwestie wykonywania pracy w ramach tych umów reguluje Kodeks cywilny. Ponadto osoby zatrudnione na podstawie umów cywilnoprawnych nie są pracownikami w rozumieniu Kodeksu pracy. Bowiem „pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę.”¹ Na rysunku 1 został przedstawiony podstawowy podział form zatrudnienia.

Rys. 1. Podstawowy podział form zatrudnienia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020, poz. 1320, art. 25

¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 2

Umowa o pracę

Tabela 1. Charakterystyka umów o pracę

Rodzaj umowy o pracę	Cechy charakterystyczne
Umowa na okres próbny	• umowa terminowa; • może zostać zawarta maksymalnie na 3 miesiące; • celem jej zawięzania jest weryfikowanie umiejętności i wiedzy pracownika w wykonywaniu danej pracy; • warunkiem zawarcia kolejnej umowy o pracę na okres próbny jest powierzenie pracownikowi pracy innego rodzaju ; • różne okresy wypowiedzenia (3 dni robocze, 1 tydzień, 2 tygodnie) w zależności od długości okresu próbnego.
Umowa na czas określony	• okres zatrudnienia nie może przekraczać 33 miesięcy; • łączna liczba umów nie może przekraczać trzech; • w przypadku umowy zawartej na czas dłuższy niż 6 miesięcy strony mogą wprowadzić do jej treści możliwość jej wcześniejszego rozwiązania z zachowaniem 2 tygodniowego okresu wypowiedzenia; • ulega rozwiązaniu z upływem okresu, na który została zawarta, bez potrzeby składania dodatkowych oświadczeń woli przez strony.
Umowa na czas nieokreślony	• umowa bezterminowa; • różne okresy wypowiedzenia w zależności od stażu pracy (2 tygodnie, 1 miesiąc, 3 miesiące); • obowiązek uzasadnienia wypowiedzenia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Beliczyńska M., Bobak A., Długosz J., Drózd B., *Wynagrodzenia pracowników 2014*, Forum Doradców Podatkowych S.C., Kraków 2014, s.13-15., Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 25

Pracodawca ma do wyboru różne formy zatrudnienia, jednakże na ogół decyduje się na zatrudnienie pracownika na umowę o pracę, która bezwzględnie powinna zostać zawarta w formie pisemnej. Ponadto prawidłowo sporządzona umowa o pracę powinna zawierać kilka elementów, do najważniejszych z nich zalicza się:

- strony umowy: pracownik i pracodawca;
- rodzaj umowy i data jej zawarcia;
- warunki pracy (m.in. rodzaj i miejsce wykonywania pracy, data jej rozpoczęcia, wymiar czasu pracy);
- warunki wypłaty wynagrodzenia (m.in. wysokość, termin i sposób wypłaty)².

Umowa o pracę nie jest umową rezultatu, ale starannego działania, czyli dokładnego, rzetelnego i solidnego wykonywania swoich powinności oraz obowiązków służbowych.

² M. Wojaś, *Wynagrodzenia i inne świadczenia na rzecz pracowników – dokumentacja i ewidencja księgowa*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – Zarząd Główny w Warszawie, Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych, Warszawa 2011, s. 26.

Co ważniejsze, każdy pracownik zatrudniony w ramach umowy o pracę ponosi odpowiedzialność w przypadku nieprawidłowego wykonania swoich zadań.³

W tabeli 1 przedstawiono cechy charakterystyczne poszczególnych rodzajów umów o pracę.

Umowy cywilnoprawne

Najpopularniejszymi umowami cywilnoprawnymi są umowa zlecenie i o dzieło. Istnieje wiele różnic pomiędzy tym typem umów a pracą wykonywaną na podstawie umowy o pracę:

- brak podporządkowania;
- umowę można wypowiedzieć w dowolnym terminie;
- oparte na przepisach Kodeksu cywilnego;⁴
- większa niezależność w tworzeniu treści tych umów;
- brak przewencji i przywilejów pracowniczych, jakie gwarantuje zatrudnionym Kodeks pracy.⁵

strony umowy	•zleceniodawca- osoba zlecająca wykonanie określonych czynności; •zleceniobiorca - osoba przyjmująca zlecenie.
treść umowy	•spis czynności, które ma za zadanie wykonać zleceniobiorca; •brak nazwy stanowiska pracy.
warunki określone w umowie	•wysokość wynagrodzenia; •liczba godzin do przepracowania w skali miesiąca; •termin i sposób wypłaty wynagrodzenia.
powinności zleceniobiorcy	•wykonanie czynności z należytą starannością; •brak gwarancji osiągnięcia określonego efektu.

Rys. 2. Cechy charakterystyczne umowy zlecenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Nowacka I., Rotkiewicz M., *Umowy cywilnoprawne jako formy zatrudnienia – umowa zlecenie, umowa o dzieło*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2015, s. 12, 15, 20-21

Są również pewne podobieństwa umowa zlecenie tak samo jak umowa o pracę jest umową starannego działania. Osoba świadcząca pracę zobowiązuje się do solidnego wykonania określonych czynności na rzecz pracodawcy⁶. Umowa zlecenie posiada wiele cech

³ A. Szafran, *Kadry i płace. Podręcznik*, Wydawnictwo Ekonomik, Warszawa 2018, s. 11.

⁴ A. Jacewicz, D. Małkowska, *Kadry i płace 2017 Obowiązki pracodawców, Rozliczanie świadczeń pracowniczych, Dokumentacja kadrowa, podatkowa i ZUS*, Wydanie XVI uaktualnione, stan prawny 1 stycznia 2017 ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk, 2017, s. 504.

⁵ M. Nyk, *Polityka wynagrodzeń w Polsce – teoria i praktyka*, Difin S.A, Warszawa 2016, s. 229.

⁶ I. Nowacka, M. Rotkiewicz, *Umowy cywilnoprawne jako formy zatrudnienia – umowa zlecenie, umowa o dzieło*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 13.

charakterystycznych, które odróżniają ją od innych umów cywilnoprawnych. Przedstawia je rysunek 2.

Kolejnym rodzajem umowy cywilnoprawnej jest umowa o dzieło. „Przez umowę o dzieło przyjmujący zamówienie zobowiązuje się do wykonania oznaczonego dzieła, a zamawiający do zapłaty wynagrodzenia.”⁷ Jest to umowa rezultatu, ponieważ wykonawca dzieła zaręcza, że wykona je w należyty sposób, co więcej jest odpowiedzialny za osiągnięcie danego efektu. Zarówno zamawiający jak i wykonawca dzieła mają określone prawa i obowiązki.

Do praw i powinności wykonawcy dzieła zalicza się:

- pełną swobodę w wyborze czasu oraz sposobie wykonania dzieła,
- odpowiedzialność za rezultat swojej pracy.⁸

Zamawiający po spełnieniu pewnych warunków ma możliwość odstąpienia od umowy. Przykładowo może skorzystać z tego prawa bez wskazania dodatkowego terminu, jeśli wykonawca opóźnia w czasie rozpoczęcie pracy lub jej wykończenie. Oprócz tego ma możliwość ustanowienia dodatkowego terminu i ponaglenia przyjmującego zamówienie w celu modyfikacji formy wykonania, jeśli wykonał on pracę w sposób nieprawidłowy oraz różniący się od ustaleń.⁹

Czas pracy i jego ewidencja

Kodeks pracy w dziale VI określa normy oraz wymiar czasu pracy, a także sposób jego ewidencjonowania w jednostkach gospodarczych. Oprócz tego przedstawia w artykule 128 § 1 powszechnie obowiązującą definicję czasu pracy, która została opisana na rysunku 3 wraz z innymi pojęciami związanymi z czasem pracy.

Wymiar czasu pracy jest niezwykle istotnym pojęciem. Sposób jego ustalenia składa się z kilku etapów:

Etap I – ustalenie liczby pełnych tygodni w okresie rozliczeniowym;

Etap II – ustalenie liczby dni pozostałych do końca okresu rozliczeniowego (od poniedziałku do piątku);

Etap III – ustalenie liczby świąt przypadających od poniedziałku do soboty.

Wymiar czasu pracy ulega obniżeniu o liczbę godzin usprawiedliwionej nieobecności pracownika oraz o każde święto występujące w okresie rozliczeniowym¹⁰.

W zależności od struktury organizacyjnej przedsiębiorstwa wyróżnia się kilka rodzajów systemów czasu pracy, które określają jak rozkłada się czas pracy w tygodniu, miesiącu, w pewnych ramach czasowych¹¹.

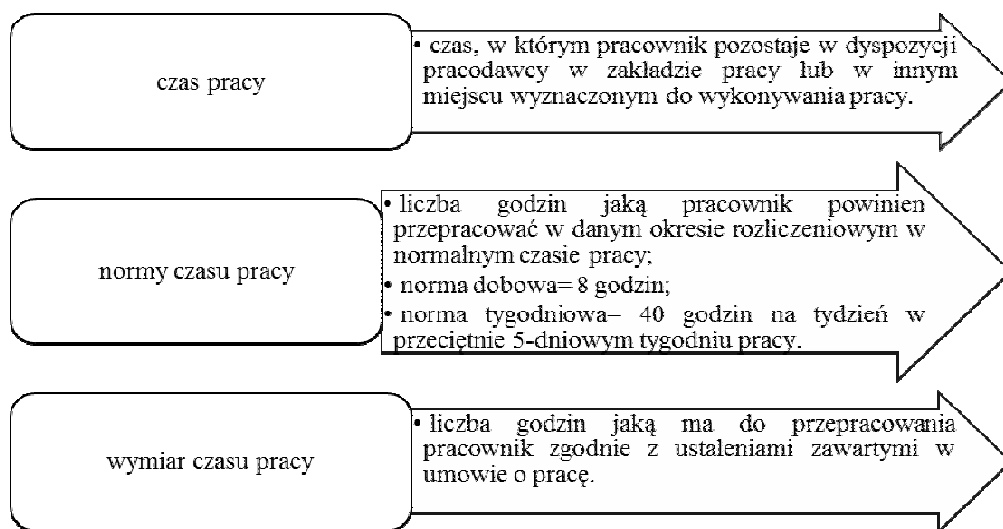
⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. 2020 poz. 1740, art. 627.

⁸ A. Jacewicz, D. Małkowska, op. cit., s. 502.

⁹ P. Jeżek, *Rozliczanie umów zlecenia i o dzieło – problemy składkowania i opodatkowania z uwzględnieniem minimalnej stawki godzinowej*, ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2017, s. 13-14.

¹⁰ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 130.

¹¹ P. Potocka-Szmoń, A. Kraszevska-Godziątkowska, *Wynagrodzenia, odpłaty, odszkodowania i inne świadczenia pracownicze w 2016 roku (z suplementem elektronicznym): szczegółowy komentarz prawny*,

Rys. 3. Podstawowe definicje związane z czasem pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 128. § 1.(def. czasu pracy) Encyklopedia kadr i płac, INFOR S.A, Warszawa 2014, s. 112

Ogólna charakterystyka najczęściej spotykanych systemów czasu pracy została przedstawiona w tabeli 2.

Niezależnie od formy prowadzonej działalności przez dane przedsiębiorstwo oraz liczby pracowników pracodawca jest zobowiązany do prowadzenia ewidencji czasu pracy, która potrzebna jest przy sporządzeniu listy płac za poszczególne miesiące¹². Pracodawca może sam zdecydować w jakiej formie będzie tworzona karta czasu pracy (forma papierowa czy elektroniczna), ponieważ nie istnieje jeden ogólny, powszechnie obowiązujący wzór¹³. W karcie czasu pracy zawarte są informacje dotyczące:

- pracy w poszczególnych dobach, również w niedzielę i święta,
- w godzinach nadliczbowych, w porze nocnej oraz w dni wolne od pracy¹⁴.

stanowiska organów kontrolujących, orzecznictwo, ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2016, s.113.

¹² J. Suchanowska (red.), *Czas pracy 102 odpowiedzi z praktyki*, Wiedza i Praktyka sp. z o.o., Warszawa 2018, s. 35.

¹³ Ł Prasolek., *Rozliczanie czasu pracy – 100 kasusów*, INFOR Ekspert Sp. z o.o., Warszawa 2011, s. 233.

¹⁴ J. Suchanowska (red.), op. cit, s. 25.

Tabela 2. Systemy czasu pracy uregulowane w Kodeksie pracy

System czasu pracy	Krótki opis	Długość okresu rozliczeniowego	Normy czasu pracy
system podstawowy		nieprzekraczająca 4 miesięcy	- maksymalnie 8 godzin pracy na dobę; - przeciętnie 40 godzin tygodniowo.
system równoważny	można wprowadzić, gdy jest to uzasadnione rodzajem pracy lub organizacją	nieprzekraczająca 1 miesiąca	- maksymalnie 12 godzin pracy na dobę; - przeciętnie 40 godzin na tydzień.
	stosowany przy pracach polegających na dozorze urządzeń lub związanych z częściowym pozostawianiem w pogotowiu do pracy	nieprzekraczająca 1 miesiąca	- maksymalnie 16 godzin na dobę *Po każdym okresie pracy trwającym do 16 godzin pracownik powinien mieć przedłużony odpoczynek minimum 51 godzin odpoczynku po 16 godzinach pracy.
system pracy w ruchu ciągłym	stosowany przy pracach, które ze względów technologicznych nie mogą być wstrzymane	nieprzekraczająca 4 tygodni	- do 43 godzin przeciętnie na tydzień; - maksymalnie 12 godzin na dobę w niektórych dniach.
system zadaniowy	stosowany gdy nie da się określić czasu potrzebnego do wykonania poszczególnych zadań	nieprzekraczająca 4 miesięcy	Pracodawca w porozumieniu z pracownikiem ustala czas pracy niezbędny do wykonania powierzonych zadań z uwzględnieniem podstawowych norm czasu pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 135, 136, 138, 140, Jacewicz A., Małkowska D., *Kadry i płace 2017 Obowiązki pracodawców, Rozliczanie świadczeń pracowniczych, Dokumentacja kadrowa, podatkowa i ZUS*, Wydanie XVI uaktualnione, stan prawny 1 stycznia 2017 ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk, 2017, s. 88-91

Istota i elementy składowe wynagrodzenia ze stosunku pracy

Wynagrodzenie za pracę nie zostało w sposób bezpośredni zdefiniowane w jednym z najważniejszych źródeł prawa pracy, czyli w Kodeksie pracy, który dostarcza głównie informacji o kryteriach jego ustalania oraz ochrony. W literaturze znajduje się bardzo wiele definicji tego pojęcia. Jedna z nich brzmi następująco: „Wynagrodzenie za pracę jest to świadczenie konieczne o charakterze przysparzająco-majątkowym, które pracodawca jest obowiązany wypłacać okresowo pracownikowi w zamian za wykonaną przez niego pracę, która świadczona jest w oparciu o wiążący pracownika i pracodawcę stosunek pracy”¹⁵. Aby zrozumieć sens definicji, konieczne jest wyjaśnienie, czym jest stosunek pracy. Stosunek

¹⁵ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1986 r., III PZP 42/86 (OSNCP 1987, nr 8, poz.106), cytat ze: Potocka-Szmoń P., Kraszewska-Godziątkowska A., *Wynagrodzenia, odpawy, odszkodowania i inne świadczenia pracownicze w 2016 roku (z suplementem elektronicznym): szczegółowy komentarz prawny, stanowiska organów kontrolujących, orzecznictwo*, ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2016, s. 18.

pracy jest to relacja pomiędzy pracownikiem a pracodawcą. Obie strony posiadają pewne prawa i obowiązki. Pracownik zobowiązuje się do świadczenia pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem w miejscu (zakładzie pracy) oraz w czasie wyznaczonym przez pracodawcę. Natomiast pracodawca jest zobligowany do zapłaty wynagrodzenia¹⁶.

Wynagrodzenie za pracę pełni wiele funkcji, do najważniejszych z nich zalicza się funkcje dochodową, kosztową oraz motywacyjną. Znaczenie pierwszej z wymienionych funkcji jest uzależnione od kilku czynników. Jednym z nich jest kwota uzyskiwanego wynagrodzenia ze stosunku pracy, która ma duży wpływ na standard życia rodziny. Kolejne czynniki wpływające na istotność funkcji dochodowej to liczba osób w gospodarstwie domowym oraz koszty utrzymania rodziny. To właśnie wynagrodzenie ze stosunku pracy pozwala na zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych pracowników i ich rodzin¹⁷.

W przeciwieństwie do pracownika, dla pracodawcy wynagrodzenia i inne świadczenia na rzecz pracowników są elementem kosztów, ponieważ ponoszą wydatki pieniężne i rzeczowe na rzecz pracowników. Są to przede wszystkim świadczenia o charakterze krótkookresowym, takie jak składki na ubezpieczenie społeczne i emerytalne, płatny urlop wypoczynkowy, zwolnienia z pracy oraz inne świadczenia związane z rozwojem i szkoleniem pracowników na poszczególnych stanowiskach¹⁸.

Równie ważna w praktyce gospodarczej jest funkcja motywacyjna wynagrodzeń. Wynagrodzenia sprawiają, że pracownicy są bardziej zmotywowani do pracy, do podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych oraz umiejętności, a także do osiągnięcia coraz lepszych efektów, co przyniesie podwójną korzyść zarówno dla pracownika jak i pracodawcy¹⁹.

Sposób ustalania wynagrodzenia, obowiązki pracownika i pracodawcy w zakresie wykonywanej przez pracownika pracy zostały zawarte w Kodeksie pracy, będącym nadrzędnym aktem prawnym regulującym te stosunki prawne. Przedstawia on przepisy oraz normy o charakterze powszechnym, jednakże będące fundamentem do tworzenia drobiazgowych regulacji obowiązujących w zakładach pracy. Są nimi układy zbiorowe pracy oraz regulaminy wynagradzania. Aczkolwiek warunki pracy i wynagradzania mogą być ujęte także w umowie o pracę, ale tylko w małych przedsiębiorstwach, czyli takich, które zatrudniają poniżej 20 pracowników²⁰.

Wynagrodzenie ze stosunku pracy posiada szereg cech, najważniejsze z nich opisano na rysunku 4.

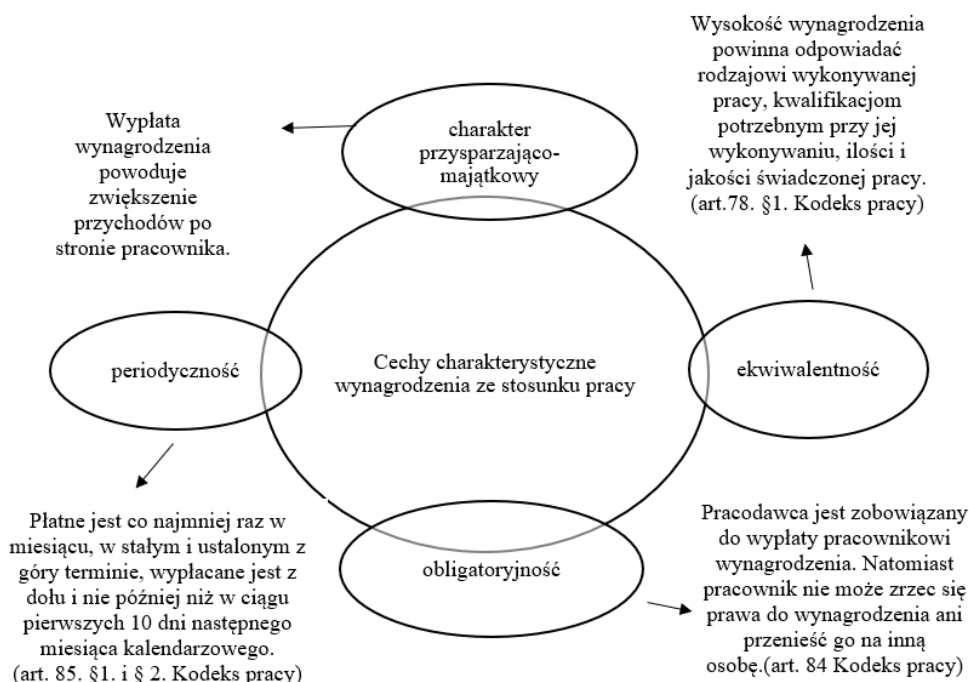
¹⁶ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 22. §1.

¹⁷ Z. Sekuła, *Struktury wynagradzania pracowników*, wydanie II, Oficyna, Warszawa 2013, s. 28.

¹⁸ Ibidem, s. 32.

¹⁹ S. Borkowska, *Strategie wynagrodzeń*, wydanie II, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2001, s. 19.

²⁰ M. Wojaś, op. cit, s. 21-22.

Rys. 4. Cechy charakterystyczne wynagrodzenia ze stosunku pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz. U. z 2019 r. poz. 1040, Potocka-Szmoń P., Kraszewska-Godziątkowska A., *Wynagrodzenia, odprawy, odszkodowania i inne świadczenia pracownicze w 2016 roku (z suplementem elektronicznym): szczegółowy komentarz prawny, stanowiska organów kontrolujących, orzecznictwo*, ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2016, s.18

Wynagrodzenie za pracę jest pojęciem wieloaspektowym, składającym się z elementów o charakterze stałym oraz o charakterze zmiennym (dodatkowym, fakultatywnym)²¹. Wynagrodzenie zasadnicze zalicza się do pierwszej z wymienionych grup. Jego wysokość w każdym miesiącu ma charakter stały oraz jest zróżnicowana w zależności od stanowiska pracy, pełnionej funkcji oraz zakresu obowiązków. Wskazane cechy sprawiają, że uznawane jest za podstawowy i obligatoryjny składnik wynagrodzenia²². Jest fundamentem do wyliczenia wszystkich innych pozostałych fakultatywnych składników wynagrodzenia²³. Co więcej, nie może być niższe od wysokości minimalnego wynagrodzenia, które należy się pracownikom zatrudnionym w pełnym miesięcznym wymiarze czasu pracy. Wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę jest prawnie określona i ulega zmianie z roku na rok. Przysługuje zawsze bez względu na posiadane kwalifikacje i umiejętności zawodowe, poziom

²¹ A. Szafran, op. cit, s. 98.

²² I. Nowacka, *Wynagrodzenia 2019 Rozliczanie płac w praktyce*, INFOR PL S.A., Warszawa 2019, s. 8-9.

²³ W. Dworowska, A. Jacewicz, *Wynagrodzenia w 2015 roku - zasady rozliczania, ewidencja księgowa, Stan prawny na 1 marca 2015 r.*, ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2015, s. 34.

kompetencji, system czasu pracy, a także warunki pracy i wynagradzania stosowane w danym zakładzie pracy²⁴.

Tabela 3. Zasady przyznawania obligatoryjnych dodatków do wynagrodzenia

Nazwa dodatku	Zasady przyznawania
Dodatek za pracę w godzinach nadliczbowych	1) 100% wynagrodzenia: • za pracę w nocy; • w niedziele i święta niebędące dla pracownika dniami pracy oraz w dniu wolnym od pracy udzielonym pracownikowi w zamian za pracę w niedzielę lub w święto; • za każdą godzinę pracy nadliczbowej z tytułu przekroczenia przeciętnej tygodniowej normy czasu pracy. 2) 50% wynagrodzenia – za pracę w każdym innym dniu niż określony w pkt 1.
Dodatek za pracę w porze nocnej	20% stawki godzinowej wynikającej z minimalnego wynagrodzenia za pracę za każdą godzinę pracy w porze nocnej.
Dodatek wyrównawczy dla pracownicy w ciąży lub karmiącej piersią	Należy w związku ze zmianą warunków pracy na dotychczas zajmowanym stanowisku pracy, skróceniem czasu pracy lub przeniesieniem pracownicy do innej pracy.
Dodatek wyrównawczy dla pracownika, który uległ wypadkowi przy pracy lub stwierdzono u niego chorobę zawodową	Należy pracownikowi, który stał się niezdolny do wykonywania dotychczasowej pracy wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej – przez okres nieprzekraczający 6 miesięcy.

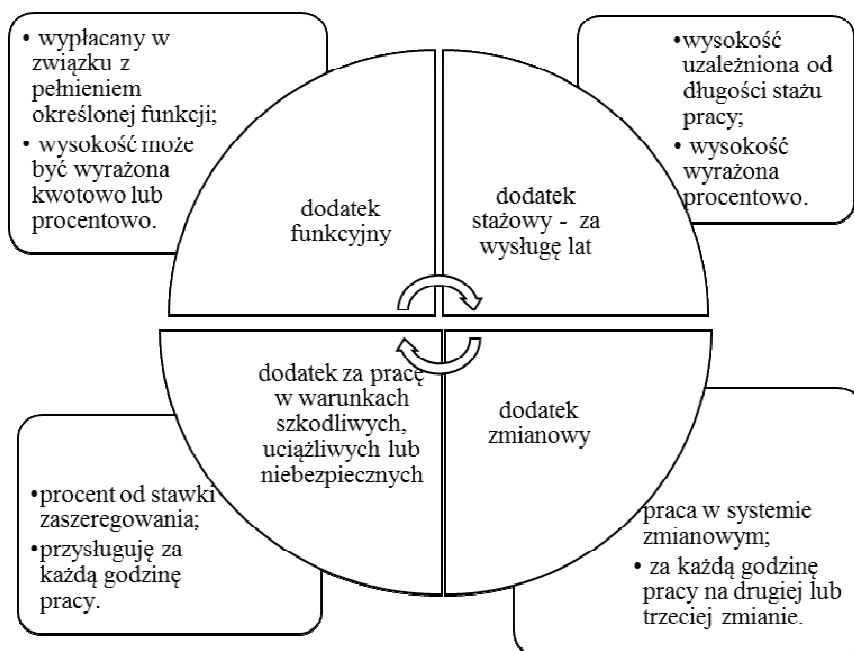
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 151 (1) § 1, 151 (8) § 1, 179 § 4, 230. § 2, 231.

Wynagrodzenie zasadnicze jest nadrzędnym elementem wynagrodzenia ze stosunku pracy, lecz nie jedynym. Pracownicy mają prawo do otrzymania różnorodnych dodatków. Wyróżnia się dodatki o charakterze obligatoryjnym oraz fakultatywnym. Przyznanie zatrudnionemu dodatków obligatoryjnych nie jest zależne od swobodnego uznania pracodawcy. Jest on zobowiązany do ich wypłaty za każdym razem, gdy wskazują na to przepisy prawa pracy²⁵. Tabela 3 przedstawia dodatki obligatoryjne wraz z ich charakterystyką.

²⁴ E. Młynarska-Welpa, *Place w praktyce, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych*, Warszawa 2016, s. 95.

²⁵ P. Potocka-Szmoń, A. Kraszewska-Godziątkowska, op. cit., s. 28.

W zależności od regulacji wewnętrznych, obowiązujących w danym zakładzie pracy (regulamin wynagradzania, układ zbiorowy pracy lub treść umowy o pracę), pracownikom mogą zostać przyznane fakultatywne dodatki do wynagrodzenia. Zazwyczaj zalicza się do nich dodatek funkcyjny, stażowy, zmianowy oraz za pracę w warunkach szkodliwych, uciążliwych i niebezpiecznych²⁶. Ich krótka charakterystyka została przedstawiona na rysunku 5.

Rys. 5. Fakultatywne dodatki do wynagrodzenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Nowacka I., *Wynagrodzenia 2019 Rozliczanie płac w praktyce*, op. cit., s. 33-34

Pracodawca w oparciu o kryteria zawarte w regulaminie wynagradzania ma również możliwość wyróżnić pracownika. W tym celu może przyznać zatrudnionemu składniki o charakterze dodatkowym: premię oraz nagrodę. Premia z natury rzeczy ma charakter roszczeniowy, oznacza to, że pracownik ma prawo żądać jej wypłacenia po spełnieniu wymagań. Wysokość premii może być wyrażona na kilka sposobów: procentowo, kwotowo lub przez wskazanie przedziału, w jakim musi zostać zawarta z określeniem jej minimalnej oraz maksymalnej wysokości²⁷. W przeciwieństwie do wcześniej scharakteryzowanego elementu nagroda ma charakter uznaniowy, dobrowolny. Pracodawca samodzielnie ustala jej wysokość oraz decyduje o przyznaniu jej pracownikowi jako wyróżnienie za określone działania²⁸.

²⁶ I. Nowacka, *Wynagrodzenia 2019 Rozliczanie płac w praktyce*, op. cit. s. 33.

²⁷ A. Szafran, op. cit., s. 99.

²⁸ E. Suknarowska-Drzewiecka, *Wynagrodzenia – porady, przykłady, praktyka*, Wydawnictwo AD. Drągowski S.A., Warszawa 2008, s. 57.

Wynagrodzenie za czas niewykonywania pracy

Wynagrodzenie za pracę stanowi jeden z najważniejszych elementów stosunku pracy. Zgodnie z art. 80 Kodeksu pracy: wynagrodzenie przysługuje za pracę wykonaną. Za czas niewykonywania pracy pracownik zachowuje prawo do wynagrodzenia tylko wówczas, gdy przepisy prawa pracy tak stanowią²⁹. Z treści tego przepisu wynika, że istnieje szereg sytuacji, które powodują, że pracodawca ma obowiązek wypłaty wynagrodzenia za okres niewykonywania powinności przez pracownika. Zalicza się do nich: niezdolność do pracy, urlop wypoczynkowy, urlop na żądanie, urlop okolicznościowy oraz urlop opiekuńczy.

Niezdolność do pracy jest pierwszym zdarzeniem skutkującym wypłatą wynagrodzenia pracownikowi pomimo niewykonywania pracy przez pewien okres czasu. Wyodrębnia się dwa rodzaje niezdolności do pracy:

- niezdolność o charakterze całkowitym – kompletna utrata zdolności do wykonywania jakiejkolwiek pracy;
- niezdolność o charakterze częściowym – znaczna utrata zdolności do pracy, brak możliwości wykonywania pracy na wcześniej zajmowanym stanowisku.

Tabela 4. Świadczenia przysługujące w okresie czasowej niezdolności do pracy

Powód niezdolności do pracy	Łączny czas trwania w ciągu roku kalendarzowego	Wysokość wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy
choroba lub odosobnienie w związku z chorobą zakaźną	33 dni	80% wynagrodzenia, chyba że obowiązujące u danego pracodawcy przepisy prawa pracy przewidują wyższe wynagrodzenie z tego tytułu
	14 dni	————→ w przypadku pracownika, który ukończył 50 lat
wypadek w drodze do pracy lub z pracy albo choroba przypadająca w czasie ciąży, poddanie się niezbędnym badaniom lekarskim przewidzianym dla kandydatów na dawców komórek, tkanek i narządów oraz poddanie się zabiegowi pobrania komórek, tkanek i narządów	33 dni	100% wynagrodzenia
	14 dni	————→ w przypadku pracownika, który ukończył 50 lat

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 92. § 1

Wyraźne pogorszenie się kondycji fizycznej i psychicznej oraz często brak możliwości powrotu do pracy po przekwalifikowaniu to jedne z wielu negatywnych skutków wystąpienia

²⁹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 80

niezdolności do pracy³⁰. Może być ona spowodowana chorobą lub odosobnieniem w związku z chorobą zakaźną, wypadkiem w drodze do pracy lub z pracy albo choroba przypadające w czasie ciąży, poddaniem się niezbędnym badaniom lekarskim przewidzianym dla kandydatów na dawców komórek, tkanek i narządów oraz poddaniem się zabiegowi pobrania komórek, tkanek i narządów³¹.

Urlop wypoczynkowy jest kolejnym równie istotnym płatnym zwolnieniem z obowiązku świadczenia pracy. Ogólna charakterystyka urlopu wypoczynkowego została przedstawiona na rysunku 6.

Rys. 6. Urlop wypoczynkowy – ogólna charakterystyka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Szafran A, *Kadry i płace. Podręcznik*, Wydawnictwo Ekonomik, Warszawa 2018, s. 65

W zależności od ogólnego stażu pracy oraz wykształcenia pracownikom należy się określona liczba dni w ciągu roku kalendarzowego, aby skorzystać z prawa do urlopu wypoczynkowego. Jest to właśnie wymiar wcześniej wspomnianego urlopu³². Zgodnie z Kodeksem pracy pracownik nabywa prawo do urlopu wypoczynkowego z każdym następnym przepracowanym rokiem kalendarzowym. Jednak w zależności od długości stażu pracy pracownika wymiar urlopu wypoczynkowego może być dłuższy lub krótszy w trakcie roku kalendarzowego. Co więcej, jeśli pracownik podejmuje pracę po raz pierwszy w życiu, obowiązują go inne zasady. Bowiern uzyskuje on prawo do urlopu wypoczynkowego z upływem każdego miesiąca w wysokości 1/12 wymiaru urlopu³³.

³⁰ *Encyklopedia kadr i plac*, INFOR S.A, Warszawa 2014, s. 110.

³¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 92. § 1.

³² A. Bobak, M. Beliczyńska, *Wynagrodzenia pracowników 2012*, Wszechnica Podatkowa, Kraków, 2012, s. 16.

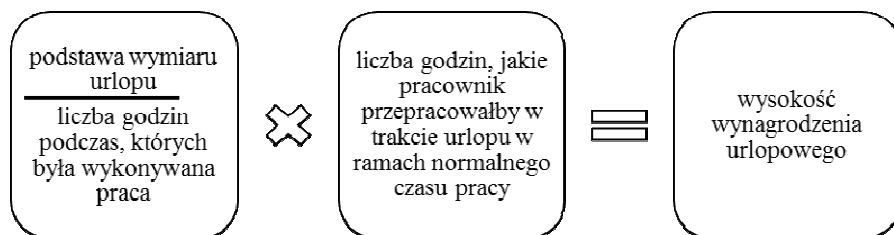
³³ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art.153.

Tabela 5. Wymiar urlopu wypoczynkowego w trakcie roku kalendarzowego

Wymiar urlopu wypoczynkowego	Okres zatrudnienia pracownika
20 dni (w tym 4 dni urlopu na żądanie)	Krócej niż 10 lat
26 dni (w tym 4 dni urlopu na żądanie)	Co najmniej 10 lat

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art.154. § 1

W nagłych sytuacjach pracownikowi przysługują 4 dni urlopu na żądanie, które zostały wliczone do wysokości wymiaru urlopu wypoczynkowego. Urlop na żądanie należy zgłosić najpóźniej w dniu jego rozpoczęcia, co więcej pracownik może dokonać takiego zgłoszenia w dowolnej formie³⁴. Sposób obliczania wysokości wynagrodzenia urlopowego został przedstawiony na rysunku 7.

Rys. 7. Sposób obliczenia wysokości wynagrodzenia za urlop wypoczynkowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Jacewicz A., Małkowska D., *Kadry i płace 2017 Obowiązki pracodawców, Rozliczanie świadczeń pracowniczych, Dokumentacja kadrowa, podatkowa i ZUS*, Wydanie XVI uaktualnione, stan prawny 1 stycznia 2017 ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk, 2017, s. 224-225

Wysokość wynagrodzenia urlopowego oblicza się z uwzględnieniem wyłącznie tych składników wynagrodzenia, które charakteryzują się następującymi cechami: stałe, okresowe i roszczeniowe. Dla przykładu taki charakter ma wynagrodzenie zasadnicze oraz premia i nagroda okresowa³⁵. Zatem wszystkie inne świadczenia, niespełniające wcześniej wspomnianych cech, są wyeliminowane przy ustalaniu wynagrodzenia za czas urlopu wypoczynkowego.

Pracownikowi przysługuje również prawo do skorzystania z płatnego urlopu okolicznościowego. Jak wskazuje nazwa, udziela się go w przypadku zajścia pewnych sytuacji. W zależności od okoliczności jego wymiar może wynosić jeden lub dwa dni³⁶. Tabela 6 przedstawia czas zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy oraz uwarunkowania, które muszą zostać spełnione, by pracownik mógł z niego skorzystać.

³⁴ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art. 167 (2).

³⁵ I. Nowacka, *Wynagrodzenia 2019 Rozliczanie płac w praktyce*, op. cit., s. 14.

³⁶ E. Młynarska-Wępa, op. cit., s. 152.

Tabela 6. Warunki skorzystania z urlopu okolicznościowego

Czas zwolnienia	Okoliczności
2 dni	• ślub pracownika; • urodzenie się dziecka; • zgon, pogrzeb małżonka, dziecka, ojca, matki, ojczyma lub macochy.
1 dzień	• ślub dziecka pracownika; • zgon, pogrzeb siostry, brata, teściowej, teścia, dziadka, babci, innej osoby będącej na utrzymaniu lub pod opieką pracownika.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy, Dz. U. z 2014 r. poz. 1632, § 15

Kodeks pracy przewiduje również możliwość skorzystania z płatnego zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia dla pracowników wychowujących przynajmniej jedno dziecko w wieku do 14 lat. Potocznie nazywany „urlop opiekuńczy” przysługuje w wymiarze 2 dni albo 16 godzin w ciągu roku kalendarzowego³⁷.

Podsumowanie

Umowa o pracę jest najbardziej popularną formą zatrudnienia w jednostkach gospodarczych. Wyróżnia się jej trzy rodzaje: umowa o pracę na czas nieokreślony, określony oraz na okres próbny. Bardzo często nawiązywane są umowy cywilnoprawne (umowa zlecenie oraz umowa o dzieło), które posiadają wiele zalet z punktu widzenia studentów.

Kodeks pracy jest nadrzędnym aktem prawnym regulującym stosunki między pracodawcą a pracownikiem, jednakże równie istotne są układy zbiorowe pracy, Regulaminy wynagradzania, a także przepisy innych ustaw m.in. ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych. Oprócz wynagrodzenia zasadniczego pracownikom mogą zostać przyznane dodatki o charakterze obligatoryjnym lub fakultatywnym.

Wynagrodzenie ze stosunku pracy pełni wiele funkcji, nie sposób wskazać, która z nich jest najbardziej istotna. Wszystko zależy od tego z czyjej perspektywy jest rozpatrywana. Z punktu widzenia pracownika znaczącą rolę odgrywa funkcja dochodowa. Kwota uzyskiwanego wynagrodzenia wpływa na standard życia rodziny, co więcej wynagrodzenie ze stosunku pracy pozwala na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych. Natomiast z punktu widzenia zakładu pracy najbardziej istotna jest funkcja kosztowa, ponieważ pracodawca ponosi wiele wydatków związanych z zatrudnianiem pracowników. Funkcja motywacyjna wynagrodzeń jest ważna zarówno z perspektywy pracownika jak i pracodawcy. Pracownik zmotywowany do działania przyczynia się do wzrostu efektywności i wydajności w realizacji poszczególnych zadań. Za wzorowe wykonywanie swoich obowiązków może liczyć na pochwały, nagrody i wyróżnienia.

³⁷ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320, art.188. § 1.

W pewnych sytuacjach, uregulowanych przepisami prawa pracy, pracownik zachowuje prawo do wynagrodzenia, pomimo niewykonywania pracy przez pewien okres. Zalicza się do nich: urlop wypoczynkowy, okolicznościowy, urlop opiekuńczy, niezdolność do pracy.

Niniejszy artykuł został przygotowany w oparciu o pracę licencjacką „Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń i ich ewidencja księgowa na przykładzie Spółki X”, napisanej i obronionej w 2020 roku na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach.

Bibliografia:

1. Bobak A., Beliczyńska M., *Wynagrodzenia pracowników 2012*, Wszechnica Podatkowa, Kraków 2012.
2. Beliczyńska M., Bobak A., Długosz J., Dróżdż B., *Wynagrodzenia pracowników 2014*, Forum Doradców Podatkowych S.C., Kraków 2014.
3. Borkowska S., *Strategie wynagrodzeń*, wydanie II, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2001.
4. Dworowska W., Jacewicz A., *Wynagrodzenia w 2015 roku – zasady rozliczania, ewidencja księgowa, Stan prawny na 1 marca 2015 r.*, ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2015.
5. *Encyklopedia kadr i płac*, INFOR S.A., Warszawa 2014.
6. Jacewicz A., Małkowska D., *Kadry i płace 2017 Obowiązki pracodawców, Rozliczanie świadczeń pracowniczych, Dokumentacja kadrowa, podatkowa i ZUS*, Wydanie XVI uaktualnione, stan prawny 1 stycznia 2017 ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2017.
7. Jeżek P., *Rozliczanie umów zlecenia i o dzieło – problemy składkowania i opodatkowania z uwzględnieniem minimalnej stawki godzinowej*, ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2017.
8. Młynarska-Wępa E., *Płace w praktyce*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych, Warszawa 2016.
9. Nowacka I., *Wynagrodzenia 2019 Rozliczanie płac w praktyce*, INFOR PL S.A., Warszawa 2019.
10. Nowacka I., Rotkiewicz M., *Umowy cywilnoprawne jako formy zatrudnienia – umowa zlecenie, umowa o dzieło*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015.
11. Nyk M., *Polityka wynagrodzeń w Polsce – teoria i praktyka*, Difin S.A., Warszawa 2016.
12. Potocka-Szmoń P., Kraszewska-Godziatowska A., *Wynagrodzenia, odpłaty, odszkodowania i inne świadczenia pracownicze w 2016 roku (z suplementem elektronicznym): szczegółowy komentarz prawny, stanowiska organów kontrolujących, orzecznictwo*, ODDK Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Sp.k., Gdańsk 2016.
13. Prasolek Ł., *Rozliczanie czasu pracy – 100 kasusów*, INFOR Ekspert Sp. z o.o., Warszawa 2011.
14. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy, Dz.U. z 2014 r. poz. 1632.
15. Sekuła Z., *Struktury wynagradzania pracowników*, wydanie II, Oficyna, Warszawa 2013.
16. Suknarowska-Drzewiecka E., *Wynagrodzenia – porady, przykłady, praktyka*, Wydawnictwo AD. Drągowski S.A., Warszawa 2008.
17. Suchanowska J., (red.), *Czas pracy 102 odpowiedzi z praktyki*, Wiedza i Praktyka sp. z o.o., Warszawa 2018.
18. Szafran A., *Kadry i płace. Podręcznik*, Wydawnictwo Ekonomik, Warszawa 2018.
19. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1986 r., III PZP 42/86 (OSNCP 1987, nr 8, poz.106)
20. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. 2020 poz. 1740.

21. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. 2020 poz. 1320.
22. Wojaś M., *Wynagrodzenia i inne świadczenia na rzecz pracowników – dokumentacja i ewidencja księgowa*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – Zarząd Główny w Warszawie, Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych, Warszawa 2011.

Dane kontaktowe

kasia.franik@op.pl

BEZROBOCIE W POLSCE W LATACH 2009-2019

Streszczenie (abstrakt): Bezrobocie, jako problem społeczny, jest często poruszonym tematem w debacie publicznej. Celem niniejszego artykułu jest kompleksowa analiza poziomu bezrobocia w Polsce we wskazanych latach oraz określenie sytuacji na rodzimym rynku pracy, co zostało wykonane poprzez analizę dokumentów statystycznych oraz dostępnych raportów. Na tej podstawie zauważono, że stopa bezrobocia w Polsce w latach 2009-2019 była niższa niż w poprzednich okresach, a sytuacja na rynku pracy kształtowała się pozytywnie. Polski rynek pracy borykał się z problemem deficytu pracowników, co zostało rozwiązane przez napływ do kraju imigrantów ze wschodu. Wykazano również poprawę sytuacji w wybranych grupach problemowych – wśród osób młodych i osób z wyższym wykształceniem.

Słowa kluczowe: bezrobocie, rynek pracy, stopa bezrobocia, przyczyny bezrobocia, instytucje rynku pracy

UNEMPLOYMENT IN POLAND 2009-2019

Abstract: As a social problem, unemployment is a frequently discussed topic in public debate. The aim of this article is a comprehensive analysis of the unemployment level in Poland in the indicated years and to determine the situation on the domestic labor market, which was done through the analysis of statistical documents and available reports. On this basis, it was noticed that the unemployment rate in Poland in 2009-2019 was lower than in previous periods, and the situation on the labor market was positive. The Polish labor market was struggling with the problem of a shortage of workers, which was solved by the influx of immigrants to the country from the east. An improvement in the situation was also shown in selected problem groups – among young people and people with higher education.

Keywords: unemployment, labor market, unemployment rate, causes of unemployment, labor market institutions

Wstęp

Bezrobocie jest problemem społecznym, wywołującym wielowymiarowe skutki w wielu dziedzinach życia. Zjawisko to powodowane jest przez złożone czynniki wewnętrzne i zewnętrzne, w wyniku czego zarówno walka z nim, jak i przeciwdziałanie mu jest niezwykle trudne. Takiemu wyzwaniu musiało sprostać niejedno państwo świata, również Polska – na którą wpływ bezrobocie miało przez wiele lat.

Wypracowanie odpowiedniej techniki i narzędzi niezbędnych do sprostania temu problemowi może trwać kilka dekad. Nie wypracowano jeszcze żadnej wzorcowej metody, która całkowicie eliminowałaby bezrobocie. Posługując się metodą wędki i ryby, gdzie wędka będzie oznaczała dostarczanie pracy, a ryba dostarczanie pomocy socjalnej – lata praktyki prawnej i instytucjonalnej wskazują na przewagę tej pierwszej. Bezrobocia nie da się pokonać bez miejsc pracy.

Bezrobocie jest zjawiskiem ekonomicznym i jego badaczy znajdziemy głównie wśród ekonomistów. Jednakże wiele prac poświęconym bezrobociu w Polsce skupia się na latach transformacji ustrojowej bądź krótkich, szczególnych okresach, np. kryzysie ekonomicznym. Wśród publikacji poruszających temat bezrobocia brakuje pozycji omawiających to zjawisko również w bliższej perspektywie czasowej, obejmując całość społeczeństwa, a nie tylko wybrane grupy problemowe. Niniejsza praca powstała w celu wypełnienia tej luki. Część pierwsza artykułu skupia się na zagadnieniach teoretycznych, dotyczących bezrobocia, druga przedstawia sytuację na rynku pracy, kształtującą się w Polsce od końca II wojny światowej do roku 2008. Ostatni, kluczowy segment pracy dotyczy stanu bezrobocia i towarzyszących mu zjawisk w latach 2009-2019.

Istota bezrobocia

O zjawisku bezrobocia jako jednym z największych wyzwań dla światowej gospodarki mówiono już od XIX w., gdy angielski ekonomista, John Atkinson Hobson, stwierdził, że bezrobocie jest przymusową bezczynnością zawodową¹. Przyjmuje się, że definicje bezrobocia mają charakter ogólny i łączą w sobie trzy najczęściej podkreślane cechy: pozostawanie bez pracy, poszukiwanie pracy oraz gotowość do podjęcia pracy, czyli podjęcie jej w przypadku pojawienia się propozycji jej podjęcia.

Według Eugeniusza Kwiatkowskiego bezrobocie jest zjawiskiem braku pracy zarobkowej wśród osób będących w pewnym przedziale wiekowym (określanym przez tzw. wiek produkcyjny; bądź przez dolną jego granicę), które są zdolne i gotowe do pracy oraz pracy tej poszukują². Autor zawarł w niej wszystkie wymienione wyżej cechy bezrobocia i wprowadził nowe. Pierwszą jest wiek produkcyjny – wynoszący w Polsce 18-59 lat dla kobiet i 18-64 lat dla mężczyzn³, a drugą zdolność do pracy. Sięgając po definicje ustawowe, osoba zdolna do pracy to taka, która nie utraciła całkowicie lub częściowo sprawności organizmu i rokuje odzyskanie zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Oznacza to, że nie każda osoba, która nie jest w pełni zdrowa, jest niezdolna do pracy. Jeśli jej stan zdrowia pozwala na wykonywanie jakiejś pracy (nawet niezgodnej z jej kwalifikacjami), to posiada ona zdolność do pracy.

Ponieważ niniejsza praca dotyczy bezrobocia w Polsce, wielokrotnie odnosić będzie się do polskich uregulowań prawnych i również źródła danych liczbowych (np. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Pracy) kwalifikują bezrobocie według polskiej definicji ustawowej, to na jej potrzeby za zjawisko bezrobocia należy uznać stan o następujących cechach:

- całkowitego pozostawania bez pracy,
- poszukiwania pracy poprzez rejestrację w powiatowym urzędzie pracy,
- gotowości do podjęcia pracy w pełnym wymiarze czasu pracy (z wyjątkiem osób niepełnosprawnych).
- Przez osobę:
 - w wieku produkcyjnym,

¹ E. Staszewska, *Środki prawne przeciwdziałania bezrobociu*, wyd. LEX, Warszawa 2012, s. 17.

² E. Kwiatkowski, *Bezrobocie. Zagadnienia teoretyczne*, wyd. PWN, Warszawa 2007, s. 20.

³ *Mały rocznik statystyczny Polski 2019*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019, s. 118.

- zdolną do pracy,
- niepodlegającą obowiązkowi szkolnemu,
- nieposiadającą statusu emeryta lub rencisty,
- różnych cechach dodatkowych, np.: niepobierającą zasiłków, niepozbawioną wolności i niearesztowaną tymczasowo.

Rodzaje bezrobocia

Złożoność pojęcia bezrobocia skutkuje wyróżnieniem wielu jego rodzajów. Tradycyjne rodzaje bezrobocia, na które warto zwrócić uwagę ze względu na obecny stan cywilizacyjno-gospodarczy, to bezrobocie frykcyjne, strukturalne i cykliczne.

Bezrobocie frykcyjne jest powiązane z naturalną dynamiką rynku pracy w gospodarce rynkowej – popytem i podażą na pracę⁴. Proces ten polega na nieprzerwanym zastępowaniu ludzi na rynku pracy oraz powstawaniu i likwidowaniu miejsc pracy. W rzeczywistości bezrobocie frykcyjne jest obecne zawsze, nawet jeśli popyt i podaż są sobie równe, ponieważ na rynku pracy zawsze istnieje pewna liczba wolnych miejsc pracy i osób poszukujących pracy. Bezrobocie frykcyjne nie można zlikwidować ze względu na jego przejściowy charakter⁵, lecz zwiększenie intensywności poszukiwania pracy, poprawienie jakości usług pośrednictwa pracy, czy większe upowszechnienie informacji o osobach poszukujących pracy, mogą przyczynić się do jego zmniejszenia.

Bezrobocie strukturalne można rozpatrywać w dwóch ujęciach. W znaczeniu szerokim podkreśla się jego związek z równowagą rynku pracy. Wówczas do bezrobocia strukturalnego zalicza się również bezrobocie frykcyjne, strukturalne wąskie i instytucjonalne (uwarunkowane relacjami między pracodawcami, pracownikami i państwem). W znaczeniu wąskim bezrobocie strukturalne to rezultat niedopasowań struktury podaży siły roboczej do struktury popytu na siłę roboczą⁶, a jego wysokość zależy od skali tych niedopasowań. Aby mu przeciwdziałać, należy podjąć działania, dążące do szybszego dopasowywania się siły roboczej do zmian popytu na produkty czy struktury handlu zagranicznego.

Natomiast bezrobocie cykliczne utożsamia się z okresowo występującym osłabieniem konsumpcji i aktywności gospodarczej, co przekłada się głównie na niski popyt na produkty. Bezrobocie cykliczne jest powiązane z teorią Keynesowską, według której w okresie dobrej koniunktury wzrasta popyt na produkty, spowodowany dużymi zasobami pieniężnymi ludzi, a w okresie złej koniunktury sytuacja ulega odwróceniu na rzecz wzrostu podaży. W odniesieniu do bezrobocia oznacza to, że w okresie recesji bezrobocie zwiększa się, a w okresie ożywienia gospodarczego spada, ponieważ wysokie zapotrzebowanie na towary wymaga większego nakładu siły roboczej⁷.

⁴ E. Kwiatkowski, op. cit., s. 47.

⁵ E. Staszewska, op. cit., s. 20.

⁶ E. Kwiatkowski, op. cit., s. 48.

⁷ Obecnie naukowcy podkreślają rolę ograniczeń podażyowych w kształtowaniu bezrobocia cyklicznego, według których to zdolności produkcyjne przekładają się na skalę produkcji. Jeśli w czasie dobrej koniunktury zasoby czynników produkcji są niewystarczające, tj. występują braki jakościowe siły roboczej lub kapitałowe, nie doprowadzi to do spadku bezrobocia. W efekcie prawdziwość teorii Keynesowskiej we współczesnym świecie staje pod znakiem zapytania.

Przyczyny i skutki bezrobocia

Ponieważ bezrobocie jest zjawiskiem złożonym, występującym w różnych wariantach i typach, oddziałuje na nie wiele czynników. Czynniki te wywodzą się z najróżniejszych dziedzin życia, również takich, których wpływu na wartość bezrobocia się nie spodziewamy.

Wśród przyczyn ekonomicznych bezrobocia można wymienić przede wszystkim spadek popytu na produkty, który powoduje równocześnie spadek produkcji, a w efekcie redukcję zatrudnienia w zakładach produkcyjnych. Podobne skutki wywołuje wycofywanie się tych gałęzi gospodarki, które tracą na atrakcyjności lub użyteczności. Równie istotny jest przyjęty przez państwo model gospodarki – centralnie sterowana lub wolnorynkowa. Ta pierwsza, charakterystyczna dla ustroju totalitarnego, ma zazwyczaj bardzo niski wskaźnik bezrobocia z powodu wysokiej wartości pracy i występowania bezrobocia ukrytego. W przypadku gospodarki wolnorynkowej wskaźnik bezrobocia jest wyższy i różne zjawiska mogą na niego realnie wpływać. Państwa walczące z bezrobociem oferują swoim obywatelom pomoc socjalną w postaci zasiłków. Jeżeli świadczenia te są za wysokie lub liczba świadczeniobiorców jest zbyt duża, budżet państwa może być wyraźnie obciążony kosztami finansowania zabezpieczenia socjalnego bezrobotnych.

Społeczne przyczyny bezrobocia to niska aktywność w poszukiwaniu pracy bezrobotnych oraz zbyt wolny proces dostosowywania się do warunków rynku pracy przez osoby pozostające bez pracy. Prowadzi to do wydłużenia czasu poszukiwania pracy. Wówczas spada konkurencyjność bezrobotnego na rynku pracy i szanse na znalezienie zatrudnienia maleją. Długotrwale pozostawanie bez pracy może prowadzić do degradacji społecznej i konfliktów rodzinnych. Bezrobotni, którzy zostali zepchnięci na margines społeczeństwa, łatwiej wpadają w nałogi oraz częściej popełniają przestępstwa. Ma to niekorzystny wpływ na całe społeczeństwo.

Posiadana płeć, wiek, wskaźnik przyrostu naturalnego i poziom wykształcenia są demograficznymi przyczynami bezrobocia. Pracodawcy często niechętnie zatrudniają młode kobiety, z powodu potencjalnej ciąży i macierzyństwa oraz osoby, zbliżające się do wieku emerytalnego. Prowadzi to do zwiększenia bezrobocia zarówno wśród osób z początku, jak i końca przedziału wieku produkcyjnego. Szczególnym przypadkiem zwiększania stopy bezrobocia są wyże demograficzne. Osoby z roczników urodzonych w czasie wyżu mogą mieć problem ze znalezieniem pracy z powodu dużej ilości siły roboczej na rynku pracy i deficytu miejsc pracy. Natomiast system edukacji niedostosowany do wymagań rynku pracy, kształcący młodzież w pozbawionych przyszłości zawodach, przyczynia się do powstawania nadmiernej podaży pracowników w tych branżach, w których nie ma nich zapotrzebowania.

Kolejną grupą są geograficzne przyczyny i skutki bezrobocia. Głównym czynnikiem jest tu miejsce zamieszkania zarówno pod względem jednostki administracyjnej jak i regionu geograficznego. Zazwyczaj pracę łatwiej jest znaleźć w ośrodkach miejskich, ponieważ tam skupionych jest wiele punktów usługowych, handlowych oraz produkcyjnych. Na słabiej rozwiniętych wsiach miejsc pracy jest stosunkowo niewiele. Przeglądając dane statystyczne, można dostrzec różnice w strukturze zatrudnienia w różnych częściach kraju. Powodem tego są m. in. czynniki historyczne i czynniki naturalne. Przyczyną spadku atrakcyjności danych terenów dla przedsiębiorców i inwestorów, mogących stwarzać miejsca pracy, są bariery

naturalne, np. bagna i mokradła, niekorzystne ukształtowanie terenu, które utrudniają rozwijanie sieci komunikacyjnej czy dystrybucyjnej.

Od wielu lat można zauważyć szybki rozwój nowoczesnych technologii. Proces mechanizacji i komputeryzacji pozwolił na wykonywanie pracy sprawniej i taniej niż przy wykorzystaniu ludzi. Powoduje to utratę pracy przez osoby, które zostały zastąpione robotami, a także recesję niektórych gałęzi gospodarki i konieczność redukcji zatrudnienia. Oznacza to, iż pożądany przez państwa rozwój gospodarczy może również przynieść efekty negatywne – spadek popytu na pracowników.

Jako ostatnie należy omówić przyczyny instytucjonalne. Wśród nich pierwsze miejsce zajmuje polityka wobec rynku pracy prowadzona przez państwo. Jeśli instrumenty przeciwdziałania bezrobociu są niewłaściwie skonstruowane, nie przyczynią się do jego zredukowania i pomocy bezrobotnym. Przeciążone, niewydolne instytucje pośrednictwa pracy nie są w stanie działać efektywnie, jeżeli nie są odpowiednio wyposażone w środki materialne i osobowe. Warto również zwrócić uwagę na wysokie koszty zatrudnienia pracowników, które zniechęcają pracodawców do powiększania swojej kadry. To przyczynia się do rozrostu szarej i czarnej strefy. Ostatnim czynnikiem jest transformacja ustrojowa. Przechodzące ją państwa mogą zmagać się z dużo wyższym wskaźnikiem bezrobocia spowodowanym upadkiem przedsiębiorstw państwowych i prywatyzacją. Jej skutki mogą oddziaływać na rynek pracy przez wiele lat i wymagają od państwa dobrze przemyślanej strategii działania wobec bezrobocia.

Instrumenty przeciwdziałania bezrobociu

Ogół środków i instrumentów skierowanych na pewne elementy systemu gospodarczego z myślą o spowodowaniu efektu w postaci ograniczenia bezrobocia, złagodzenia jego skutków bądź zahamowanie jego wzrostu, można nazwać metodami przeciwdziałania bezrobociu⁸. Najczęściej stosowanym kryterium podziału metod przeciwdziałania bezrobociu jest ich wpływ na potencjał wytwórczy⁹, według którego wyróżnia się: aktywną politykę rynku pracy i pasywną politykę rynku pracy.

Aktywna polityka rynku pracy charakteryzuje się wykorzystywaniem szerokiej gamy instrumentów ekonomicznych, w celu zwiększenia rozmiarów zatrudnienia i rozszerzenia potencjału wytwórczego gospodarki¹⁰. Jej zadaniem jest ułatwienie bezrobotnym znalezienia pracy poprzez ich aktywizację na rynku pracy oraz ograniczenie procesu utraty kwalifikacji i umiejętności zawodowych. Z drugiej strony aktywna polityka rynku pracy działa w kierunku zmniejszenia niedopasowań w strukturze popytu i podaży na pracę, a także minimalizacji negatywnych skutków wahań koniunktury gospodarczej¹¹. Dualny charakter aktywnej polityki rynku pracy rozgranicza ją na politykę makroekonomiczną – w ramach której państwo ogranicza bezrobocie powstałe wskutek nierówności na rynku pracy, czyli albo

⁸ K. Nagel, I.M. Smandek, *Polityka rynku pracy i źródła jej finansowania*, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2010, s. 41; cytata za: J. Bernais, *Klasyfikacja metod i środków przeciwdziałania bezrobociu*, „Rynek Pracy” 1996, nr 4, s. 9.

⁹ K. Nagel, I.M. Smandek, op. cit., s. 42.

¹⁰ Ibidem, s. 42.

¹¹ Ibidem, s. 47.

stymuluje globalny popyt, albo stwarza producentom korzystniejsze warunki ekonomiczne do rozwijania produkcji¹², i mikroekonomiczną, której selektywny charakter skupia się na redukcji bezrobocia w określonych grupach siły roboczej¹³. Wykonywaniem zadań polityki mikroekonomicznej zajmują się przede wszystkim urzędy pracy. Prywatne przedsiębiorstwa pośrednictwa pracy mają bardziej ograniczony zakres działania – świadczą głównie usługi doradztwa zawodowego i podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz pośredniczą pomiędzy bezrobotnym, a pracodawcą w procesie poszukiwania pracy.

Przewaga urzędów pracy nad prywatnymi biurami pracy polega na tym, że tylko urzędy pracy mogą realizować pasywną politykę państwa na rynku pracy, czyli system zabezpieczenia socjalnego osób bezrobotnych. Pomoc finansowa dla bezrobotnych odbywa się w formie: zasiłków, jednorazowych odszkodowań dla osób, które straciły pracę oraz zabezpieczeń przedemerytalnych. Pasywna polityka rynku pracy nie przyczynia się do ograniczenia bezrobocia, ale ma stanowić pewną motywację dla szybkiego powrotu na rynek pracy.

Aby zapewnić efektywność działania i bezpieczeństwo finansów publicznych, aktywna i pasywna polityka państwa na rynku pracy powinna być sprawowana jednocześnie oraz w taki sposób, który zapewni wzajemne uzupełnianie się ich składników.

Sytuacja na rynku pracy i stan bezrobocia w Polsce po II wojnie światowej

Po zakończeniu drugiej wojny światowej w Polsce wprowadzono ustrój komunistyczny, który przewidywał realizowanie polityki pełnego zatrudnienia¹⁴. Państwo komunistyczne eliminowało problem bezrobocia poprzez utajanie go i nie prowadziło statystyk dotyczących tego zjawiska, ponieważ w kraju, w którym oficjalnie bezrobocie nie istniało, nie było konieczności rejestrowania go, ani regulowania kwestii przeciwdziałania mu.

W okresie Planu Sześcioletniego (1950-1955) w kraju zrealizowano wiele inwestycji, mających na celu rozwój przemysłu. Skutkowało to powstaniem dużej liczby miejsc pracy w miastach. Mimo to w dużych ośrodkach miejskich brakowało siły roboczej – szczególnie tej wykwalifikowanej. W drugiej połowie lat 50. problem bezrobocia dotyczył przede wszystkim obszarów „peryferyjnych”, czyli takich, które nie były silnie zurbanizowane i uprzemysłowione (a wobec czego nie wyposażone w miejsca pracy). Państwo musiało wprowadzić różne programy pomocy dla osób dotkniętych brakiem pracy oraz ożywienia małych miast i miasteczek. Wysokie bezrobocie wśród absolwentów skutkowało wprowadzeniem ustawy o planowym zatrudnieniu. Na jej podstawie absolwent dokonywał wyboru miejsca pracy spośród oferowanych możliwości, a zakład pracy miał obowiązek zatrudnić go¹⁵. Poważną grupą problemową występowania bezrobocia były kobiety, głównie

¹² E. Kwiatkowski, (w:) *Podstawy Ekonomii*, (red.) R. Milewski, E. Kwiatkowski, Wyd. PWN, Warszawa 2018, s. 447.

¹³ E. Kryńska, E. Kwiatkowski, *Polityka państwa wobec rynku pracy: idee ekonomiczne i rzeczywistość*, „Polityka Społeczna”, nr 5-6, 2010, s. 3.

¹⁴ A. Jarosz-Nojszewska, *Bezrobocie w Polsce w latach 1918-2018*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace” nr 3 (35)/2018, s. 108.

¹⁵ A. Jarosz-Nojszewska, op. cit, s. 110-111.

z powodu posiadania przez nie niskich kwalifikacji. Nie spełniały więc one wymagań potrzebnych do zatrudnienia w nowoczesnym przemyśle.

Drugim okresem w dziejach Polski Ludowej, gdy bezrobocie stało się ważnym problemem społeczno-gospodarczym, były lata 80. Powodem zagrożenia stabilności zatrudnienia były między innymi napięcia społeczne związane z ruchem robotniczym, zmniejszenie środków wydawanych na inwestycje w kraju a także wprowadzenie zasady samofinansowania się przedsiębiorstw uspołecznionych¹⁶. Rząd komunistyczny musiał poradzić sobie z dwoma problemami: po pierwsze – wygospodarować wolne miejsca pracy, a po drugie – zredukować rozmiar bezrobocia ukrytego. Ostatecznie do końca lat 80. władzom nie udało się sprostać negatywnym efektom polityki pełnego zatrudnienia. Obsługa bezrobocia ukrytego okazała się dla gospodarki państwa zbyt kosztowna, ponieważ ukryci bezrobotni byli traktowani tak jak pracownicy i tak samo otrzymywali należne wynagrodzenia oraz dbali o utrzymanie swoich przywilejów.

„Zjawisko bezrobocia pojawiło się w Polsce jako skutek uboczny reform podjętych po 1989 roku”¹⁷. Mowa tu o prawnie usankcjonowanym bezrobociu – spuściźnie po komunistycznym bezrobociu ukrytym. Na tak dużą liczbę osób pozostających bez pracy¹⁸ złożyło się kilka czynników, m. in. recesja gospodarcza, zwolnienia w sektorze publicznym, zamykanie zakładów pracy, przeprowadzanie prywatyzacji własności publicznej, nowe ustawodawstwo oraz wejście na rynek pracy urodzonych w czasie drugiego powojennego wyżu demograficznego¹⁹. Na samym początku pojawienia się problemu zastosowano rozwiązania doraźne, nie opracowywano długoterminowych planów działania wobec bezrobocia. Niestety zbyt liberalne zasady przyznawania zasiłków tylko pogłębiły problem bezrobocia, wymusiły na rządzących przeprowadzanie kolejnych zmian i licznych nowelizacji prawa. Najgorzej sytuacja wyglądała na wsiach (głównie w Polsce północnej oraz południowo-zachodniej), w których likwidowano Państwowe Gospodarstwa Rolne i spółdzielnie produkcyjne. Osoby, które w przeszłości wyjechały do miast, aby podjąć pracę w przemyśle i które z powodu restrukturyzacji utraciły zatrudnienie, powracały na wieś, zasilając tamtejsze szeregi bezrobotnych. Powszechną praktyką wśród starszych pracowników było przechodzenie na wcześniejsze emerytury, ponieważ zwolnienia grupowe dawały im ten

¹⁶ Przedsiębiorstwo uspołecznione (inaczej: jednostka gospodarki uspołecznionej, j.g.u.) – termin funkcjonujący w okresie Polski Ludowej „używany na określenie jednostek organizacyjnych, będących z reguły osobami prawnymi, które prowadziły działalność gospodarczą dzięki dysponowaniu mieniem społecznym; usunięty z podstawowych aktów prawnych w Polsce (np. nowelą z 1990) z *Kodeksu cywilnego* i innych ustaw.”, *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/jednostka-gospodarki-uspoiecznionej;3917484.html>, (data dostępu: 11.06.2020).

¹⁷ J. Stasiak, *Polityka rynku pracy wobec bezrobocia w Polsce*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica nr 219, 2008, s. 35.

¹⁸ „W styczniu 1990 r. liczba bezrobotnych wynosiła 55,8 tys. i przez cały rok 1991 i 1992 systematycznie rosła.”; A. Jarosz-Nojszewska, *Bezrobocie w Polsce...*, s. 112 Cytat za: U. Sztanderska, *Czynniki kształtujące bezrobocie w Polsce w okresie transformacji*, s. 227, [w:] *Bezrobocie – nowy problem społeczny w krajach dokonujących transformacji systemu gospodarczego i restrukturyzacji gospodarki*, Materiały międzynarodowego sympozjum, (red.) S. Golinowska, M. Szczur, Warszawa 1992, s. 230.

¹⁹ A. Jarosz-Nojszewska, op. cit., s. 112.

przywilej. Opcję tę wybierano nie tylko z powodu wygody i poczucia bezpieczeństwa (przyznana emerytura jest niezbywalna) – ale emeryci przechodzili do pracy w szarej strefie²⁰.

W efekcie prac rządu w kwestii walki z bezrobociem w latach 1989-1994 wydano aż trzy ustawy regulujące zagadnienia z dziedziny zatrudnienia, przeciwdziałania bezrobociu i łagodzenia jego skutków²¹. Dodatkowo od 1995 roku polityka rynku pracy i polityka gospodarcza państwa zaczęły być realizowane w sposób sprzężony, co umożliwiło przyspieszenie reformy systemu edukacji²². Duże znaczenie miały również zmiany w społeczeństwie, które przezwyciężyło pierwszy szok potransformacyjny i przywykło do nowej rzeczywistości.

Koniec lat 90-tych XX w. to czas ponownego wzrostu stopy bezrobocia, ale nie do aż tak wysokiego stopnia jak w latach wcześniejszych. Powodem takiej sytuacji było spowolnienie wzrostu gospodarczego oraz wygasanie umów prywatyzacyjnych z początku lat 90²³. Zamykano również wiele zakładów pracy, np.: Hutę Silesia w Rybniku, Kopalnię Węgla Kamiennego Wałbrzych. Nasiliła się wówczas emigracja zarobkowa, głównie do Austrii, Niemiec i USA.

Na początku XXI w. sytuacja Polaków na rynku pracy niewiele różniła się tej w ostatnich latach poprzedniej dekady. W kraju w dalszym ciągu przeprowadzano procesy restrukturyzacji górnictwa, hutnictwa i przemysłu zbrojeniowego²⁴, na skutek których wielu pracowników traciło pracę. Istotnym punktem zwrotnym dla polskiej gospodarki było wejście do Unii Europejskiej, 1 maja 2004 roku.

Do roku 2003 rosła liczba bezrobotnych rejestrujących się w Urzędach Pracy. Duży udział w tym mieli bezrobotni nowo zarejestrowani (dzięki temu mogli otrzymać możliwość opłacania składki na ubezpieczenie społeczne ze środków budżetowych). Przeważająca większość zarejestrowanych bezrobotnych nie posiadała prawa do zasiłku z powodu zaostrzania przepisów warunkujących otrzymanie wsparcia. Stopa bezrobocia rosła systematycznie do poziomu 20% w 2003 roku. Urzędy Pracy publikowały również więcej ofert pracy, ale nie na tyle, by zaspokoić potrzeby rynku. Natomiast od 2004 roku zauważono spadek liczby bezrobotnych rejestrujących się w Urzędach Pracy oraz ogólny spadek stopy bezrobocia (w 2008 roku wyniosła 9,5%). Nadal wzrastała liczba ofert pracy zgłaszanych w Urzędach.

Pod koniec omawianego okresu sytuacja na rynku pracy w Polsce wydawała się być korzystna, lecz poważnym problemem dla polskich pracowników stało się zwiększenie udziału zatrudnienia tymczasowego na podstawie umów cywilnoprawnych oraz umów o pracę na czas określony. Od roku 2000 bardzo wyraźnie wzrastała liczba osób zatrudnionych na podstawie umów tymczasowych, obejmujących: umowy o pracę na czas

²⁰ J. Stasiak, op. cit., s. 38-39.

²¹ Tj. Ustawa o zatrudnieniu z 1989 r., Ustawa o zatrudnieniu i bezrobociu z 1991 r. oraz Ustawa o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu z 1994 r.

²² W. Kwiatkowska, *Bezrobocie w grupach problemowych na rynku pracy w Polsce*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica 268, 2012, s. 127.

²³ A. Jarosz-Nojszewska, op. cit., s. 113.

²⁴ A. Ziomek, *Wybrane problem rynku pracy w Polsce w okresie transformacji*, wyd. Agencja Artystyczna PARA, Katowice 2007, s. 149.

określony, agencje zatrudnienia tymczasowego oraz umowy cywilnoprawne²⁵. Podobnie kształtowało się zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy. Spadek tych form zatrudnienia wystąpił dopiero w 2008 roku. Zatrudnienie na podstawie umów tymczasowych nie zdominowało polskiego rynku pracy, jednakże tak wysoki jego poziom nie jest zjawiskiem pozytywnym. Z powodu nadużywania tej formy zatrudnienia prawo w ich zakresie zostało zaostrzone, m. in. w 2017 roku wprowadzono minimalną stawkę godzinową.

Trudna sytuacja na krajowym rynku pracy i coraz większe problemy ze znalezieniem lub utrzymaniem zatrudnienia spowodowały, że Polacy zaczęli szukać rozwiązań za granicą. Należy pamiętać, że na początku XXI w. udanie się na emigrację zarobkową do innego państwa wymagało uzyskania pozwolenia na pracę. W przeciwnym razie pracę podejmowało się nielegalnie. Zmianę w tym zakresie stanowiło wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Nie oznacza to, że od tego momentu Polacy mogli wyjeżdżać legalnie za pracę do każdego państwa członkowskiego. Wiele krajów zamykało swoje rynki pracy przed nowymi członkami wspólnoty europejskiej po to, aby chronić je przed napływami imigrantów. Warunki i standardy pracy w bogatych krajach europejskich znacznie odbiegały od tych oferowanych na rodzimym rynku pracy, dlatego też kusiły bezrobotnych. Czynnikiem motywującym był również sprzyjający kurs walut, dzięki temu nawet jeśli oferowane polskim pracownikom wynagrodzenie było niższe niż to, jakie otrzymywał pracownik niebędący cudzoziemcem, to po wymianie walutowej tego wynagrodzenia było ono wyższe od wynagrodzenia otrzymywanego wówczas w Polsce.

Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja jako pierwsze otwarły swoje rynki pracy dla Polaków. W 2006 roku dołączyły do nich Hiszpania, Portugalia, Finlandia, Grecja i Włochy, a w 2007 roku Holandia. Zauważono wówczas wyraźny wzrost osób udających się do pracy za granicami kraju. Szacuje się, że w tamtym okresie kraj opuściło ok. 2 milionów ludzi. Sąsiadujące z Polską Niemcy zniosły obowiązek posiadania pozwolenia na pracę dopiero w 2011 roku.

Na początku XXI w. znacząco wzrosła liczba studentów i absolwentów szkół wyższych. Młodzi Polacy liczyli, że lepsze wykształcenie pomoże im w znalezieniu zatrudnienia, a liczba uczelni wyższych w Polsce zwiększyła się wielokrotnie od początków lat 90. – głównie w sektorze uczelni prywatnych. Do 2004 roku wzrastała liczba bezrobotnych w wieku 25-34 lata. Spowodowane było to niedostosowaniem krajowego rynku pracy do przyjęcia takiej ilości dobrze wykształconych ludzi. Polska gospodarka musiała wówczas stawić czoła również tzw. „szokowi podażowemu”, czyli sytuacji, w której gwałtownie rośnie podaż pracy. Na polski rynek pracy weszło w tamtym okresie około milion osób urodzonych podczas wyżu demograficznego²⁶. Po 2004 roku bezrobocie wśród młodych zaczęło stopniowo spadać.

Na duży przypływ bezrobotnych wpływ miały reformy przeprowadzane w kraju. Były to nie tylko zmiany dotyczące przemysłu, ale także innych sektorów, takich jak: edukacja, służby zdrowia i administracja publiczna. Wielu dotychczasowych bezrobotnych rejestrowało

²⁵ P. Lewandowski, I. Magda, *The labor market in Poland, 2000-2016*, Institute of Labour Economics, <https://wol.iza.org/articles/the-labor-market-in-poland>, (Data dostępu: 10.03.2020), s. 3.

²⁶ K. Nagel, I.M. Smandek, *Polityka rynku pracy i źródła jej finansowania*, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2010, s. 94-95.

się w Urzędach Pracy, aby z tego tytułu uzyskać pokrywanie przez państwo składek na ubezpieczenie społeczne²⁷. Zmianie uległa również polityka rządu w kwestii przeciwdziałaniu bezrobociu. Zaczęto stawiać większy nacisk na programy aktywizacyjne i kształcenie bezrobotnych. To wraz z inwestycjami zagranicznymi i środkami pieniężnymi płynącymi do Polski z Unii Europejskiej przełożyło się na spadek bezrobocia. Polska mogła pozwolić sobie na zwiększenie wydatków na walkę z bezrobociem.

Od roku 2000 do 2008 wydajność pracy oraz PKB wyraźnie wzrosły. Udało się również znacząco zmniejszyć bezrobocie, jednakże na tle państw Unii Europejskiej Polska miała największą ilość bezrobotnych. Ponadto Polskę charakteryzował niski wskaźnik zatrudnienia (54,5% przy założonym optymalnym dla UE na poziomie 70%). Wśród bezrobotnych najwięcej było osób starszych, młodzieży i bezrobotnych długookresowych. Polskie społeczeństwo starzało się, a dodatkowym utrudnieniem w realizacji efektywnej polityki zatrudnienia były pogłębiające się różnice w rozwoju poszczególnych regionów kraju²⁸.

Sytuacja na rynku pracy oraz stan bezrobocia w latach 2009-2019

W 2008 roku rozpoczął się światowy kryzys ekonomiczny. Przyjmuje się, że bezpośrednią jego przyczyną było pęknięcie cenowej bańki spekulacyjnej na amerykańskim rynku nieruchomości, spowodowanej zbyt daleko idącą ingerencją rządu w rynek²⁹.

Pierwsze symptomy oddziaływania kryzysu na Polskę zauważono już jesienią 2008 roku, lecz znacząco wpływ załamania finansowego kraj odczuł dopiero w 2009 roku. Wówczas eksport polskich towarów spadł o 75%, a import o 70% w stosunku do wartości początkowej z 2008 roku³⁰. Ucierpiały również instytucje finansowe, które na przełomie 2008 i 2009 roku zainwestowały w walutowe instrumenty finansowe i poniosły straty, ponieważ euro wzrosło na wartości o 50%. Indeks giełdowy WIG20 – notujący 20 największych spółek na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych – spadł o 66%. Co więcej, w 2018 roku nie osiągał jeszcze poziomu sprzed kryzysu. W efekcie zadłużenia sektora finansów publicznych, środki zgromadzone w ramach Otwartych Funduszy Emerytalnych zostały znacjonalizowane.

Następstwem kryzysu było przede wszystkim spowolnienie tempa rozwoju gospodarczego Polski, z powodu zmniejszonej dynamiki podejmowanych inwestycji, ale nie pociągnęło to za sobą spadku poziomu PKB. Wzrost bezrobocia zaowocował natomiast spadkiem popytu wewnętrznego³¹. Wśród sektorów gospodarki, które szczególnie dotknął kryzys był przemysł ciężki, przemysł samochodowy i budownictwo³². Mimo wielu negatywnych skutków, poziom oddziaływania kryzysu finansowego na Polskę, nie był tak

²⁷ A. Ziomek, op.cit., s. 149.

²⁸ M. Niewęglowski, *Unijna polityka zatrudnienia a zmiany na polskim rynku pracy*, Zeszyty naukowe SGGW, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr 2(51), 2009 r., s. 96-97.

²⁹ K. Wilk, *Wpływ kryzysu gospodarczego na sytuację ludzi młodych na rynku pracy w Polsce w latach 2008-2013*, Interdyscyplinarne Czasopismo Naukowe „Rynek – Społeczeństwo – Kultura”, nr 2(33)/2019 r., s. 15.

³⁰ Ibidem, s. 16.

³¹ P. Pasierbiak, *Zmiany na polskim rynku pracy w latach 2004-2010*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, Vol. XLVI, nr. 2, Lublin 2012 r., s. 180-181.

³² Ibidem., s. 183-184.

silny, jak w innych krajach Unii Europejskiej³³ i w latach ożywienia postkryzysowego krajowa gospodarka była w stanie je „dogonić”³⁴, co doprowadziło to do zmniejszenia przepaści technologicznej i gospodarczej pomiędzy Polską, a wschodnimi państwami kontynentu. Do 2013 roku zauważano także wzrost wydajności pracy, konsumpcji prywatnej, nakładów inwestycyjnych oraz dobre wyniki w wymianie handlowej³⁵. W latach 2014-2018 polska gospodarka wciąż rozwijała się, jednak wysokość inwestycji przybrała tendencję spadkową. Do 2017 roku obserwowano także zwiększony popyt na pracę (przekładający się na spadek bezrobocia), lecz kosztem jej jakości z powodu braku wykwalifikowanych pracowników³⁶. Prawdopodobnie problem ten rozwiązał napływ imigrantów do kraju.

Analiza stanu bezrobocia i sytuacji na rynku pracy zostanie przeprowadzona na podstawie tabeli, zawierającej wybrane dane dotyczące bezrobocia w latach 2009-2019.

Tabela 1: Wybrane dane dotyczące bezrobocia w latach 2009-2019

Dane w tys. z wyjątkiem stopy bezrobocia							
Rok	Bezrobotni zarejestrowani	W tym nowo zarejestrowani	W tym bez prawa do zasiłku	Stopa bezrobocia Stan na XII każdego roku	Oferty pracy	Przyjęci do pracy	Zwolnieni z pracy
2009	1 892,7	3 083,7	1 512,7	12,1	21,3	1 525,6	1 660,5
2010	1 954,7	3 042,0	1 628,1	12,4	23,5	1 614,5	1 557,8
2011	1 982,7	2 591,5	1 656,2	12,5	22,0	1 818,7	1 764,8
2012	2 136,8	2 655,0	1 778,6	13,4	23,1	1 587,7	1 623,9
2013	2 157,9	2 709,4	1 860,1	13,4	30,6	1 606,0	1 497,7
2014	1 825,2	2 452,8	1 582,8	11,4	39,7	1 709,4	1 537,0
2015	1 563,3	2 368,8	1 346,0	9,7	51,2	1 804,0	1 666,4
2016	1 335,2	2 245,7	1 148,5	8,3	63,5	1 908,6	1 742,8
2017	1 081,7	1 914,8	922,1	6,6	66,9	2 291,4	2 000,5
2018	968,9	1 662,0	815,6	5,8	62,7	2 295,7	2 101,9
2019	866,4	1 224,7	-	5,2	-	-	-

Źródło: P. Antoszak, *Sytuacja na rynku pracy w Polsce*, Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze 2018, nr 8, s. 23-24 i 26; K. Siuprzyńska-Rudnicka, *Zmiany w zasadach przyznawania zasiłku dla bezrobotnych i ich wpływ na realizację funkcji dochodowej w i motywacyjnej tego świadczenia*, „Nauki Społeczne” 2(8), 2013 r., s. 131; *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2015*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2015, s. 133-134; *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2017*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2017, s. 134-135;

³³ A. Łopatka, *Wybrane programy aktywizacji zawodowej a poziom bezrobocia w Polsce*, Studia Ekonomiczne nr 209, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2015, s. 116.

³⁴ B. Mucha-Leszko, *Podażowe i popytowe źródła wzrostu gospodarczego w Polsce i największych krajach Unii Europejskiej w latach 2000-2018*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 61 (1/2020), s. 14.

³⁵ Ibidem, s. 18-20.

³⁶ Ibidem, s. 18-21.

Rocznik Statystyczny Pracy 2019, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019, s. 167, 250, 251; *Bezrobotni zarejestrowani i stopa bezrobocia. Stan w końcu grudnia 2019 r.*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/bezrobotni-zarejestrowani-i-stopa-bezrobocia-stan-w-koncu-grudnia-2019-r-,2,89.html>, (Data dostępu: 24.04.2020); *Bezrobotni zarejestrowani, bezrobotni nowo zarejestrowani, bezrobotni wyrejestrowani*, System Wspomagania Analiz i Decyzji – Główny Urząd Statystyczny, http://swaid.stat.gov.pl/RynekPracy_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_RPRA_15.aspx, (Data dostępu: 24.04.2020)

Na podstawie powyższej tabeli można zauważyć następujące zjawiska:

- Do 2013 roku wzrastała liczba rejestrujących się w Urzędach bezrobotnych. Równocześnie rosła stopa bezrobocia, która w szczytowym okresie (2012-2013) osiągnęła poziom 13,4%. Od 2014 roku zarówno liczba bezrobotnych jak i stopa bezrobocia uległy zmniejszeniu. W grudniu 2019 roku stopa bezrobocia osiągnęła najniższy poziom w historii III RP – 5,2%;
- W omawianym okresie (z wyjątkiem lat 2012-2013) stopniowo malała liczba nowo zarejestrowanych bezrobotnych;
- Do 2013 roku rosła liczba bezrobotnych bez prawa do zasiłku, następnie od 2014 roku malała;
- W 2018 roku liczba ofert pracy zmalała o ok. 4 tys. w stosunku do 2017 roku, lecz warto zauważyć, że jednocześnie mimo popularności poszukiwania pracy bez pomocy Urzędów, w latach 2009-2017 (poza rokiem 2011) przybywało ofert pracy zgłaszanych do Urzędów Pracy;
- W 2009 i 2012 roku bilans pomiędzy przyjęciami, a zwolnieniami był ujemny, co oznacza, że więcej osób straciło pracę niż przyjęto do nowej. W kolejnych latach wyniki kształtowały się odwrotnie i liczba zatrudnionych przewyższała liczbę zwolnionych, lecz w 2017 i 2018 roku gwałtownie wzrosła liczba zwolnień.

Stan bezrobocia uległ wyraźnej poprawie w 2014 roku. Wówczas polski rynek pracy charakteryzował się niską mobilnością zawodową i przestrzenną oraz słabą aktywnością zawodową. Zatrudnienie w Polsce miało tendencję do sezonowości (zmiany ok. kwartalne uwarunkowane zbiorami plonów, bądź zakończeniem robót interwencyjnych itp.). Różnice w poziomie zatrudnienia były widoczne w poszczególnych częściach kraju. Szczególnie źle rysowała się sytuacja kobiet, wśród których istniało zwiększone ryzyko wyłączenia zawodowego. Wraz ze spadkiem bezrobocia zwiększało się ryzyko deficytu na rynku pracy – uwarunkowane również zjawiskami demograficznymi takimi jak starzejące się społeczeństwo³⁷. Dr Bohdan Wyżnikiewicz, prezes Instytutu Prognoz i Analiz Gospodarczych, w rozmowie z Państwową Agencją Prasową podkreślał, że za spadek liczby bezrobotnych po 2010 roku odpowiada zwiększona emigracja zagraniczna, wzrost liczby emerytów i wzrost gospodarczy³⁸.

Jednym z problemów na rynku pracy, który uaktywnił się już w latach 2000-2008, była rosnąca ilość osób pracujących na postawie nietypowych form zatrudnienia oraz pracujących

³⁷ A. Łopatka, op. cit., s. 116.

³⁸ *Ekspert: Bezrobocie spada szybciej niż się spodziewaliśmy*, Dziennik.pl, <https://gospodarka.dziennik.pl/praca/artykuly/599267,bohdan-wyznikiewicz-bezrobocie-polska.html>, (Data dostępu: 02.06.2020).

w niepełnym wymiarze czasu pracy. W latach 2009-2018 wartości te kształtowały się następująco.

Tabela 2. Osoby pracujące na podstawie umów tymczasowych lub w niepełnym wymiarze czasu pracy w wieku 20-64 lata

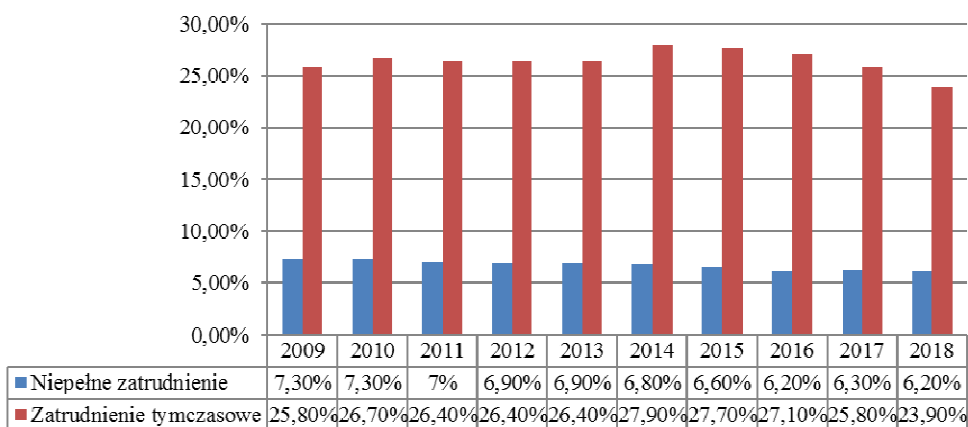
W tys.										
Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Umowy tymczasowe	3 114	3 131	3 121	3 146	3 168	3 428	3 447	3 420	3 299	3 077
Niepełny wymiar czasu pracy	1 137	1 103	1 065	1 052	1 046	1 058	1 034	984	1 009	1 000

Źródło: *Part-time employment and temporary contracts – annual data*, Eurostat,
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_pt_a&lang=en, (Data dostępu:
 27.03.2020)

Liczba osób pracujących na podstawie umów tymczasowych wzrastała od 2009 roku do 2015 roku (z wyjątkiem roku 2011). Najbardziej gwałtowny wzrost – o 260 tys. osób – miał miejsce pomiędzy 2013 i 2014 rokiem. Od 2015 roku liczba pracowników tymczasowych spadła do 3 077 tys. w roku 2018. W przypadku osób pracujących w niepełnym czasie pracy nie wystąpiła jednoznaczna tendencja spadkowa lub wzrostowa. Ich liczba jednego roku maleje, a następnym znów rośnie. Największa liczba osób pracujących na mniej niż pełen etat wystąpiła w 2011 roku, a najniższa w 2016 roku. W ostatnich latach ich poziom utrzymywał w okolicach 1 000 tys. osób.

Na poniższym wykresie ukazano udział osób zatrudnionych na podstawie nietypowych form zatrudnienia wśród wszystkich pracujących w Polsce w wieku od 20 do 64 lat. Pozwala to na określenie skali problemu.

Wykres 1: Udział osób zatrudnionych na podstawie nietypowych form zatrudnienia wśród wszystkich pracujących w wieku 20-64 lat

Źródło: *Wzrost zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy i w ramach pracy tymczasowej*, Eurostat,
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics/pl#Wzrost_zatrudnienia_w_niepe.C5.82nym_wymiarze_czasu_pracy_i_w_ramach_pracy_tymczasowej;
 (Data dostępu: 12.05.2020)

Zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy stanowi niższy udział wśród wszystkich pracujących niż zatrudnienie tymczasowe. Ponadto w latach 2009-2018 spadł o 1,1%. Najwyższy wskaźnik utrzymywał na początku omawianego okresu, a następnie systematycznie spadał, z wyjątkiem wzrostu o 0,1% w 2017 roku.

Natomiast zatrudnienie tymczasowe przez długi okres nie zmniejszało wyraźnie swojego rozmiaru. Mimo zmiennej tendencji, do 2014 roku jego udział wzrastał. Wówczas osiągnął poziom 27,9%. Począwszy od 2015 roku zauważalny jest wyraźny spadek zatrudnienia tymczasowego.

W celu przeciwdziałania nadużywaniu tymczasowych form zatrudnienia w 2016 roku wprowadzono limit ilości zawieranych umów o pracę na czas określony. Od tego momentu konkretny pracodawca i pracownik mogli zawrzeć ze sobą tylko 3 umowy terminowe, na okres łącznie nie dłuższy niż 33 miesiące. Zrównano również okresy wypowiedzenia dla umów o pracę na czas określony i nieokreślony. Dobra wiadomość dla osób pracujących na umowach cywilno-prawnych pojawiła się rok później. Ustanowiono minimalną stawkę godzinową oraz minimalne składki na ubezpieczenia społeczne³⁹. Wciąż jednak osoby zatrudnione na podstawie nietypowych form zatrudnienia nie mogą cieszyć się wszystkimi uprawnieniami wynikającymi z Kodeksu Pracy.

Migracje

Dzięki członkostwu Polski w Unii Europejskiej Polacy mogli łatwiej niż wcześniej emigrować do innych państw. Jednakże z emigracją nierozłącznie związana jest imigracja i w tej kwestii Polska zaczęła nabierać na znaczeniu w ostatnich latach. Poziom emigracji i imigracji zagranicznej na okres dłuższy niż 12 miesięcy przedstawia poniższy wykres.

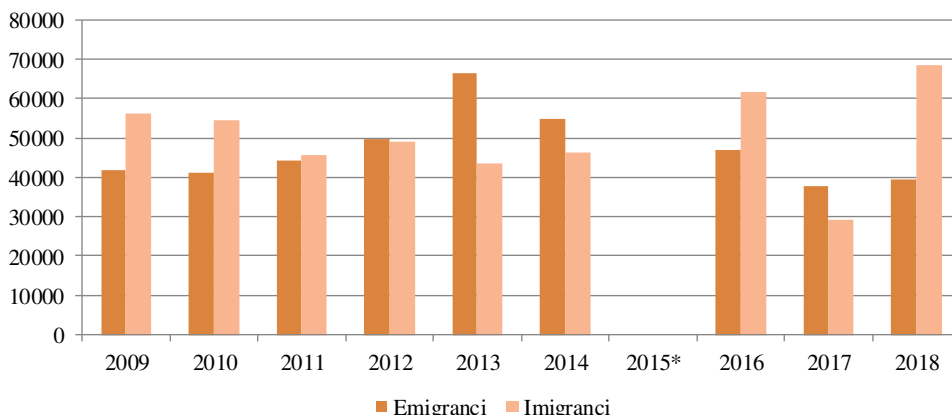
Liczba emigrantów rosła stopniowo od 2009 do 2013 roku, kiedy osiągnęła najwyższą wartość w przedstawionym okresie. W kolejnych latach poziom emigracji spadał, z nieznacznym wzrostem w 2018 roku. Natomiast liczba imigrantów przybywających do Polski od 2009 do 2011 roku przewyższała liczbę osób upuszczających kraj. W latach 2012-2014 saldo migracji było już jednak ujemne. W 2016 i 2018 roku odnotowano gwałtowny wzrost liczby osób imigrujących do Polski. W 2018 roku było to ponad 68,5 tys. osób.

Wśród kryteriów wyboru kraju emigracji Polaków można wymienić m. in. warunki życia, stosunek do imigrantów czy bliskość danego kraju do ojczyzny oraz tzw. sieci migracyjne, tworzone przez Polaków zamieszkałych już za granicami państwa, którzy ułatwiają kolejnym osobom przyjazd i osiedlenie się na obczyźnie. Najwięcej Polaków wybiera emigrację do Wielkiej Brytanii, Niemiec, Holandii, a ich wyjazd jest zdeterminowany najczęściej powodami finansowymi. W przypadku imigrantów do Polski nie jest to takie oczywiste, ponieważ przybywają do nas obywatele krajów ze skomplikowaną sytuacją polityczną. Największy udział w liczbie imigrantów w Polsce mają Ukraińcy, z powodu trudnej sytuacji gospodarczej i konfliktu zbrojnego z Federacją Rosyjską⁴⁰. Ponadto do Polski przyjeżdża również wielu obywateli Chin, Wietnamu i Białorusi.

³⁹ P. Lewandowski, I. Magda, *The labor market...*, s. 4.

⁴⁰ Jednakże Ukraińców nie należy utożsamiać z uchodźcami, tak jak ma to miejsce w przypadku Czechołów.

Wykres 2: Migracje zagraniczne na okres ponad 12 miesięcy (długookresowe) w Polsce w latach 2009-2018 w tys.

* brak danych

Źródło: *Rocznik Statystyczny Polski 2010*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2010, s. 235; *Rocznik Statystyczny Polski 2012*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2012, s. 202; *Rocznik Statystyczny Polski 2014*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2014, s. 225; *Rocznik Statystyczny Polski 2016*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016, s. 224; *Rocznik Statystyczny Polski 2018*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2018, s. 224; *Rocznik Statystyczny Polski 2019*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019, s. 224

Wobec rosnącej liczby napływających do Polski obywateli Ukrainy, w społeczeństwie podnoszone są głosy sprzeciwiające się temu. Jednakże, mimo większej ilości imigrantów, stopa bezrobocia w Polsce wciąż malała.⁴¹ Powodem niechęci rodaków do wschodnich sąsiadów mogą być zaszłości historyczne, związane z rzezią wołyńską, która miała miejsce w 1943 i 1944 roku.

W badaniach przeprowadzonych przez Havas Media Group w lutym 2019 roku okazuje się jednak, że 52% polskiego społeczeństwa darzy Ukraińców sympatią, a niechęcią tylko 12%. Dodatkowo 65% badanych zgadza się ze stwierdzeniem, że nie podoba im się wrogi stosunek niektórych Polaków wobec pracowników z Ukrainy, a 60%, że Ukraińcy pracujący w Polsce w ogóle im nie przeszkadzają. Z badania wynika również, że 41% Polaków uważa, że pracownicy z Ukrainy zabierają nam miejsca pracy (przeciwnie zdanie ma 32% badanych) a 30%, że Ukraińców w Polsce jest za dużo (38% osób odpowiedziało odwrotnie)⁴².

W Polsce i całej Europie obserwowane są negatywne w skutkach procesy demograficzne. Stale rośnie liczba osób w wieku produkcyjnym niemobilnym, czyli powyżej 45 roku życia, charakteryzująca się niechęcią do zmiany zatrudnienia, a w przypadku utraty pracy,

⁴¹ P. Orlikowski, *Skandaliczne ogłoszenie, Knajpa z Gdyni szuka kucharza, „zero Ukraińców czy innych podobnych”*, Money.pl, <https://www.money.pl/gospodarka/skandaliczne-ogloszenie-knajpa-z-gdyni-szuka-kucharza-zero-ukraincow-czy-innych-podobnych-6416189157374081a.html>, (Data dostępu: 07.05.2020).

⁴² E. Rutkowska, *Na Ukraińców jesteśmy (raczej) otwarci. Najmniej tolerancyjni okazują się jednak najmłodszy*, „Dziennik Gazeta Prawna”, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1402299,otwartosc-polakow-na-ukraincow-badanie.html>, (Data dostępu: 07.05.2020).

trudnościami ze znalezieniem nowej. Jednocześnie liczba osób w wieku produkcyjnym mobilnym wciąż rośnie, ale w znacznie mniejszym tempie⁴³. W efekcie wzmacnia to deficyt na rynku pracy. Ponieważ polityka przedłużania życia zawodowego Polaków nie jest realizowana, a rząd obrał strategię zwiększania przyrostu naturalnego, imigranci z Ukrainy są w stanie wypełnić deficyt na rynku pracy i wspomóc krajową gospodarkę. Jest więc to dla Polski zjawisko pozytywne i powinno spotkać się ze wsparciem ze strony rządu.

Przyczyny i skutki zmian poziomu bezrobocia

1 kwietnia 2016 roku działanie rozpoczął rządowy program 500+, zakładający pomoc finansową dla rodziców w postaci świadczenia wychowawczego w wysokości 500 zł na drugie i kolejne dziecko (poniżej 18 roku życia), niezależnie od dochodów. Świadczenie na pierwsze lub jedyne dziecko (niepełnoletnie) mogły otrzymać rodziny, w których dochód na osobę nie przekroczył 800 zł netto na osobę (1200 zł netto w rodzinie z dzieckiem niepełnosprawnym). Od września 2019 roku 500+ przyznaje się na każde dziecko, które nie ukończyło 18 lat, bez względu na dochody.

Ekonomiści, jeszcze przed wprowadzeniem świadczenia, ostrzegali o przewidywanym negatywnym wpływie programu na aktywność zawodową kobiet. W raporcie „Rodzina 500+ – ocena programu i propozycje zmian”⁴⁴, podkreślano, że bezpośrednio po wprowadzeniu programu „wyraźnie zmalała zarejestrowana aktywność zawodowa kobiet w wieku 25-44 lata, a wzrosła liczba kobiet biernych zawodowo z powodu opieki nad dziećmi”⁴⁵. Wskazywano również na to, że wycofywanie się kobiet z rynku pracy miało miejsce w dobrym okresie na rynku pracy, spadającego bezrobocia i rosnących płac. Raport donosił, że do połowy 2017 roku od 91 tys. do 103 tys. kobiet, posiadających jedno lub dwoje dzieci, zrezygnowało z pracy lub poszukiwania zatrudnienia.

Przeciwnie zdanie zaprezentowali statystycy Głównego Urzędu Statystycznego, którzy na początku 2019 roku opublikowali wyniki badań, dotyczących wpływu otrzymywania 500+ na rynek pracy. Według ich ustaleń program ten miał pozytywny wpływ na zachowania Polaków. Spośród 5,9 mln beneficjentów w efekcie otrzymywania świadczenia: 76 tys. osób podjęło pracę, 75 tys. osób zaczęło szukać, a 34 tys. osób przestało szukać pracy oraz 33 tys. osób zrezygnowało z pracy⁴⁶.

Wyniki badania diametralnie różnią się od liczb zaprezentowanych w raporcie eksperckim. Główny Urząd Statystyczny podaje mniejszą liczbę osób (zarówno kobiet jak i mężczyzn) wycofujących się z rynku pracy w opracowaniu opublikowanym w 2019 roku niż sugeruje wspomniany wyżej raport w połowie 2017 roku (a zawarte w nim dane liczbowe obejmują jedynie kobiety).

⁴³ B. Błaszczyk, *Sytuacja osób starszych na rynku pracy w Polsce*, „Gerontologia Polska”, nr 24/2016, s. 52.

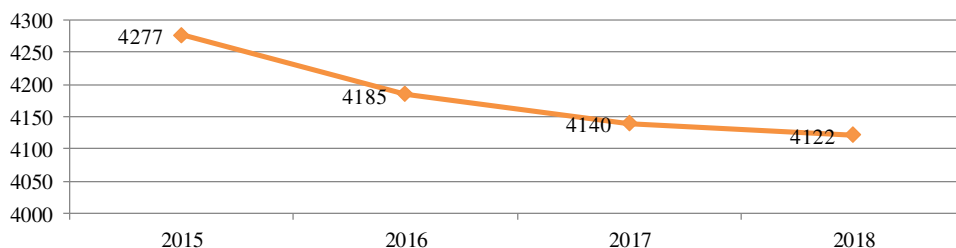
⁴⁴ Opracowany przez zespół ekspertów z Instytutu Badań Strukturalnych, Centrum Analiz Ekonomicznych, szkoły Głównej Handlowej i Uniwersytetu Warszawskiego.

⁴⁵ M. Brzeziński, A. Chłoń-Domińczak, I. E. Kotowska, I. Magda, M. Myck, M. Najsztub, J. Tyrowicz, *Rodzina 500+ – ocena programu i propozycje zmian*, wyd. Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa 2019 r., s. 10-11.

⁴⁶ K. Klinger, G. Osiecki, *Sensacyjne wyniki badania GUS. 500+ jednak zachęca do podejmowania pracy*, Dziennik Gazeta Prawna, <https://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/1389923,500-a-rynek-pracy.html>, (Data dostępu: 05.05.2020).

Aby zweryfikować przedstawione wyżej informacje, analizie należy podać aktywność i bierność zawodową oraz bezrobocie wśród kobiet.

Wykres 3: Aktywność zawodowa Polek w wieku 25-44 lata w tys.

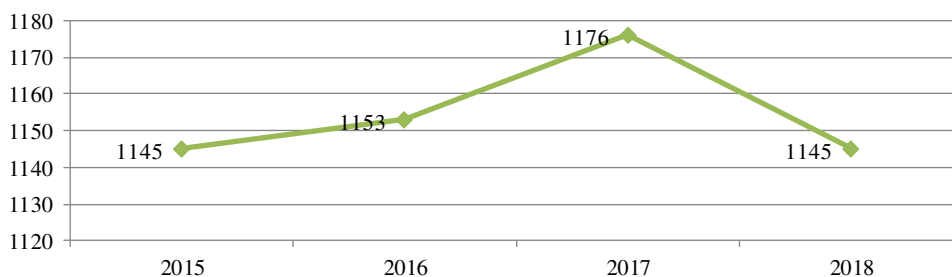

Źródło: *Rocznik Statystyczny Polski 2016*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016 r., s. 239; *Rocznik Statystyczny Polski 2017*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2017 r., s. 236; *Rocznik Statystyczny Polski 2018*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2018 r., s. 239; *Rocznik Statystyczny Polski 2019*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019 r., s. 239

Powyższy wykres obrazuje, jak kształtowała się aktywność zawodowa kobiet w wieku 25-44 lata⁴⁷ w latach od 2015 (rok przed wprowadzeniem 500+) do 2018 roku. Wykres wskazuje na wyraźną tendencję spadkową, jednakże największa różnica nastąpiła pomiędzy 2015 a 2016 rokiem, czyli przed ustanowieniem świadczenia. Ponadto spadek ten jest większy niż między rokiem 2016 i 2018. Można jednak przypuszczać, że wpływ na słabnącą aktywność zawodową kobiet mogło mieć 500+.

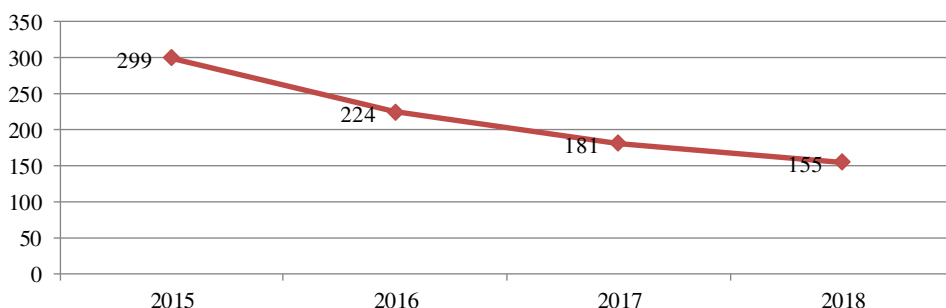
Kolejny wykres przedstawia bierność zawodową wśród kobiet w wieku 25-44 lata w latach 2015-2018.

Wykres 4: Bierność zawodowa wśród kobiet w wieku 25-44 lata w latach 2015-2018 w tys.

Źródło: *Rocznik Statystyczny Polski 2016*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016 r., s. 239; *Rocznik Statystyczny Polski 2017*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2017 r., s. 236; *Rocznik Statystyczny Polski 2018*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2018 r., s. 239; *Rocznik Statystyczny Polski 2019*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019 r., s. 239

⁴⁷ Średni wiek kobiet w momencie urodzenia pierwszego dziecka w 2017 r. wynosił 27,8 lat; *Polska w liczbach*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019 r., s. 3.

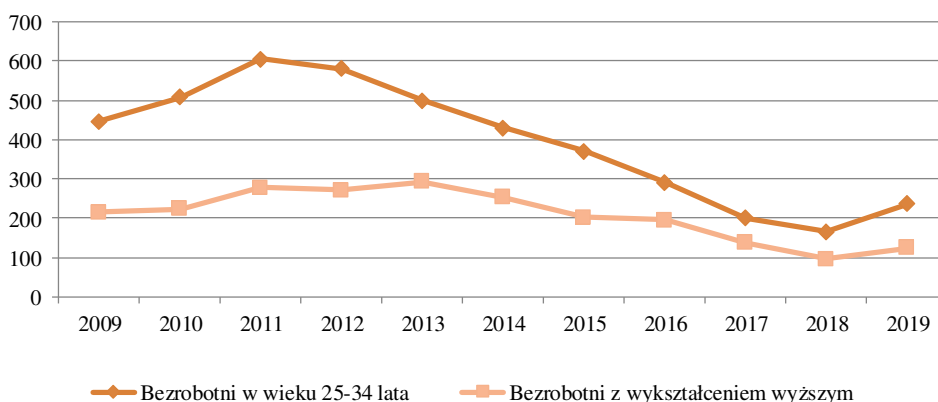
Wykres 5: Bezrobocie wśród kobiet w wieku 25-44 lata w latach 2015-2018 (w tys.)

Źródło: *Rocznik Statystyczny Polski 2016*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016 r., s. 239; *Rocznik Statystyczny Polski 2017*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2017 r., s. 236; *Rocznik Statystyczny Polski 2018*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2018 r., s. 239; *Rocznik Statystyczny Polski 2019*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019 r., s. 239

Osoby biernie zawodowo to takie, których nie można określić jako osoby pracujące albo bezrobotne. Według powyższego wykresu gwałtowny wzrost bierności zawodowej wśród kobiet wystąpił w 2017 roku, a więc w roku następnym po wprowadzeniu świadczenia 500+. W 2018 roku bierność zawodowa spadła do poziomu z 2015 roku. Być może okresowy skok wskaźnika był spowodowany przez otrzymywanie dodatkowych środków finansowych, lecz w dłuższej perspektywie nie zastępowały one wynagrodzeń za pracę.

Powyższy wykres wskazuje, że podobnie jak w całym społeczeństwie – wśród kobiet panowała tendencja spadkowa bezrobocia. Zauważyć można jedynie spadek dynamiki tego zjawiska od 2016 roku, ponieważ między 2015 a 2016 rokiem liczba bezrobotnych kobiet spadła o 75 tys., między 2016 a 2017 rokiem o 43 tys., a między 2017 a 2018 rokiem jedynie o 26 tys. Jednakże, jeżeli w ogólnym rozrachunku bezrobocie wśród kobiet ulega zmniejszeniu, to wpływ świadczenia wychowawczego na działania podejmowane przez kobiety na rynku pracy nie jest całkowicie negatywny. Wydawać by się mogło, że mimo oddziaływania w pewnym stopniu na życie zawodowe kobiet w Polsce, 500+ nie doprowadziło do radykalnych zmian na rynku pracy (zarówno negatywnych, jak i pozytywnych).

W latach 2000-2008 jednym z problemów, z jakimi borykał się rynek pracy, było wysokie bezrobocie ludzi młodych. Wielu z nich ukończyło studia i mimo to nie mogło znaleźć zatrudnienia. W następnym okresie, czyli latach od 2009 do 2019, bezrobocie osób młodych i osób posiadających wykształcenie wyższe kształtowało się następująco.

Wykres 6: Bezrobocie wśród wybranych grup problemowych w latach 2009-2019 w tys.

Źródło: *Rocznik Statystyczny Polski 2010*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2010, s. 254-255; *Rocznik Statystyczny Polski 2011*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2011, s. 219-220; *Rocznik Statystyczny Polski 2012*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2012, s. 225-226; *Rocznik Statystyczny Polski 2013*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2013, s. 232-233; *Rocznik Statystyczny Polski 2014*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2014, s. 237-238; *Rocznik Statystyczny Polski 2015*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2015, s. 239-240; *Rocznik Statystyczny Polski 2016*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016, s. 239-240; *Rocznik Statystyczny Polski 2017*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2017, s. 236-237; *Rocznik Statystyczny Polski 2018*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2018, s. 239-240; *Rocznik Statystyczny Polski 2019*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019, s. 239-240; *Bezrobocie rejestrowane. I-IV kwartał 2019 roku*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2020, s. 23

Sytuacja młodych Polaków na rynku pracy poprawiła się wraz z wejściem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. W kolejnych latach bezrobocie wśród nich stopniowo spadało, jednak sytuacja ta miała się wkrótce zmienić, co obrazuje wykres. Do 2011 roku bezrobocie wśród młodych rosło. Podobna tendencja panowała w ogólnej liczbie bezrobotnych do 2014 roku. Od 2012 roku bezrobocie osób w wieku 25-34 lata malało, aż do 2018 roku, gdy osiągnęło najniższy poziom (166 tys.). W 2019 roku odnotowano już jednak wzrost o 71 tys. młodych Polaków.

W przypadku osób z wykształceniem wyższym wykres kształtuje się podobnie. Bezrobocie wśród nich wzrastało od 2009 r. do 2011 roku, następnie nieznacznie spadło w 2012 roku i znów wzrosło w 2013 roku. Warto przypomnieć, że w 2012 roku Polska (wraz z Ukrainą) była gospodarzem turnieju piłkarskiego Euro 2012 i wydarzenie to napędzało polską gospodarkę przez pewien czas. Być może Euro spowodowało także spadek bezrobocia wśród tej grupy osób, mogły one znajdować zatrudnienie w obsłudze zwiększonej ilości turystów. Począwszy od 2014 roku liczba bezrobotnych o wykształceniu wyższym zaczęła spadać, aby znów wzrosnąć w 2019 roku.

Aby pomóc osobom młodym w rozpoczęciu kariery zawodowej zmianie powinno ulec podejście pracodawców w kwestii nietypowych form zatrudnienia, które nie sprzyjają

stabilności i bezpieczeństwu zatrudnienia⁴⁸. Uwagę należy również zwrócić na dostosowanie oferty edukacyjnej do wymagań rynku pracy⁴⁹. W 2019 roku wprowadzona została bardzo ciekawa regulacja prawna skierowana do osób poniżej 26 roku życia – rządowy program „Bez PIT dla młodych”, zakładający zerowy podatek dla pracujących na umowę o pracę i umowę zlecenie. Zmiana ta podnosi zarobki osób młodych i ma zachęcić ich do podejmowania legalnej pracy w kraju⁵⁰.

Zmiany prawne dotyczące promocji zatrudnienia i przeciwdziałaniu bezrobociu

Publiczne służby zatrudnienia w Polsce począwszy od 2008 roku przybrały postać modelu publiczno-niepublicznego, charakteryzującego się współistnieniem urzędów pracy i innych podmiotów, takich jak agencje zatrudnienia, współpracujących ze sobą w realizowaniu polityki zatrudnienia. Podmioty niepubliczne przejmują część zadań z zakresu pośrednictwa pracy, co odciąża urzędy i pozwala im skupić się na innych sferach działalności. W 2014 roku dokonano nowelizacji ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, która pogłębiła współpracę tych podmiotów oraz rozszerzyła znaczenie aktywizacji zawodowej. Zmiany te miały na celu dostosować służby zatrudnienia do realizowanej polityki rynku pracy, tj. „odchodzenia od państwa świadczeń do państwa pracy”⁵¹. Proces tej przemiany odzwierciedla zmieniająca się liczba bezrobotnych rejestrujących się w Urzędach Pracy, posiadających prawo do zasiłku dla bezrobotnych.

W 2014 roku na mocy Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 maja 2014 r. w sprawie profilowania pomocy dla bezrobotnego⁵² wprowadzono tzw. profilowanie bezrobotnych. Każdy rejestrujący się w Urzędzie Pracy przechodził przez proces określania profilu oferowanej pomocy. Osobom samodzielnym i aktywnym przydzielano profil I, profil II przypisywano osobom mniej samodzielnym i udzielano im bardzo szerokiego spektrum pomocy, natomiast bezrobotni długookresowi określani byli jako profil III. W ich przypadku Urząd mógł zastosować programy aktywizacji i integracji społecznej. W praktyce osoby z ostatniej grupy miały być bardziej poszkodowane, ponieważ nie miały możliwości korzystania ze wszystkich instrumentów przeciwdziałania bezrobociu⁵³.

Najwyższa Izba Kontroli w raporcie opiniującym profilowanie bezrobotnych stwierdziła, że „profilowanie bezrobotnych ograniczało możliwości działania urzędów i dyskryminowało

⁴⁸ B. Jakimiuk, *Bezrobocie wśród polskiej młodzieży i jego dynamika*, „Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowska Lublin – Polonia”, Nr XXX, 4, Lublin 2017, s. 197.

⁴⁹ Ostatnie kroki w tym kierunku wykonano w 2017 r. zmieniając strukturę systemu edukacji w Polsce. Rozpoczęto również kampanię promującą zdobywanie wykształcenia w szkołach branżowych, które zastąpiły dotychczasowe szkoły zawodowe.

⁵⁰ D. Sudoł, *Zerowy PIT dla młodych już od sierpnia. Co warto wiedzieć.*, Direct.money.pl, <https://direct.money.pl/artykuly/porady/zerowy-pit-dla-mlodych-juz-od-sierpnia-co,198,0,2434502.html>, (Data dostępu: 04.06.2020).

⁵¹ Szyłko-Skoczny M., *Polityka rynku pracy w III RP – doświadczenia i wyzwania*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” nr 26(3), 2014, s. 28.

⁵² Dz. U. z 2014 r. poz. 631.

⁵³ P. Żebrowski, *Koniec Profilowania bezrobotnych*, Prawo.pl, <https://www.prawo.pl/kadry/bezrobotni-nie-beda-profilowani-utrudniało-to-ich-aktywizację,394701.html>, (Data dostępu: 04.06.2020).

bezrobotnych, pozbawiając ich prawa do równego traktowania”⁵⁴. Głos w sprawie zabierał również Rzecznik Praw Obywatelskich. Problem dostrzegały także same Urzędy Pracy, których zdaniem sztywne formy profilowania nie pozwalały na efektywne aktywizowanie bezrobotnych. Ostatecznie w czerwcu 2018 roku Trybunał Konstytucyjny uchylił rozporządzenie, a w 2019 roku zmieniono także ustawę o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy i całkowicie zrezygnowano z profilowania⁵⁵.

Podsumowanie

Od roku 2000 do 2019 poziom bezrobocia w Polsce uległ diametralnej zmianie. Przez wiele lat skala wielkości bezrobocia w kraju była głównym problemem nie tylko społecznym, ale i politycznym. Mimo złagodzenia zjawiska wciąż nie można mówić o idealnej sytuacji na rynku pracy. W Polsce pojawiły się nowe wyzwania, którym należy stawić czoła.

Powyższa praca poruszała temat bezrobocia w Polsce w latach 2000-2019. Jej celem było przeanalizowanie i porównanie poziomu bezrobocia w Polsce we wskazanych latach oraz określenie panującej wówczas sytuacji na rynku pracy wraz ze wskazaniem jej determinantów. Sformułowano również następującą hipotezę badawczą: poziom bezrobocia oraz sytuacja na rynku pracy w Polsce w latach 2000-2009 zmieniła z powodu usprawnień instytucjonalnej obsługi bezrobotnych oraz obecności Polski w Unii Europejskiej, którą udało się potwierdzić w wyniku analizy danych statystycznych.

Do roku 2004 stopa bezrobocia w kraju wciąż rosła. Wraz z wejściem Polski do Unii Europejskiej zmniejszyła się liczba bezrobotnych. Przyczyną tego było otwarcie dla Polaków zagranicznych rynków pracy. W kolejnych latach przeobrażeniu uległa również administracja zatrudnienia. Została dostosowana do unijnej polityki rynku pracy, a system jej działania przekształcony z nastawienia na pomoc socjalną na nastawienie na usługi aktywizacyjne. Obecność Polski we wspólnocie europejskiej zaowocowała również licznymi inwestycjami zagranicznymi, co wzmocniło gospodarkę.

Poprawie uległa sytuacja osób młodych i posiadających wyższe wykształcenie. W pierwszych latach XXI w. zwiększyła się liczba absolwentów uczelni wyższych, ale rynek pracy nie był w stanie zapewnić tylu miejsc pracy dla wykształconych osób. Wraz z rozwojem gospodarki bezrobocie wśród tej grupy spadło. Zmalała również liczba osób pracujących na umowach czasowych. Liberalne prawo w zakresie umów cywilnoprawnych i umów o pracę na czas określony zniechęcało pracodawców do zatrudniania pracowników na umowy stałe. Wraz z wprowadzeniem specjalnych regulacji prawnych udało się zatrzymać wzrost liczby pracowników zatrudnianych tymczasowo.

W ostatnich latach problemem stał się deficyt na rynku pracy, spowodowany starzejącym się społeczeństwem i zmniejszonym przyrostem naturalnym. Bez przeprowadzenia reformy emerytalnej może skutkować to załamaniem systemu finansów publicznych. Ważne dla państwa powinno być także wypełnienie luki na rynku pracy. Obecne władze nie prowadzą polityki wydłużania okresu życia zawodowego, a w zamian za to zachęcają rodziny do

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ *Koniec procedury profilowania bezrobotnych – zmiany od 14 czerwca 2019 r.*, Kadry.infor.pl, <https://kadry.infor.pl/wiadomosci/2945471,Koniec-procedury-profilowania-bezrobotnych-zmiany-od-14-czerwca-2019-r.html>, (Data dostępu: 04.06.2020).

posiadania większej liczby dzieci. Jednakże zanim dzieci urodzone po 2016 roku (które w teorii miałyby zapewnić emerytury pokoleniom w wieku poprodukcyjnym) wejdą na rynek pracy, deficyt pracowników będzie zbyt duży. Jednym z rozwiązań mogłoby być wykorzystanie w tym celu obcokrajowców. W ostatnich latach zauważono wzrost liczby obywateli Ukrainy poszukujących zatrudnienia w Polsce. Wsparcie dla cudzoziemców przyjeżdżających do kraju byłoby szansą dla rynku pracy i gospodarki.

Rok 2020 przyniósł ze sobą kolejny światowy kryzys. Tym razem wywołany pandemią COVID-19. Polska gospodarka została „zamrożona” na niemal 3 miesiące. Państwo musiało zwiększyć wydatki nie tylko na walkę z chorobą, ale i z jej negatywnymi skutkami na gospodarkę. Tysiące ludzi straciło pracę, wiele przedsiębiorstw zostało zlikwidowanych, część z nich – mimo zniesienia zakazów funkcjonowania – wciąż pozostaje zamknięta. Lata dwudzieste XXI w. mogą okazać się większym wyzwaniem dla polskiej gospodarki i polskiego rynku pracy niż przypuszczano.

Bibliografia:

1. Antoszak P., *Sytuacja na rynku pracy w Polsce*, „Zeszyty Naukowego Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze” 2018, nr 8, s. 23-24, 26, 147-148.
2. Bernais J., *Klasyfikacja metod i środków przeciwdziałania bezrobociu*, „Rynek Pracy” 1996, nr 4, s. 9.
3. *Bezrobocie rejestrowane. I-IV kwartał 2019 roku*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2020, s. 23.
4. Błaszczak B., *Sytuacja osób starszych na rynku pracy w Polsce*, „Gerontologia Polska”, nr 24/2016, s. 52.
5. Brzeziński M., Chłoń-Domińczak A., Kotowska I. E., Magda I., Myck M., Najsztub M., Tyrowicz J., *Rodzina 500+ – ocena programu i propozycje zmian*, wyd. Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa 2019, s. 10-11.
6. *Ekspert: Bezrobocie spada szybciej niż się spodziewaliśmy*, Dziennik.pl, <https://gospodarka.dziennik.pl/praca/artykuly/599267,bohdan-wyznikiewicz-bezrobocie-polska.html>, (Data dostępu: 02.06.2020).
7. Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/jednostka-gospodarki-ustrojnosc;3917484.html>, (Data dostępu: 11.06.2020).
8. Jakimiuk B., *Bezrobocie wśród polskiej młodzieży i jego dynamika*, „Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowska Lublin – Polonia”, Nr XXX, 4, Lublin 2017, s. 201.
9. Jarosz-Nojszewska A., *Bezrobocie w Polsce w latach 1918-2018*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społeczne Studia i Prace” nr 3 (35)/2018, s. 108, 110-113.
10. Klinger K., Osiecki G., *Sensacyjne wyniki badania GUS. 500+ jednak zachęca do podejmowania pracy*, „Dziennik Gazeta Prawna”, <https://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/1389923,500-a-rynek-pracy.html>, (Data dostępu: 05.05.2020).
11. *Koniec procedury profilowania bezrobotnych – zmiany od 14 czerwca 2019 r.*, Kadry.infor.pl, <https://kadry.infor.pl/wiadomosci/2945471,Koniec-procedury-profilowania-bezrobotnych-zmiany-od-14-czerwca-2019-r.html>, (Data dostępu: 04.06.2020).
12. Kryńska E., Kwiatkowski E., *Polityka państwa wobec rynku pracy: idee ekonomiczne i rzeczywistość*, „Polityka Społeczna”, nr 5-6, 2010, s. 3.
13. Kwiatkowska W., *Bezrobocie w grupach problemowych na rynku pracy w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica” 268, 2012, s. 127, 130.

14. Kwiatkowski E., *Bezrobocie. Zagadnienia teoretyczne*, wyd. PWN, Warszawa 2007, s. 13, 20, 47-48.
15. Kwiatkowski E., (w:) *Podstawy Ekonomii*, (red.) R. Milewski, E. Kwiatkowski, Wyd. PWN, Warszawa 2018, s. 447.
16. Lewandowski P., Magda I., *The labor market in Poland, 2000-2016*, Institute of Labour Economics, <https://wol.iza.org/articles/the-labor-market-in-poland>, (Data dostępu: 10.03.2020).
17. Łopatka A., *Wybrane programy aktywizacji zawodowej a poziom bezrobocia w Polsce*, „Studia Ekonomiczne” nr 209, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2015, s. 116.
18. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2001*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2001, s. 129.
19. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2002*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2002, s. 119.
20. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2004*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2004, s. 127.
21. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2006*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2006, s. 128.
22. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2008*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2008, s. 131.
23. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2009*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2009, s. 129.
24. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2015*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2015, s. 133-134.
25. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2017*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych Warszawa 2017 s. 134-135.
26. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2019*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019, s. 118, 167, 250-251.
27. Mucha-Leszko B., *Podażowe i popytowe źródła wzrostu gospodarczego w Polsce i największych krajach Unii Europejskiej w latach 2000-2018*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 61 (1/2020), s. 14.
28. Nagel K., Smandek I.M., *Polityka rynku pracy i źródła jej finansowania*, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2010, s. 42, 94-95.
29. Niezwęglowski M., *Unijna polityka zatrudnienia a zmiany na polskim rynku pracy*, Zeszyty Naukowe SGGW „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr 2(51), 2009, s. 96-97.
30. Orlikowski P., *Skandaliczne ogłoszenie, Knajpa z Gdyni szuka kucharza, „zero Ukraińców czy innych podobnych”*, Money.pl, <https://www.money.pl/gospodarka/skandaliczne-ogloszenie-knajpa-z-gdyni-szuka-kucharza-zero-ukraincow-czy-innych-podobnych-6416189157374081a.html>, (Data dostępu: 07.05.2020).
31. *Part-time employment and temporary contracts – annual data*, Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfst_pt_a&lang=en, (Data dostępu: 27.03.2020).
32. Pasierbiak P., *Zmiany na polskim rynku pracy w latach 2004-2010*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, Vol. XLVI, nr 2, Lublin 2012, s. 180-181.
33. *Polska w liczbach*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019, s. 3.
34. *Rocznik Statystyczny Polski 2010*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2010, s. 235, 254-255, 271.
35. *Rocznik Statystyczny Polski 2011*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2011, s. 219-220.
36. *Rocznik Statystyczny Polski 2012*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2012, s. 202, 225-226.

37. *Rocznik Statystyczny Polski 2013*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2013, s. 232-233, 251.
38. *Rocznik Statystyczny Polski 2014*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2014, s. 225, 237-238, 271.
39. *Rocznik Statystyczny Polski 2015*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2015, s. 239-240.
40. *Rocznik Statystyczny Polski 2016*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2016, s. 224, 239-240, 254.
41. *Rocznik Statystyczny Polski 2017*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2017, s. 236-237, 252.
42. *Rocznik Statystyczny Polski 2018*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2018, s. 224, 239-240.
43. *Rocznik Statystyczny Polski 2019*, wyd. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2019, s. 224, 139-240, 255.
44. Rutkowska E., *Na Ukraińców jesteśmy (raczej) otwarci. Najmniej tolerancyjni okazują się jednak najmłodszy*, „Dziennik Gazeta Prawna”, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1402299,otwartosc-polakow-na-ukraincow-badanie.html>, (Data dostępu: 07.05.2020).
45. Siuprzyńska-Rudnicka K., Zmiany w zasadach przyznawania zasiłku dla bezrobotnych i ich wpływ na realizację funkcji dochodowej w i motywacyjnej tego świadczenia, „Nauki Społeczne” 2(8), 2013 r., s. 126, 130-131, 133, 151.
46. Stasiak J., *Polityka rynku pracy wobec bezrobocia w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica” nr 219, 2008r., s. 35, 38, 39.
47. Staszewska E., *Środki prawne przeciwdziałania bezrobociu*, wyd. LEX, Warszawa 2012, s. 17-18, 20.
48. Sudół D., *Zerowy PIT dla młodych już od sierpnia. Co warto wiedzieć.*, Direct.money.pl, <https://direct.money.pl/artykuly/porady/zerowy-pit-dla-mlodych-juz-od-sierpnia-co,198,0,2434502.html>, (Data dostępu: 04.06.2020).
49. Sztanderska U., *Czynniki kształtujące bezrobocie w Polsce w okresie transformacji*, s. 227, [w:] *Bezrobocie – nowy problem społeczny w krajach dokonujących transformacji systemu gospodarczego i restrukturyzacji gospodarki*. Materiały międzynarodowego sympozjum, (red.) S. Golinowska, M. Szczur, Warszawa 1992, s. 230.
50. Szyłko-Skoczny M., *Polityka rynku pracy w III RP – doświadczenia i wyzwania*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” nr 26(3), 2014, s. 26-28.
51. Wilk K., *Wpływ kryzysu gospodarczego na sytuację ludzi młodych na rynku pracy w Polsce w latach 2008-2013*, Interdyscyplinarne Czasopismo Naukowe „Rynek – Społeczeństwo – Kultura”, nr 2(33)/2019 r., s. 15.
52. *Wzrost zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy i w ramach pracy tymczasowej*, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics/pl#Wzrost_zatrudnienia_w_niepe.C5.82nym_wymiarze_czasu_pracy_i_w_ramach_pracy_tymczasowej, (Data dostępu: 12.05.2020).
53. Ziomek A., *Wybrane problem rynku pracy w Polsce w okresie transformacji*, wyd. Agencja Artystyczna PARA, Katowice 2007, s. 57, 60, 149-150.
54. Żebrowski P., *Koniec Profilowania bezrobotnych*, Prawo.pl, <https://www.prawo.pl/kadry/bezrobotni-nie-beda-profilowani-utrudnialo-to-ich-aktywizacje,394701.html> [dostęp: 04.06.2020].

Dane kontaktowe

Kamila Kuczyńska, kuczynskakami@icloud.com

